

Bibliotekarien

Om yrkets tidiga innehåll och utveckling

Bertil Jansson

Doktorsavhandling vid
Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan
Högskolan i Borås och Göteborgs universitet

Bertil Jansson

Bibliotekarien

Om yrkets tidiga innehåll och utveckling

Illustration framsida:

Melozzo da Forli: Påve Sixtus IV utnämner Bartolomeus Platina till bibliotekarie 1475.
Fresk (1477) 09 överförd till duk, Vatikanmuseet.

För djupare analys av målningen se:

Ruysschaert, José (1990). La fresque de Melozzo da Forli de l'ancienne Bibliothèque Vaticane. Réexamen i *Miscellanea Bibliothecae apostolicae Vaticanae*. (Studi et testi / Bibliotheca apostolica Vaticana). Città del Vaticano : Bibliotheca

Copyright:

Författaren och Publiceringsföreningen VALFRID

Tryck:

Intellecta Infolog, 2010

Serie:

Skrifter från VALFRID, nr 44

ISBN 978-91-89416-25-3

ISSN 1103-6990

Plus ça change, plus c'est la même chose

Alphonse Karr *Les Guêpes*

INNEHÅLL

FÖRORD	9
1 INLEDNING	11
1.1 Bakgrund och tidiga definitioner	14
1.2 Syfte och frågeställning	18
1.3 Avgränsning och empiri	19
1.3.1 Källkritiska avvägningar	24
1.3.2 Allmän beskrivning av källorna	24
1.4 Metod	30
1.5 Disposition	33
1.6 Forskningsområde	34
1.6.1 Forskningsläge och litteratur	34
1.6.2 Bibliotekshistoria	34
1.6.3 Bibliotekarieyrket/professionen	38
2 BIBLIOTEKARIE – YRKE/PROFESSION	39
2.1 Bibliotekarien i professionsforskningen	39
2.2 Forskning om professioner	40
2.2.1 Definitioner och kriterier.....	42
2.2.3 Bibliotekarien och professionen.....	46
2.3 1475 till 1780	54
2.3.1 Skrån.....	54
2.3.2 Yrkesprofession.....	55
2.3.3 Bibliotekarieprofessionen 1475 – 1780.....	56
2.3.4 Statusprofessionen.....	57
2.4 Sammanfattning	60
3 BIBLIOTEKARIENS ARBETSPLATSER	61
3.1 Bibliotek vad är det?	61
3.1.1 Bibliotekens tidiga historia.....	62
3.1.2 Moderna bibliotek	64
3.1.3 Undersökningens bibliotek.....	65

3.2	Yrkesarenor och arbetsplatser 1475 - 1780	66
3.3	Bibliotek inom kyrkan.....	68
3.3.1	Vatikanen och biblioteket.....	69
3.4	Bibliotek hos furstar och kungar i Tyskland.....	71
3.4.1	Biblioteken i Wolfenbüttel och Hannover	71
3.5	Bibliotek vid universiteten	80
3.5.1	Universitet i Storbritannien	82
3.5.2	Universitet i Frankrike	86
3.5.3	Universitet i Sverige.....	88
3.6	Enskilda bibliotek	89
3.7	Sammanfattning.....	94
4	BIBLIOTEKARIEYRKET I UTVECKLING	97
4.1	Bibliotekarien	98
4.1.1	Uppgifter – allmän beskrivning.....	100
4.2	Det praktiska arbetet – första spåret	103
4.2.1	Bokvård, inre ordning och lokal.....	104
4.2.2	Bibliografiskt arbete	110
4.2.3	Ekonomiska spörsmål	125
4.3	Det visionära arbetet – andra spåret.....	127
4.4	En ny dimension – tredje spåret.....	136
4.5	Sammanfattning.....	143
5	DISKUSSION OCH SLUTSATSER	145
5.1	Bibliotekarieyrkets utveckling.....	145
5.1.1	Det praktiska spåret.....	146
5.1.2	Det visionära spåret.....	149
5.1.3	Det tredje spåret - en ny dimension.....	155
5.2	Bibliotekariens påverkan på sitt yrke.....	158
5.3	Bibliotekarieyrkets kärna	159
5.4	Bibliotekarieyrkets värdegrund	160
5.5	Bibliotekarien och professionen.....	162
5.6	Tiden efter 1780.....	168
5.7	Slutsatser.....	169

5.8	Tankar om dagens och framtidens bibliotekarie	177
6	KÄLLOR OCH LITTERATUR	179
6.1	Övrig ej refererad litteatur	194
6.2	Kommenterad bibliografi i urval – särskilda områden.....	208
6.2.1	Vatikanen	208
6.2.2	Gabriel Naudé	209
6.2.3	Bibliotekshistoria Frankrike, Tyskland och Storbritannien och Irland	212
7	SUMMARY	215
7.1	Background	215
7.2	Aim and research questions	215
7.3	The librarian.....	216
7.4	Demarcation and empirical material	217
7.5	Discussion.....	218
7.6	Conclusion	219
8	BILAGOR.....	221
8.1	Ad Decorem Militantis Ecclesiae, 1475.....	221
8.2	Liberey-Ordnung des Herzogs Julius von 1572	223
8.3	University of Cambridge, 1582	226
8.4	Universitetet i Strasbourg, 1545, 1568, 1616	228
8.5	Johann Mathias Gesner, Wie ein Bibliothecarius beschaffen seyn müsse.236	
8.6	Cotton des Houssayes, 1780	240
8.7	Kronologi	244

Förord

Att vara bibliotekarie är något speciellt. Att få arbeta på bibliotek är en fröjd. Att få läsa om och sen dessutom få skriva om bibliotek och bibliotekarier, det är en ynnest. Parallellt med mitt biblioteksarbete har jag haft förmånen att få ägna mig åt denna avhandling. Jag har hållt på länge och det har varit en angenäm tid.

Anledningen till att jag en gång började var att jag på min arbetsplats saknade samtal och diskussioner om vad en bibliotekarie egentligen är och har för uppgifter samtidigt som jag frågade mig varför man väljer att bli bibliotekarie. För mig var det naturligt att vilja undersöka detta då jag finner det svårt att förstå hur man ska utvecklas till och i något om man inte vet vilken grund man står på och från vilken position utvecklingen skall ske. Det vore önskvärt om bibliotekarierna diskuterades på varje arbetsplats, ty för mig har det framstått som om det understundom finns en identitetskris. När jag blev antagen till forskarutbildning i biblioteks- och informationsvetenskap vid Göteborgs universitet fick jag en extra dimension i mitt yrkesliv. Den kom att fylla det tomrum jag känt och hitta den felande länken, som jag anat har funnits i min yrkesverksamhet.

Arbetet med den här avhandlingen har fört mig genom historien och genom många länder och miljöer. Kontakter med och studier i bibliotek och arkiv har varit många och otroligt stimulerande. Att i dokumenten möta forna tiders arbetsgivare och bibliotekarier som arbetstagare ger vid handen att allt egentligen funnits och tänkts förut. De som idag säger att de är nyskapare känner knappast bibliotekariens och bibliotekens historia. Detta har varit och är en fantastisk upptäckt som jag med stor tillfredsställelse lever med.

Jag vill rikta ett tack till förre rektorn vid Högskolan i Kalmar, Örn Taube, som gav mig utrymme i tid och i en situation där tekniskt-administrativ personal har svårt att konkurrera om medel för forskarutbildning. Utan Örn Taubes välvilja hade det inte gått att påbörja och senare än mindre under andra förhållanden finna motivation att genomföra arbetet med denna avhandling.

Mina handledare professor Lars Höglund och fil dr Joacim Hansson är jag ett särskilt tack skyldig. Då mitt arbete har tagit lång tid har det ändå aldrig funnits en otålighet från deras sida. Joacim Hanssons handledningar och samtalen med honom har alltid resulterat i en stigande entusiasm att behandla bibliotekarien i historisk tid. Under de två sistlidna åren, efter det att Joacim Hansson lämnat Borås, har professor Lars Höglund med stort tålmod lotsat mig fram till slutet. För detta känner jag stor tacksamhet.

Jag har haft förmånen att få min text kommenterad av professorerna Per Ridderstad, Lund, och Birger Simonsson, Göteborg. Deras synpunkter har varit ovärderliga. Jag är dem ett stort tack skyldig. Informationschefen vid Landstinget i Kalmar län Leif Knutsson, har varit en samtalspartner när det gäller bibliotekariens samhällseliga roll. I ett tidigt skede läste han min text och gav mig konstruktiva synpunkter på min språkbehandling och på textens läsbarhet. Två andra personer som jag särskilt vill omnämna och tacka är dels min gamle gymnasiekamrat, numera gymnasielärare i ämnena tyska och engelska, Bert Bergstrand, som granskat mina tolkningar av de engelska och tyska texter som jag hänvisar till, dels fil dr Georg Stenborg vid Uppsala universitet, Institutionen för lingvistik och filologi, som från latinets översatt och gjort den bulla från 1475, utfärdad av Sixtus IV, så väsentlig för denna avhandling, läsbar för mig. Christian Swalander har genom sitt arbete skänkt mig känslan att få hålla boken om bibliotekarien i handen.

Min forskarutbildning har inneburit att min familj har fått stå ut med mycket och jag känner stor tacksamhet för att jag har fått tillfälle att ägna mig åt denna. Det har naturligtvis skett till förfång för många andra saker som borde ha gjorts inom, för och med familjen till förmån för mitt intresse. Detta arbete är en familjs verk och Elisabet, min hustru, min son Hans och mina döttrar Eva och Ann är synnerligen delaktiga igenomförandet.

1 Inledning

Den arbetsplats som beskrivs som

... en skattkammare bestående av det mänskliga tänkandets rikedomar, [...] som med ett ord kan beskrivas, som en församling av alla seklers och alla nationers största och mest betydelsefulla män som förmedlar sina främsta idéer till oss ...¹

är med Gottfried Wilhelm von Leibniz ord från 1696 ett bibliotek. Avbildningar av och fotografier på bibliotek återgivna i verk, ofta i form av praktvolymmer, visar både praktfullhet och skönhet likaväl som en miljö där böcker har den mest framträdande rollen i en i övrigt ren miljö. Både det som förmedlas genom beskrivning i text och det som förmedlas genom bild sätter fantasin i rörelse. Vem är den som fått vistas i en sådan miljö och vem är den som fått arbeta i en miljö så som Leibniz beskriver den? Om dem som har fått tillfälle att göra det, om dem som själva tagit chansen att bli en del av en sådan miljö och om dem som umgås med och har umgåtts med alla århundradens och alla nationers största människor i bibliotekens skrifter handlar denna avhandling. Den handlar om dem som tidigt bidrog till att skapa och bygga upp sådana miljöer, nämligen bibliotekarierna.

Under senare hälften av 1800-talet, i ett nytt samhälle, tillkommet som en konsekvens av industrialiseringens genombrott, arbetets och forskningens utveckling, bildningshunger och bildningsbehov och en ökad politisk och demokratisk fostran blev behovet av bibliotek och bibliotekarier påtagligt. Samhällsförändringarna medförde ett ökat behov av litteratur. Folkbibliotek och bibliotek inom olika institutioner och verksamhetsområden inrättades och utvecklades.

¹ Egen översättning. Hämtat ur Leibniz (1987) s. 70-72. Citatet är ur ett brev från Leibniz till Friedrich von Steinberg, 1696 och lyder i sin helhet: C'est le tresor des richesses de l'esprit humain, où l'on peut avoir recours pour les arts de paix et de guerre, pour la conservation du corps humain, pour la connoissance des mineraux, plantes, animaux, des secrets de la nature, des mouvemens celestes, des regions de la terre. Pour l'architecture civile et militaire, les embellissements et ouvrages publics ; pour les Loix, la police et les bons ordres des Etats, l'Histoire ancienne et moderne, les interests des Princes, les belles curiosités, enfin pour l'agreable aussi bien que l'utile et le necessaire, mais sur tout pour le soutien de la veritable religion. En un mot c'est comme une assemblée des plus grands hommes de tous les siècles et toutes les nations, qui nous disent leurs pensées les plus choisies.

Bibliotek möter oss i vårt dagliga liv på fritiden, i skolan, på universitetet, på arbetet och i andra sammanhang där vi befinner oss. Olika typer av bibliotek har utvecklats för att vara till gagn för särskilda grupper och för särskilda ändamål. Bibliotek har upprättats för vår rekreation, för vår tillgång till kultur, för utbildning och bildning, för vår yrkesutövning, för informationssökning i allmänhet och för att vara ett viktigt inslag i utvecklandet av demokratiska system där allas rätt till information skall fungera som främjare av samhällets utveckling.

Att det finns bibliotek kan tyckas vara både självklart och naturligt. Vi är vana vid bibliotek. Vårt samhälle bygger på en utveckling grundad på tidigare erfarenheter, på forskning och erövrade kunskaper. Erfarenheterna skall dokumenteras och tillgängliggöras. Kännedom om pågående forskning och genom den erövrade kunskap måste spridas för att kunna komma att omsättas i praktiken. I dessa sammanhang spelar biblioteken en betydande roll som en institution som bevakar, samlar och tillgängliggör de erfarenheter som framtiden skall bygga på.

I biblioteken arbetar bibliotekarien och bibliotekarien av idag är inte en utan flera, där varje specialitet och arbetsfält definierar sin bibliotekarie. Den danske forskaren Ørom² kategoriserar bibliotekarier i sex identiteter, ämnesspecialisten, kulturförmedlaren, socialarbetaren, dokumentalisten, informationsorganisatören och informationsförmedlaren, var och en med särskilda karakteristika och utpekade verksamhetsområden. Trine Schreiber kompletterar dessa identiteter med upplevelseförmedlaren.³ En allmängiltig definition är emellertid svårfunnen, men mycket är gemensamt. Både direkt och indirekt har bibliotekarien, specialist eller generalist, ett avsevärt och betydelsefullt mått av servicemoment i sin yrkesutövning. Gemensamt är också att det är information som skall göras tillgänglig och för detta har utvecklats ämnes- och målgruppsspecialister. Samtidigt söker bibliotekarier nya arbetsområden med ibland svag knytning till de traditionellt accepterade bibliotekarieområdena, vilket medför svårigheter att finna en klar yrkesidentitet.

För dagens bibliotekarier finns många arbetsfält. De tekniskt administrativa uppgifterna, som ekonomi, personaladministration och arbetsmiljö, tenderar att bli allt mer omfattande och specialiserade i modernt biblioteksarbete. Inom de rent bibliotekstekniska arbetsmomenten utvecklas andra specialiteter. Arbete med katalogiserings- och klassifikationsfrågor, arbete med låne- och fjärrlånesystem och undervisning är exempel på sådana specialistområden i dagens bibliotek.

² Ørom (1993) s. 37-43.

³ Schreiber (2006) s. 39.

Den starka tekniska utvecklingen inom informations- och kommunikationstekniken har skapat nya arbetsområden och nya specialister. IT-bibliotekarierna tar ansvar för de biblioteksadministrativa systemen och övrig nätburen information och kommunikation.

Det finns en rad olika målgruppsbibliotekarier, som barnbibliotekarier, vuxenbibliotekarier, skolbibliotekarier, universitetsbibliotekarier, socialbibliotekarier, medicinska bibliotekarier, invandrarbibliotekarier och boken-kommer-bibliotekarier, förvaltningsbibliotekarier, forskningsbibliotekarier med flera. De har alla sina bestämda målgrupper och specialiserar sig på respektive grupps behov.

De finns bibliotekarier för särskilda områden. Bibliotek byggde under en tid upp konstsamlingar för utlån, särskilda artotek. Det var en bibliotekarie som hade hand om verksamheten. Detsamma gällde för musik. Skivsamlingar byggdes upp för utlån och uppspelning. Det skapades ett diskotek. Det var en bibliotekarie som möjligen var musikintresserad eller specialiserad på musik som skötte musikavdelningen. När datorstödet och nätet blev huvudverktygen för informationsökning så bildades begreppet cybrarie, som väl ska förstås som att när den traditionella boken ersatts av information på nätet som främsta informationskälla är det cybrarien som behärskar, utför och vägleder i detta medium.

Det finns ämnesbibliotekarier, ämnesspecialister, men det finns också särskilda kontaktbibliotekarier, som inte alltid har ämneskunskap utan främst fyller funktionen som kontakt i sin egenskap av bibliotekstjänsteman mellan bibliotek och en institution.

Bibliotekarier söker sig nya vägar. Att informera och undervisa om akademiskt skrivande med särskild inriktning på referenshantering, citeringstekniker och plagieringsrisker finner ibland sin plats hos bibliotekarien. Motsvarande initiativ finns i USA, Australien, Nya Zeeland och i Storbritannien. En annan uppgift som funnit sin hemvist hos bibliotekarier i högskolebiblioteken är elektronisk publicering.

Dagens bibliotekarier har ett brett arbetsfält och arbetar i en teknisk miljö som är under snabb och intensiv utveckling med konsekvenser för arbetsinnehåll och krav på kompetensutveckling.

Någonstans har bibliotekariens arbete sitt ursprung och någonstans började bibliotekarieyrket formas.

Bibliotekarien⁴ och bibliotekariens funktion anses i allmänhet ha en historia som sträcker sig mycket långt tillbaka i tiden. Hur långt tillbaka kan man ha delade meningar om. Ett torde vara sant och det är att bibliotekarier inte kan ha existerat utan bibliotek.⁵ Bibliotek och bibliotekarier hör ihop. Men när blev då boksamlingar så omfattande att de kom att benämnas bibliotek? Och kan det förhålla sig så att bibliotekarie som yrke kom till under renässansen eller möjligen senrenässansen när boksamlingarna blev så omfattande att världen av dem krävde en heltidsverksam person?⁶

Bibliotekarie är ett begrepp som är mycket väletablerat hos allmänheten och hos dem som idag kallar sig och arbetar som bibliotekarier. Men vad är en bibliotekarie? Att reda ut innehållet i begreppet bibliotekarie är inte möjligt med mindre än att gå tillbaka i historien och där göra nedslag för att finna händelser och beskrivningar som kan bidra till att definiera bibliotekarieryrket och ge inblickar i dess innehåll och utveckling. Denna avhandlings undersökning ägnas åren från 1475 till 1780. Under den här perioden kan skönjas utvecklingslinjer, delvis överlappande, som kan leda fram till ett yrkesinnehåll. Bibliotekariernas yrkesarenor är förvisso begränsade med en nutida jämförelse. Folkbiblioteken i modern betydelse har ännu inte etablerats. Det hindrar emellertid inte att bibliotekarieryrket i väsentliga avseenden kan ha grundlagts redan då.

Benämningen bibliotekarie lever kvar och används än idag, i en annan tid och i ett annat samhälle. Medveten om att samhället genomgått stora förändringar dels inom den period som undersöks dels under den tidrymd som finns mellan undersökningens slutår och dagens situation undersöks här vad bibliotekarie en gång var. Målet i detta arbete är att försöka lokalisera och peka på det som blir ett bibliotekarieryrke.

1.1 Bakgrund och tidiga definitioner

Bibliotekarien som funktion har vuxit fram inom olika verksamhetsområden som kyrka, universitet, privat sfär och furste- och kungahus. Med utgångspunkt i de arbetsuppgifter som en bibliotekarie har skall begreppet förklaras. Genom tidiga encyklopediska definitioner från Frankrike och Tyskland fram till 1780 visas en kontinental uppfattning om vad en bibliotekarie var då.

⁴ Lancaster (1983) s. 747, menar att biblioteken existerade innan bibliotekarien.

⁵ Garnett (1899) s. 174.

⁶ Garnett (1899) s. 175.

Utöver de beskrivningar av bibliotekarien som kommer från enskilda utövers egna beskrivningar av sitt yrke eller sin sysselsättning samt dokument som huvudmän formulerat finns encyklopediska beskrivningar av den europeiska kontinentens bibliotekarier. Beskrivningarna kan följas i verk från 1600- och 1700-talen. Bilden av bibliotekarien är bilden av en väktare över och vårdare av en samling dokument. Antoine Furetières *Dictionnaire universel* från 1690 säger att bibliotekarie är en person som fått uppgiften att ha uppsikt över och vårda ett bibliotek.⁷ *Dictionnaire de l'Academie Française* från 1624 säger att en bibliotekarie är den som utses att ha vården om ett bibliotek.⁸ *Dictionnaire universel* ger i sin upplaga från 1727 ett exempel på en bibliotekarie utöver den som omnämndes i 1690 års upplaga. Den lärde Budée, kunglig bibliotekarie, har lagts till namnet Fabian, Vatikanens bibliotekarie.⁹

När den franska *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des arts et des métiers* kom ut 1751 hade beskrivningen av bibliotekarien utökats till att omfatta konstaterandet att det är få sysselsättningar som kräver så mycket talang och kunskaper. Kunskap i klassiska språk såväl som i moderna fordras, kunskap om böcker och utgåvor, om bokhandel, kunskaper i litteraturhistoria och i typografi likaså.¹⁰ *Le Grand vocabulaire françois* från 1768 menar att bibliotekarien är den som utses att ha vården om ett bibliotek och det är få sysslor som kräver den visdom och den lärdom som en bibliotekarie måste ha för att leda ett ansenligt bibliotek som till exempel det kungliga biblioteket i Paris. En akademiledamot kunde anses lämplig till ett sådant uppdrag.¹¹ Bibliotekarien får i *Dictionnaire de*

⁷ *Dictionnaire universel* (1690). Citerad i *Bibliotheken und Aufklärung* (1988) s. 186. Bibliothécaire, celui qui est préposé pour garder ou pour avoir soin d'une Bibliothèque. Fabian étoit Bibliothécaire du Vatican dont il a fait un Index ou Catalogue qui compose un très bon livre in folio

⁸ *Dictionnaire de l'Academie Française* (1694). Citerad i *Bibliotheken und Aufklärung* (1988) s. 186. Celuy qui est proposé pour avoir soin d'une bibliothèque

⁹ *Dictionnaire universel* (1727). Citerad i *Bibliotheken und Aufklärung* (1988) s. 186. Celuy qui est proposé pour garder, ou pour avoir soin d'une Bibliothèque. Fabian étoit Bibliothécaire du Vatican. Le savant Budée a été Bibliothécaire du Roi.

¹⁰ *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des arts et des métiers*. 1751 års utgåva, Band 2 s. 228. Uppgiften hämtad ur Arot (2000) s. 34. Celui qui est préposé à la garde, au soin, au bon ordre, à l'accroissement des livres d'une bibliothèque. Il y a peu de fonctions littéraires qui demandent autant de talent. Celle de bibliothécaire d'une grande bibliothèque telle, par exemple, que celle du Roi, suppose la connaissance des langues anciennes et modernes, celle des livres, des éditions et de tout ce qui a rapport à l'histoire des lettres, au commerce de la librairie et à l'art typographique.

¹¹ *Le Grand vocabulaire françois*. (1768). Tome Quatrième. S. 36. Citerad i *Bibliotheken und Aufklärung* (1988) s. 187. Qui est préposé pour prendre soin d'une Bibliothèque. Entre les diverses fonctions littéraires, il en est peu qui exigent la réunion des lumières & de l'érudition nécessaires au Bibliothécaire d'une Bibliothèque considérable, telle que peut être celle du Roi à Paris, laquelle est ordinairement confiée aux soins d'Académiciens, dont le mérite & les connoissances justifient le choix du Prince.

Trévoux (Dictionnaire universel françois) från 1771 ytterligare ett ansvarsområde, nämligen sörja för bibliotekets tillväxt.¹² I den tyska *Deutsche Encyclopädie* från 1780 beskrivs bibliotekarien som den som anförtrotts vården av ett bibliotek och den personen bör besitta många egenskaper. Bibliotekarien måste äga kunskaper både i den tidens moderna och klassiska, gamla språk. Att känna till huvudverken inom alla lärdomsområden, ha kunskap om sällsynta böcker, olika utgåvor och äga en gedigen litteraturhistorisk kunskap är ett måste för bibliotekarien. Dessutom måste bibliotekarien vara villig och intresserad av befrämja bildningens utveckling. Sammantaget är en bibliotekarie som uppfyller detta värd all högaktning.¹³

Encyklopediernas beskrivningar visar på en innehållslig utveckling av de uppgifter, det ansvar, den bildning och de kunskaper som en bibliotekarie bör besitta. Beskrivningarna går från att först definiera bibliotekarien som väktare och vårdare med innehållsmässigt rutinartade sysslor till en person som är både språkkunnig och lärd samt med personliga egenskaper som främjare och bejakare av all bildning. Bibliotekariens arbete får ett idémässigt innehåll och i böckernas värld är bibliotekarien alla bra och goda böckers förespråkare och försvarare.¹⁴

En enkel förklaring till vad en bibliotekarie är och när bibliotekarieyrket kom till ger den svenska Nationalencyklopedin i sin överdrivet pregnanta skrivning. Bibliotekarie är ”titel för tjänsteman vid bibliotek. Uppgiften att förvara och tillhandahålla texter tillkom med skrivkonsten.”¹⁵

Mycket forskning har lagts ner på att teckna bibliotekens historia. Däremot är forskningen om bibliotekarien, bibliotekariens yrke och yrkets innehållsmässiga utveckling begränsad, det vill säga forskning som berör dem som arbetade med frågor med anknytning till bibliotek, om dem som arbetade i biblioteken, om personerna bakom systemen och metoderna i

¹² *Dictionnaire de Trévoux (Dictionnaire universel françois)* (1771). Citerad i *Bibliotheken und Aufklärung* (1988) s. 187. Celui qui est proposé à la garde, au bon ordre et à l'accroissement d'une Bibliothèque.

¹³ *Deutsche Encyclopädie* (1780). Citerad i *Bibliotheken und Aufklärung* (1988) s. 188. Der Bibliothekar ist derjenige dem die Aufsicht über eine Bibliothek anvertraut ist. Heutzutage fordert man von einem Bibliothekar, wenn er seinem Amt gewachsen seyn soll, sehr viel Talente. Er muss eine litterarische Kenntnis von alten und neuen Sprachen, von den Hauptwerken in einem jeden Teil der Gelehrsamkeit, von raren und merkwürdigen Büchen, von den verschiedenen Editionen und dergleichen besitzen. Er muss also eine hinglängliche Kenntnis von der ganzen Litteraturgeschichte haben. ...

Er muss eine Bereitwilligkeit haben, das Wachstum der Gelehrsamkeit nach aller Möglichkeit zu befördern. Ein Bibliothekar, der so beschaffen ist, verdient alle Hochachtung.

¹⁴ Denis (1777) Erster Theil : Bibliographie, s. 255. Er ist in der Bücherwelt Landsmann aller guten Bücher.

¹⁵ *Nationalencyklopedin* (1990) Andra bandet, s. 526. Uppslagsordet bibliotekarie.

biblioteksarbetet samt motiven för uppkomsten av biblioteks- och arkivarbetet. I litteraturen presenteras rader av namn på bibliotekarier med biografiska notiser.¹⁶ Vissa namnkunniga bibliotekarier¹⁷ har blivit föremål för längre biografiska artiklar.

Det påstås allmänt att bibliotekarier har funnits länge och därom råder inga tvivel. Lancaster¹⁸, som menar att det är självklart att bibliotek fanns innan bibliotekarien, säger också att bibliotekarien till en början bara var väktare och bokvårdare och att "The librarian as a provider of some form of professional service is a comparatively new phenomenon." Yrket skapades inom biblioteksinstitutionen, vilket stöds av det faktum att biblioteks- och bibliotekarieutbildning började inom biblioteksinstitutionen. Institutionen har varit ett överordnat begrepp och bibliotekarie ett underordnat. Det framkommer i benämningar som "library associations" och "library school" som används när "librarians associations" och "librarians school" avses. Detta skall jämföras med de svenska beteckningarna biblioteks-förening, bibliotekshögskola och biblioteksutbildning och de mera specifika bibliotekarieutbildning och bibliotekarieförbund. Någon entydig definition på vad bibliotekarie egentligen är, förefaller mera svår att ge. Därför kommer frågan om vad den gör som kallas bibliotekarie i fokus.

Under perioden före 1475, som föregår den häri behandlade tidsperioden¹⁹, har det funnits personer som arbetat med skrifter och ägnat sig åt beskrivningar av dokument, som också sorterat och ordnat dem ämnesvis och gjort förteckningar över dem. Det har varit göromål som torde kunna innefattas i en bibliotekaries uppgifter. Det torde också med stor sannolikhet kunna gälla även för en arkivarie.

Under tiden från 1475 fram till och med 1780 finns bibliotekarier, men denna sysselsättning räknas inte in i dåtidens skrån, grupper eller andra sammanslutningar bildade i olika miljöer och sammanhang. För hant-

¹⁶ Se Parsons (1952) s. 122-162, om bibliotekarierna vid Alexandriabiblioteket. Tyska bibliotekarier finns biograferade med korta notiser i Bader (1925). I Caillet (1988) s. 373 – 389 finns en överblick av bibliotekarierna tiden 1530-1789. I Annerstedt (1921) förtecknas Uppsala universitetsbiblioteks ledare jämte korta upplysningar rörande deras verksamhet. Gaskell (1980) skriver om Sir Edward Stanhopes verksamhet som bibliotekarie i ett kort kapitel och i bilaga förtecknas bibliotekarier och biträdande bibliotekarier för tiden mellan 1609-1695.

¹⁷ Oliver (1953) skriver om Tortelli, Chapron (2004) behandlar Bandini, Hartlich (1939) skriver om Bussi och Callard (2000) om Magliabechi. Ännu många fler finns att studera. Se vidare Index to *Festschriften in librarianship 1967-1975* av J Periam Danton och Jane F. Pulis

¹⁸ Lancaster (1983) s. 747-753.

¹⁹ Torstensson (1991) s. [93] hänvisar till Järv (1991) som menar att bibliotekarierna och biblioteken har en fyratusenfemhundraårig historia.

verksyrkena fanns skråförordningar och andra yrkesgrupper hade sina förordningar.²⁰

Sammanfattningsvis kan sägas att bibliotekarien för perioden 1475 till 1780, med hjälp av tidiga encyklopediska förklaringar, definieras som en person som skall vårda och ha uppsikt över böckerna i biblioteket. Bibliotekarien är en lärd man med omfattande språkkunskaper och väl förtrogen med vetenskaperna. Bibliotekarien, som känner sitt bibliotek väl, skall vägleda dem som behöver nyttja och konsultera böckerna och stå till tjänst när helst det behövs.

1.2 Syfte och frågeställning

Bibliotekarien är huvudfokus i avhandlingen och det övergripande syftet är att identifiera bibliotekariens tidiga yrkesinnehåll och utveckling under perioden 1475-1780. Detta görs genom att studera ett antal statuter och dokument från olika miljöer, som kyrkan, furste- och kungahusen, universiteten och enskilda bibliotek, vilka gjort bibliotekarien behövd i en biblioteksverksamhet. Enskilda dokumenterade bibliotekariegärningar under perioden är viktiga dokument.

Eftersom denna avhandling koncentreras kring bibliotekarier och bibliotek är det av vikt att definiera vad bibliotek betyder och står för under den period som avhandlingen omspannar. Det är olika bibliotekstyper. Bibliotekariens arbete och innehållet i bibliotekariens sysslor styrs och bestäms av det uppdrag och den funktion biblioteket har, alltså i vilket sammanhang det verkar. 2000-talets bibliotekarieyrke rymmer inom sig en rad specialistfunktioner med särskilda titlar och benämningar. Den bild som finns av bibliotekarien idag skall inte behandlas här utan syftet är att å ena sidan undersöka hur bibliotekarierollen tidigt formades och påverkades och å andra sidan hur bibliotekarien själv påverkade, formade och utvecklade sitt yrke och sin syn på det under åren 1475-1780. Ambitionen i detta arbete är att ringa in och peka på en riktning mot en för bibliotekarierna gemensam grund och det som yrkesmässigt förenar dem.

De miljöer och de institutioner där bibliotek uppstod, inom kyrkan, inom universiteten, vid furste- och kungahusen och hos de privata samlarna och enskilda biblioteksägarna, kan på olika sätt ha påverkat utvecklingen av, inriktningen på och innehållet i bibliotekarieyrket. Inom dessa institutionella sfärer och olika kulturer, där bibliotekarier verkat kan gemensamma likaväl som åtskiljande förhållningssätt och yrkeskulturer ha

²⁰ Hellberg (1978) s 95.

utvecklats. Om bibliotekarieryrkets innehåll och utveckling också har påverkats av vetenskapernas utveckling, närmast då naturvetenskapens genombrott, teknikutvecklingen i form av boktryckarkonsten och inte minst av den professionella självbilden hos dåtidens bibliotekarier är frågor som belyses. Om bibliotekarieryrkets utveckling är av lokal geografisk karaktär eller skall ses i ett större geografiskt sammanhang är väsentligt. Det är också viktigt att försöka klargöra om det finns gemensamma drag och uppfattningar hos dem, som har varit och verkat som bibliotekarier, samt att försöka definiera vad som är bibliotekarieryrkets kärna och utröna vad som binder ihop bibliotekarierna i uppfattningarna om vad som är unikt och gemensamt för bara dem och därmed bestämma yrkets status.

Det övergripande syftet har preciserats till att söka svar på frågor om

- hur bibliotekarieryrket utvecklas under perioden 1475 till 1780 med avseende på institutionella drivkrafter, varför och hur institutioner tog bibliotekariers tjänster i anspråk,
- hur bibliotekarier själva har påverkat innehållet i sitt yrke,
- det går att finna en gemensam kärna och grund för yrket,
- det går att formulera en gemensam värdegrund för bibliotekarier.

1.3 Avgränsning och empiri

Detta arbete om bibliotekariens yrkesroll omspannar i tid 305 år, från 1475 till 1780 och det är avgränsat till ett europeiskt perspektiv med inslag från Italien, Tyskland, Frankrike, Storbritannien, Schweiz, Österrike och Sverige. Främsta utgångspunkten för gränsdragningen har varit att bibliotekarierna har biblioteksarbetet som sin huvudsakliga sysselsättning. Med den geografiska avgränsningen till Europa har representationen från olika länder varit angelägen. Lika angeläget har det varit att ha dokument som kommit till under loppet av hela perioden. Den tidsmässiga och den geografiska spridningen kan vara delar i svaret på de frågor som ställs i avhandlingen.

Att denna avhandling inte börjar med det kända Alexandriabiblioteket och de personer som där allmänt benämns bibliotekarier såsom Demetrios från Faleron, Apollonius Rhodius, Eratosthenes från Kyrene, Aristofanes från Byzantion och Aristarchos från Samothrake med flera, som troligen var utsedda till bibliotekarier, beror på den enkla anledningen att det inte

finns några egentliga uppgifter om vilka plikter och åligganden som en sådan befattning innebar,²¹ eller såsom Parsons har uttryckt det:

Unfortunately, the Alexandrian Library is taken for granted by the ancient writers, and little is recorded about its personnel and management.²²

Ej heller börjar avhandlingen med klosterbiblioteken och de munkar, som där fungerade som, vad vi gärna kallar bibliotekarier, munkar som hade uppgiften att vakta över de skåp där skrifterna förvarades. I singularis kallades den munken ofta *armarius*²³ eller *librarius* och mera sällan *custos librorum* eller *bibliothecarius*²⁴. I de texter som rör dokumentsamlingarna inom de olika klosterordnarna saknas regler och föreskrifter för en bibliotekaries uppgifter och verksamhet²⁵. Uppgifter om bibliotekets funktion, uppdrag och inriktning är svåra att finna.²⁶ Men det är förvisso så att det ansvar vissa munkar inom vissa ordnar fick omtalades, som till exempel för dominikanernas del är det sannolikt att *armarius* eller *librarius* fanns redan 1246.²⁷ De uppgifter som ålägg en *armarius* beskrivs i ett dokument, *Liber de Instructione Officialium Ordinis fratrum Praedicatorum* författat av Humbert av Romans²⁸. Texten framhåller som främsta uppgift för en *armarius* att se till så att det fanns en lokal för de skrifter som orden ägde. Det främsta syftet med lokalen, som skulle vara välventilerad, var att skydda skrifterna från regn och fukt. Klosters *armarius* hade också hand om nyckeln till det utrymme där skrifterna förvarades och han förde journal över de skrifter som lånades från rummet.²⁹ Hos franciskanerna fanns också personer med uppgift att vårda de skrifter som fanns i ”skåpet” eller i det utrymme som var avsett för skrifterna. Om skrifter hade lånats ut till någon skulle de också krävas in, om så behövdes, så att även andra inom klostret kunde nyttja dem. Detta var uppgifter för en *armarius*.³⁰ För Austin-Hermiterna kan spåren på en *armarius* skönjas 1290³¹, men några riktiga riktlinjer finns inte. Humphreys omnämner en text från 1358 som förmodligen räknar upp en *armarius* åligganden inom klostret. Däri står att han varje år skulle göra en

²¹ Barnes (2004) s. 70. Se också diskussionen i Parsons (1952) s. 122-162.

²² Parsons (1952) s. 143.

²³ Davril & Palazzo (2000) s. 305. *Armarius* är den munk som ansvarar för det *armarium*, det vill säga det skåp eller den lokal där klostrets skrifter förvaras. *Armarius* är också ansvarig för sången och läsningen under mässan och för de uppgifter som omger genomförandet av mässan

²⁴ Buzás (1975) s. 138.

²⁵ Buzás (1975) s. 135, se även Buzás (1976) s. 124.

²⁶ Buzás (1975) s. 135.

²⁷ Humphreys (1964) s. 32.

²⁸ Humphreys (1964) s. 32.

²⁹ Detta dokument av Humbert av Romans finns i avskrift på latin i Humphreys (1964) s. 135-136, appendix C.

³⁰ Humphreys (1964) s. 60-61.

³¹ Humphreys (1964) s. 74.

förteckning över de skrifter som fanns. Han skulle också se till att utlånade skrifter kom tillbaka, eftersom varje förlust eller skada på en skrift ansågs vara armarius personliga ansvar.³² Denna syssla var inte munkens huvudsysselsättning. Han var inte anställd som armarius utan fick dessa arbetsuppgifter inom ramen för sitt klosterliv³³. I klosterlivet under de första åren på 1000-talet identifierar Thierry de Fleury sångledaren, préchantre, och armarius som skilda sysselsättningar men de förs senare ihop.³⁴ Armarius hade en mängd sysselsättningar förutom de som låg nära vården av dokumenten. Han skulle ägna sig åt att lära barn sjunga, läsa och skriva. Han skulle vidare sköta munkarnas schema för klippning och rakning, tillkännage frånfälle och ansvara för att andra kloster meddelades och han skulle medverka i begravnings-ceremonierna och hålla reda på helgonens och martyrernas födelse- och dödsdagar.³⁵ Inte förrän under 1700-talet framträder klosterbibliotekarien i en mera uttalad och definierad yrkesroll.³⁶

Med stöd av uppfattningarna om bibliotekariers yrkesroll redovisade i Parsons (1952), Humphreys (1964) och Davril & Palazzo (2000) gör jag avgränsningen i starttid för min undersökning om bibliotekarien till 1475 och utnämmandet av Bartolomeus Platina till bibliotekarie.

Perioden avgränsas i yttre förhållanden med boktryckarkonsten som gör informationsspridningen lättare och ger den tryckta skriften avgörande betydelse. Den politiska utvecklingen och inledningen till den franska revolutionen leder till periodens slut. Tiden mellan 1475 och 1780 representeras av bibliotek och bibliotekarier från olika miljöer och verksamhetsområden. Den katolska kyrkan representeras av sitt huvudbibliotek, Vatikanbiblioteket. Det kungliga och privata biblioteket exemplifieras av hertig Julius bibliotek i Wolfenbüttel. Universitetsbiblioteken hämtas från Cambridge, Oxford, Strasbourg, Lund och Uppsala.

Startåret 1475 är ett viktigt år för biblioteksutvecklingen inom den katolska kyrkan. Den påvliga bullan *Ad decorem militantis ecclesiae*, för den stridande kyrkans upphöjelse, som utfärdades av Sixtus IV den 15 juni detta år, bildar startpunkt både vad gäller tid och dokument. Motiven för detta är att bullan innehåller uppgifter om fem åtgärder som Sixtus IV vidtar. (1) Han preciserar vad han vill med biblioteket. (2) Han uttalar vad biblioteket betyder för den katolska kyrkan och hur det skall användas. (3)

³² Humphreys (1964) s. 74.

³³ Buzás (1975) s. 137.

³⁴ Davril & Palazzo (2000) s. 52.

³⁵ Davril & Palazzo (2000) s. 52-53.

³⁶ Buzás (1976) s. 124.

Han bestämmer lokaler för bibliotekets räkning. (4) Han anslår medel för att kunna driva och underhålla biblioteket. (5) Han uttalar vilket uppdrag som åligger bibliotekarien och han utnämner³⁷ Bartolomeus Platina till det nybildade Vatikanbibliotekets förste bibliotekarie.

1780 är det årtal som bildar slutpunkt. Då utnämns Cotton des Houssayes till bibliotekarie vid Sorbonneuniversitetet i Paris. Vid sin installation i ämbetet talade han inför Sorbonnes generalförsamling. Talet är en programförklaring om hur verksamheten skall bedrivas, hur Cotton des Houssayes menar att en bibliotekarie skall vara och vad en bibliotekarie enligt hans uppfattning skall kunna. Det är ett betydelsefullt dokument som knyter ihop tankar som dryftas både i den anonyma artikeln från 1736 i *Mercure Suisse* med titeln *Lettre sur l'Office de Bibliothécaire: À Monsieur Enguel, Bibliothécaire à Berne*³⁸, som behandlar vad en bibliotekarie bör kunna och vad en bibliotekarie skall göra, och den tyske bibliotekarien Johannes Mathias Gesners dokument *Wie ein Bibliothecarius seyn müsse*³⁹ från 1748.

Ett urval av bibliotekarier finns behandlade i avhandlingen. De bortvalda behandlar samma aspekt av en bibliotekaries arbete, såsom hur kataloger skall utformas, hur skrifterna skall klassificeras eller hur ett bibliotek skall byggas upp. 1593 skriver Antonio Possevino *Bibliotheca selecta de ratione studiorum*, 1662 kommer Louis Machons *Discours en forme de préface pour servir de règle ou d'avis au bibliothécaires* och 1628 Claude Cléments *Musei sive bibliothecae tam private quam publicae extructio, instructio, cura, usus*, libri IV. Johan Rohde skriver 1631 om universitetsbiblioteket i Padua. 1664 ges Johan Heinrich Hottingers *Bibliothecarius quadripartitus* ut. Om hur ett litet bibliotek skall byggas upp beskriver 1587 Juan Bautista Cardona i *De Regia S. Laurentii Bibliotheca*, 1746 publiceras Formey, *Conseils pour former une bibliothèque peu nombreuse mais choisie*. En bibliotekshistorisk skrift kommer 1607 med Iustus Lipsius, *De bibliothecis syntagma*. Utöver dessa kan nämnas M. Denis *Einleitung in die Bücherkunde* från 1777. Ytterligare andra bibliotekarier är kända genom sina gärningar återberättade av andra. De som ändå till slut finns i denna undersökning

³⁷ Se omslagsbild föreställande Sixtus IV, som överlämnar bullan med utnämningen av Bartolomeus Platina till Vatikanens bibliotekarie.

³⁸ Lettre sur l'Office de Bibliothécaire : A Monsieur Enguel, Bibliothécaire à Berne. (Juillet 1736). *Mercure suisse : ou recueil de nouvelles historiques, politiques, & c.*

³⁹ Gesners dokument från 1748 finns i avskrift publicerat av Franke (1895). Han menar i sin artikel att Cotton des Houssayes tillför dimensioner som inte Gesner har, bland annat vad gäller den vetenskapliga bildning som en bibliotekarie bör ha. Ladislaus Buzás berör i sin tyska bibliotekshistoria kort innehållit i Gesners dokument. Torstensson (1991) citerar i sin artikel Buzás verk i engelsk översättning angående Gesners tankar.

får utgöra illustrationer på hur innehållet i yrket sett ut och hur utvecklingen i yrket gestaltat sig. Brevväxlingar som de här berörda bibliotekarierna haft har studerats i liten omfattning. Undantagna är Sir Thomas Bodleys brevväxling med Thomas James, Leibniz brevväxling med både kollegor och med dem hos vilka han hade tjänst samt något ur Gabriel Naudés brevväxlingar. Breven används som illustrationer och för att belysa yrkesrelaterade frågor som dryftats av dessa bibliotekarier. Det finns förvisso dokument om specialiteter som kan knytas till en bibliotekaries arbete, men jag har valt dokument med ett övergripande och för bibliotekarien allmängiltigt synsätt och med ett idémässigt innehåll.

En annan typ av dokument härrör från Gabriel Naudé, John Dury, Wilhelm Gottfried von Leibniz, Johannes Mathias Gesner och Cotton des Houssayes.

Uppgifter om yrkets innehåll och utveckling söks i de dokument som återopas här. För studier om bibliotekarien är grunddokumenten de statuter som gällt för biblioteken när de skapades. Däri undersöks hur arbetet regleras, vad det skall innehålla och vad som i övrigt bör gälla för bibliotekarien. Grunden för framställningen är att det gått att finna personer som anställts för att handha och utveckla bibliotek och boksamlingar och titulerats bibliotekarier. De som har anställt bibliotekarier skall ha definierat vad som skall göras och angett kriterier för vad en bibliotekarie skall kunna. För Naudé, Dury och Leibniz är deras egna skrifter och brev primärmaterialet. Gesner representeras av sitt dokument om hur en bibliotekarie skall vara och Cotton des Houssayes representeras av sitt installationstal. Båda dessa sistnämnda är personliga reflektioner över ett yrke.

1780 bildar slutår för denna undersökning. I Frankrike liksom i Tyskland utvecklas mot slutet av 1700-talet, efter franska revolutionen, bibliotek till större enheter tillgängliga och uppbyggda också för andra än de lärda som haft tillgång till biblioteken under den behandlade perioden. Det har inte funnits någon bibliotekarieutbildning tidigare men behovet av en sådan framträder alltmer, som till exempel när det skulle anställas en överbibliotekarie vid universitetsbiblioteket i Wien 1793 prövades åtta kandidater. Kraven för att kunna få befattningen var djupa allmänna kunskaper och ett i Gesners anda uttalat förhållningssätt parat med gedigna kunskaper i biblioteksadministration.⁴⁰ Att etablera utbildning för bibliotekarier med anledning av den tecknade kravprofilen förefaller viktigt men regelrätt bibliotekarieutbildning kom att etableras först betydligt senare.

⁴⁰ Buzás (1976) s. 128.

1.3.1 Källkritiska avvägningar

De i avhandlingen åberopade källorna, som är grunden för slutsatserna, är av olika typ. De beskrivs nedan med källkritiska avvägningar och synpunkter.

För de källkritiska principer⁴¹ som bör åberopas gäller att en källa skall vara äkta, äga en äkthet, och vara det den sägs vara. Det skall finnas ett samband i tid mellan källa och händelse. Ju längre tid som ligger mellan källa och händelse desto större anledning finns till tvivel. Det är dessutom viktigt att källan står oberoende av något annat, alltså inte är återberättad, är en avskrift eller är ett referat av annan källa. Viktigt är att källan inte är tendentiös, så att den ger en felaktig bild av verkligheten på grund av intressen som kan vara personliga, ekonomiska, politiska eller vara av annan karaktär som kan påverka uppfattningen om hur det egentligen förhöll sig.

1.3.2 Allmän beskrivning av källorna

De fem första åberopade källorna är av karaktären officiella myndighetsdokument, såsom urkunder, statuter och bestämmelser utfärdade av institutioner, som katolska kyrkan, universiteten i Cambridge och Strasbourg och Bodleian Library i Oxford och det som representerar furste- och kungahusen, nämligen hertig Julius biblioteksordning. Ingen av dem som utfärdat dessa dokument har varit bibliotekarie. Tillkomsten av dokumenten har haft sin grund i att det funnits behov av att bringa ordning i befintliga samlingar och därmed skapa bibliotek. Grundförutsättningen för bildandet av bibliotek är att det skall skötas av särskilt utsedda och rekryterade lämpliga personer. Det är i dokumenten dessa personer får en beskrivning av sina arbetsuppgifter och sina förpliktelser definierade. Med den ordning och de regler varom bestämmelser fattats skall biblioteket kunna ställas till andras förfogande dels för att täcka administrativa behov dels för att ge möjlighet till studier. Inte minst viktigt är att för framtiden bevara dokument från förr och dokument som tillkommer framgent. Genom biblioteken skall kunskap spridas och samlingarna skall ge kraft och motiv till detta.

⁴¹ Thurén (2005) s. 13.

Den påvliga bullan av den 15 juni 1475 *Ad decorem militantis ecclesiae* är på latin. Bullan är en officiell påvlig ämbetskrivelse av hög dignitet vars innehåll skall lända till efterrättelse och ge kyrkans tillåtelse i olika andra sammanhang. I den aktuella bullan beskriver Sixtus IV vilka åtgärder han vidtagit vad gäller Vatikanens skrifter och vad han, påvedömet och kyrkan, vill göra och vilken uppgift det blivande biblioteket skall ha. Bullan *Ad decorem militantis ecclesiae* är Vatikanbibliotekets urkund. Den återges i bilaga 1 i avskrift, som är gjord efter en publicerad version, som innehåller korrigeringar och kompletteringar från åren 1477 och 1481⁴².

I Tyskland utvecklades furstebiblioteken med start i 1500-talet från privata boksamlingar till den typ av allmänna vetenskapliga bibliotek som var under utveckling i Italien och Frankrike.⁴³ Anledningarna till furstebibliotekens utveckling ser Milde som främst tre. För det första var det furstarnas uttalade kärlek till böcker. För det andra berodde det på de teologiska meningsskiljaktigheterna om den rätta tron vilka medförde en ökad religiös aktivitet vid hoven och till detta behövdes passande litteratur. För det tredje berodde det på furstarnas och hovens ökande makt genom en tilltagande självständighet. Härmed låg biblioteksutvecklingen inom furstarnas maktsfär.⁴⁴ I denna tid tillkom *Liberey-Ordnung des Herzogs Julius von 1572*, ett dokument utfärdat av Julius, hertig av Braunschweig och Lüneburg. Dokumentet är kungjort i Wolfenbüttel. Det innehåller tio paragrafer. Originalen⁴⁵ finns bevarat. För denna avhandling har använts den avskrift⁴⁶ som finns i Wolfgang Mildes artikel "Die Wolfenbütteler "Liberey-Ordnung" des Herzogs Julius von 1572" hämtad ur *Wolfenbütteler Beiträge aus den Schätzen der Herzog August Bibliothek*. Herausgegeben von Paul Raabe, Band 1, 1972. I biblioteksordningen betonas betydelsen av en bibliotekarie och däri ges anvisningar om hur biblioteket skall skötas och förvaltas⁴⁷. Dokumentets äkthet har inte ifrågasatts. Det är upprättat i en tid då bok- och dokumentsamlingar växte. Det är sprunget ur behovet att få någon att handha och sköta den växande mängden dokument men också som en konsekvens av de ambitioner politiskt, religiöst och bildningsmässigt som

⁴² Vatikanbiblioteket meddelar genom Massimo Ceresa till undertecknad, Bertil Jansson, i brev av den 25 januari 2007 att de inte kan belägga någon översättning till annat språk. De hänvisar till den kommenterade artikeln, varur också avskriften i bilaga 1. är hämtad, Ruysschaert (1969).

⁴³ Milde (1972) s. 121.

⁴⁴ Milde (1972) s. 122-123.

⁴⁵ Originalen finns tillgängligt i Niedersächsisches Staatsarchiv i Wolfenbüttel, under signatur 3 Alt 50, enligt brev till undertecknad av den 4 juli 2005, underskrivet Ewa Schmid.

⁴⁶ Finns i avskrift på tyska i bilaga 2.

⁴⁷ Milde (1972) s. 133.

hertig Julius hade för sig själv och för sina undersåtar. Milde framhåller i sin artikel den särskilda betydelse detta dokument har haft emedan det är det första dokument som ger upplysningar om ett furstligt bibliotek i Wolfenbüttel.

För universiteten förhåller det sig så att det är universiteten, i egenskap av institutioner, som fattat beslut om statuter för bibliotek och bibliotekarier.

Universitetet i Cambridge lät 1582 utfärda *Articles for the office of keeping the Universitie Librairie made Anno 1582*. Dokumentet⁴⁸ finns i universitetets arkiv under MS. Cole, xlvi. 263. Föreskrifterna återges här i avskrift i bilaga 3.

De statuter som kom att gälla för Bodleian Library, universitetsbiblioteket i Oxford, har utarbetats och föreslagits av Sir Thomas Bodley, grundaren till Bodleian Library. Det första utkastet till statuter för biblioteket finns publicerat i avskrift i en skrift utgiven i Chicago 1906 med titeln *The Life of Sir Thomas Bodley written by himself together with the First Draft of the Statutes of the Public Library at Oxon* med förord av Ruth Shepard Grannis.⁴⁹ Statuterna är Bodleys verk och hans ambitioner med biblioteket tecknas där. Sir Thomas Bodley var inte bibliotekarie men som namnet antyder så grundlade han Bodleian Library som kom att bli ett allmänt vetenskapligt bibliotek tillhörande universitetet i Oxford. Att statuterna ändå betecknas som ett officiellt dokument beror på bibliotekets status. Statuterna är ett verk av en person med ambitioner och visioner för det blivande universitetsbiblioteket och det var samtidigt författat av en person med starkt engagemang i och åsikter om skötseln av biblioteket. Han intresserade sig för förvärven till biblioteket. Han hade synpunkter på dokumentksamlingens sammansättning och utveckling. Det framgår av hans korrespondens med den förste bibliotekarien vid Bodleian Library Thomas James. Denna brevväxling finns publicerad under titeln *Letters of Sir Thomas Bodley to Thomas James First Keeper of the Bodleian Library*. Edited with an Introduction by G. W. Wheeler, M. A. Oxford: At the Clarendon Press. 1926. Trots det mycket personliga engagemanget ger statuterna en beskrivning av bibliotekariens status, önskvärda kompetens, uppgifter och åligganden. Det är därför motiverat att använda Bodleys utkast till statuter i denna avhandling.

⁴⁸ Cooper (1892) s. 389-390.

⁴⁹ The Autobiography of Sir Thomas Bodley (2006) Häri finns på s. 68-70 förtecknat utgåvor av The Life of Sir Thomas Bodley dels i manuskript dels i översättningar till latin dels i tryckta versioner. Det sägs att originalmanuskriptet som daterats till den 13 december 1609 av Anthony Wood 1815 numera tycks ha försvunnit.

Från Universitetet i Strasbourg finns tre grunddokument, *Das Officium Bibliothecarii* (1545), *Ordnung und Ampt des verordneten Bibliothecarii de Anno 1616* (1616) och *Ordnung unnd Ambt des Bibliothecarii* (1621). De tre finns i avskrift på tyska ur Marcel Fournier (1894) *Les statuts et privilèges des universités françaises depuis leur fondation jusqu'en 1789: deuxième partie: seizième siècle*. Tome IV: L'université de Strasbourg et les académies protestantes françaises. Fournier har låtit publicera de franska universitetens statuter och privilegier alltsedan deras grundande fram till och med 1789. Som allmän princip har han låtit publicera varje dokument under det årtal som anges på respektive dokument. Dessa dokument har stadfästas av universitetets styrande organ och skall betraktas som regeldokument. I dokumenten framgår regler för biblioteket och bibliotekariens uppgifter för att biblioteket skall fungera för studenter och lärare. De ovan anförda dokumenten finns i avskrift i bilaga 4.

Med undantag för Sixtus IV:s bulla och Sir Thomas Bodleys statuter har de anförda dokumenten blivit till för att utgöra en instruktion för bibliotekarien, som är verksam i eller skall rekryteras till det bibliotek som reglementet gäller och vid den tidpunkt dokumentet är skapat. Påvens bulla är en biblioteksurkund, som är det officiella inrättandet av biblioteket och som beskriver dess uppgift samtidigt som det är ett anställningsdokument för Bartolomeus Platina. Dokumentet kommer att gälla för efterträdande bibliotekarier. Sir Thomas Bodley är avsevärt mer personligt synlig i det utkast till statuter som han förfärdigat. Bibliotekarien är i fokus.

De följande källdokumentet skiljer sig väsentligt från de ovan behandlade institutionella dokumenten i så måtto att de är personliga och redovisar aktiva bibliotekariers egen syn på bibliotek och bibliotekarier. De är tillkomna i olika situationer med olika syften. Trots att det är åsiktsskrifter och inte jämförbara med de ovan behandlade dokumenten så är de av stort värde då det är idén, visionen och önskan om det ideala tillståndet som uttrycks.

Gabriel Naudé skriver i *Advis pour dresser une bibliothèque*⁵⁰ om biblioteket som idé med mycket detaljerade anvisningar för det praktiska arbetet. Hans bok är tillägnad Henri de Mesmes i syfte att entusiasmera honom att upprätta det bibliotek som beskrivs. Skriften kan ses dels som ett erbjudande från Naudé att bli bibliotekarie hos de Mesmes, dels som en insmickrande vädjan till de Mesmes om att anlita och anställa honom för att ansvara för bibliotekets skötsel och vidare uppbyggnad. Den direkta

⁵⁰ Naudé (2006). Råd för upprättandet av ett bibliotek finns i översättning av Bertil Jansson, publicerad i *Svensk biblioteksforskning*, Vol. 15 :3. Temanummer juni 2006.

adressen till de Mesmes och de insmickrande ordalagen döljer ändå inte det användbara i Naudés praktiska råd. Gabriel Naudé är inspirerad av de redan befintliga för allmänheten öppna biblioteken i Italien och England. Han argumenterar för sin sak med hänvisning till dessa. Gabriel Naudé publicerade med avsikt sin skrift på franska och inte på latin för att få en bredare spridning även om latinet då var de lärdas språk. Naudé var i detta avseende en taktiker. *Advis pour dresser une bibliothèque*, tillsammans med Naudés mycket känsloladdade två inlagor med anledning av försäljningen och skingrandet av kardinal Mazarins bibliotek är i avhandlingen grunden för det som behandlar Naudés syn på bibliotek och bibliotekarier. Ytterligare några dokument, brev av Gabriel Naudés hand, till bland andra drottning Kristina av Sverige och till kardinal Mazarin, används som primärt källmaterial. I inlagorna och breven finns ingen objektivitet utan de uttrycker de starka känslor och det engagemang, som han har för frågor om bibliotek och bibliotekarier.

Den engelske bibliotekarien John Dury har en annan utgångspunkt för sina tankar. Det är biblioteket som idé som är förhärskande. Bibliotek och bibliotekarier har för honom en viktig roll i en social och samhällelig utveckling. Bibliotek och bibliotekarier skall visa vägen till och vara ett stöd för bildning och utbildning. John Durys *The Reformed Library-Keeper* publicerad 1650 är en del av John Durys stora reformprogram, vari biblioteken och bibliotekarierna har stor betydelse. Det är en vision, ett önsketänkande och en ideologisk och politisk idé han framför. *The Reformed Librarie-Keeper* publicerades 1983 av The Augustan Reprint Society som publikation 220 vid William Andrews Clark Memorial Library, University of California i Los Angeles. Richard H. Popkin och Thomas F. Wright har skrivit förordet.

Gottfried Wilhelm von Leibniz ger i sina brev uttryck för sina personliga bibliotekstankar. Bibliotek är för honom källan till bildning och kulturspridning, men det är också det allmänna uppslagsverket där man skall kunna ta reda på allt. Bibliotekarien, som enligt Leibniz är en lärd man, har en viktig funktion i biblioteket och i mötet med biblioteksnyttjare. Leibniz hade befattning som bibliotekarie men strävade mot andra mål, vilket i klartext betyder mot högre administrativa tjänster. Leibniz talar om bibliotek som en institution i behov av pengar och han har idéer om och lägger förslag på hur finansiering av förvärv skall gå till. Leibniz framför krav, synpunkter och önskemål till sin arbetsgivare, vilket gör att han uttrycker sina bibliotekstankar på annat sätt än de tidigare nämnda. Leibniz har inte författat eller producerat dokument rörande bibliotek med den omfattning och koncentration som de ovan nämnda men är ändå så betydelsefull genom sin korrespondens och sina tankar, som

både fått genomslag i konkreta handlingar och ibland fått stanna vid att vara en vision, att han också kommer att behandlas här.

Materialet som ligger till grund för avsnittet om Leibniz är publicerade brev och dokument ur Leibniz egen hand. I kontakter med Leibniz-Archiv i Hannover framgår att det ännu finns efterlämnade handlingar och dokument som inte katalogiserats eller klassificerats och därför är det möjligt att det existerar dokument som till sitt innehåll kan handla om bibliotek och som ännu inte är kända för omvärlden. Leibniz publicerade inte enligt vad som är känt idag, 2009, något enskilt samlat dokument där hans biblioteksfilosofi finns redovisad.⁵¹ Hans tankar om bibliotek och bibliotekariers arbete står att finna i den brevväxling han haft med lärda runt om i Europa och med sina uppdragsgivare. Ett grundläggande dokument författat av Leibniz är *Entwurf einer Bibliotheca Universalis Selecta*. Det är viktigt av den anledningen att det förtecknar författare och verk som bör ingå i ett bibliotek som skall byggas upp. Det finns publicerat i Leibniz, G.W. von *Sämtliche Schriften und Briefe: Erster Reihe allgemeiner politischer und historischer Briefwechsel*. Fünfter Band 1687 – 1690. s. 428 – 462, nr 247. Leibniz skriver detta dokument för Theodor Althet Heinrich von Strattmann i Italien från maj till hösten 1689. Övriga band av *Sämtliche Schriften und Briefe: Erster Reihe* omfattande olika tidsperioder är viktiga. I de brev han skriver till sina arbetsgivare von Boineburg, hertig Johann Friedrich i Hannover, hertig Ernst August och hertig Anton Ulrich diskuterar han frågor som rör bibliotek. Med bibliotekariers i andra länder, framförallt Frankrike och Österrike, hade Leibniz ett skriftligt utbyte. Även med sin underställda medarbetare och sedermera efterträdare Hertel kommunicerade han brevlades. Genom att dryfta biblioteksspörsmål i sina brev så har Leibniz givit spridning åt sina tankar både inom och utom Tyskland.

Sist i denna avdelning kommer tre dokument. Det första är en anonym artikel publicerad i *Mercure Suisse Lettre sur l'Office de Bibliothécaire* och talar om en bibliotekariers kompetens. Därefter kommer Johann Mathias Gesners *Wie en bibliothecarius beschaffen sein müsse* och slutligen J.B. Cotton des Houssayes installationstal vid Sorbonne 1780. Talet var ursprungligen skrivet och framfört på latin, samt publicerat,

⁵¹ Newman (1966) påstår att Leibniz 1716 påbörjat ett arbete med titeln *Über die gute Einrichtung einer grossen Bibliothek*. Han nämner inte om han sett det eller känner till dess existens, ej heller varifrån uppgiften kommer. Leibniz-Archiv i Leipzig känner icke dess existens i skrivande stund, men efterlämnade icke genomgångna handlingar är av så stor mängd att man inte kan säga säkert att dokumentet inte existerar. (Brev till undertecknad Bertil Jansson den 8 juni 2005 från arkivchef professor, doktor Herbert Breger, chef för Leibniz Archiv).

enligt Brunet⁵², endast i 25 exemplar med titeln *Oratio habita in comitiis generalibus societatis sorbonicae die 23 decembris 1780 à D D. Joan. Bapt. Cotton des- Houssayes doct. Th. Pariensi, soc sorbonico, bibliothecae, sorb. Praefecto, sct. Parisiis, proelio Philippi Dionysii Pierres regis typographi ordinarii, 1781*. Talet bedömdes så intressant och värdefullt av Gratet Duplessis att han 1839 översatte det till franska med titeln *Discours sur les qualités et les devoirs du bibliothécaire, prononcé dans l'assemblée générale de Sorbonne, le 23 décembre 1780, par J.-B. Cotton des Houssayes; traduit du latin en françois par un bibliophile*. Undertecknat med initialerna G.D. (Gratet Duplessis). Det är den franska översättningen som använts i detta arbete och som också finns i avskrift i bilaga 6. Cotton des Houssayes tal är en hyllning till Sorbonne och dess utsökta bibliotek. Det är också en personlig betraktelse över hur en bibliotekarie skall vara enligt honom. Han använder ett tonfall och ordval som ger varje ansvarig beröm för att ha utsett just honom och i detta gjort ett bra val. Han är högstämnd i sitt tal och ger en bild och en beskrivning av bibliotekarien som en person med kvalifikationer som inte bara är tekniska, ideologiska och visionära utan också innefattar en omfattande lojalitet och inre social kvalitet.

Som primärkällor skiljer sig de ovan redovisade dokumenten åt men de har det gemensamt att de är tillkomna i den tid som de beskriver. För de första dokumenten gäller att de är tillkomna inom de institutioner där de skall fungera, och för de senare gäller att de författats av de idébärare som argumenterar för sina åsikter.

Trots sin olikhet i ursprung och funktion så bär de idén om bibliotekarien framåt genom att beskriva tekniker och regler, diskutera idéer, visioner och mål och de inre kvaliteter som utvecklas i utövandet och framskridandet.

1.4 Metod

Grunden i denna undersökning om bibliotekarien och om yrkets innehåll och utveckling under perioden 1475-1780, bygger på två perspektiv, nämligen det institutionella perspektivet, vilket betyder att klargöra inom vilka sfärer bibliotekarier verkade och vilka som var uppdragsgivare, samt det individuella perspektivet, med vilket avses bibliotekariens egna initiativ till sin utveckling i yrket och de egna initiativen till utveckling av yrket. Ett kriterium, som jag fäst stor vikt vid, är att valet av bibliotekarier

⁵² Denna uppgift är hämtad ur förordet till *The Duties and Qualifications of a Librarian* utgiven av John Cotton Dana och Henry W. Kent i Chicago 1906.

har gällt de som anställts med bibliotekariens uppgifter och i möjligaste med dessa uppgifter som huvudsysselsättning.

Det förstnämnda innebär institutioners behov av bibliotekarier och institutioners uppfattning om vad behovet innebar och hur det definierades i dokument. De institutioner som det här är fråga om är kyrkan, universiteten, furste- och kungahusen samt privatsamlare och enskilda biblioteksägare av sådan dignitet att de haft anledning att anlita eller anställa en person som fått bibliotekaries funktion och som har reglerat den utsedda eller anställda personens arbetsuppgifter i ett dokument. Det institutionella perspektivet hämtas i dokument från hela den angivna perioden.

I det senare perspektivet, det individuella, handlar det om personer som fått uppdraget att vara bibliotekarie och som i sitt uppdrag utvecklar och kompletterar med egna uppfattningar yrkets innebörd och möjliga uppgifter. Här återfinns den individuella drivkraften till förbättring, utveckling och visionärt tänkande, vilket manifesteras i faktiska gärningar, men också som tankar nedtecknade av bibliotekarierna själva i brev, böcker och andra programskrifter. Det omfattar också vittnesbörd om bibliotekariegärningar förmedlade av andra än bibliotekarierna själva.

Studien bygger på ett antal dokument⁵³, som beskrivs ovan i avsnittet Avgränsning och empiri. De är valda dels för att belysa det institutionella perspektivet genom statuter och arbetsordningar, dokument med uppdragskaraktär utfärdade av den som anlitar en bibliotekarie, dels för att nå de tankar som formulerats av den enskilde bibliotekarien i sin verksamhet med ett personligt och individuellt perspektiv.

I de här ovan beskrivna källorna torde frågeställningen i denna undersökning kunna finna svar om bibliotekarieyrkets innehåll och utveckling under perioden. Arbetet med källorna har rent praktiskt verkställts genom översättning som ett första led i ett djupare innehållsligt studium⁵⁴. Genom att analysera och jämföra i första hand de dokument

⁵³ Flera av dessa dokument har varit svåra dels att spåra dels att faktiskt nå för närmare studium, varför de återges i avskrift i bilagedelen, på originalspråk eller på annat språk än latin om det funnits i översättning. De hänvisningar som görs i analysdelen till dessa dokument görs till avskrifterna i bilagedelen, med undantag för hänvisningar till John Dury, Gabriel Naudé, Gottfried Wilhelm Leibniz. Detsamma gäller Sir Thomas Bodleys skriftväxling med bibliotekarien Thomas James.

⁵⁴ Ad Decorem Militantis Ecclesiae, 1475, som bara funnits tillgänglig på latin, har översatts av fil. dr. Georg Stenborg, Institutionen för lingvistik och filologi vid Uppsala universitet, för undertecknads räkning (Översättningen ej publicerad här). Dokumenten på tyska och engelska har översatts av undertecknad och granskats av fil. mag., adjunkt Bert Bergstrand och slutligen har dokumenten på franska översatts av undertecknad.

som utgörs av reglementen och statuter dras slutsatser som rör det institutionella perspektivet vad gäller bibliotekarien. Ur dessa dokument framkommer hur en huvudman ser på sitt bibliotek, sin anställda och den anställdes uppgifter. Vid övergång till det personliga och individuella perspektivet blir dokumenten bibliotekariers egna upplevelser och visioner. Källorna ändrar karaktär och perspektiv, men texterna är bibliotekariernas egna. I detta perspektiv är det bibliotekarien som talar om sig själv och sin funktion i ett bibliotek, hur ett bibliotek skall vara, byggas upp och vad det skall utvecklas till.

Källorna representerar en geografisk spridning inom Europa. De geografiska avstånden såväl som de tidsmässiga är intressanta för att se eventuell förekomst eller avsaknad av influens från tid till annan.

Vid studiet av dokumenten har fokus varit det innehållsliga och tankemässiga, inte det språkliga, med undantag för begreppet ”bibliotekarie”. Den långa period som avhandlingen omspannar innebär att ”bibliotekarie” kan ha betecknats som något annat, se exempelvis i bullan av 1475 där ordet ”custos” används. Det är funktionen som bibliotekarie som är avgörande i detta arbete.

I avhandlingen berörs flera begrepp som är mångtydiga och måste definieras, som bibliotek, arkiv och profession. Begreppsanalysen är gjord för att kunna koppla bibliotekarie till bibliotek, arkivarie till arkiv, profession till det som sociologin kallar profession och ställa det i relation till vad vi kallar profession idag.⁵⁵

Vägarna till kännedom om de olika dokumentens existens har varit litteraturstudier inom bibliotekshistoria, kyrkohistoria, universitetshistoria och skol- och undervisningshistoria. Vid Bibliothèque de France, Bibliothèque Mazarine och Bibliothèque Historique de la ville de Paris samt Archive Nationale i Paris har huvudparten av litteraturen varit tillgänglig för mina studier. Originalen till flera av de här återopade primärdokumenterna har inte kunnat konsulteras på plats utan har fått studeras i den form de blivit publicerade. De geografiska avstånden till Vatikanbiblioteket, Leibnizarkivet, Bodleian Library och Cambridge University Library har inte varit besvärande då alla med hjälp av ny teknik snabbt och vävilligt levererat svar och kopior på allt jag behövt för den här studien. I de fall jag inte haft möjlighet att konsultera originaldokument har originaldokumentens överensstämmelse med de publicerade versionerna bekräftats av de arkiv och bibliotek som har dem i sina samlingar.

⁵⁵ Textens mening och makt : metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys (2005). Se Jussi Kurunmäkis artikel om begreppshistoria s. 181-217.

Kriteriet om bibliotekariernas sysselsättningsgrad låter sig främst uppskattas genom litteraturstudier i respektive biblioteksinstitutions historia i kombination med bedömning av och jämförelse med statuer samt de återopade bibliotekariernas egna uppgifter meddelade i dokument och brev.

1.5 Disposition

Avsikten med avhandlingens disposition är att ge definitioner av områden som i logisk följd leder fram till huvudfrågeställningarna och i avsnitt fyra och fem följa den progression i yrkets utveckling över tid som avhandlingen vill visa.

Avhandlingen är uppdelad i åtta kapitel med underavdelningar. Det första kapitlet omfattar sex avsnitt, varav det första ger en bakgrund med definitioner av bibliotekariebegreppet i encyklopedier från 1600- och 1700-talen. Avsnitt två redogör för syfte och frågeställning. Den tredje avdelningen definierar avgränsning och empiri. Därpå beskrivs hur arbetet har genomförts. I det femte avsnittet förklaras hur avhandlingen disponerats och slutligen definieras forskningsområdet.

Kapitel två, tre och fyra ger en bakgrundsteckning till kapitel fyra och fem, avhandlingens huvudkapitel. Så följer källor och litteratur, en summary samt ett avsnitt med bilagor.

Kapitel två behandlar problematiken om bibliotekarie är ett yrke eller en profession enligt definitioner i professionsforskningen och hur det ser ut under perioden 1475-1780. I kapitel tre presenteras biblioteket som yrkesarena inom kyrkans, universitetens, furste- och kungahusens och boksamlarnas och de enskilda biblioteksägarnas verksamhetsområden. Kapitel fyra behandlar bibliotekarieryrket i utveckling under perioden 1475-1780 och följer tre spår, det praktiska arbetet, det visionära arbetet och biblioteket som idé samt en ny dimension gestaltat i ett yrkesetiskt perspektiv. I kapitel fem förs slutligen en diskussion och där redovisas undersökningens resultat. I kapitel sex förtecknas litteraturen. Den refererade litteraturen kompletteras med en förteckning som berör avhandlingens ämne men som ej är refererad. Dessutom finns en kommenterad bibliografi i urval om Vatikanbiblioteket, Gabriel Naudé och de viktigaste bibliotekshistoriska verken om Frankrike, Tyskland, Storbritannien och Irland. En sammanfattning på engelska finns i kapitel sju och bilagorna återfinns i kapitel åtta.

1.6 Forskningsområde

Detta är en avhandling om bibliotekarien inom ämnet biblioteks- och informationsvetenskap. Bibliotekarien behandlas i historisk tid, 1475-1780, och räknas inom biblioteks- och informationsvetenskapen som en bibliotekshistorisk avhandling. Bibliotekariens arbete är i fokus. Studien ägnas de arbetsuppgifter som kommer ifråga och vilket innehåll dessa har. Uppmärksamhet riktas mot de instruktioner som utfärdats om hur uppgifterna skall utföras, och i vilket avseende arbetet inom biblioteken kan rymma individuella och personliga utvecklingstankar och ambitioner. Forskningsområdet omfattar att undersöka hur bibliotekariens kompetens såg ut under perioden.

Det är ofrånkomligt att behandla biblioteksinstitutionens historiska utveckling men koncentrationen och inriktningen på bibliotekariens yrke och yrkesinnehåll innebär att forskningen om yrken i sina historiska moment i kopplingen till skrån tangeras.

Bibliotekarierykets förekomst i både kyrka och universitet gör nedslag i kyrko- och universitetshistorien nödvändiga. Att beröra vetenskapernas och framförallt naturvetenskapens framväxt och dessa områdens historiska utveckling är oundgängligt i studiet av bibliotekarien. Det handlar om bibliotekarien och bibliotekarieryket och dess innehåll under perioden 1475 – 1780.

1.6.1 Forskningsläge och litteratur

Då jag betraktar det ämne som avhandlas i denna framställning som tillhörande bibliotekshistorien finns anledning att se hur ämnet bibliotekshistoria behandlas och har behandlats och utvecklats. I de tankar som Donald G. Davis, Jr och Jon Arvid Aho⁵⁶ ger uttryck för i punkterna som redovisas nedan finner jag stöd för min uppfattning att detta är en bibliotekshistorisk avhandling.

1.6.2 Bibliotekshistoria

Bibliotekshistoria som ämne är föremål för mycket diskussion. Redan i slutet av 1950-talet iaktogs i den bibliotekslitteratur som publicerades att bibliotek oftare behandlades som fenomen i ett nuläge i Descartes anda och inte som Leibniz skulle vilja göra det, i ett historiskt perspektiv och med historisk förankring.⁵⁷ Dagens diskussion kan illustreras med ett citat

⁵⁶ Davis and Aho (2001).

⁵⁷ Vleeschauwer (1958) s. 7.

från en artikel av Alistair Black och John Crawford i *Library History*. En icke namngiven skandinavisk lärare inom Library and Information Studies (LIS) säger:

I give lecture course on Information History consisting of highlights of historical aspects of information storage, transmission, use and social issues [...] I believe that in order to live, the subject of library history must broaden its field [...]. Those who decide about resources don't pay attention to library history but they seem to get interested when they hear the phrase 'information history'. Among the great changes around and in front of us there is a real need for historical visions to legitimise the future.⁵⁸

Bibliotekshistoria som ämne kan leva, såsom citatet framhåller, om fältet breddas. De historiska angreppspunkterna kan bli flera och mer komplexa. Det finns all anledning att hysa hopp om bibliotekshistoria som ämne i framtiden och K. C. Harrison sammanfattar sin syn på följande sätt:

Once upon a time library history was an accepted discipline at library schools both here and in other developed countries, but for some years now the subject has been completely dropped by most of them. Professors will tell you that, with the rapid advances of automation, information technology and other topics, something had to go to accommodate these into the curricula. It is regrettable that library history had to be one of the subjects to be sacrificed. One of these days it will have to come back, and it may well be that the coming millennium will provide the impetus for this.⁵⁹

Donald G. Davis, Jr. och Jon Arvid Aho kommenterar och utvecklar i sin artikel *Whither Library History? A Critical Essay on Black's Model for the Future of Library History, with some additional options*⁶⁰ det som Alistair Black behandlar i *Information and modernity: the history of information and the eclipse of library history från 1998* i *Library History*. De finner att ämnet bibliotekshistoria kan delas in i nio områden:

1. Att teckna och behandla en särskild biblioteksinstitutions historia. Det är sannolikt det vanligaste. Arkitektur, styrsystem och ekonomisk struktur är aspekter som kan innefattas här,
2. att beskriva särskilda typer av bibliotek, såsom folkbibliotek, universitetsbibliotek eller andra, men inte i deras egenskap av enskild institution,
3. att undersöka ett lands eller en kontinents totala bibliotekssystem,
4. att undersöka stödfunktioner eller organisationer knutna till biblioteksverksamhet,

⁵⁸ Black and Crawford (2001) s. 128.

⁵⁹ Harrison (1994).

⁶⁰ Davis and Aho (2001).

5. att behandla bibliotekens funktion som kulturspridare ur politiska, sociala, ekonomiska och tekniska aspekter.
6. att teckna biografier över betydelsefulla personer som varit verksamma inom bibliotekssfären,
7. att undersöka yrkets innehåll och aktiviteter såsom referensarbete, bibliografiska moment, katalogisering, klassifikation, ledarskap och administration,
8. att beskriva och undersöka den tekniska utvecklingen och dess betydelse för biblioteken i biblioteksarbetet och möjligheten att göra information tillgänglig,
9. att författa och sammanställa biografier och bibliografiska referensverk inom ämnet bibliotekshistoria.

Bibliotekshistoria är inte bara historia om särskilda biblioteksinstitutioner, utan behandlar också bibliotek och bibliotekens roll och funktion i samverkan med det övriga samhället, menar David och Aho. Black hävdar att det är både viktigt och fördelaktigt att studera biblioteken i ett historiskt perspektiv och det kan vara av stor betydelse för såväl biblioteksarbetet som ledningen av ett bibliotek.⁶¹ Att saker och ting är vad de har blivit⁶² med ett ursprung, mer eller mindre möjligt att identifiera och spåra, torde inte vara så svårt att kunna hålla med om. Det sker kontinuerligt förändringar, stora och små, inte ständigt nya återskapanden, utan förändringar i ett redan givet förhållande som till största delen bygger på en redan given och formad grund. Det ligger en fundamental skillnad i att beskriva biblioteket och bibliotekarien bara ur ett statiskt nuläge och att se bibliotek och bibliotekarier som utvecklade och formade genom historien i en kontinuerlig process.⁶³ Bibliotek och bibliotekarier är företeelser som skapats av människan och är därför möjliga att härleda historiskt. De rutiner och hjälpsystem som vi sett växa fram inom biblioteken har skapats utifrån behov och de behoven är möjliga att identifiera. De har inte bara funnits till hands för att bara kunna tillämpas när man behövt dem. Detta förhållande gör det också möjligt att identifiera den som konstruerat systemen och organisationen

K.C. Harrison hoppas att 2000-talet skall innebära en ny era för bibliotekshistoria. Om bibliotekshistorien över huvud taget varit hotad så ger Laura Skouvig⁶⁴ en annan bild. Om fokus flyttas från institutionshistoria och det som kan kallas pionjärhistoria till att behandla

⁶¹ Black (1998) s. 39.

⁶² Vleeschauwer (1958) s. 5.

⁶³ Vleeschauwer (1958) s. 6. Enligt Vleeschauwer är Descartes och Leibniz sina motsatser, där Descartes analyserar nuläget utan historisk förankring medan Leibniz i nuläget ser resultatet av en historisk utveckling.

⁶⁴ Skouvig (2007) s. 5-16.

bibliotekens roll och förankring i samhället i den sociala och politiska utvecklingen och till att omfatta begrepp som *information history* så blir bibliotekshistorien betydelsefull ur flera aspekter, där folkbibliotekens historia intar en särskild plats, "... bibliotekshistorien er (stadig) yderst relevant, da en kritisk refleksion over historien har betydning for den debat, enhver faglig disciplin fører med sig selv om sit ståsted og egen faglighed."⁶⁵

Den genomgång Skouvig gör av debatten om bibliotekshistoria i sin artikel visar med all önskvärd tydlighet att bibliotekshistoria som ämne inte är dött utan fortfar att leva och till och med kan utvecklas.

Biblioteksforskning och forskning om bibliotekarien som berör perioden 1475 till och med 1780 visar sig vid genomgång av ämnet bibliotekshistoria vara ringa och det framgår tydligt att mest utrymme har ägnats biblioteken som företeelser, det vill säga institutioner eller inrättningar vari det samlats dokument till ibland imponerande stora samlingar.

Biblioteksbyggnader, biblioteksrummets inredning och utformning har också ägnats stor uppmärksamhet. Bibliotek är vackra miljöer som kan betraktas länge och som man lätt kan försjunka i och låta sig hänföras av.

Föremålen, det vill säga dokumenten, som finns och samlats i biblioteken har ägnats en stor och omfattande forskning ur flera olika aspekter. Kring boken har flera yrken vuxit fram, såsom författare, det vill säga själva upphovet till boken, skrivare, kopister, bokbindare, illustratörer, förläggare, tryckare, bokhandlare och bibliotekarier.

För bibliotekens tillkomst är naturligt nog boken själva grunden. Böckerna kan inte bara samlas och läggas på hög i byggnader och rum utan omhändertagande om de skall användas och vara till någon nytta. De måste bringas i ordning, tas om hand, systematiseras och ställas upp och göras tillgängliga för att de skall kunna användas men också så att de kan bevaras och inte förskingras. Den som har uppgifter att fullgöra dessa olika moment kallar vi bibliotekarie och om honom, om hans ursprung och innehållet i hans syssla och dess utveckling finns endast litet gjort.

Vi hittar i de stora arbetena om biblioteksinstitutioners historia, bland annat i de stora historiska beskrivningarna av nationalbiblioteken, de historiska arbetena om biblioteket i Alexandria, Pergamon, hos kungahusen och i många fler bibliotekshistoriska arbeten namn på personer som benämnts och kallats bibliotekarier. Om de kallades

⁶⁵ Skouvig (2007) s. 5.

bibliotekarier under sin yrkesverksamma tid är inte alltid en självklarhet. Titeln kan mycket väl ha getts dem i efterhand. Det är brottstycken här och där, mest i form av personhistoriska notiser. Om tillblivelsen och orsakerna till skapandet av bibliotekarien har inte något relevant material kunnat beläggas.

1.6.3 Bibliotekarieyrket/professionen

För bibliotekariens yrke i förindustriell tid fanns inga kriterier att uppfylla för att nå speciell yrkes- eller professionsstatus. Däremot kan kunskap om dåtidens bibliotekariers situation, kännedom om vilka som rekryterades som bibliotekarier och vilka kunskaper de hade och förväntades ha, sättas i jämförelse med de kriterier som professionsforskningen använder för att definiera professioner fram till 1980-talet ge besked om den moderne bibliotekarien är ett arv från undersökningens bibliotekarier eller om de står skilda åt. Under lång tid tillerkändes inte bibliotekarier professionsstatus, ett förhållande som är under omvärdering, och har möjligen därför inte ägnats någon forskning i nämnvärd utsträckning.⁶⁶ I avhandlingen används professionsforskningens kriterier för att få en uppfattning om viktiga aspekter och kriterier för yrken och professioner inför analysen av bibliotekarieyrket.

⁶⁶ Ett undantag är en nyutkommen skrift *In search of a new theory of professions* av Jan Nolin från 2008 där professionsbegreppet ges en vidare definition.

2 Bibliotekarie – yrke/profession

I detta kapitel behandlas frågan om bibliotekarien i ett professionsperspektiv där professionskriteriers uppfyllande är av betydelse för bibliotekariens status. Två olika tids- och åsiktsperspektiv gör sig gällande, dels den sammantagna bilden av bibliotekarien efter utvecklingen mellan åren 1475 och 1780, dels den period då bedömningen av bibliotekariens professionsstatus främst var inriktad mot professionskriterier, åren 1930-1970. Är dessa kriterier möjliga att finna hos den i undersökningen mellan åren 1475 och 1780 tecknade bibliotekarien?

2.1 Bibliotekarien i professionsforskningen

Vid de nordiska bibliotekarieutbildningarna bedrivs forskning på olika nivåer och ur flera aspekter om bibliotekarieryket. Resultatet av en 2008 gjord forskningsöversikt⁶⁷ ger vid handen att bibliotekarier har svårt att peka ut en klart definierbar kärnkompetens och ett intryck som förmedlas i översikten är att ”yrket har avintellektualiserats eller banaliserats de senaste åren. Tidigare fokus på verksamheternas innehåll och kvalitet upplevs ha ersatts av ett intresse för verksamheternas form och för ekonomiska och tekniska frågor.”⁶⁸ I den aktuella forskningen om bibliotekarieprofessionen framstår fem områden som särskilt viktiga. Bibliotekarierykets innehåll med avseende på uppgifter tillsammans med kompetens- och värderingsfrågor är ett. Ett andra område rör förändringar inom yrket. Frågan om professionsstatus enligt de vedertagna kriterierna lyfts fram. Om bibliotekariekåren har en gemensam grundsyn är ytterligare ett område och i ett femte betonas frågan om bibliotekarieryket är ett mans- eller kvinnoyrke.⁶⁹ I forskningsöversikten redovisas inte förekomsten av historisk forskning inom området och det bekräftar det som tidigare framhållits, nämligen att forskning om bibliotekarien i historisk tid är ringa.

⁶⁷ *Bibliotekarien och professionen* (2008)

⁶⁸ *Bibliotekarien och professionen* (2008) s. 28.

⁶⁹ *Bibliotekarien och professionen* (2008) s. 4-5.

2.2 Forskning om professioner

Begreppet *profession* hade från början en religiös innebörd och kunde hänföras till en persons trosbekännelse. Den som var stark i tron var också en betydande *professor*.⁷⁰ År 1675 kompletteras begreppet *profession* med en världslig innebörd och är tillämpligt utanför den religiösa sfären med den mera precisa innebörden att professionen ”having claim to due qualifications”.⁷¹ Professionsbegreppet utgick från kyrkan och prästerskapet och fick efterföljare bland utövarna inom läkekonst, lagstiftning, juridik och inom universiteten. Det sammanfaller väl med de ämnesområden som universiteten omfattade från början av 1200-talet. Allt fler yrkesgrupper visade ambitioner att vilja utveckla en professions-tillhörighet och med tiden har också professionsbegreppet vidgats och fått en annan innebörd genom att det tagits i anspråk av andra grupper och anpassats för att kunna passa in i och motivera en professionstillhörighet. Professionsforskningen, som funnit sin plats inom sociologin, har ägnat sig åt att studera hur akademiska yrkesgrupper ”organiserat sig kring att med viss kunskap sträva efter och upprätthålla ett yrkesmonopol.”⁷² Att professionella organisationer, yrkesgrupper med dessa ambitioner att hävda ett kunskaps- och yrkesmonopol, uppstår vid industrialiseringen beror troligen på en strävan att bättre och starkare kunna möta efterfrågan på tjänster och hävda ett yrkesunicitet mer än vad en enskild utövare ensam kan göra.

Professionsforskningen kan och har delats in i olika forskningsfält och aspekter. Det vanligaste är enligt Nolin⁷³ att tala om två stadier nämligen det gamla funktionalistiska och det nya med en aspekt av social makt-positionering. Enligt Nolins synsätt har forskningsområdet genom gått tre stadier där det första, 1930–1970, innebär att professionerna definieras utifrån bestämda kriterier. Under det andra stadiet, 1960-1980, ifrågasätts kriterierna och processen, professionaliseringen, yrkets utveckling fokuseras. Servicebegreppet ifrågasätts och maktbegreppet kommer i fokus. Detta stadium innebär också en kategorisering av professioner, semi-professioner och icke-professioner. Begreppet semi-profession beskriver Abbot⁷⁴, bland annat i sin artikel från 1998, som något som skiljer sig från den fulla professionen i den meningen att de som tillhör semi-profession är anställda och är i avsaknad av en livslång karriär inom området och inte har den speciella och unika kunskap som läkare och jurister anses ha. De

⁷⁰ Brown (1992) s. 18.

⁷¹ Brown (1992) s. 20.

⁷² Hellberg (1978) Förord.

⁷³ Nolin (2008) s. 11-12.

⁷⁴ Abbot (1998) s. 431. Artikeln bygger på ett föredrag som Abbot höll 1993.

yrken som oftast klassificeras som semi-professioner är socialarbetare, lärare, sjuksköterskor och bibliotekarier, och Abbot är av den åsikten skillnaden mer beror av skillnaden mellan man och kvinna än av något annat. Skillnaden skulle sannolikt inte bestå. Från 1980 och framåt har professionsforskningen mer placerats i ett socialt sammanhang där professioner kritiserats för att vara grupper med uttalat egenintresse med maktambitioner.

Denna undersökning avgränsar sig till den tidigare professionsforskningen med koncentration på professionskriterier som etablerades under första stadiet, 1930-1970, och tar sin början i den engelske sociologiprofessorn A.M. Carr-Saunders, som anses vara den förste att systematiskt analysera olika yrkes förvandling i en professionaliseringsprocess i den föreläsning han höll 1928 i Oxford och vari han diskuterar utvecklingen av professionalism i ett historiskt perspektiv. Han behandlar däri tillkomsten av nya professioner i England under 1800-talet.⁷⁵ Carr-Saunders definierar professionaliseringen genom att använda i processen ingående begrepp som specialkunskaper och utbildning, minimiavgifter och minimilöner, bildandet av yrkessammanslutningar och etiska regler för medlemmarnas yrkesutövning och kollegiala förhållningssätt. Trots Carr-Saunders tidiga inlägg anses allmänt Talcott Parsons vara den som inom sociologin grundade professionsforskningen.⁷⁶ Parsons betonade professionernas betydelse i det industriella samhället och gav professionsforskningen den begreppsapparat som kom att användas inom området. Han bygger upp sina begrepp kring fem motsatspar som är affektivitet – affektiv neutralitet, universalism – partikularism, jagorientering – kollektiv orientering, tillskrivet – förvärvat och slutligen specificitet – diffushet. För den professionelle gäller med Brantes exempel att affektiv neutralitet betyder att läkaren inte engagerar sig känslomässigt i sina patienter; universalism innebär att en domare behandlar alla lika; kollektivitet har innebörden att den professionelle är serviceorienterad och arbetar för allas välfärd; den professionelle har en funktionellt specifik relation till sin klient, som för juristen betyder att brottet fokuseras och andra aspekter beaktas inte och slutligen har den professionelle fått sitt yrke genom att själv förvärvat den kompetens som erfordras.⁷⁷

Merton har, för dem som är vetenskapligt professionella, definierat ett normsystem, de så kallade CUDOS-normerna, *communism*, *universalism*,

⁷⁵ *Professionalization* (1966) s. 2. Föreläsningen föregick publiceringen av den berömda avhandlingen av A.M. Carr-Saunders och P.A. Wilson (1933) *The Professions*. Oxford: The Clarendon Press.

⁷⁶ Brante (1987) s. 125, Nolin (2008) s. 10.

⁷⁷ Brante (1987) s. 126.

disinterestedness och *organized scepticism* med vilka menas att inom vetenskaperna finns inget privat ägande, kommunism; universalism betyder att vetenskap underställs objektiva kriterier; oegennyttia innebär att genom granskning och kritik ska personlig vinning inte nås genom otillbörlighet. Hos vetenskapare finns en organiserad skepticism vilket betyder att innan man uttalar sig om något ska det vara väl underbyggt.⁷⁸

Även Millerson presenterar ett normsystem vars huvudpunkter är att en profession använder färdigheter som grundas på teoretisk kunskap och som förvärvats genom utbildning och träning, som i sin tur legitimeras genom en examen. För professionen utvecklas en etisk kod och de tjänster som utförs görs för det allmännas bästa. Professionsutövarna organiserar sig i en yrkessammanslutning.⁷⁹

2.2.1 Definitioner och kriterier

Professioner är sammanslutningar av utövare vars yrken vilar på en teoretisk grund⁸⁰ och professioner kan sägas uppstå när en grupp utövare för sitt arbete använder en speciell teknik för vilken man genomgått specialutbildning, ett arbete med speciell kompetens som andra mot betalning kan få del av.⁸¹ Det som skiljer professioner från andra yrken och sysselsättningar är att de som har en professionstillhörighet omfattas alla av samma regler för den specifika professionen som innebär djup kunskap om det arbete man utför, utpräglad och stark kåranda med uttalad lojalitet samt att professionen själv påverkar rekryteringen av medlemmar och har ett eget belöningsystem.⁸²

Det som framkommit vid studier av redan etablerade professioner är att de kännetecknas av två huvudkomponenter, nämligen en gemensam kunskapsbas och en etablerad organisation.⁸³ Att bilda professionella sammanslutningar motiveras, enligt Carr-Saunders⁸⁴ av att medlemmarna i en profession är bättre rustade när de inser att de innehar en speciell styrka genom sin yrkesbenämning. Medlemskap kräver vissa kvalifikationer, vilket försäkrar de anslutna om att gruppen håller viss standard i sin

⁷⁸ Brante (1987) s. 127.

⁷⁹ Brante (1987) s. 128.

⁸⁰ Abbot (1988) s. 8.

⁸¹ Carr-Saunders, s. 3-4, Carr-Saunders arbete *The Professions* från 1933 finns till stora delar tryckt i *Professionalization* (1966).

⁸² Brown (1992) s. 19.

⁸³ Olaisen (1988) s. 59 hänvisar till Carr-Saunders och Wilson (1933).

⁸⁴ Carr-Saunders, s. 6, Carr-Saunders arbete *The Professions* från 1933 finns till stora delar tryckt i *Professionalization* (1966).

professionella utövning. Detta är ett utslag av professionens monopoliseringssträvan. Ambitionen är också att inom organisationen omfatta alla utövare av yrket. Kunder och klienter skall vara försäkrade om utövarnas yrkeskvalifikationer.

En professions medlemmar har en formell utbildning för att kunna utföra vissa uppgifter och utbildningens längd anger professionens komplexitet. Kunskapsbasen innebär att det råder enighet om problem inom professionsområdet och om vilka kunskaper som är nödvändiga. Professionen tar ett eget ansvar för att utöka och förbättra sin kunskapsbas och för att kunna hålla en professionell nivå. Av detta följer att det måste finnas en organisation som kan utöva kontroll och som accepteras av medlemmarna. Grunden i och specifikt för en profession är framväxten av ett yrkes- och kunskapsmonopol. Abbott menar också att professionen inom sig utarbetar etiska regler för den inre kollegiala organisationen och en uppförandekod i professionsutövningen.⁸⁵

Professionalism vilar på både beroende ”dependency” och legitimitet ”legitimacy”. Genom att skapa omgivningens beroende av professionens unika kunskap uppstår en möjlighet att monopolisera sin kunskap, det vill säga göra den egna professionen unik. Att skapa en legitimitet är att popularisera och göra professionen bekant och behövd.⁸⁶ Den kunskap som utövaren besitter behövs inom ett område där ingen annan har tillräcklig kompetens. Konsekvensen av detta blir att yrkesgruppens tjänster eftersöks mera och yrkesgruppens kunskaper upplevs som nyttiga och viktiga i och för samhället. En profession uppstår genom att yrkesgruppens unika kunskap uppskattas av en kundkrets och att de professionella kan förklara sig och sitt arbete utan att överlåta och lämna ifrån sig yrkets inre och unika kunskap till andra grupper.

Denna definition innebär att en grupp yrkesaktiva inom ett särskilt område inte själva kan utveckla professionsstatus utan måste ha omvärldens gillande i så måtto att yrkesgruppen uppfattas som unik och att det finns ett reellt behov av den kompetens som gruppen besitter.⁸⁷

Genvägar till den specifika kompetens som professionen har finns inte och kompetensen kan inte någon tillägna sig utan att egentligen gå igenom samma utbildning och därmed få en gemensam kunskapsbas.

⁸⁵ Abbott (1988) s. 4.

⁸⁶ Brown (1992) s. 22.

⁸⁷ Hellberg (1978) s. 29.

Att det innebär stora svårigheter att definiera begreppet profession kan enligt Elliott⁸⁸ ha sin grund i följande: För det första innebär att tillhöra en profession en social ställning och ett socialt anseende. För det andra gäller att professionalism antas vara ett statiskt fenomen snarare än en dynamisk process. Denna dynamiska process verkar på tre nivåer, nämligen allmän social omdaning, arbetenas organisering och slutligen den individuella livscykeln. För det tredje när det gäller definitionsfrågan är att forskningen gjorts inom den brittiska empiriska traditionen. Det beror på att den amerikanska traditionen är betydligt yngre samtidigt som professionsforskningen där varit aktiv och tillämpbar på en amerikansk samhällsbild och inte är direkt överförbar till den europeiska och förindustriella professionella utvecklingen, då ”The United States is a country with a small past and a large present.”⁸⁹ Den historiska utvecklingen är lättare spårbar på den europeiska kontinenten och för Elliotts del i den brittiska historien. Det råder oenighet om vad som gäller i definitionsfrågan och frågan är om det är möjligt att göra olika gränsdragningar. Så kan till exempel socialarbetare och bibliotekarier i olika länder och olika tider på ena hållet tillerkännas professionsstatus men inte på det andra. I en mer omfattande studie behandlar Elliott Krause⁹⁰ professionernas utveckling, särskilt medicin, juridik, ingenjörsvetenskap och inom akademien mellan åren 1930 och 1990 i fem länder, USA, Storbritannien, Tyskland, Frankrike och Italien och beskriver de olika professionernas nationella särdrag och utveckling samt deras förhållande till och inblandning i statsmakt och kapitalism.

Gemensamt för och genomgående i flertalet definitioner av begreppet profession är två klart framträdande huvuddrag, nämligen att professionen för det första bygger på ”prolonged specialized training in a body of abstract knowledge” och för det andra ”a collectivity or service orientation”.⁹¹ Kunskaperna, som professionen kräver av sin utövare, bygger på lång utbildning och forskning. Den kunskapsbas som man tillägnat sig inom professionsområdet är själva grunden för professionen. Kunskaperna skall vara praktiskt användbara och är speciella för den enskilda professionen, vilket medför anspråk på monopolställning och utan inblandning av andra professioner. Kunskapen skall vara unik för just denna grupp, vilket medför professionens oundgänglighet i samhället.

Betecknande är att inom de olika professionerna utvecklas och gäller vissa etiska normer och regler när det gäller till exempel förhållningssätt i ett

⁸⁸ Elliott (1972) s. 5.

⁸⁹ Elliott (1972) s. 14.

⁹⁰ Krause (1996)

⁹¹ Goode (1966) s. 36.

klient-/kundmöte eller i det mellanmännsliga mötet⁹² samt i förhållandet till och mellan kollegor. En utpräglad kåranda är ett utmärkande drag. En konsekvens av detta är att både den teoretiska grunden och de etiska normerna formar medlemmarna av en och samma profession till ett likartat tänke- och förhållningssätt i värderingar och i attityder gentemot omvärlden. Professionerna är elityrken med hög status, mestadels behäftade med auktorisation och legitimation. Det medför att rekryteringen till den enskilda professionen påverkas eller rent av styrs av gruppen och samhällets försörjning av professionsmedlemmar tenderar att bli gruppens angelägenhet och ansvar.⁹³ Inom professionsbegreppet finns för den enskilde medlemmen anspråk på ledarskap, autonomi och status grundade på en speciell form av auktoritet, dvs. sanktionerad expertis⁹⁴, men det är viktigt att fastslå att

... en professions uppkomst är avhängig omgivningens erkännande av dess kunskap som nyttig och värdefull. Professionen är inte heller ett automatiskt självupprätthållande system i och med att den har uppstått, utan professionen måste ständigt aktivt verka för att den kunskap, som den besitter, upplevs som nyttig och värdefull och att de tjänster den erbjuder efterfrågas.⁹⁵

När en profession skall definieras så har kriterierna ofta utgått ifrån en inom professionsforskningen accepterad ”idealtypisk” bild. Innebörden i ett ”idealtypiskt” resonemang tyder på att professioner kvalitativt skiljer sig från andra yrkesgrupper, men härom finns olika meningar. Nackdelarna med ett ”idealtypiskt” förhållningssätt är att idealtypen sällan har sin motsvarighet i verkligheten. Dessutom framhålls motsatsförhållandet i profession och icke-profession.⁹⁶

Professionaliseringsprocessen är en yrkesgrupps väg mot professionell status. Yrket kan inte räknas som profession förrän alla de utmärkande egenskaperna har uppnåtts. Bengt Abrahamsson⁹⁷ hävdar att det finns olika meningar om professioners egenskaper kvalitativt skiljer sig från andra yrkesgruppers. Två olika synsätt dominerar, dels den vars anhängare menar att professioner kvalitativt skiljer sig från andra yrkesgrupper och som klart söker drag som skiljer professioner från icke-professioner, dels den som företräds av dem som menar att alla yrkesgrupper kan beskrivas i termer av professionaliseringsgrad. Egenskaperna bör begränsas till vad som är eller antas vara betydelsefulla för yrken över huvud taget.

⁹² Stolt (2003) kap. 4, s. 119-138.

⁹³ Olaisen (1988) s. 60.

⁹⁴ Beckman (1989) s. 63-68.

⁹⁵ Hellberg (1978) s. 49.

⁹⁶ Moore (1970) s.5.

⁹⁷ Abrahamsson (2005) s. 13-14.

Abrahamsson föreslår att egenskaperna teoretisk bas, etiska regler och kåranda skall ingå i definitionen och att en professions medlemmar skall ha en hög grad specialiserad kunskap samt äga vissa metoder och tekniker för att tillämpa kunskaperna i sin yrkesverksamhet. Professionsmedlemmarna förväntas utföra sina uppgifter enligt de för professionen bestämda etiska reglerna. Professionsmedlemmarnas sammanhållning skall kännetecknas av en utpräglad kåranda, som har sin grund i gemensam utbildning och anslutning till gemensamma värderingar och metoder.

Barber⁹⁸ menar att det inte finns någon absolut gräns mellan professioner och andra yrkesgrupper. Professioner skall definieras av och begränsas till de ”differentia specifica”, specifika skillnader, som finns i ett professionellt beteende och han pekar ut (1) en hög grad generaliserad och systematiserad kunskap, (2) en primär orientering mot samhällsintresset snarare än mot individuellt självintresse, (3) en hög grad av självkontroll genom en etikkod som blir en del i yrkesutövarens tänkesätt när man träder in i yrket och i yrkesorganisationen, och (4) ett belöningssystem, som primärt är en uppsättning symboler för framgång och således varken mål i sig eller medel för något individuellt mål, som fyra existerande egenskapskillnader.

Det är uppenbart att det råder oenighet inom professionsforskningen men forskningen om professioner är levande. Jan Nolin tar i sin rapport *In search of a new theory of professions* från 2008 upp åtta problemområden inom den nuvarande professionsforskningen och ger också förslag till lösningar. Han föreslår att professionsbegreppet skall få en ny definition, som skall grunda sig på tre kriterier: (1) ett minst treårigt akademiskt utbildningsprogram, (2) en livslång utbildning i yrket och (3) för att vara en del av en profession skall man tillhöra ett yrkesförbund.⁹⁹

2.2.3 Bibliotekarien och professionen

I den ovan behandlade svenska forskningsöversikten över bibliotekarieryrket uttrycks tveksamhet om professionsstatus. Med nya aspekter på och attityder till professionsbegreppet samt utvecklingen av en teoretisk forskningsförankrad utbildning torde bibliotekarien väl uppfylla kraven för professionsstatus. I det följande framkommer definitioner och kriterier för professionstillhörighet vilka är användbara för att ringa in bibliotekarierykets unicitet. Det ger ett perspektiv på ett yrke med en titel som användes under den undersökta perioden och som fortfarande används.

⁹⁸ Barber (1963) s. 672.

⁹⁹ Nolin (2008) s. 31.

Med industrialiseringen och ett ökande utbildningsbehov på alla nivåer öppnades nya arbetsfält för bibliotekarier. Vår tids folkbibliotek startades. Bibliotekarieyrket uppmärksammades och för bibliotekariernas del började professionsdiskussionerna på 1950-talet och pågår fortfarande. Diskussionerna har förts ur ett professionssociologiskt perspektiv med beaktande av de särskilda kriterier, som skall uppfyllas för att kunna definieras som en profession. Begreppet profession används flitigt och i många sammanhang idag. Det används ofta för yrken som inte har stöd i den definition som professionssociologin skapat. I dagligt tal likställs profession med ett yrke, som har en benämning som flera har anammats.

Bibliotekarie uppfattas bland bibliotekarier som en profession. De fackliga organ som organiserar bibliotekarier i Sverige talar om bibliotekarieprofessionen då bibliotekarieyrket och yrkesutövningen avses. En annan fråga är om professionsbegreppet har någon betydelse idag och om inte språkbruket har blivit sådant att begreppet profession, utom i strikt vetenskaplig kontext, förlorat den innebörd sociologin avsåg. Oavsett det, så är det av stort värde att utröna vilka moment och kvaliteter som binder ihop, förenar och visar det unika för en bibliotekarie och det må då vara under termen yrke eller profession. I England och USA där professioner och professionalisering debatteras mycket görs skillnad mellan termerna *profession* och *occupation*. *Profession* betecknar yrken på hög kvalifikationsnivå med särskild karaktär av kallelse eller yrkeshängivenhet som inte finns i termen *occupation*.¹⁰⁰

Kriterier som vanligtvis används för att markera professioners särställning¹⁰¹ är att medlemmarna inom en profession behärskar en utvecklad teori, som bildar grunden för yrkespraktiken. Teorin är viktig som en sammanhållande faktor inom professionen. I detta senare avseende har bibliotekariens professionsstatus varit oklar men torde inte vara det längre då forskningsförankringen och forskningsanknytningen finns idag. Som tidigare framhållits så används begreppet profession i dagligt tal om vilket yrke som helst som utförs på ett bra och skickligt sätt. Den professionsbeskrivning som redovisas nedan bygger på de kriterier som professionsforskningen själv har definierat.

Man kan säga att en bibliotekaries arbete kan utföras inom två fält, dels ett praktiskt, som innebär samlande av information av tryckt, skrivet eller elektroniskt material, dels ett intellektuellt, som innebär katalogisering, indexering och referensarbete.¹⁰² Därtill kommer ett brukar- och service-

¹⁰⁰ Abrahamsson s. 19 i *Professionaliseringsfällan* (1985)

¹⁰¹ Olaisen (1988) s. 60.

¹⁰² Baruchson-Arbib & Bronstein (2002) s. 398.

perspektiv som uttrycks i definitionen av bibliotekarieyrket, nämligen att ”Basisen för bibliotekaryrket er å oppdage eksistensen av en publikasjon i den form kunden ønsker den, og deretter sørge for at den blir tilgjengelig for kunden i rett tid.”¹⁰³ Denna definition innebär arbete inom två områden, nämligen att skapa ”intellektuell tilgjengelighet” som hör ihop med kunskapsförvaltning samt att skapa ”fysisk tilgjengelighet” som handlar om kunskapsdistribution. Olaisen sammanfattar detta i begreppet ”kunnskapsorganisasjon”.

Bibliotekarier har alltid varit benägna att möta, utforska, ta till sig och tillämpa nya tekniska möjligheter för att förbättra verksamheten. För att möta och överleva de förändringar som den nya informationstekniken för med sig måste bibliotekarien i sitt yrke framhäva och betona samt utveckla sociala och kommunikativa färdigheter och dessutom utveckla redan existerande tekniska färdigheter och kunskaper inom informationshantering.¹⁰⁴ Detta har inte inneburit att kunskapsbasen för bibliotekarieyrket vidgats utan kan mera ses som en utveckling av de verktyg som används i verksamheten för att bibliotekarien skall kunna utföra sitt arbete. Fastän informationssfären har förändrats så har bibliotekariens metoder och kompetenser förblivit desamma menar Shifra Baruchson-Arbib och Jenny Bronstein.¹⁰⁵

I den statliga utredningen *Forskningspolitik* (SOU 1977:52) sägs att forskning är ett ”systematiskt och metodiskt sökande efter ny kunskap och nya idéer”¹⁰⁶. I anslutning till detta resonemang påstår Bengt Molander i sin bok *Vetenskapsfilosofi* att: ”Det räknas inte som forskning att bara sortera upp gamla kunskaper, det är något för läroboksförfattare och bibliotekarier”.¹⁰⁷ Han formulerar i denna mening sin uppfattning om vad en bibliotekarie gör och bör göra. Han sätter resultatet av arbetet i förhållande till vad forskning är. Om det är som Molander påstår kan vi dra slutsatsen att en bibliotekarie ägnar sig åt att katalogisera och klassificera böcker och i vidare mening information vilket kan inrymmas under Olaisens begrepp ”intellektuell tillgänglighet”. ”Sortera upp gamla kunskaper”¹⁰⁸ kan möjligen betraktas som kunskapsorganisation. François Lapélerie, själv bibliotekarie, ställer sig frågan: ”Är vi vetenskapare?”¹⁰⁹ och fortsätter med att fråga om bibliotekarien i sitt yrkesutövande kan luta sig mot någon vetenskapsgren, naturvetenskaplig eller humanistisk eller

¹⁰³ Olaisen (1988) s. 61.

¹⁰⁴ Baruchson-Arbib & Bronstein (2002) s. 398.

¹⁰⁵ Baruchson-Arbib & Bronstein (2002) s. 398.

¹⁰⁶ Forskningspolitik (SOU : 1977 :52). Citerad i Molander (1988) s. 30.

¹⁰⁷ Molander (1988) s. 30.

¹⁰⁸ Molander (1988) s. 30.

¹⁰⁹ Lapélerie (1998) s. 68. Sommes-nous des scientifiques

om bibliotekarien bara är teknisk personal. Svaren är inte så lätta att finna. De kan variera beroende på tidpunkt, på vilka tekniker som tillämpas och framförallt på de personer som utövar yrket. Det kan noteras att i svensk universitets- och högskoleorganisation räknas bibliotekarier och anställda inom biblioteken som tekniskt administrativ personal.

En djupare kunskap om skrifterna erhålls genom katalogisering och klassifikation. Att katalogisera är att beskriva ett dokument ur flera aspekter, som gör det unikt och därför identifierbart. Att klassificera innebär att ämnesbestämma innehållet för att ytterligare öka användbarheten och lokaliseringen av dokumentet. Båda dessa åtgärder kräver en kunskap som i första fallet kan nås genom att lära sig hur andra gjort bibliografiska beskrivningar, anamma ett sätt att beskriva som många andra använder och som så småningom utvecklats till en standard. Att klassificera kräver annat. Det kräver en stor beläsenhet, en god orientering i vetenskaperna och om vad olika ämnesdiscipliner innehåller. En felaktig eller missvisande klassificering medför risk för att innehållet kan förloras och döljas under en beteckning som inte alls stämmer. Dessa arbetsområden i en bibliotekaries verksamhet kräver stor beläsenhet med både bredd och djup. I ett resonemang om hur bibliotekarierna kunde uppfattas, menar Goode, att oavsett vilka metoder och principer en bibliotekarie använde i sitt arbete så var användarnas eller allmänhetens bild av bibliotekarien en person som vårdade och vaktade samlingarna och som tog fram böcker och andra dokument efter önskemål. Medvetenheten om de bakomliggande kunskaperna för urval och kunskapsorganisation är kanske inte alltid så stor. Bibliotekariens egentliga yrkesutövning, katalogisering och klassifikation, eller lite mer respektlöst, uppsorterande av gammal kunskap, har inte alla kunskap om och än mindre att det för detta krävs omfattande språkkunskaper. Bristen på denna kunskap kan enligt Goode leda till uppfattningen att: "The librarian is an intelligent clerk who can help them to find the goods they need."¹¹⁰

Bibliotekarierna liknar i flera avseenden andra yrken, som inte utför det tyngsta och analyserande arbetet i den direkta kontakten med kunden/klienten. Precis som arkitekter och advokater gör bibliotekarien det mesta av analysarbetet i stunder av inläsning och studier av olika förhållanden som ingår i en uppgift.

Om det ansetts vara väsentligt i en bibliotekaries arbete att katalogisera så hävdar Carlo Revelli att det finns en tendens att anse att kunskaper i katalogisering inte längre är nödvändiga inom bibliotekarieryrket. Vissa bibliotek har de facto slutat att katalogisera sina samlingar, och lagt

¹¹⁰ Goode (1966) s. 39.

katalogiseringen på uppdrag utanför biblioteket.¹¹¹ För att vara en bibliotekarie skall man katalogisera, klassificera, vägleda i litteraturval alltså "reduce the anonymity of books"¹¹², vårda kulturarvet i form av skrivna dokument och vakta dem i akt och mening för att hindra denna form av kulturarv från att skingras eller rent av förgås, ty bibliotekarierna är i hjärtat av vårt samhälle minnets levande aktörer.¹¹³ Möjligen borde denna uppgift betonas betydligt starkare i framtiden och bli tyngre nu när den nya teknikens medium ännu inte bjuder en så säker bevarandeform av det som skrivs som vi hittills varit bortskämda med.

För bibliotekarien gäller att "själva kärnan i och berättigandet av yrket är samlingarna och tillgängliggörandet av deras innehåll,"¹¹⁴ vilket i klartext innebär att det gäller för bibliotekarien att göra boksamlingen, som är i hans vård, både förståelig och åtkomlig för dem som så önskar. Denna grundläggande uppgift betonades i *Rapport pour 1996-1997* som avlämnats av den franska Conseil supérieur des bibliothèques.¹¹⁵

Inte vare sig Olaisen eller Goode anser att bibliotekarien kan tillhöra en profession i den mening som beskrivits ovan. Olaisen¹¹⁶ menar med stöd av resonemang om semiprofessioner, vilka kännetecknas av avsaknad av självständighet och oberoende, att bibliotekariens yrkesutövning inte vilar på en fast teoretisk grund utan är mera konkret än abstrakt. Den abstrakta kunskapen som yrket skulle bygga på är inte accepterad av samhället och inte heller alltid av bibliotekarierna själva. När det gäller kunskapsbasen så är den mer konkret än teoretisk och bygger mest på tekniska färdigheter. Bibliotekariernas utbildning är relativt kort. Bibliotekarierna har dessutom svårt att hävda sin ställning som innehavare av unik kunskap och möter konkurrens från andra yrken och grupper inom informationsfären. Bibliotekarierna måste också söka sig till andra områden. Vidare menar Olaisen att specialiseringarna inom bibliotekarieryrket inte är tillräckligt definierade och därför heller inte accepterade. Dessutom har bibliotekariernas huvuduppgift, att möta kunder/nyttjare och allmänhet låg status och administrativa ledartjänster, långt bort från grunduppgiften, hög status.

¹¹¹ Revelli (2005) s. 13.

¹¹² Goode (1966) s. 39.

¹¹³ Arot (2000) s. 34. Les bibliothécaires sont au sein de notre société des acteurs vivants de la mémoire.

¹¹⁴ Arot (2000) s. 35. Le coeur même et la justification de leur métier ... étaient ... les collections et l'accès à leur contenu

¹¹⁵ Citerad av Arot, se not 78.

¹¹⁶ Olaisen (1988) s. 63-65.

Bibliotekarierna blir ofta inplacerade i en hierarkisk ordning i förhållande till andra yrkesgrupper. En bibliotekarie är inte alltid en bibliotekarie, såsom en läkare alltid är en läkare. Inte heller uppträder bibliotekarierna som en samlad solidarisk enhet utåt, i likhet med vad som gäller för semiprofessionerna och till skillnad från professionerna. Själva yrkesutövningen utförs på ett sätt som gör att kunden inte uppfattar att det krävs så hög tillit till bibliotekarien som det behövs i mötet med en professionell utövare. Bibliotekariens attityd gentemot sina kunder/nyttjare och allmänhet förefaller neutral och i stort verkar det som om bibliotekarien mer trycker på och värderar en fysisk tillgänglighet till bibliotekslokalen än den intellektuella tillgängligheten till bibliotekarien själv.

Bibliotekarier måste acceptera andra professioners auktoritet som till exempel inom högskole- och universitetsvärlden. Olaisen menar att ”Resultatet blir dermed at de ikke blir oppfattet som en vitenskapelig profesjon, men som et praktisk av den akademiske omverdenen.”¹¹⁷

Enligt Goode¹¹⁸ talar följande sex punkter för att bibliotekarien skulle kunna anses tillhöra en profession eller snarare att bibliotekarieyrket skulle kunna utgöra en profession. (1) Bibliotekarien är sammankopplad med begreppet lärande. De identifieras med kunskap vilket är en förutsättning för yrkesstatus i vårt samhälle. (2) Bibliotekarien är serviceorienterad, snarare än egenintresserad. Goode citerar Kaspar D. Naeye i *Librarians: "the discontent of librarians with their salaries tends to be tame and genteel"*. Bibliotekarier betraktar en intensiv omsorg om pengar som ovärdigt. Bibliotekarien har svårigheter att skaffa bisysslor med extrainkomster. Allmänheten både tror och anser att bibliotekariens huvuduppgift är att betjäna läsare, och får till stor del medhåll av bibliotekarierna själva. (3) Allt fler bibliotekarier utbildas vid professionshögskolor av vilka somliga erbjuder studier till doktorsgraden och är associerade med eller knutna till universitet. (4) Bibliotekarier tillhör yrkesorganisationer på både lokal och nationell nivå och har formulerat etiska regler. (5) Till skillnad från andra yrken som strävar efter professionsstatus är inte bibliotekarierna en undergrupp till någon annan grupp eller organisation som är fallet med till exempel sjuksköterskorna och farmaceuterna. (6) Bibliotekarien har inga konkurrenter och bibliotekarierna har i sanning själva en uppfattning om att deras yrke är unikt.

¹¹⁷ Olaisen (1988) s. 66.

¹¹⁸ Goode (1966) s. 38.

Det första påståendet, som berör bibliotekariens kunskapsbas, kommenteras ytterligare av Goode. Han menar att bibliotekarien organiserar och strukturerar informationsflöden och är till andras hjälp för att söka fram information. Bibliotekarien gör urval vid förvärv för att nå det allra bästa och arbetar kontinuerligt med att söka av och värdera vad som skall förvärfvas. För att hitta i stora bokbestånd och stora informationsmängder behövs sakkunnig hjälp representerad av bibliotekarien, vars uppgift är att "reduce the anonymity of books"¹¹⁹ och annat material som finns i bibliotekets samlingar.

Detta skulle kunna vara kärnverksamheten i bibliotekariens yrke, men den vetenskapliga grunden för yrkeskunskapen saknas. Urvalsarbetet och strukturerandet av information är mer av empirisk art och är endast svagt eller rent av inte alls knutet till eller byggt på allmänna vetenskapliga principer. Om så ändå skulle vara fallet, så menar Goode att allmänheten eller avnämarna inte skulle veta detta utan fortfara att se på bibliotekarien som en bokmagasinets väktare. Om ett bibliotek har en stor samling eller en liten spelar inte någon roll för betraktaren, ty för dem är biblioteket bara en lagringsplats för böcker och bibliotekarien är en intelligent och bildad person som hjälper till att hitta i bok- och informations-samlingarna.¹²⁰

Vad som behövs för att utföra en bibliotekaries arbete har inte omgivningen kunskap om, och vanligtvis ser heller inte allmänheten bibliotekarien utföra sina sysslor, därför att det oftast sker i icke-publika utrymmen. Därav kommer uppfattningen att det inte finns någon specialkunskap för att kunna utföra en bibliotekaries uppgifter. Ett annat problem och karaktistikum, som bibliotekarien delar med andra yrkesgrupper, är att publiken, besökarna eller biblioteksbrukarna inte ser någon skillnad mellan bibliotekarie och assistent/magasinstjänsteman. Man vet heller inte vilka arbetsuppgifter som ligger på den ene eller den andre. Vanligtvis har biblioteksbesökaren oftast direktkontakt med någon som plockar fram böcker, visar på vilken hylla de står eller lånar ut dem. Detta är ju oftast heller inte en bibliotekariesyssla. Å andra sedan, menar jag, är det bibliotekarien som lika ofta gör detta arbete i en ambition att synas och komma närmare brukaren i situationer där de för bibliotekarien särskilda kunskaperna inte exponeras.

The public, and perhaps most librarians as well, is not convinced that the non-professional with experience simply cannot do the job the professionals can do, because he does not know the basic science on which the profession rests.¹²¹

¹¹⁹ Goode (1966) s. 39.

¹²⁰ Goode (1966) s. 39.

¹²¹ Goode (1966) s. 40.

Goode gör ytterligare en intressant iakttagelse. Han menar att bibliotekarien mycket fort strävar mot en administrativ karriär inom bibliotekssektorn, ett förhållande som inom andra yrken ses som en flykt från professionen eller åtminstone byte av yrke. Det högre biblioteksadministrativa arbetet skulle kunna vara användbart inom vilken annan sektor som helst.

Ett yrkes inställning till service uttrycks i yrkeskårens etiska regler eller etiska kod som identifierar och definierar yrkesutövarens inställning och förhållande till samt skyldigheter mot sina avnämare, kunder, klienter och kollegor.

När det gäller bibliotekarien är kundrelationen nära nog undergiven, vilket innebär att bibliotekarien skall vara kunden till lags i allt. Det är kundens värderingar som gäller. Oftast gäller att kunden skall få det som önskas, vilket innebär att bibliotekarien inte har någon makt över sin kund. Bibliotekarien kan inte avråda någon från att låna eller använda viss typ av litteratur även om det är uppenbart att kunden inte kan tillgodogöra sig den eller har användning för den. Detta skulle enligt bibliotekarien vara oetiskt.

Bibliotekarien blir till största delen en vakt som skall effektuera lån, förhindra stölder och förstörelse. Betecknande för bibliotekarien är också att han¹²² måste arbeta inom kundens ramar istället för att utöva sin professionella kunskap och auktoritet. Det är nära att bibliotekarien förlorar sin möjlighet att utbilda läsaren och vara en vägledare i kraft av sin utbildning och kunskap. Bibliotekariernas professionalisering skulle innebära att definiera kundernas behov utifrån sin professionella bedömning istället för att låta sig styras av deras önskemål. Slutsatsen är att nyttjarna anser att bibliotek är viktiga, men inte bibliotekarierna.

Bibliotekaryrket har enligt Goodes och Olaisens resonemang inte status av profession. Men denna uppfattning är under omvärdering med en annan och förändrad syn på professionsbegreppet. I Sverige har bibliotekarieutbildningen förändrats sedan början av 1990-talet och utvecklingen fortgår med en tydlig forskningsanknytning och egen forskning, därför är de tillkortakommanden som Olaisen redovisar¹²³ inte längre förhanden och bibliotekaryrket har fått ny styrka.

¹²² I mina källor är det under denna period genomgående män som är bibliotekarier i motsats till idag.

¹²³ Olaisen (1988) s. 61-63.

2.3 1475 till 1780

Ordet *bibliotekarie* (*bibliothecarius*) är i svenska språket enligt SAOB, *Svenska Akademiens Ordbok*, belagt för första gången 1620. Under den tidrymd ordet bibliotekarie har funnits, har omvärlden och samhället genomgått stora och genomgripande förändringar. Den politiska kartan har varit under ständig förändring. Socialt och ekonomiskt kan utvecklingen ibland uppfattas som långsam. De tekniska landvinningarna har varit betydande och inom andra områden har utvecklingen varit direkt omvälvande.¹²⁴ Naturvetenskapen fick sitt genombrott. Striden mellan gammalt och nytt rasade. Religionskrig utkämpades framförallt under reformationen och ersattes av krig av mera politisk karaktär.¹²⁵ Här fanns bibliotekarien vars yrkesutövning med nödvändighet anpassades till omvärldens nya utseenden, dess ändrade förhållanden och möjligen annorlunda krav.

Bibliotekarie i betydelsen yrke finns inte beskriven som en enskild grupp, ett skrå och i modern tid inte heller som profession i professions-sociologisk mening. Bibliotekariens professionsstatus har diskuterats och fortfar att diskuteras mycket än idag.¹²⁶

2.3.1 Skrån

Hantverkare och handelsmän i städerna var mer utpräglat specialiserade än professionerna. För hantverksyrkena utvecklades under medeltiden en skråorganisation, som på sina håll levde kvar in på 1700-talet.

¹²⁴ Webster (1975) ger en inträngande bild av utvecklingen inom naturvetenskaperna, medicinen och reformationen under 34 år på 1600-talet.

¹²⁵ Chadwick (1990) s. 366 menar att 1648 var västeuropas religiösa karta i ett läge som kom att bestå i 300 år. I Palmer och Colton (1981) del 1, kapitel 3, s. 80 - 119 menar författarna att i och med Westfaliska freden 1648 var religionskrigen över och Chadwick menar att västeuropa fick sin religiösa karta fastlagd.

¹²⁶ Under hösten 2006 pågick, på BIBLIST - Topics in Nordic research library user services [BIBLIST@SEGATE.SUNET.SE], bibliotekariernas svenska diskussionslista, ett intensivt tankeutbyte om bibliotekariens kärnkompetens och frågan om den verkligen finns. Sammanfattningen av denna diskussion visar att det är svårt att ringa in en kärnkompetens. Bibliotekariernas fackliga organisations i Sverige, SACO/DIK (Sveriges akademikers centralorganisation/Dokumentation, information och kultur), bidrag till att i någon mån förtydliga bibliotekariens kärnkompetens är följande ord uttalade av Johannes Rudberg, ordförande i DIK Bibliotekarieförbundet, i introduktionen till Bibliotekarien idag, sidan 3: "Vår styrka är bibliotekariens kärnkompetens – att organisera, strukturera och tillhandahålla information och kunskap utifrån ett användarperspektiv."

Något senare under hösten uppkommer på samma lista, BIBLIST, en ny vinkling av samma frågeställning med anledning av att ett statligt verk vill anställa en "biblioteksassistent" med en person, som, av idag yrkesverksamma bibliotekarier, enligt annonsens text uppfattas som en bibliotekarie.

Organisationen var ett mönster för andra grupper och samtidigt positiv för professionsutvecklingen med avseende på det utförda arbetets kvalitet, den kontrollerade utbildningen och grupptillhörigheten, medlemskapet i den grupp som hade en speciell kompetens.¹²⁷ Skrånas huvudsakliga uppgift var att begränsa och kontrollera konkurrensen för att särskilda yrken skulle kunna utövas och så att inkomsterna av arbetet gjorde det möjligt att överleva. Utvecklingen gick mot ömsesidig hjälp och skydd inom skrået. De hade också andra livs- och överlevnadsvillkor än vad professionsutövare hade. Handel och manuellt arbete var kännetecknande för yrkesgrupperna inom skråna. Bidragande till att dessa sammanslutningar kom till var att den bestämmande klassen, eller myndigheterna, införde ett ekonomiskt kontrollsystem för vad som hände i städerna. Det gav myndigheterna möjlighet att kontrollera både produktion och priser och dessutom beskatta. Samtidigt kunde skråna hävda sina intressen och skydda sig från både intern och extern konkurrens. Skråna växte sig allt starkare och mer oberoende. Det utvecklades så att skrået kunde bestämma mer vad gällde antalet utövare, utbildning och vem som fick vara med. Skrået styrde själv tillväxten inom sin egen specialitet i samhället. Den växande makt som skrået kom att få, fick sådana konsekvenser att restriktioner för deras handlingsfrihet etablerades, och detta tillsammans med en utveckling av en växande och mer tillåten fri marknad ledde så småningom till att skråväsendet kom att upplösas.¹²⁸

2.3.2 Yrkesprofession

Elliott skiljer på statusprofession och yrkesprofession och det är i det förindustriella samhället vi finner statusprofessionen, som var mera en livsstil och den professionella utövningen hade endast liten betydelse för samhället och för den enskilde yrkesutövaren. Yrkesprofessionen kom med industrialismens genombrott och Elliott menar att den var baserad på en teoretisk kunskapsmassa, styrdes av ett serviceideal och utövades autonomt. Naturligtvis fanns ett krav på hög statusnivå. Hellberg menar att de som daterar professioners uppkomst till tiden för universitetens bildande har haft statusprofessionen i åtanke och de som definierar professioners uppkomst till industrialismens genombrott menar yrkesprofessionen.¹²⁹

¹²⁷ Ambrosiani (1920) s. 6.

¹²⁸ Krause (1996).

¹²⁹ Hellberg (1978) s. 40.

2.3.3 Bibliotekarieprofessionen 1475 – 1780

Bibliotekarien i den här undersökningen befinner sig historiskt före professionssociologin och parallellt med men utanför skråväsendet. I historisk tid kan skråna liknas vid, men inte helt motsvara professioner. Likhetera visar sig i kravet på grupptillhörighet, kollegialitet, utbildning, behörighetsbevis, monopolsträvanden och det verksamhetsunika.

Flera professionssociologer daterar professioners uppkomst till medeltiden¹³⁰, den tid då universiteten i Europa bildades. Kyrkan hade dessförinnan i stor utsträckning haft hand om all undervisning och utbildning för sin egen verksamhet, men med universitetens bildande förflyttades dominansen. Parisuniversitetet kom att bestå av fyra fakulteter när det bildades, nämligen den teologiska, den juridiska, den medicinska och den filosofiska. Samma indelning infördes vid Uppsala universitet, som bildades 1477. Ända fram till 1700-talet var universitetets huvudsakliga uppgift att utbilda präster. Domkapitlen ställde tidigt krav på att biskopar skulle ha högre utbildning. Det blev också mera vanligt att man föredrog doktorer och magistrar vid tillsättningar av andra tjänster inom kyrkan.¹³¹ Fakultetsgränserna inom universiteten sattes ur spel eftersom de flesta inom universiteten siktade på kyrkliga tjänster. Professorslönerna vid universiteten var både osäkra och små vilket medförde att befattningar inom kyrkan var mer lockande. Så småningom utvecklades detta till revirstrider i form av ”teologimonopolet” avseende avhandlingar. Det innebar att avhandlingar, som lades fram vid andra fakulteter än den teologiska, inte fick behandla teologiska frågeställningar.¹³² Under de första århundradena gav fakultetsindelningen inte upphov till professioner inom sina respektive områden.¹³³

För Sveriges del blev professionsindelningen, som ett resultat av fakultetsområdena, först märkbar på 1700-talet. Börd och social tillhörighet var mer styrande eftersom det var i stort endast de rika som hade möjlighet att studera vid universitet. För de högre tjänsterna inom både kyrka och administration var högre utbildning nödvändigt och högre befattningar i samhället var i princip förutbestämda för dem som hade studerat vid universitet.

¹³⁰ Hellberg (1978) s.91.

¹³¹ Hellberg (1978) s.92.

¹³² Lindroth (1975) s. 33.

¹³³ Hellberg (1978) s. 94.

2.3.4 Statusprofessionen

Flera nuvarande professioner i det postindustriella samhället kan härledas till förhållanden i förindustriella yrkes- och utbildningstraditioner. I det förindustriella samhället hade de som hade högst status knappast något samröre med *professioner* i den moderna mening som innebär att delta i och ägna sig åt en "... specific activity with a market value which an individual continually pursues for the purpose of obtaining a steady flow of income."¹³⁴ Professioner kopplades framför allt till en god och bekväm livsföring mer med givarens livskvalitet i fokus än mottagarens behov. Det var sysselsättningar som passade gentlemanen.¹³⁵ Beslut fattades av hänsyn till och i beaktande av om det var i överensstämmelse med den enskilde professionsutövarens uppfattning om vad som var rätt och inte på grundval av lönsamhetsaspekter.

För en professionell yrkesutövning under den tid som denna undersökning omspänner, 1475-1780, var den klassiska bildningen en nödvändig grund. Med statusprofessionalism kunde inte samhällsarbetet organiseras utan den var främst till för att stärka en social status och ställning och en bestämd livsstil. Sammanslutningarna, som med senare terminologi skulle kunna motsvara yrkessammanslutningar, var mera av karaktären vetenskapsakademier och vetenskapliga sällskap. Därför var professionen, som sammanhållande organisation för utövare egentligen av ringa betydelse. Mera viktigt var att professionen gav försäkring om en hög status och en behaglig livsstil. Oberoendet gentemot arbetsgivaren betonades mycket starkt och det kan uttryckas på det sätt som Marshall gör det "... the professional man does not work in order to be paid; he is paid in order that he may work."¹³⁶ Självständiga professionella grupperingar kunde inte utvecklas då professionella tjänster utfördes av anställda inom kunga- och furstehus och högreståndsfamiljer.¹³⁷ Utövarna var totalt beroende av sina arbets- eller uppdragsgivare, alltså beroende av dem, hos vilka de bodde och hos vilka de hittade sin försörjning. Beroendet och värdet av underhåll var viktigare än betalningen för de tjänster som kunde utföras. Utanför familjekretsen kunde de inte livnära sig på uppdrag. Det fanns helt enkelt inte någon kundkrets.

¹³⁴ Elliott (1972) s. 15. Elliott citerar A. Saltz i *Man, Work and Society : a Reader in the Sociology of Occupations* (1962) s. 58-62.

¹³⁵ Marshall (1939) s. 325. (Gentlemen här i betydelsen välbeställda och högreståndspersoner.)

¹³⁶ Marshall (1939) s. 325.

¹³⁷ Elliott (1972) s. 18.

Kyrkan hade inom sig i alla tider själva utbildat sina präster och andra funktionärer. Kyrkan hade en särställning ”... in the north of Europe the church was simply a synonym for the professions.”¹³⁸

Till universiteten drogs lärda, som ägnade sig åt undervisning inom olika områden. Precis som skråna tillät universiteten nya medlemmar genom att utfärda licenser, tillstånd att undervisa. Diplom och examina från universitet utvecklades till att bli godkända inträdeskrav till olika professionsutövningar. Undervisningen i romersk rätt vid universiteten är ett exempel. Rätten tillämpades på den europeiska kontinenten och de som läst detta ämne vid universiteten kom att bilda en kår av lagkunniga som också utövade sina kunskaper som en profession.¹³⁹

Kyrkan och religionen hade under lång tid likställts med en profession eller snarare professionen. Denna syn härrör från en tid då kyrkan hade kontroll över tillgången till kunskap och utbildning. Kyrkans män kunde läsa och skriva vilket inte var en allmän kunskap. Universiteten var inte kyrkliga institutioner men icke desto mindre är det tydligt hur banden mellan kyrka och universitet fanns etablerade. När väl universiteten hade bildats så var universitetsstudier en given väg till kyrkliga befattningar och teologin var framträdande. Naturligtvis meddelades undervisning i andra ämnen som kunde tjäna staten. Universitet betecknar fria sammanslutningar av lärda och inte i första hand de platser eller orter där de kom att samlas. Universiteten som professionsdanare för lärare kan likställas med kyrkan för prästerskapet och med skråna för hantverkarna. Att ha en examen från ett universitet kom att innebära tillträde till flera professioner.

Från brittisk horisont går att märka att från och med reformationen och framåt så har nya professionella sammanslutningar bildats och själva valt att skiljas från kyrkan. Det utgör en del av sekulariseringen i det brittiska samhället och reformationen i sig påskyndade kyrkans skiljande från staten. Detta togs sig uttryck i att efter 1500-talet så minskade antalet statstjänare och allmänna funktionärer med direkta band till kyrkan. De som ägnade sig åt undervisning hade fortfarande starka band till kyrkan och de rekryterades i allra största utsträckning ur kyrkans led. För utövande läkare gällde att kyrkan utfärdade tillstånd att utöva läkeriet och tillstånd gavs inte till icke-anglikaner. Dessutom skulle blivande läkare ha examen från Oxford eller Cambridge. Elliott refererar till Newman och säger att

¹³⁸ Rashdall citerad i Elliott (1972) s. 18.

¹³⁹ Elliott (1972) s. 18.

”in some cases, such as medicine, the state of professional knowledge did not provide much basis for a specialised expertise. The medical skills and learning of a physician were, according to Newman, limited mainly to the art of writing complicated prescriptions. He might have extensive learning in classic literature and culture, but he depended on his gentlemanly manner, impressive behaviour and his clients’ ignorance to develop a medical practice.”¹⁴⁰

Någon regelrätt utbildning av bibliotekarier är inte känd under den behandlade perioden utan den torde ha haft likheter med utbildning av medicinare i England vid slutet av 1700-talet. ”In so far as a system of medical education existed at all by the end of the eighteenth century, it depended on the personal initiative of the aspirant to gain his medical knowledge.”¹⁴¹ De blivande medicinarna kunde skaffa sig kunskaper genom ”walking the wards” på sjukhus som drevs på frivillig grund.

Samhällsutvecklingen, universitetens framväxt och spridning, undervisningens införande, vetenskapernas genombrott och kyrkans kamp för sin spridning har alla betydelse för bibliotekariens arbete. Bibliotekarien stod utanför både kyrka och universitet i den meningen att bibliotekarien inte var kyrkans representant i trosfrågor. Bibliotekarien var inte heller en del av de sammanslutningar av lärare som i sig utgjorde universiteten. Bibliotekariens funktion inom dessa verksamhetsfält var betydelsefull, men både kyrkan och universiteten samt furste- och kungahusen, i egenskap av högsta styrande institutioner, samt privata boksamlare och enskilda biblioteksägare utsåg alla bibliotekarier för att hantera de böcker och de skrifter, som på det ena eller andra sättet hade kommit i deras ägo. Bibliotekarier utsågs för att organisera och bygga upp en verksamhet som var nödvändig för att kunna använda och hålla ordnade alla dokument. Det måste finnas kunskap om dokumenten. Lika viktigt är att ha kunskap om var man kan finna dem. Därför måste dokument kunna beskrivas för att kunna lokaliseras och återfinnas. Beskrivningen sker genom att använda olika deskriptiva system och tekniker såsom bibliografiska modeller. Det måste finnas system för att kunna klassificera efter ämne. Det måste också framställas kataloger av olika slag. Som särskilt viktiga framhålls författar-, titel- och ämneskatalogerna. Det hittills uppräknade anses nödvändigt i en bibliotekaries verksamhet.

¹⁴⁰ Elliott (1972) s. 27-28. Elliott återoppar här Newman, C. (1957). *The Evolution of Medical Education in the 19th Century*. London.

¹⁴¹ Elliott (1972) s. 28.

2.4 Sammanfattning

I kapitlet har begreppen yrke och profession definierats i både ett historiskt och ett 1900-talsperspektiv. Yrkes- och professionsfrågor aktuella för den undersökta perioden har behandlats och kompletterats med professionsforskningens syn på bibliotekarien fram till omkring cirka 1979/80. Det är tveksamt om de kriterier som hittills använts för att definiera profession gäller för dagens bibliotekarie. En förändring på gång. Boråsforskaren Jan Nolin föreslår en omdefinition av innehållet i begreppet profession vilket skulle kunna leda till en ny och omvärderad syn på bibliotekariens professionstillhörighet.

För den tid 1475 – 1780 som avhandlingen omfattar definierar både Elliott och Hellberg profession som en statusprofession med ursprung i hög samhällelig och intellektuell tillhörighet inom kyrka, universitet och statsförvaltning. Statusprofessionen är värdefull som statuspositionering och livsstilsform. Bibliotekarierna, inte sällan sprungna ur högre stånd, kan med den akademiska bakgrund de har samt med de miljöer i vilka de finner sina arbetsplatser, i likhet med befattningar inom kyrkan, inom läkeriet och juridiken, räknas till statusprofessionerna. En jämförelse med den medicinska utbildningen i England och det faktum att det inte fanns någon särskild utbildning för bibliotekarier annat än den akademiska grund, som i princip alla bibliotekarier stod på, och möjligheten att tillägna sig den praxis som utvecklats inom olika delar av biblioteksverksamheten innebär inte att bibliotekarien inte kan räknas till professionerna under den tid avhandlingen behandlar. Snarare tvärtom.

3 Bibliotekariens arbetsplatser

Bibliotek har som nämnts ovan funnits före bibliotekarien och bibliotekarien har utvecklats inom biblioteksinstitutionen. Definitionsfrågan och professionsproblematiken har behandlats. För att gå vidare i undersökningen om bibliotekarien, som i historisk tid är definierad som en person som har vården av ett bibliotek, har en bred bildning, känner vetenskaperna, äger omfattande språkkunskaper och är högt utbildad, är det av avgörande betydelse att hitta svaren på var den definierade bibliotekarien finner sin arbetsgivare och sin arbetsplats, vad som menas med bibliotek och inom vilka bibliotekstyper eller verksamhetsområden dessa bibliotekarier var verksamma. Titeln bibliotekarie kan för vissa vara en honorärtitel som inte innebär en yrkesutövning. Andra bibliotekarier kan falla under beteckningen yrkesprofessionella. Bibliotekarien måste ha en arbetsplats eller en hemvist. Det gäller honorärbibliotekarien eller den bibliotekarie som kan anses placeras inom statusprofessionen såväl som den yrkesprofessionelle. Bibliotekarier har anställts av och varit verksamma hos huvudmän som kyrkan, furstar och kungar, universitet och enskilda biblioteksägare. Biblioteket som arbetsplats är grunden för en bibliotekaries arbete. Kapitlet behandlar de bibliotek vars statuter och arbetsordningar ligger till grund för undersökningen. Det innehåller biografiska avsnitt över de bibliotekarier som valts som tydliga illustrationer för bibliotekariens yrkesutveckling.

3.1 Bibliotek vad är det?

Bibliotek är gemensamt för bibliotekarier. Ordet bibliotek har flera betydelser. Iustus Lipsius skriver ”Bibliotek betyder tre saker. En plats, en ordnad boksamling och böcker”.¹⁴² Här används alla tre betydelserna i sammanhang med bibliotekarien.

Bibliotek har en mycket lång historia. Det finns inga säkra belegg för när bibliotek bildades eller kom till. En slutsats som är rimlig att dra är att de bildades först efter den förhistoriska perioden och efter det att dokument framställda genom bilder eller text började bevaras för att kommunicera mellan människor och generationer för en oöverblickbar framtid. Bibliotek

¹⁴²Lipsius (1620) s.1. BIBLIOTHECA tria significat, *Locum, Armarium, Libros*.

har haft och har fortfarande funktionen som mänsklighetens minne just genom att bevara dokument i olika former och med olika informationsinnehåll. Vi vet att så har skett och vi är mycket noga med att fortfarande idag bevara i både arkiv och bibliotek. När det finns dokument, oavsett material, som är samlade på ett ställe, arrangerade på ett visst sätt i särskild ordning, så har vi anledning att förmoda att detta skett med avsikt. Sannolikt har det gjorts för att lätt kunna återfinna vad som nedtecknats och: ”Works have to be preserved, collected, and organized for study, research, and reflection. When this is accomplished, the institution that came to be called “the library” was born.”¹⁴³ I detta sammanhang är begreppet bibliotek adekvat. Michael H. Harris menar att “a library is a collection of graphic materials arranged for relatively easy use, cared for by an individual or individuals familiar with that arrangement, and accessible to at least a limited number of persons.”¹⁴⁴

3.1.1 Bibliotekens tidiga historia

Något entydigt och säkerställt årtal till vilket man kan datera bibliotekens tillblivelse finns inte. Vi vet heller inte vad framtidens arkeologiska forskning kan ge för svar i detta avseende. Vad vi vet och den slutsats vi kan dra av ordet bibliotek är att själva förutsättningen för bibliotek och arkiv är att det finns ett skriftspråk. En politisk, en social och en religiös ordning med behov av att dokumentera och kommunicera har använt sig av det skrivna ordet eller den tecknade bilden eller symbolen och applicerat eller ristat in dessa på något underlag för att kunna ta tillvara och bevara information som ansetts viktig för de styrande av sociala, ekonomiska eller religiösa skäl. Varje informationsbärande enhet har blivit vad vi kallar ett dokument och mängden dokument har med tiden och utvecklingen vuxit så i antal att det blivit nödvändigt att ordna dem på något sätt för att kunna hitta bland dem och på så vis kunna använda dem.

De just nu, 2010, äldsta kända fynden som kan betecknas som delar av ett bibliotek eller ett arkiv har hittats vid utgrävningarna i Ebla¹⁴⁵. Som ett resultat av utgrävningar genomförda 1964 har arkeologer kunnat konstatera att det funnits stadsbebyggelse i Ebla från cirka 3500 f. Kr. till cirka 60 f. Kr. I utgrävningar, som genomförts från 1975 och framåt, har arkeologerna påträffat samlingar av lertavlor, som varit ordnade i system för både förvaring och uppställning. Lertavlorna har förvarats på trähyllor inbyggda i och ställda mot förvaringsrummets väggar samt på golvet. Lertavlorna stod lutade med baksidan mot rummets vägg så att framsidan

¹⁴³ Tolzmann, Hessel and Peiss (2001) s. 1.

¹⁴⁴ Harris (1995) s. 3.

¹⁴⁵ Wellish (1981), Järv (1991).

med tecken visades. Tavlorna framför den var placerad så att översta teckenraden var synlig på den bakomvarande och fortsatte så ut mot hyllkanten. På detta sätt kunde den som sökte en särskild tavla se innehållet i den genom att läsa den översta textraderna. Lertavlorna var uppställda efter vilken form de hade. Formerna motsvarade också ett visst innehåll. Tavlorna ställdes upp efter form och därmed ämne¹⁴⁶.

Systemen torde ha skapats för att kunna återfinna vad som sparats och för att enskilda tavlor med speciellt innehåll skulle kunna återfinnas när tavlor lagrats tillsammans.

Av detta kan vi dra slutsatsen att det funnits en människas tanke och en människas gärning bakom systemen. Skaparen av dessa system för uppställning och förvaring kan vi med stor sannolikhet kalla bibliotekarie/arkivarie. Det måste alltid ha funnits personer som haft som uppgift att sköta, vårda och hålla ordning på det som samlats och som av ägaren och/eller upphovsmannen bedömts vara värdefullt och viktigt. Vid behov och av olika anledningar skulle denna dokumentation lagrad på tavlor kunna plockas fram och konsulteras. Möjligen och sannolikt är det så att det är just bibliotekarien/arkivarien, eller en person med bibliotekariens/arkivariens uppgifter, som haft kunskapen att hitta i samlingarna.

Om det rör sig om arkiv eller bibliotek¹⁴⁷ vet vi inte och vi behöver inte beteckna dessa fynd som befunnits vara ordnade i vissa system¹⁴⁸ som tillhörande antingen det ena eller det andra. Till en början har arkiv och bibliotek fyllt samma funktion.¹⁴⁹ Arkiv och bibliotek har i sina grundfunktioner, nämligen att bevara dokument och skrifter, hålla dem ordnade

¹⁴⁶ Wellish (1981) s. 491. Flera artiklar behandlar Ebla ifråga om arkiv/bibliotek och lertavlornas innehåll, förvaringssätt och ordning. I *Biblical archaeologist* förekom följande artiklar rörande Ebla under åren 1976-1978: Giovanni Pettinato, The Royal Archives of Tell Mardikh-Ebla. Vol. 39, May 1976, Number 2, s.44-52; Paolo Matthiae, Ebla in the Late Syrian Period: The Royal Palace and the State Archives. Vol. 39, September 1976, Number 3, s. 94-113; Claude Curry Smith, The Birth of Bureaucracy. Vol.40, March 1977, Number 1, s. 24-28; David Noel Freedman, The Real Story of the Ebla Tablets : Ebla and the Cities of the Plain. Vol. 41, December 1978, Number 4, s. 143-164. *Greek, Roman and Byzantine studies* hade i vol. 8 (1967) s. 53-80 en artikel av Nigel G.Wilson, The Libraries of the Byzantine World. I *Journal of Near Eastern Studies* finns Simo Parpola, Assyrian Library Records. Vol. 42 (1983) s. 1-29. *Journal of the American Oriental Society* har publicerat Morris Jastrow, Jr, "Did the Babylonian Temples have libraries?" Vol. 27 (1906) s. 147- 182. Sist i raden av betydelsefulla artiklar finns Mogens Weitmeyer, Archive and Library Technique in Ancient Mesopotamia. *Libri :international library review and IFLA/FIAB communications*. Vol. 6 (1956) s. 217-238.

¹⁴⁷ Wellish (1981) s. 490, Jastrow (1906).

¹⁴⁸ Wellish (1981) s. 490-492.

¹⁴⁹ Konstantinos Sp. Staikos säger också i sin bok *The Great Libraries*, sid. vii att just vad gäller Mesopotamien så går det inte att skilja bibliotek och arkiv åt, ty där kan inte göras någon åtskillnad på arkivmaterial och litterära alster.

och skyddade från förstörelse och att göra dem tillgängliga vid behov, en stark samhörighet. Både arkiv och bibliotek är beroende av system för att kunna bevara, sortera, katalogisera, klassificera och återfinna för att kunna fungera¹⁵⁰.

3.1.2 Moderna bibliotek

Genom historien har en långt gående specialisering av bibliotekstyper utvecklats till målgruppsdefinierade verksamhetsgrenar av grundbegreppet bibliotek.

Våra tiders folkbibliotek tillkom i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet. Grundidén med folkbibliotek var att göra litteraturen tillgänglig till gagn för varje samhällsmedborgare, barn och vuxna, för rekreation, studier och bildning, och i konsekvens därmed till gagn för samhället självt. Folkbiblioteken har alltid haft och har alltjämt en viktig bildningsuppgift vilket innebär att urvalet av litteratur alltid måste vara allsidigt och inte tendentiöst. Urvalet får heller inte utesluta eller favorisera olika yttringar. Ett mycket stort ansvar läggs på bibliotekarien. ”Bibliotekariens betydelse som själen i en omfattande upplysningsverksamhet kräver såväl personliga egenskaper som grundlig akademisk bildning och speciell teoretisk och praktisk biblioteksutbildning.”¹⁵¹

Skolbiblioteken har haft sin motsvarighet i kloster- och kollegiebiblioteken. De bibliotek som fanns vid universiteten hade samma uppgifter som universitetsbiblioteken har idag. Vetenskapsområdena har blivit flera och mer specialiserade och inom dessa har skapats specialbibliotek som inte fanns i historisk tid men som ändå rymdes i

¹⁵⁰ Att definiera arkiv och bibliotek kan vara svårt, men för den kommande framställningen är Harris definition utmärkt. Han menar också att skillnaden mellan dessa båda begrepp till en början inte finns och att distinktionen dem emellan är relativt modern. Dokumentsamlingar skapades för härskares, kungars, ministrars och statsapparaters behov i utövandet av sina positioner och innehöll uppgifter och texter av ekonomisk och juridisk karaktär, texter rörande handel och annat som hörde till förvaltningen av en stat. Ytterst skulle arkiven utgöra ett skydd för ägarens, det vill säga statens, kungens och härskarens egendom och rättigheter. Dokumentets och textens funktion var att tjäna som juridiska bevis. I denna definition är dokumentsamlingen att betrakta som ett arkiv. Favier (1985) s.3 definierar arkiv på följande sätt:

”Les archives sont l’ensemble des documents reçus ou constitués par une personne physique ou morale, ou par un organisme public ou privé, résultant de leur activité, organisé en conséquence de celle-ci et conservé en vue d’une utilisation éventuelle.”

Med bibliotek kan förstås en samling av dokument av annat innehåll. Litterära texter, texter om förhållanden på andra håll, vetenskapliga texter och med det gemensamma att de kan användas i utbildningens och forskningens syfte av lärda. Bibliotekens texter samlades in från olika håll, områden och kulturer och hade inte sitt ursprung i en stats eller förvaltnings egen verksamhet.

¹⁵¹ Aarsbo&Hjelmqvist, s. 381-382 i Dahl (1931) Andra bandet. Bibliotkeshistoria

tanken inom de bibliotek som då fanns. Kungahusens bibliotek utvecklades ofta till dagens nationalbibliotek med uppgift att bevara ett kulturarv. Privatsamlare har vi än idag. Nu såväl som då är ett bibliotek tecken på något som man vill visa antingen för sig själv eller för andra. Bevekelsegrunder för att upprätta privata bibliotek finns alltid.

3.1.3 Undersökningens bibliotek

Bibliotek har skapats och upprättats inom kyrkan för spridande och befastande av tron. Inom universiteten har de kommit till för utbildningen och forskningen. Inom furste- och kungahusen har bibliotek upprättats bland annat för att bevara ett kulturarv och samtidigt, genom innehållet i ett bibliotek, skapa en maktposition. Hos privatpersoner, oftast personer med hög position i samhället eller inom kyrkan, har biblioteksbyggandet varit omfattande och resulterat i betydande samlingar. Dessa personer kan ha haft olika skäl att upprätta sina bibliotek. Innehav av skrifter och böcker har på olika sätt varit tecken på både samhällelig och intellektuell status. Sättet att vilja använda sina samlingar, bibliotek, har också varit olika. Bibliotek kan vara en personlig och dyr ägodel enkom för eget bruk eller så kan det också vara ett bibliotek som kan ställas till andras förfogande för både studier och forskning eller enbart upplysning, med ett encyklopediskt användande. Orden allmän tillgång kan förekomma under den avhandlade tidsperioden, men innebörden i termen allmän var starkt begränsad och omfattade inte allmänheten i vår bemärkelse utan kretsar i biblioteksinnehavarnas närhet eller personer som på annat sätt var kända eller meriterade för att få använda biblioteket.

Särskilt utsedda personer har fått uppdrag inom de ovan nämnda institutionerna och hos de privata boksamlarna att arbeta med att bygga upp bibliotek. I första hand har det handlat om att upprätta kataloger över bestånden men det har också varit med avseende på innehåll och olika systemlösningar för klassifikation, katalogisering och uppställning. Förvaltningen av biblioteken har ibland anförtratts dessa personer och uppgifterna kan ha utsträckts till att omfatta bibliotekens lokalfrågor vad gäller rumslig utformning och disposition av yta.

Det moderna biblioteket, den nya tidens bibliotek, är i sin grundmening inte annorlunda än tidigare. Pierce Butler företräder en annan åsikt, nämligen att den nya tidens bibliotek, vars tillblivelse han daterar till mitten av 1700-talet, är något helt annat än vad som funnits tidigare. De bibliotek som funnits dessförinnan, de allmänna biblioteken i kejsartidens Rom, medeltidens kloster- och kyrkobibliotek, renässansens hovbibliotek samt upplysningstiden universitets- och nationalbibliotek är bara att

betrakta som förstadier till de moderna biblioteken och är inte alls att betrakta som grunden för de moderna. Butler menar kort och gott att det moderna biblioteket är ungt. "It began less than two hundred years ago, when certain people, desiring more books to read than they could buy individually, pooled their funds in an informal private corporation."¹⁵²

I motsats till Butler hävdar jag att grundmeningen med bibliotek inte har förändrats. Nu precis som då är samlingarna det väsentliga. Åtkomsten och möjligheten att kunna använda de enskilda dokumenten, vare sig de finns på plats eller är åtkomliga genom olika hjälpmedel från annan plats, oberoende av form och material, legitimerar förekomsten av bibliotek. Att biblioteket är allmänt tillgängligt, utan gränser, geografiska, kunskapsmässiga eller sociala, är en inställning som bibliotekstanken bygger på från begynnelsen och som fortfarande är levande. Redan tidigt i historien var det av intresse att få läsa och studera mera och att dokument, dvs. handskrifter och böcker, var för dyra för att gemene man skulle kunna förvärva egna exemplar. Utbildning, forskning, bevarande av kulturskatter, bevarande och tillgängliggörande av tidigare gjorda erfarenheter och vunnen kunskap är några av de anledningar som ligger till grund för skapandet och uppbyggnaden av bibliotek. Denna avhandling speglar flera av dessa drivkrafter och vad gäller klosterbibliotekens uppbyggnad och deras roll i den dåtida utbildningen, som inte särskilt behandlas här, hänvisas till Ghellinck.¹⁵³ Drivkrafterna bakom biblioteksskapandet har varit flera och bibliotek har alltid precis som dagens bibliotek varit av stor betydelse för det livslånga lärandet. Butlers syn på bibliotek och deras tillkomst är alltför snäv och grund för att kunna beaktas.

3.2 Yrkesarenor och arbetsplatser 1475 - 1780

Med yrkesarena och arbetsplats avses konkret den institutionella miljö i vilken bibliotekariens arbetsplats finns. De arbetsplatser och bibliotek som används för att exemplifiera bibliotekariens arbete visar genom dokument att en tydligt uttalad relation mellan anställd och huvudman varit etablerad. De yrkesarenor det gäller återfinns inom kyrkan, furste- och kungahusen och universiteten liksom hos boksamlare och enskilda biblioteksägare.

Kyrkan, furste- och kungahusen, universiteten, boksamlare och enskilda biblioteksägare är institutioner och faktorer som på flera sätt varit

¹⁵² Butler (1951) s. 235.

¹⁵³ Ghellinck (1938). Ghellincks artikel i *Nouvelle revue théologique* ger en historik över klosterbiblioteken från tiden före 313 till slutet av 1400-talet och deras bestånd, uppbyggnad och syfte.

avgörande för bok- och biblioteksväsendet totalt sett. Bibliotekarien har här fått en given plats bland annat beroende på att inom olika områden och på olika sätt har dokument av olika typ och material framställts, bevarats och ordnats. Utökning och utveckling av redan existerande samlingar har skett genom förvärv, gåvor och krigshandlingar. De bakomliggande intressena och motiven för att upprätta bibliotek och boksamlingar har varit flera och skiftande.

Boktryckarkonsten, vetenskapernas utveckling och kunskapsutvecklingen förmedlad genom skolan har medfört en explosionsartad tillväxt i dokumentproduktionen. Den allmänna och expanderande utbildningens spridning och den därtill hörande ökande läskunnigheten väcker ett stort behov av böcker och skrifter.¹⁵⁴ Den växande mängden av skrifter och dokument kräver ordning. De ingående enskilda delarna i samlingarna kräver en beskrivning för att kunna återsökas och användas. I denna miljö och med dessa behov har funktionen som bibliotekarie vuxit fram. De som varit bibliotekarier har efter hand formulerat och skapat bilder av det som görs och som har haft betydelse för en bibliotekaries yrkesutövning.

I sina egenskaper av institutioner och arbetsplatser skiljer sig kyrka och furste- och kungahus åt i karaktären från de övriga två i så måtto att för kyrkan gäller konfessionen som sammanhållande faktor och för furste- och kungahus gäller en politisk-ideologisk sammanhållande faktor, om än, för dem som berörs, påtvingad. Kyrkan och religionen har ur en konfessions- och idémässig grund utvecklats till en styrande och i det dagliga livet reglerande institution och den använde skrifter i och för spridandet av sitt budskap och den byggde upp bibliotek för den egna verksamhetens behov. Omfattningen blev så stor att det kom att krävas speciella tjänster för att hålla det ordnat.

Furste- och kungahusen har från ensidigt bestämmande och reglerande utvecklats mot en politisk-ideologisk bas. I likhet med kyrkan har furste- och kungahusen som institutioner utvecklat administrativa organisationer. För furste- och kungahusen hade biblioteken flera funktioner. Det var viktigt att ha litteratur dels för sitt eget bruk dels för den administration som utvecklades. Det var dessutom angeläget att bevara det egna landets eller den egna regionens kulturella arv och egenart. Ur furste- och kungahusens bibliotek utvecklades inte sällan nationalbiblioteken.

Inom universiteten och den växande undervisningen blev skriften alltmer nödvändig. Till följd av skriptoriernas produktion av avskrifter och den

¹⁵⁴ Chadwick (1990) s. 29.

växande framställningen av böcker som ett resultat av boktryckarkonstens utbredning blev dokumentmängden stor. Behovet av att använda litteraturen i studier blev uttalad. Flera universitet byggde därför upp dokumentsamlingar som krävde speciella tjänster dels för att hålla dem ordnade dels för att hålla kontroll på dem och dessutom kunna informera användare om deras förekomst och samtidigt vägleda i de enskilda dokumentens innehåll.

Privata intressenter, boksamlare, högre tjänstemän och privata lärda var betydelsefulla för bibliotekariens tillblivelse och utveckling. Böcker samlades av olika skäl, ibland rent bibliofila, ibland av bildningshunger och ibland bara av intresse för ett ämne. Samlingar av betydande storlek uppstod och kunde vara nära nog heltäckande inom ett område.

3.3 Bibliotek inom kyrkan

Det har alltid varit kyrkans ambition och intresse att sprida sin lära. Med kyrkan avses här både den katolska och den protestantiska. Det som varit utmärkande för kyrkan är att den alltid själv tagit hand om den utbildning, som missionärerna behövt för sina uppdrag att förmedla kyrkans och trons riktiga budskap. Skriften är ett betydelsefullt redskap i denna kyrkans kamp för sin utbredning och skriften intar en central plats i kyrkans och kristendomens historia. Bibliotekens utveckling före, under och efter reformationen kommer sig av att för kyrkans och trons spridande ansågs boken vara medlet. Boken och läsandet i allmänhet och studier av bibeln i synnerhet var nödvändiga instrument för en persons inre utveckling och det låg i kyrkans intresse att befrämja tillgång till lämplig litteratur. Med den övertygelsen rekommenderade Martin Luther 1524 att allmänna bibliotek skulle inrättas för att utveckla och öka spridningen av protestantismen. Många små boksamlingar byggdes upp i offentliga byggnader, skolor och kyrkor för detta ändamål. De som ansvarade för dessa boksamlingar, bibliotekarierna, bestämde vad som skulle finnas och det anpassades efter vad som skulle förmedlas. I detta ljus kan biblioteket ses som grunden till det andliga och kulturella livet.¹⁵⁵

I Italien och i synnerhet i Rom var kyrkan och prästerskapet dominerande. De var de reella maktinnehavarna inom det politiska, det kulturella och det intellektuella livet. Kyrkan och kyrkans omfattande och komplexa organisation stod för de flesta av samhällets arbetstillfällen och drog in en avsevärd del av de medel som var avgörande för staden Roms överlevnad. Kyrkans inflytande och makt var så betydande i Rom att den till och med

¹⁵⁵ Reboul (1982) s.124. Buzas (1976) s.63

utnämnde stadens civila styre.¹⁵⁶ Konsekvensen av detta blev att för att göra karriär och nå en plats, mer eller mindre betydelsefull och bekväm, så var i det i princip nödvändigt att tillhöra eller söka tillträde till kyrkan på något sätt. De befattningar som tidigare varit tillgängliga för lekmän kom att reserveras för män tillhöriga kyrkan.

3.3.1 Vatikanen och biblioteket

När påvesätet efter sin förvisning till Avignon under 1300-talet återvände till Rom 1417 lät påvarna skilja sina officiella handlingar, sprungna ur kyrkans egen verksamhet, tillsammans med handlingar och dokument, som med en modern term betecknas som verksamhetsanknutna, från dokument och skrifter som inte rörde förvaltningen av kyrkan, till ett arkiv. Arkivets och bibliotekets vägar mot skilda enheter var därmed påbörjad.

När Sixtus IV under sitt pontifikat, 1471-1484, utnämnde humanisten Bartolomeus Platina till bibliotekarie 1475 inträdde en ny tid för Vatikanbiblioteket. Platina hade förvisso den 28 februari 1475 utnämnts till Sixtus IV:s bibliotekarie¹⁵⁷. Han efterträdde då Giovanni Andrea Bussi¹⁵⁸, som påvens personlige bibliotekarie.¹⁵⁹ I juni samma år fick han det större uppdraget, nämligen att förestå Vatikanbiblioteket. Det omfattade då cirka 2 500 volymer. Sixtus IV gav biblioteket nya ekonomiska förutsättningar och bättre lokaler. Bibliotekarien fick medhjälpare och grunden lades så att en biblioteksorganisation kunde byggas upp.

De böcker och skrifter som de tidigare påvarna samlat befunns i oordning. De var spridda i olika salar utan tillsyn, kontroll och vård, varför mycket höll på att förstöras eller till och med redan var förstört. Sixtus IV ville bringa ordning i detta. Han hade för avsikt att samla handskrifter och böcker till en avdelning, ett bibliotek, i särskilda lokaler, avsedda för detta ändamål.

Den 15 juni 1475 utfärdade Sixtus IV bullan *Ad decorem militantis ecclesiae*. Däri bestämdes att handskrifterna skulle utgöra grunden för

¹⁵⁶ D'Amico (1983) s. 4.

¹⁵⁷ Bignami Odier (1973) s. 21.

¹⁵⁸ Ruysschaert (1969) s. 515-516. Giovanni Andrea Bussi hade fram till den 4 februari 1475 varit Sixtus IV:s personlige bibliotekarie. Han gav ut klassiska texter och ägde själv ett stort bibliotek. Han ägde stort intresse för handskrifter och var under några år före sin död också anlitad av kardinal Pietro Riario för att ordna hans handskriftsamling. Projektet kunde inte slutföras på grund av att kardinalen dog 1474. Ruysschaert antyder att Bussi kan ha varit alltför upptagen av sin roll som utgivare och kritiker för att kunna stödja Sixtus IV i hans strävan att förverkliga Vatikanbiblioteket.

¹⁵⁹ Ruysschaert (1973) s. 414.

biblioteket. Biblioteket tillförsäkrades medel för driften. Biblioteket anvisades egna lokaler. Bullan publicerades på nytt den 15 juli 1477 med vissa ändringar och kompletteringar. Slutligen publicerades den som en integrerad del i bullan *Romanus Pontifex* av den 19 oktober 1481.¹⁶⁰

Den 15 juni 1475 anses allmänt som födelsedatum för det moderna Vatikanbiblioteket och den inrättning som det är idag.¹⁶¹ Det anses också från och med detta datum vara ett allmänt tillgängligt bibliotek i sin skapares, påve Sixtus IV, mening. *Ad decorem militantis ecclesiae* är ett dokument vari påven uttrycker sina avsikter med biblioteket. Han omtalar i vilket skick han funnit biblioteket när han besteg påvestolen. Han återger vilka åtgärder som hade vidtagits och framledes skulle vidtagas med avseende på bibliotekets restauration. Dessa planer kom att styra verksamheten vid biblioteket och därmed ange bibliotekariens uppgifter och åligganden. Han tillkännagav också utnämningen av den ”custos” och ”gubernator” som skulle genomföra förändringen och föra biblioteksprojektet i hamn. Bartolomeus Platina tituleras till en början ”gubernator” och ”custos”.

Från och med 1548 förändrades rekryteringen och utnämningen av bibliotekarier.¹⁶² Fortsättningsvis anförtroddes en kardinal alltid ledningen av biblioteket. Den förste så kallade kardinalbibliotekarien var Marcello Cervini, 1550-1555, sedermera påve Marcellus II, från april till maj 1555.

Det som ålades och i viss mån initierades av Bartolomeus Platina under hans tid som bibliotekarie vid Vatikanbiblioteket var det som framledes kom att utgöra bibliotekariens ansvar och uppgifter. Framförallt har det rört sig om att göra bibliografiska beskrivningar av handskrifter och tryckta volymer, klassificera dem och göra dem tillgängliga för kurians medlemmar.

Under 1600-talets första hälft fortsattes och genomfördes slutgiltigt arkivets avskiljande från biblioteket.¹⁶³ I den nya organisationen fick arkivet egen personal med egen ledning. Bibliotekariens område blev därefter koncentrerat kring Vatikanbiblioteket.

Under 1600-talets andra hälft verkade Emmanuel Schelstrate¹⁶⁴ vid Vatikanbiblioteket, utnämnd av Innocentius XI. Han tillförde något nytt med sin kompetens. Han var inte bara otroligt lärd, specialist på

¹⁶⁰ Ruysschaert (1969) s. 517 och 523.

¹⁶¹ Bignami Odier (1973) s. 31 not 4.

¹⁶² Chadwick (1976) s. 5-6.

¹⁶³ Bignami Odier (1973) s. 105.

¹⁶⁴ Bignami Odier (1972) s. 144.

kristendomens historia, utan stod också i kontakt med den tidens lärde. En kombination av denna lärdom och detta kontaktnät gav en ny dimension åt bibliotekariens arbete. Det gäller också Lucas Holstenius, som hade kontakter i alla bildade miljöer i sin tid, i Holland, England, Frankrike, Italien och Polen. Schelstrate och Holstenius hade båda betydelse för Vatikanbibliotekets förvärv av drottning Kristinas bibliotek.¹⁶⁵

Att vara Vatikanens bibliotekarie kom med tiden att bli den mest eftertraktade vetenskapliga utnämningen för den tidens lärda humanister.¹⁶⁶ Även medarbetarbefattningarna tillerkändes en mycket hög status. De fick i sina befattningar en friare ställning att nyttja sina kunskaper och att ägna sig åt sina studier och forskningar. De kunde bibehålla sina kontakter med andra humanister. Dessa befattningshavare hade stor betydelse för Vatikanbibliotekets utveckling till ett betydande forskningsbibliotek med samlingar av oskattbart värde för all forskning.¹⁶⁷

3.4 Bibliotek hos furstar och kungar i Tyskland

I 1500-talets Tyskland byggdes många bibliotek upp, främst bland kyrkor, skolor, universitet och städer men flera stora och viktiga boksamlingar uppstod hos då regerande furstar, såsom hos furstarna i Königsberg, Dresden, Heidelberg, München och Kassel. Dessa furstliga bibliotek utvecklades från att vara helt privata till betydande, för allmänheten tillgängliga, vetenskapliga bibliotek. Biblioteken i Wolfenbüttel och Hannover tas upp som exempel här. Gottfried Wilhelm von Leibniz beskrivs i sin roll som bibliotekarie i både Wolfenbüttel och Hannover,

3.4.1 Biblioteken i Wolfenbüttel och Hannover

Biblioteket i Wolfenbüttel måste behandlas i två perioder, från och med 1572 och dokumentet *Liberey-Ordnung* till och med 1618, då universitetet i Helmstedt får bibliotekets samling. Därefter från 1643 då hertig August flyttar sitt residens till Wolfenbüttel och har med sig sitt bibliotek. I avhandlingen finns beröring med biblioteket i Wolfenbüttel dels från den första perioden med hertig Julius biblioteksordning, *Liberey-Ordnung* från 1572, dels från perioden 1690 till 1716 då Gottfried Wilhelm von Leibniz leder verksamheten vid biblioteken i både Wolfenbüttel och Hannover.

¹⁶⁵ Bignami Odier (1973) s. 138, 144.

¹⁶⁶ Franklin (2002) s. 376.

¹⁶⁷ D'Amico (1983) s. 36.

De boksamlingar som byggts upp och som utvecklats till det som fått namnet biblioteket i Wolfenbüttel har ingen bestämd urkund eller något bestämt datum för sin tillblivelse utan flera händelser och omständigheter har medverkat till detta.¹⁶⁸ Biblioteksordningen *Liberey-Ordnung* från 1572 är en av dessa händelser som är av betydelse för biblioteket, men är inte tillfyllest för att bestämma tillblivelsen av biblioteket. Författare, som Schönemann och Heinemann, som behandlat Wolfenbüttels bibliotekshistoria, har ägnat mycket utrymme åt att biografiera de hertigar och furstar som varit av betydelse för biblioteket, medan ännu lite gjorts åt det som ligger inom en bibliotekaries verksamhetsområden och arbetsuppgifter. Ändå är grunden lagd för detta i *Liberey-Ordnung*.¹⁶⁹

Det första bibliotekets grundare var hertig Julius av Braunschweig-Lüneburg, som levde mellan 1528-1589 och regerade åren 1568-1589. Han var ämnad för en kyrklig karriär och fick en domkapitelbefattning i Köln där han också studerat. *Liberey-Ordnung* som han låter utfärda föregås av den resa som han under sin studietid gjorde till Frankrike 1550¹⁷⁰. Då förvärvade han sina första böcker. 1568 blev hertig Julius regent och flyttade till Wolfenbüttel, där han efter bara några år anställde kantorn och kompositören Leonhart Schröter, född 1532 och död 1600, som bibliotekarie. Efter endast kort tids anställning låg en förordning eller anvisningar för bibliotekets förvaltning och skötsel i 10 punkter färdig för Schröter. Förordningen benämns allmänt *Hertig Julius Liberey-Ordnung*.

Under bibliotekets andra period leder Leibniz under lång tid biblioteket. Hertig August som dog 1666 lämnade efter sig ett av den tidens största bibliotek i Europa. Under Leibniz tid vid biblioteket uppfördes en ny biblioteksbyggnad mellan åren 1706 till 1710.

Gottfried Wilhelm von Leibniz är till skillnad från sin status och position som verksam bibliotekarie mycket känd och avhandlad som matematiker och filosof. Han var under sin livstid verksam som bibliotekarie vid tre bibliotek. Den första anställningen som bibliotekarie var hos Johann Christian von Boineburg, statsman och försteminister hos kurfursten Johann Philipp von Mainz. Därefter var han anställd vid hovbiblioteket i Hannover och sist vid Bibliotheca Augusta i Wolfenbüttel. Att vara bibliotekarie var ingen sysselsättning som Leibniz i första hand eftertraktade och bemödade sig om.¹⁷¹ Trots det accepterade han detta och såg det som en väg till möjligt avancemang. Högre ämbeten av politisk

¹⁶⁸ Milde (1972) s. 125

¹⁶⁹ Milde (1970) s. 74

¹⁷⁰ Denna resa till Frankrike menar Milde (1970) s. 75 är den första händelsen av betydelse för bibliotekets tillblivelse.

¹⁷¹ Lackmann (1966) s. 323.

statsmannakaraktär var mer attraktiva för honom, men i det avseendet var hans framgång ringa.

Att studera Leibniz som bibliotekarie är intressant eftersom hans tankar om bibliotek ofta återopnas och framställs som banbrytande av dem som skriver om honom. Han är en visionär biblioteksman som diskuterar bibliotekets betydelse och roll, dess drift, funktion och typ. Han talar dessutom om beståndsuppbyggnad. I hans brevväxling återfinns hans tankar om bibliotek och bibliotekets uppgifter. Han delger oss också sina tankar om vad en bibliotekarie skall göra och vilken status en bibliotekarie bör ha och få.

Bland den sekundärlitteratur som finns redovisad i litteraturförteckningen förtjänar några att särskilt framhållas. I *Leibniz: Sein Leben – sein Wirken – seine Welt*, utgiven av Wilhelm Totok och Carl Haase samlas ett antal bidrag från olika författare som ger en koncentrerad biografi över Leibniz. De beskriver och presenterar också den tid i vilken han levde liksom flera av de områden inom vilka han var verksam. Boken kan betraktas som ett standardverk över Leibniz i ett bra format. *Leibniz: An Intellectual Biography* av Maria Rosa Antognazza, publicerades 2009, är ett nytt arbete som kan komma att betraktas som ett standardverk. Erik Carlquists artikel Bibliotekens betydelse, från 1978, publicerad i *Notiser från riksbibliotekarien* är det enda svenska bidraget. Erik Carlquist har översatt två viktiga brev vari Leibniz redovisar sin syn på bibliotekens betydelse, brev som är hämtade ur Scheel (1976) *Drei Denkschriften von Leibniz aus den Jahren 1680 bis 1702 über den Charakter, den Nutzen und die finanzielle Ausstattung der hannoverschen Bibliothek*, som ingår i *Die niedersächsische Landesbibliothek in Hannover: Entwicklung und Aufgaben*, utgiven av Wilhelm Totok och Karl-Heinz Weimann. Ytterligare en artikel av Günther Scheel i samma verk kompletterar den tidigare, nämligen *Von der Herzoglichen Bibliothek im Leineschloss zur Niedersächsischen Landesbibliothek an der Waterlostrasse. Eine Geschichte ihrer Standorte*. I *Zentralblatt für Bibliothekswesen* publicerar Anke Schmieder och Peter Stäber 1989 en viktig artikel med titeln *Der Bibliothekar Leibniz im Urteil der Zeit*. Christina Lancien publicerar 1990 artikeln *Der nützliche Gebrauch einer grossen Bibliothek: Vorschläge zum Bibliotheksaufbau von Gabriel Naudé und Gottfried Wilhelm von Leibniz* i *Bibliothek: Forschung und Praxis*. Detta är en artikel som i högre grad än någon tidigare gör en jämförelse mellan Leibniz och Naudé. Av de äldre artiklarna så intar Guhrauers (1891) *Bibliothekarisches aus Leibnizens Leben und Schriften* publicerad i *Serapeum: Zeitschrift für Bibliothekswissenschaft, Handschriftenkunde und ältere Literatur* en särställning. Vid en genomgång av den då kända korrespondensen låter

Guhrauer Leibniz tankar träda fram och han placerar också in honom i tid och tradition och föreslår tänkbara förebilder. Flera av de artiklar som publicerats efter 1891 har sin huvudsakliga källa i Guhrauer.

Tyskland var när Leibniz föddes på väg ut ur 30-åriga kriget. Den Westfaliska freden 1648 befäste de många furstarnas makt och självständighet inom det tyska riket, som bestod av självständiga stater med egna uppbyggda administrationer. Flera universitet fanns inom rikets gränser. Under 1300-talet hade universiteten i Heidelberg (1386), Köln (1388), Erfurt (1392) grundats. Under 1400-talet grundades Leipzig (1409), Rostock (1419) och Greifswald (1456). Under 1500- och 1600-talen bildades fler nya universitet. Detta innebar att bokväsendet redan hade etablerats, men de många krigen hade gått hårt åt de boksamlingar som fanns inom universitet, kyrka och hov. Bland de bibliotek som överlevde kriget och fortfarande stod kvar efter den Westfaliska freden fanns bland andra hovbiblioteken i Wien och München men också stadsbiblioteket i Augsburg. Fler bibliotek behövdes men medel för detta saknades, därför kom hoven att bli naturliga finansärer för bibliotekens ny- och återuppbyggnad. De lärde samlades vid hovbiblioteken och dessa kom att överträffa universitetens bibliotek i både storlek och kvalitet.

Gottfried Wilhelm von Leibniz föddes 1646 i Leipzig, där hans far innehade en professur i filosofi vid universitetet. Redan i tidig ålder fick Leibniz fri tillgång till sin fars rika och omfattande bibliotek. De första tjugo åren av sitt liv levde Leibniz i sin födelsestad och efter sin grundläggande skolgång fortsatte han med universitetsstudier i juridik. När han var endast tjugo år hade han hoppats kunna avlägga doktorsgraden i juridik i Leipzig. Han förvägrades detta till förmån för andra kandidater. Detta gjorde att han lämnade Leipzig och avlade doktorsgraden i Altdorf.

Redan som suttonåring, 1663, hade Leibniz författat och försvarat sin första akademiska skrift *De Principio Individui*¹⁷². Han visade mycket tidigt att han ägde förmåga och fallenhet för att utveckla stor kunskap inom flera områden med historia, logik och filosofi som huvudinriktningar. Leibniz kom inte att ägna sig åt någon akademisk karriär utan trädde istället i tjänst hos diplomaten och statsmannen från Mainz, Johann Christian von Boineburg, när han var tjuguet år. Von Boineburg hade ett omfattande bibliotek och han var mycket imponerad av och visade stort intresse för Gabriel Naudés bibliotekstankar, vilket har betydelse för hur arbetet med von Boineburgs bibliotek utformas och utförs. Leibniz anställdes som sekreterare och bibliotekarie hos von Boineburg, som ger

¹⁷² Müller (1966) s. 14.

följande beskrivning av Leibniz när han senare skall rekommendera honom:

Han är en ung man, tjugufyra år gammal, kommer från Leipzig och är doktor i juridik: han är lärd inom alla tänkbara områden. Filosofi behärskar han helt och hållet och förmedlar framgångsrikt sammanhangen mellan gammal och ny filosofi. Han är matematiker, kunnig inom fysik och medicin och hela mekaniken och han lever helt för detta, han är idog och brinnande i sitt arbete.¹⁷³

Genom anställningen hos von Boineburg introducerades Leibniz i det arbete som biblioteksverksamhet omfattar. Andra skrifter om bibliotek än Naudés fanns tillgängliga för Leibniz och han torde ingående ha studerat Georg Draud *Bibliotheca classica* utgiven i Frankfurt 1611, liksom Hottingers *Bibliothecarius quadripartitus*¹⁷⁴ utgiven i Zürich 1644 och senare också Lipenius *Bibliotheca realis juridica* utgiven i Frankfurt am Main 1679.¹⁷⁵ De sista åren, från 1672-1673, i von Boineburgs tjänst var Leibniz på diplomatiskt uppdrag i Paris. Han levde där mellan 1672 till 1676, inte i första hand för att studera eller arbeta med och i bibliotek, även om han ägnade tid åt biblioteksbesök och arbete för eget bruk. Leibniz kom att lära känna flera namnkunniga bibliotekarier som Etienne Baluze, Colberts bibliotekarie mellan 1667 och cirka 1700, och Pierre de Carcavi, som redan 1671 hade uppdragit åt Leibniz att för det kungliga bibliotekets räkning köpa böcker i Frankfurt. Carcavi var bibliotekarie vid Bibliothèque Royale mellan 1663 och 1683. Leibniz gjorde en resa till England 1673 och hans dittillsvarande framgångar i olika vetenskapliga sammanhang renderade honom en position som medlem av Royal Society.

¹⁷³ Guhrauer (1842) vol 1, s. 55. Er ist ein junger Mann von vier und zwanzig Jahren, aus Leipzig, Doctor Juris: ja han är arbetsam och gelehrt über alles, was sich nur sagen oder glauden lässt. Die Philosophie versteht er ganz, ein glücklicher Vermittler der alten mit der neuen Philosophie. Er ist Mathematiker, Kenner der Physik, der Medicin, der ganzen Mechanik und lebt sehr dafür; er ist arbeitsam und feurig.

¹⁷⁴ Johan Heinrich Hottinger, författare till *Bibliothecarius quadripartitus*, föddes i Schwiez 1620. När det gäller biblioteksfrågor är Hottinger inläst på både Gabriel Naudé och Hermann Conring, som 1661 gav ut en skrift med titeln *De bibliotheca Augusta, quae est in arce Wolfenbüttelensi*. I motsats till Gabriel Naudé var inte Hottinger bibliotekarie. Hans skrift handlar inte om praktiskt biblioteksarbete. Däremot föreslår han saker, som kan vara till vägledning för en bibliotekarie.

¹⁷⁵ Steudtner (1969) s. 214.

Både Draud *Bibliotheca classica* och Lipenius *Bibliotheca realis juridica* är bibliografier och finns vid Lunds universitetsbibliotek.

Lipenius *Bibliotheca realis juridica* tar upp två arbeten av Leibniz:

Det ena under avdelningen ARS JURIS conf. Methodus: Gotfr. Guilh. Leibnitz Methodus Jurisprudentiae. Francof. 12. 1667. (S. 28 b),

Det andra under avdelningen CORPUS JURIS CIVILIS: Gotfr. Guilh. Leibnitz Ratio concinandi Corporis Juris. - - sine auctoris, loci, Typo Raphi nomine. (S. 116 a.).

Leibniz återvände från Paris till Tyskland 1676 och fick plats som bibliotekarie och historiograf hos hertigen Johann Friedrich, hertig av Braunschweig-Lüneberg i Hannover 1676. Det förblev han fram till sin död 1716. Hertigen anses som grundare av det Kungliga biblioteket i Hannover och Leibniz själv betraktade sin uppgift hos hertigen som bibliotekarie för hertigens privata bibliotek. Privat betraktades också detta bibliotek så länge Leibniz levde. Inga främmande eller utomstående hade tillträde dit. 1676 omfattade biblioteket 1310 tryckta böcker och 158 handskrifter, mestadels inom ämnena teologi, historia och politik.¹⁷⁶ Anställningen hos hertigen gav honom möjligheter att arbeta både med sina personliga utvecklingsplaner och som vetenskapsman och lärdd.

Då hertig Johann Friedrich dog 1679 efterträddes han av brodern hertig Ernst August, som varken uppskattade Leibniz i samma utsträckning som hertig Johann Friedrich hade gjort eller ägnade sig åt vetenskapen. Ernst August var mer intresserad av politik. Hans bristande intresse för biblioteket visade sig i de ringa medel Leibniz fick till sitt förfogande, i jämförelse med vad Johann Friedrich hade anslagit för förvärv och utveckling av boksamlingarna.

Bibliotekets samlingar växte, men samtidigt minskade Leibniz engagemang beroende på att det var ett bibliotek endast avsett för Ernst Augusts statsmannaplikter och hovets behov för att driva staten. Den utveckling Leibniz hade skisserat kunde han inte förverkliga vare sig i fråga om sin egen karriär eller i fråga om bibliotekets funktioner. Hertig Ernst August ålade Leibniz att i sin tjänst teckna en detaljerad historia över släkten Guelph (Welf). Projektet sysselsatte honom livet ut men blev ändå inte slutfört. I sin nya roll som historiograf var han i stort behov av att konsultera böcker och skrifter. Under åren 1687-1690 reste han runt i Europa för att gå igenom arkiv och bibliotek. Resorna gjorde han inte sällan tillsammans med Fridericus Heynius, som han anlitat för att köpa böcker och handskrifter.

Under ett längre uppehåll i Wien återupptog Leibniz sitt projekt med den urvalsbibliografi, *Bibliotheca Universalis Selecta*, som han under lång tid haft i åtanke. Bibliografen skulle tjäna som vägledare för uppbyggnad av ett bibliotek. Han slutförde sammanställningen av denna bibliografi 1689 i Italien och den kom att omfatta 2500 titlar. Den var tillägnad den inflytelserike kanslern Theodor Althet Heinrich von Strattman och Leibniz hade förhoppningar om att den också genom Strattman skulle nå kejsaren Leopold I och hjälpa Leibniz till en betydelsefull position.

¹⁷⁶ Newman (1966) s. 18.

Leibniz kända och omvittnade kunskaper om allt som rörde böcker och hans mycket omfattande kunskaper och stora beläsenhet var sannolikt anledningen till att han tillfrågades om att bli Vatikanens bibliotekarie. Han tackade nej till detta erbjudande då han inte ville konvertera till katolicismen.¹⁷⁷

Efter sin hemkomst från Italien 1690 blev Leibniz erbjuden platsen som bibliotekarie vid Bibliotheca Augusta i Wolfenbüttel. Det var ett bibliotek, som trots svåra ekonomiska förhållanden efter det trettioåriga krigets slut, hade vuxit och utvecklats. Från 1666 hade Bibliotheca Augusta varit öppet dagligen för hovets tjänstemän och för lärda från när och fjärran. Lån var också tillåtet och det fanns ett låneregister.¹⁷⁸ Som bibliotekarie lade Leibniz mycket stor vikt vid omvärldskontakter. Han lånade gärna ut böcker ur biblioteket till personer som hade betydelsefulla arbeten på gång och till vilka bibliotekets bestånd kunde bidra.

Leibniz bodde i Hannover och därifrån ledde han arbetet vid Bibliotheca Augusta i Wolfenbüttel. Han arbetade tillsammans med den person, som kom att bli hans efterträdare, legationsrådet Lorenz Hertel.

Drottning Kristina av Sverige

Drottning Kristina skaffade sig under sin regeringstid en betydande boksamling. För att bringa ordning bland skrifterna och bygga upp ett bibliotek kallade hon till sig många lärda män. En av dem var Gabriel Naudé. Han var redan etablerad bibliotekarie i Paris vid kardinal Mazarins bibliotek. Därför är hans syn på och insatser vid drottningens bibliotek värdefulla.

Bland drottning Kristinas inkallade bibliotekarier återfinns Isaac Vossius¹⁷⁹. Han hade uppdrag att genomsöka bibliotek och boklådor i Paris efter manuskript och dyrbara och sällsynta dokument. Till Italien lät hon sända den unge Nicolaus Heinsius¹⁸⁰ i jakt på dokument för sin räkning. Drottningen underhöll unga studenter i utlandet för att kopiera dokument. Av de bibliotek drottning Kristina lät förvärva förtjänar några

¹⁷⁷ Clarke (1914) s. 145.

¹⁷⁸ Newman (1966) s. 24.

¹⁷⁹ Isaac Vossius (Isaak Voss) (1618-1689) holländsk historiograf och bibliotekarie i Amsterdam. 1648 kom han till det svenska hovet som bibliotekarie och var samtidigt drottningens lärare i grekiska.

¹⁸⁰ Nicolaus Heinsius (1620-1681) nederländsk filolog och diplomat. Hans studier och textkritiska tolkningar av latinska texter gjorde honom så känd att drottning Kristina anlätade hans tjänster för att förvärva dokument till sitt bibliotek. Han kallades av drottningen till Stockholm 1649, reste 1651 i Frankrike och Italien på drottningens uppdrag och återkom till Stockholm 1653.

att nämnas, Gerhard Johann Vossius¹⁸¹ bibliotek såväl som den franske rådsherrens, Alexandre Petau,¹⁸² bibliotek, innehållande mycket värdefulla handskrifter. Att drottning Kristina behövde bibliotekarier för sin omfattande samling förstås efter att ha läst vad Petrus Daniel Huet¹⁸³ skriver:

Det kungliga biblioteket var icke desto mindre stätt i tillväxt med avseende på både mängd och värde hos böckerna, som där flöto till från alla håll. Ty till dem som Gustaf II Adolf hemfört till Sverige i det tyska krigsbytet kommo sedan många som inköptes på auktionen över Mazarins bibliotek, vidare också Gerhard Johann Vossius' bibliotek, som för högt pris köptes från dennes son Isak. Härtill kom Petau's bibliotek, helt bestående av gamla grekiska och latinska handskrifter, och likaså Gaulmins, som alltigenom var sammansatt av hebreiska, arabiska och andra liknande exotiska böcker; detta återgick dock kort därefter till Gaulmin, då denne krävde ett enormt pris därför. Ävenså hade Isak Vossius dit bragt åtskilliga handskrifter av finaste slag, som han med stor flit hopsamlat här och var i Europa.....¹⁸⁴ [och han]... granskar olika sällsynta handskrifter, som tillhörde dess skatter.¹⁸⁵

Innehållsmässigt är det rikt och till antalet volymer är det stort. Det omfattande biblioteket krävde tillsyn, vård och katalogisering på plats i Stockholm. Det drottningen förväntade sig genom att anställa bibliotekarier kommer bland annat fram i hennes skriftväxling med Gabriel Naudé¹⁸⁶ Det kungliga biblioteket var inhyst i lokaler som var för trånga och någon ordning fanns inte. Sedan länge var det planerat att det kungliga biblioteket skulle byta lokaler till mer ändamålsenliga, men projektet kom inte att genomföras. Böcker och handskrifter flyttades runt och staplades i oordnade högar på golvet där besökande och forskare fick leta bland dem. De rum som var avsedda för biblioteket utnyttjades för andra ändamål.

De uppgifter och de förväntningar som fanns på Gabriel Naudé, som bibliotekarie hos drottning Kristina, framgår i brev av den 19 oktober 1652 till Gassendi. Naudé beskriver vad det kommande arbetet består i och i vilken kondition drottningens bibliotek är:

¹⁸¹ Gerhard Johann Vossius (1577-1649), filolog, teolog och historiker. Far till Isaac Vossius.

¹⁸² Alexandre Petau hade ett bibliotek som grundlagts av hans far Paul Petau.

¹⁸³ Petrus Daniel Huet (1630-1721) mycket lärd man från Caen i Frankrike. Kom till Paris 1651 och blev nära vän till Gabriel Naudé. Han följde med sin vän Samuel Bochart till Stockholm och drottning Kristinas hov. I Kungliga biblioteket i Stockholm fann Huet en kommentar till Matteus evangeliet av Origen, som han publicerade och kommenterade 1668. Han ägde ett stort bibliotek, som köptes av den franske kungen för att införlivas i dennes bibliotek.

¹⁸⁴ Celsius (1961) s. 62-63.

¹⁸⁵ Celsius (1961) s. 63.

¹⁸⁶ Av Peter Englund omskriven som "polyhistor" i *Silvermasken*. Stockholm, Albert Bonniers förlag. 2006. S. 33.

Min herre och bäste vän ...

När det gäller hennes bibliotek, över vilket jag oinskränkt styr, så är det rikt på handskrifter och manuskript, lika mycket på grund av de som kommer från Herr Petau som de som kommer från Herr Gaulmin, från kardinal Mazarin, från en som heter Stephanides, från Ravius och från andra. Men när det gäller de tryckta skrifterna så måste erkännas att man kunde göra det mycket bättre än vad det är nu orsakat av det misstag som de begått som haft vården om det före mig. Förutom detta så har hon ett galleri med statyer...

Vad mig anbelangar så har jag nog med att ordna mina böcker, därför att det finns många som man nästan varje dag måste bära från en plats till en annan, och den plats där de borde vara för gott kan inte vara färdig förrän om ett år.

G. NAVDÉ.

Från Stockholm den 19 oktober 1652.¹⁸⁷

Under vintern och våren 1653 skriver Naudé¹⁸⁸ till Saumise att antalet dubbletter i drottning Kristinas bibliotek var otroligt stort och aldrig någonsin hade ett bibliotek varit i sämre ordning än detta. Han beklagar sig över att drottningens bibliotek inte kommer att kunna färdigställas därför att lokalerna aldrig blir klara. Han beslutar sig därför att lämna Stockholm och sin tjänst hos drottning Kristina. Fabienne Queyroux menar att Naudé lämnar Sverige för att det saknades möjlighet för honom att utföra det biblioteksarbete i Stockholm, som han hade räknat med och hoppats på, då böckerna var nedpackade för flyttning till annan lokal och dessutom i sådan ordning att han aldrig sett något liknande.¹⁸⁹ Dessutom menar hon att Naudé påverkats av att drottning Kristinas attityd gentemot de lärde männen förändrades, möjligen beroende på inhemskt missnöje. Till yttermera visso upplevde Naudé att drottning Kristina inte hade någon framgång i de diplomatiska försöken att stödja och återupprätta Mazarin. Queyroux säger om Naudé att ”han är med i de lärdas allmänna flykt”.¹⁹⁰

Konungens i Frankrike bibliotek

Konungens i Frankrike bibliotek, som räknar sitt ursprung från Ludvig XI:s tid, rekryterade bibliotekarier under den i undersökningen behandlade perioden främst från två familjer, de Thou och Bignon. De utsedda bibliotekarierna var antingen höga ämbetsmän eller rekryterade från kyrkan. Från 1461 till 1473 ledes verksamheten av en Laurent Paulmier med titeln *garde de la librairie*. Titulaturen ändras till *maître de la librairie de Fontainebleau* 1527 för att 1567 bli *maître de la librairie du roi*. Från 1593 till 1642 innehåller befattningen av representanter för

¹⁸⁷ Gassendi (1658) vol 6, s. 337.

¹⁸⁸ Naudé Brev till Saumaise, 29 januari 1653.

¹⁸⁹ Naudé Brev till Saumaise, 29 januari 1653.

¹⁹⁰ Queyroux (1990) s. 136.

familjen de Thou. Från 1642 till 1684 har tre Bignon befattningen, Jérôme Bignon, Jérôme II Bignon och Jérôme III Bignon. 1684 tituleras befattningshavaren *maitre et garde – bibliothécaire du roi* och perioden börjar med Camille Le Tellier de Louvois och följs av Jean-Paul Bignon, 1719-1741. Därefter följer Jérôme IV Bignon, Armand-Jérôme Bignon och Jérôme-Frédéric Bignon, 1772-1784.¹⁹¹ Inom familjen Bignon går befattningen från far till son eller från farbror till brorson.¹⁹² En stab av medhjälpare bestående av lärda män rekryterades för olika ändamål till biblioteket.¹⁹³

De flesta furste- och kungabibliotek som anställt bibliotekarier har erbjudit bibliotekarierna en biblioteksmiljö att arbeta och utvecklas i. Drottning Kristina är trots sina ambitioner och trots de behov som fanns i Stockholm ett undantag.

3.5 Bibliotek vid universiteten

För att kunna identifiera de personer och de sysslor som hänfördes till bibliotekarierna är det nödvändigt att se och undersöka vid vilka universitet som universitetsbibliotek fanns inrättade. De är för perioden 1475 till 1780 inte särskilt undersökta och källmaterialet är ännu litet.¹⁹⁴

Universitetens framväxt från medeltiden och framåt innebar att behovet av skrifter blev påtagligt. Studenter och lärare fick själva till en början sörja för att nå litteraturen som behövdes. I sällsynta fall hade lärare någon liten samling som studenterna kunde använda och konsultera. Universitetens boksamlingar byggdes ofta upp genom gåvor från lärare och tidigare studenter men de fick egentligen aldrig någon större omfattning under 1400- och 1500-talen.

Vid de medeltida universiteten fanns inte bibliotek i egentlig mening tillgängliga för studenterna. Vi vet att kollegierna och klostren hade små samlingar som studenterna kunde få använda men bibliotek vid universiteten etableras egentligen först under 1400-talet. Vid de universitet, som bildades under 1500-talet och framåt, inrättades nästan vid alla ett för studenterna allmänt tillgängligt bibliotek men samtidigt vidkändes universiteten en kraftig nedgång. Studenterna blev färre vilket innebar att det kom att finnas för lite pengar för att kunna klara det

¹⁹¹ Balayé (1988) s. 453.

¹⁹² Caillet (1988) s. 373.

¹⁹³ Caillet (1988) s. 374.

¹⁹⁴ Artier (1988b) s. 45.

nödvändigaste och till det nödvändigaste hörde inte att underhålla och utveckla de boksamlingar och bibliotek som fanns.

Frånvaron av bibliotek beror delvis på att det inte gick att avlöna någon att ta hand om och sköta ett bibliotek, dvs. en bibliotekarie. Oftast gick det inte ens att anställa någon som hade uppsikt för att förhindra att de böcker och handskrifter som ändå fanns inte försvann. Universitetet i Leiden som grundades 1575 hade försökt ordna ett allmänt bibliotek vid flera tillfällen men misslyckats. Janus Dousa, en dynamisk lärd man och ordförande i universitetets förvaltningsråd, förordnades 1585 som bibliotekarie. Han var bekant med Sir Thomas Bodley. Tio år efter hans tillträde kunde ett bibliotek tas i bruk av studenterna som ett allmänt bibliotek beroende på att bibliotekarierna hade varit lärda män inom flera områden och förstått att förvärva litteratur samtidigt som universitetet mottagit flera betydelsefulla gåvor.¹⁹⁵

Det var för kostsamt att förvärva böcker och handskrifter för att kunna bygga upp bibliotek. Eftersom böcker och skrifter var eftertraktade medförde det att i de fall universiteten hade ställt sådana till lärares och studenters förfogande, var det inte ovanligt att de försvann. De stals, trots att de i många fall var fastkedjade vid pulpeter och att de som läste övervakades av någon särskilt utsedd person. Universitetsbiblioteket i Caen är ett exempel på hur situationen kunde se ut för universitetsbiblioteken under 1500- och 1600-talen. 1515 ägde biblioteket 294 volymer. 1582 beskrevs det som ”ett vackert och enastående bibliotek med ett oändligt antal volymer inom alla vetenskapsområden”¹⁹⁶. 1646 ägde biblioteket 241 volymer och 1701 fanns bara elva kvar. Detta trots att volymerna varit fastkedjade vid sina pulpeter.

Franekerbibliotekets historia¹⁹⁷ mellan 1626 och 1644 visar att ett universitetsbibliotek blir användbart och livaktigt först när inflytelserika personer intresserar sig för det. Universitetsförvaltaren Johannes Saeckma (1572-1636) utnämnde mycket kunniga bibliofiler till bibliotekarierna och han tillämpade en genomtänkt plan för inköp av böcker. Medel till detta fick han genom överskott på intäkter till universitetet, donationer och annat ekonomiskt stöd.¹⁹⁸

Kvaliteten på biblioteket var mycket beroende av vem som var bibliotekarie. I de flesta fall utfördes bibliotekariens funktioner av en

¹⁹⁵ Ridder-Symoens (1996). Volume II, s. 199.

¹⁹⁶ Artier (1988) s. 46. Här återges citatet från Artiers artikel: ”belle et singulière librairie fournie d’une infinité de livres de toutes sciences » .

¹⁹⁷ Universitetet i Franeke, Holland inrättades 1585.

¹⁹⁸ Ridder-Symoens (1996) s. 200.

professor eller ibland till och med av en examinerad student som ett andra arbete. Denna persons engagemang och intresse var naturligtvis helt avgörande.

Bibliotek fanns förvisso, men bibliotek av någorlunda storlek med ett bokbestånd om några tusen volymer är inte lätt att finna förrän under 1700-talet.¹⁹⁹ Först senare under 1600- och 1700-talen blev det mer regel att universiteten grundade bibliotek och det var först då de stora universiteten började anställa mer professionella bibliotekarier till att handha biblioteksverksamheten. Samtidigt kan man se att betalningen för dessa tjänster förändrades och arbetet fick en annan status.²⁰⁰

Vid de universitet som används som exempel, Cambridge university, Trinity College, Oxford University och universitetet i Strasbourg, universiteten i Uppsala och Lund, fanns reglementen vad gällde biblioteket som institution samt oftast regler och bestämmelser för bibliotekariens ämbete och arbete.

3.5.1 Universitet i Storbritannien

De båda universiteten som behandlas från Storbritannien är Trinity College/University of Cambridge och Bodleian Library vid Oxfords universitet. Båda dessa universitet är tidiga och utmärker sig genom sina dokument och sina tidigt utsedda bibliotekarier.

Universitetet i Cambridge

Vid universitetet i Cambridge finns skrifter som tyder på att det funnits böcker som skulle kunna utgöra grunden till ett bibliotek. Två testamenten som båda är upprättade 1416, ett av William Hunden som testamenterar tre volymer ”... to remain forever in the new library at Cambridge for the use of graduates and scholars in residence...” och ett av William Lorings i vilket han testamenterar alla sina skrifter i civilrätt ämnade ”... to remain forever in the common library of the scholars of the University.”²⁰¹

Tidigare fanns i universitetets ägo ett skåp med böcker. En inventarie-förteckning från 1363 styrker detta.²⁰² Det finns däremot inga belägg för, i de statuter som finns från slutet av 1300-talet, att universitetet skulle ha haft ett bibliotek eller en bibliotekarie. Den samling skrifter som förvisso fanns växte i antal under början av 1400-talet och kom att ligga till grund

¹⁹⁹ Ridder-Symoens (1996). Volume II, s. 197.

²⁰⁰ Ridder-Symoens (1996) s. 200.

²⁰¹ Oates (1975) s. 1.

²⁰² Oates (1975) s. 1.

för det kommande biblioteket. En katalog från tidigt 1400-tal förtecknar 122 volymer och forskning visar att sju olika personer fört in skrifter i denna.²⁰³ Ytterligare kataloger framställdes och ger värdefulla upplysningar om de personer som försett universitetet med skrifter.

När universitetskaplanens funktioner upphörde 1570, som en frigörelse från den katolska kyrkan och påvens inflytande, upphörde också värden av de böcker som fanns vid universitetet. Även om kaplanen inte haft funktion som bibliotekarie så hade han i alla händelser haft någon slags tillsyn över skrifterna.

För Cambridge blev 1629 och utnämningen Abraham Wherlock till universitetsbibliotekarie en vändpunkt. Som språkvetare med anglosachsiska och orientaliska språk som specialområde, hade han ett gott rykte i den lärda världen. Wherlock var hängiven sitt bibliotek och kunde övertyga om dess värde i undervisning och forskning. Under hans ledning och enträgna arbete kom flera betydelsefulla donationer till biblioteket.²⁰⁴

Vid Trinity College, ett college inom University of Cambridge, har ett bibliotek funnits sedan 1546. Det är okänt var det till en början var inhyst. Det kallas Old Library. Det som fått beteckningen New Library räknar sin tid mellan 1604 och 1695. Därefter bär det namnet Wren Library,²⁰⁵ namngivet efter den nya byggnadens arkitekt. Under den första perioden fanns inga utsedda bibliotekarier vid skolorna men vid University of Cambridge hade det 1577 inrättats en befattning som universitetsbibliotekarie, en befattning som skulle arvoderas med 10£ om året. Ekonomin tillät inte denna nivå varför rekryteringen till denna befattning kom att vara besvärlig under många år. Planerna på en bibliotekarie och en organisation för hur universitetets bibliotek skulle ordnas och arbetet genomföras resulterade ändå i att stadgar för befattningen som bibliotekarie upprättades och stadfästes 1582²⁰⁶. Stadgarna är uppdelade i sju punkter.²⁰⁷

Sir Edward Stanhope²⁰⁸ hade redan 1603 i sitt testamente, daterat den 28 februari 1603, avsatt pengar för en bibliotekarie och en underbibliotekarie,

²⁰³ Oates (1975) s. 2.

²⁰⁴ Oates (1975) s. 9.

²⁰⁵ Gaskell (1980) s. XV.

²⁰⁶ Oates (1975) s. 7.

²⁰⁷ Cooper (1892). MS Cole, xlvi, 263.

²⁰⁸ Gaskell (1980) s. 75, not 1. Stanhope blev antagen som student 1560, graduerad medlem 1564. Han avlade BA 1562-3 och MA-graden 1566 och blev doktor i juridik, LLD, 1575. Fram till 1572 undervisade han men 1572 avlade han sig medlemsskapet och begav sig till London för att bli praktiserande jurist. 1586 blev han MP, Member of Parliament, adlades 1603 och dog slutligen 1608.

dvs. assistent till bibliotekarien. Stanhope definierar och preciserar i *University of Cambridge – Articles for the office of keeping the Universitie Librarie made Anno 1582* bibliotekariens och underbibliotekariens uppgifter. Det var framsynt och låg väl i tiden. Det kommande 1600-talet skulle innebära stora gåvor och förvärv till Trinity College Library då både bibliotekarie och underbibliotekarie behövdes.

Universitetet i Oxford

Det första universitetsbiblioteket i Oxford instiftades 1412. Däri placerades de manuskript som donerats av Humphrey, Duke of Gloucester, mellan 1435 och 1444. Universitetsbiblioteket i Oxford, Bodleian Library, har sitt namn efter Sir Thomas Bodley. Biblioteket öppnades 1603, som ett allmänt bibliotek, med fritt tillträde för dem, som hade avlagt högre examina och i praktiken var verksamma som forskare.

Två dokument är centrala när det gäller Sir Thomas Bodley. I Chicago publicerades 1906 en liten skrift med titeln *The Life of Sir Thomas Bodley written by himself*. Den innehåller också *Sir Thomas Bodley's first draught of the Statutes of the Public Library at Oxon: transcribed from the original, written by his own hand, and repositied in the archives of the said Library*. Härtill kan fogas *Letters of Sir Thomas Bodley to Thomas James First Keeper of the Bodleian Library*. Denna korrespondens gavs ut 1926 och G. W. Wheeler skrev inledningen.

Sir Thomas Bodley²⁰⁹ var själv aldrig bibliotekarie,²¹⁰ men hans betydelse för bibliotekarien är stor. När Oxford University Library etablerades kallades det och blev känt som ”The Library of the Foundation of Sir Thomas Bodley” och från 1605 benämndes det ”Bibliotheca Bodleiana”.²¹¹ Statuterna som Bodley skrev för biblioteket innefattar även bibliotekariens roll.

²⁰⁹ Noteringar om Sir Thomas Bodley återfinns bland annat i tre förord, det första av G.W. Wheeler i *Letters of Sir Thomas Bodley to Thomas James First Keeper of the Bodleian Library* (1926). Edited with an Introduction by G.W. Wheeler, M.A. Oxford : Clarendon Press; det andra av Ruth Shepard Granniss i *The Life of Sir Thomas Bodley written by himself together with the first draught of the Statues of the publick library at Oxon; transcribed from the original copy, written by his own hand, and repositied in the archives of the said library*. (1906) Chicago: A. C. McClurg & Co.; det tredje av William Clennell i *The Autobiography of Sir Thomas Bodley* (2006). With an Introduction and Notes by William Clinnell. Oxford: Bodleian Library, University of Oxford.

²¹⁰ Sir Thomas Bodley har, verkar det, ändå ägnat sig åt förvärven av böckerna till biblioteket. Detta skriver Wheeler i sin introduktion på s. 15. (se not 292 : Letters of Sir Thomas Bodley...). Även om det vid denna tid ännu inte var vanligt att bibliotekarien ägnade sig åt förvärven så kom det att bli en bibliotekaries uppgifter.

²¹¹ *The Autobiography of Sir Thomas Bodley* (2006) s. 11.

Den förste anställda bibliotekarien var Thomas James och det är till honom som Sir Thomas Bodley riktat brev vars innehåll mycket handlar om biblioteket och bibliotekarien. Wheeler säger att "... they treat of the affairs of the Library to the almost complete exclusion of other matters."²¹²

Thomas James var särskilt lämpad för denna befattning. Hans bakgrund liknade Bodleys egen. Föräldrarna hade gått i exil under drottning Mary. Han var student och examinerad från Winchester. Han var också ledamot av New College. Han blev känd som polemiker och använde den romerska kyrkans förteckning över förbjudna böcker som en desideratalista och ägnade sitt liv åt att avslöja romerska tolkningsmisstag när det gällde kyrkofäderna. Thomas James gav ut Richard de Burys Philobiblon.

Från och med öppnandet av Bodleian Library i november 1602 var det Thomas James som såg till att biblioteket höll öppettiderna, vägledde och hjälpte besökarna. Till en början fick han bara hjälp av en vaktmästare och städare, men från och med 1606 också av en Assistant Keeper.

Thomas James var en lärd man som inte bara sammanställde en förteckning över handskrifterna vid biblioteken i Oxford och Cambridge. Han var upphovsmannen till de två tryckta katalogerna över beståndet vid Bodleian Library. Den första tryckt 1605 och den andra 1620. Dessutom lät han sammanställa ämneskataloger över de dokument som fanns vid de fyra fakulteterna.²¹³

Uppbyggnaden av biblioteket var beroende av att dokument kunde införskaffas genom förvärv och genom donationer. Bodley var mycket angelägen om att alla donatorer noga skulle förtecknas och visas både uppmärksamhet och tacksamhet genom brev. Universitetsledningen och andra skulle få vetskap om donationerna. Det skulle kunna tjäna som föredöme för andra potentiella givare.

Bibliotekarien var den som skulle utföra det praktiska arbetet i biblioteket enligt de detaljerade statuter Bodley upprättat. Ändå är det som Wheeler säger om bibliotekarien Thomas James

"...he was in all matters acting under instructions from the Founder, and in some at least would have preferred methods other than those he was instructed to

²¹² *Letters of Sir Thomas Bodley to Thomas James First Keeper of the Bodleian Library* (1926) s. IX.

²¹³ *Letters of Sir Thomas Bodley to Thomas James First Keeper of the Bodleian Library* (1926) s. X.

persue..... He appears to have done hardly anything without first obtaining Bodley's sanction, and in all that he did was subjected to constant criticism.²¹⁴

Sir Thomas Bodley var, förefaller det, trots att han anställt Thomas James som bibliotekarie, själv den meste bibliotekarien dels i kraft av sin ålder dels på grund av sin ställning som biblioteksgrundare. Han drev igenom sina synpunkter inom alla delar av biblioteksarbetet och lät Thomas James utföra arbetet.

3.5.2 Universitetet i Frankrike

De två universitet i Frankrike, som har valts som exempel på arbetsplatser för bibliotekarier är dels universitetet i Strasbourg, som på 1540-talet var en välmående institution med 624 inskrivna elever,²¹⁵ dels Université de Paris från slutet av den undersökta perioden.

Universitetet i Strasbourg har vid tre tillfällen behandlat frågan om bibliotekarie vid universitetet. Redan 1545 finns i statuterna för gymnasiet bestämmelser om biblioteket.²¹⁶ Från 1545 finns ett övergripande men kort dokument där själva bibliotekariebefattningen behandlas. I juni 1568 uttrycks i ett avsnitt i stadgarna för universitetet i Strasbourg vad en bibliotekarie skall göra vid universitetets bibliotek. Det består av tre avdelningar.²¹⁷ På detta följer ett dokument från 1569, som i tre punkter behandlar bibliotekariens uppgifter och åligganden.

Av betydelse är dokumentet av den 19 augusti 1569 i vilket Michel Beuther (1522-1587) utnämns till bibliotekarie vid Académie de Strasbourg. Beuther hade varit professor i historia vid universitetet i Greifswald, bibliotekarie och kyrkoråd i Heidelberg och professor i historia vid universitetet i Strasbourg. Hans uppgifter beskrivs tydligt. Doktor Michael Beuther skall tillfrågas om han vill bli bibliotekarie, med uppgift att hålla ordning på böckerna, ha uppsikt över dem och om något förkommer beakta vad som kan vara värt att köpa in som ersättning. Förslaget skall underställas lärarna. Vaktmästaren skall förse honom med en nyckel till biblioteket och en förteckning över de böcker som finns där.²¹⁸

²¹⁴ Letters of Sir Thomas Bodley to Thomas James First Keeper of the Bodleian Library (1926) s. XX.

²¹⁵ Fournier (1970) T.4 s. 48.

²¹⁶ Fournier (1970) T. 4. 52.

²¹⁷ Fournier (1970) T.4, s. 150.

²¹⁸ Conventus academicus, 19. August 1569.

D. Michael Beuther soll angesprochen werden, sich zu eim Bibliothecario geprauchten zu lassen, dergestalt, das er die büecher inn ein ordnung pring, auffsehens hab, ob ettwass hinweg khommen wolt, auch bedencken, wass vonn werth zu messen zu kauffen sein mochte und den

Sjutton år senare, daterat den 9 mars 1616, publiceras ett mer omfattande dokument med mycket noggranna beskrivningar av bibliotekariens åligganden.²¹⁹ Dokumentet benämns *Ordnung unnd Ampt des verordneten Bibliothecarii de Anno 1616*.

Sorbonnebiblioteket, som tillhör Université de Paris, grundades genom en sammanslagning av tre samlingar mellan 1762 och 1765. Biblioteket blev inte arvtagare till den oerhört omfattande samling som fanns i Collège de la Sorbonne, sätet för den teologiska fakulteten. Abbén, kaniken vid Notre-Dame och rektor emeritus vid Université de Paris, den välkände jansenisten Jean-Gabriel Petit de Montempuis testamenterade 1762 fyra tusen volymer samt medel för att kunna vårda, berika och utöka denna samling. Jesuiterna lämnade detta år kollegiet Louis-le-Grand dit Université de Paris flyttade. Omkring ett tusen volymer blev kvar och övertogs av Sorbonnebiblioteket. Senare, 1764, köptes vid en offentlig auktion ytterligare 9500 volymer ur samma bibliotek. In i Louis-le-Grand kollegiet flyttade flera andra små kollegier som medförde mindre samlingar, tillsammans cirka tre tusen volymer.

Sorbonnebiblioteket drevs först med två skilda avdelningar där samlingarna från Montempuis hölls åtskilda från det övriga. När biblioteket fick sitt första reglemente i maj 1770 öppnade det med cirka 20 000 volymer. Redan 1788 blev man tvungen att förbjuda studenterna att låna böcker. Studenternas benägenhet att behålla böckerna, alltså inte lämna igen dem, var alldeles för stor och förlusterna för omfattande. Framledes fick studenterna läsa dem på plats.

Under och efter själva revolutionsåret så vidkändes biblioteket en stark nedgång och samlingarna splittrades. De tryckta böckerna spreds ut över institutioner i landsorten och handskrifterna införlivades i de samlingar som tillhörde Bibliothéque Nationale.²²⁰

I maj 1794 fick biblioteket ett nytt namn och de 31 000 volymerna kom därefter att tillhöra Collège de l'Égalité. Samlingarna flyttades till en depå. Bibliotekarien, Hubert-Pascal Ameilhon, som tog emot samlingarna, såg till att placera dem högt upp i den kyrka, som utgjorde kollegiet, för att om möjligt förhindra att man tog delar ur dem för annat bruk.

Scholarchen solichs anzeige, soll ime der Pedell, wass er ime bevilcht, gehorsam sein und ime ein schlüssel zu der librey, auch ein index der büecher darinn, angestellte werden. Ist mit ime geredt durch die scholarchen unnd durch inn bewilligt den 27. septembris 69. Fournier (1970) T.4, s. 160.

²¹⁹ De tre dokumenten är hämtade Fournier (1970).

²²⁰ Jolly (1990) s. 153-177.

Jean-Baptiste Cotton-des-Houssayes, vars bibliotekariegärning tas upp längre fram, började sin biblioteksbanan vid Sorbonnebiblioteket 1780.

3.5.3 Universitetet i Sverige

Uppsala universitet kan härleda grundandet av sitt bibliotek till Gustaf II Adolf och hans starka vilja att inrätta ett bibliotek, uttryckt i ett brev av den 13 april 1620. Han donerar sin boksamling som varit placerad i Stockholms Gråmunkekloster, men behovet av någon bibliotekarie omnämns inte. Bibliotekariefrågan berörs inte heller i det brev av den 7 juli 1621 som fastställer det första.²²¹ Både bibliotek och bibliotekarie behandlas i 1655 års konstitutioner, tjugandera kapitlet, paragraferna fyra och fem. Paragraf fyra innehåller avdelningarna: Över biblioteket; Bibliotekariens ed; Biblioteksammanuensens ed. Paragrafen fem som också berör bibliotekarien benämns: Över tryckeriet och bokhandeln.²²²

Med stor sannolikhet var det tänkt att en professor vid universitetet skulle fungera som bibliotekarie. Sysslan skulle inte arvoderas. Intresset för att jämte sitt uppdrag som professor också vara bibliotekarie utan arvode var inte särskilt stort. Uppdraget växlade därför ständigt mellan professorerna och situationen blev till slut ohållbar. Universitetskanslern Johan Skytte och rikskanslern Axel Oxenstierna påtalade detta missförhållande till universitetets konsistorium 1637. Konsistoriet utsåg då filosofie adjunkten Laurentius Tolfstadius till bibliotekarie redan den 2 maj 1638. Den förste bibliotekarien var inte professor och det berodde på den lön som man hade möjlighet att betala en bibliotekarie. En professorslön för detta uppdrag var inte aktuell förrän drottning Kristina tio år senare, 1648, utnämnde juris professor Johannes Loccenius till bibliotekarie. Framledes var dessa båda uppdrag lika avlönade.

För tiden mellan 1638 och 1783 räknar Uppsala universitet i Annerstedts förteckning²²³ 18 bibliotekschefer. Bland dessa är de två första, Laurentius Tolfstadius och Christiernus Alsinius, magistrar och filosofie adjunkter och den tredje, Haqvinus Andreae Granaeus, magister. I övrigt är bibliotekarierna professorer.

Lunds universitet invigdes den 28 januari 1668 men hade redan den 19 december 1666 fått stiftelsebrevet, gåvobrevet, universitetets privilegier och konstitutionerna undertecknade av änkedrottning Hedvig Eleonora

²²¹ Annerstedt (1921) s. 1.

²²² Annerstedt publicerade konstitutionerna i översättning i Uppsala universitets årskrift 1890. 2005 publicerades Krister Östlunds översättning med parallelltext på latin i publikationen Promotionsfesten i Uppsala den 27 maj 2005 (2005).

²²³ Annerstedt (1921)

och de fem förmyndarna för Carl XI.²²⁴ I konstitutionernas²²⁵ tjugandera kapitel, paragraferna fyra och fem, redogörs för bibliotekariens åligganden.²²⁶ För tiden mellan 1668, då den förste bibliotekarien utsågs och anställdes, fram till och med 1799 förtecknar Weibull tio professorer som är bibliotekarier. Mellan åren 1733 till och med 1797 finns också två vice bibliotekarier.²²⁷

Den förste bibliotekarien vid Lunds universitet blev professorn i praktisk medicin, Christopher Rostius. Han var ”i besittning af den polyhistoriska lärdom, som utmärkte hans tidevarfs vetenskapsmän.”²²⁸ Hans lärdom omfattade kunskaper i grekiska, hebreiska och latin. Ämbetsperioden varade mellan 1668 – 1676.²²⁹ Åren 1696 till 1703 var Bonde Humerus, professor i teologi och i österländska språk sedermera också utnämnd till professor i matematik, bibliotekarie och ”hans förvaltning af universitetets bibliothek var det som först bragte ordning inom denna institution.”²³⁰ Under en period, 1732 till 1740 fanns ingen utnämnd bibliotekarie, utan verksamhetens ledning löstes med tillfälligt utsedda.

3.6 Enskilda bibliotek

Under 15-, 16- och 1700-talen fanns bibliotek av avsevärd storlek hos många privatpersoner. Några av de större privatbibliotekens ägare har anlitat bibliotekarier. Här föreliggande exempel, kardinal Mazarins bibliotekarie Gabriel Naudé, är hämtat från Frankrike, men privatbibliotek av betydande storlek förekom också i stor utsträckning i de övriga europeiska länderna.²³¹ Detta privatbibliotek är valt för att Gabriel Naudé, som var dess bibliotekarie, ägnat sin bok *Advis pour dresser une bibliothèque* biblioteksfrågor. Flertalet biblioteksägare skötte själva sina bibliotek.

Kardinal Mazarins företrädare kardinal Richelieu ägde ett bibliotek av betydande storlek. För dess skötsel anlätade han bibliotekarier. Richelieu hade i kraft av sin position kunnat förvärva dokument till sitt bibliotek.

²²⁴ Weibull (1868) s. 21.

²²⁵ Lunds Akademis constitutioner har översatts och givits ut av Fredrik Schrevelius 1832. Kapitel och paragrafer är desamma som för Uppsala universitet. De är likalydande.

²²⁶ Weibull & Tegnér (1868) s. 443.

²²⁷ Weibull & Tegnér (1868) s. 443-444.

²²⁸ Weibull & Tegnér (1868) s. 443.

²²⁹ Gerle (1984) s. 12 skriver att Rostius i praktiken bara var bibliotekarie till och med juli 1670 efter att i brev ha klagat hos kanslern över försämrade villkor.

²³⁰ Weibull & Tegnér (1868) s. 72.

²³¹ I Buzás (1976) s. 85-108 behandlas privata bibliotek.

Två lärda män, Jacques Gaffarel²³², doktor i kanonisk rätt, och Jean Tileman Stella, specialist på orientaliska språk, hade Richelieus uppdrag att skaffa de bästa böcker som gick att finna.²³³ Biblioteket var för Richelieu dels ett privatbibliotek som avspeglade hans egna personliga intressen dels ett arbetsbibliotek för hans yrkesmässiga behov. Strax före sin död anlät Richelieu Claude Héméré²³⁴ som bibliotekarie. Héméré blev doktor vid Sorbonne 1614. Mellan åren 1638 och 1644 var han bibliotekarie vid Sorbonne. Åt honom uppdrogs att upprätta en katalog över handskrifterna i Richelieus bibliotek.

Richelieu hade ambitioner för sitt bibliotek.

Min avsikt är att göra mitt bibliotek så fullständigt som jag möjligen kan och utforma det så att det inte bara fyller min familjs behov utan också står till allmänt förfogande... Jag vill och föreskriver att en bibliotekarie anställs för att bevara biblioteket, hålla det i gott skick och vid vissa bestämda tidpunkter dagligen låta lärda män komma för att konsultera böckerna i biblioteket men inte ta dem därifrån.²³⁵

Richelieu dog redan i december 1642 och fick aldrig se sin biblioteksidé förverkligas. Biblioteket överfördes till Sorbonne. Det påstås att Gabriel Naudé skulle ha varit i tjänst hos kardinal Richelieu, men om detta finns olika uppfattningar.²³⁶

När kardinal Mazarin²³⁷ efterträdde Richelieu som den ledande statsmannen i Frankrike anställde han Gabriel Naudé som bibliotekarie. Precis som sin företrädare var Mazarin en stor bokälskare och under sin tid och

²³² Jacques Gaffarel, läkarson, troligen född 1601, studerade först teologi och därefter kanonisk rätt i Paris. Omkring 1626 skickades han ut på uppdrag av kardinal Richelieu för att förvärva hebreiska handskrifter. Samtidigt hade han uppdrag åt andra lärda.

²³³ Artier (1988A) s. 127.

²³⁴ Artier (1988A) s. 132. Claude Héméré född cirka 1580 i St. Quentin, död i Paris 1650

²³⁵ Ur Franklin (1969) s.22 och Jacob (1644) s.481-483. Mon dessein est de rendre ma Bibliotheque la plus accomplie que je pourray, & la mettre en estat qu'elle puisse non seulement servir à ma famille, mais encore au publicq... Je veux & ordonne que le bibliothecaire soit tenu de conserver ladite bibliothecque, la tenir en bon estat, et y donner l'entrée à certaines heures du jour aux hommes de lettres et d'érudition pour veoir les livres et en prendre communication dans le lieu de ladite bibliothecque, sans transporter les livres ailleurs.

²³⁶ I Jansson (2003) står följande: Naudé återkom till Paris den 10 mars 1642 efter att ha, som några påstår, blivit erbjuden en tjänst som bibliotekarie hos kardinal Richelieu. Detta menar både Queyroux och Pintard är helt fel. De menar att det var kardinal Mazarin som kallade Naudé till Paris, se Pintard (1983), s. 621-622, not 306:5 och Queyroux (1990), s. 102, och att Naudé aldrig var bibliotekarie hos Richelieu. Dock, säger Franklin (1969) s. 8 och flera andra biografier, som grundar sig på Hallé, Naudæi Elogium, s. 5, att det förhåller sig så.

²³⁷ Naudé, Gabriel (1701) s. 94. Le Cardinal Mazarin est né l'an 1602. le 14. de Juillet ... Il est homme de grand esprit & de grand jugement, mais extremement avare, Italien, Courtisan & Cardinal..

verksamhet i Rom hade han samlat på sig cirka 5000 volymer, utsökt inbundna av parisiska bokbindare. 1640 köpte Mazarin Hôtel Tubeuf i Paris, beläget vid hörnet av rue Richelieu och rue Neuve-des-Petits-Champs, alltså det som idag är en del av Bibliothèque de France. Det skulle inredas till ett storslaget bibliotek. Genom att anställa Gabriel Naudé och låta honom resa ut i Europa på regelrätt bokjakt kunde Mazarin berika och utvidga sitt bibliotek högst avsevärt. Holland, Italien, Tyskland och England var särskilt viktiga resmål.

Gabriel Naudé var mycket framgångsrik i sitt arbete med att förvärva litteratur. I en bokhandel nöjde han sig inte med priset på en bok. Han efterfrågade ett pris på samtliga i klump och/eller per meter. Naudé var medveten om att köp i klump eller per meter skulle innebära att han kunde få böcker som inte var av den kvalitet han avsåg, men han kunde också få med sådana som han inte alls hade räknat med eller ens känt till. Dubletter kunde han sälja, inte sällan med förtjänst. Det första stora förvärvet som Naudé genomförde var ett bibliotek som kaniken från Limoges, Jean Descordes, lämnade efter sig. Descordes hade ställt upp villkoret att biblioteket skulle säljas i sin helhet till en köpare för att det skulle kunna bevaras. Detta förvärv var den egentliga startpunkten för det blivande Bibliothèque Mazarine, som öppnades för allmänheten i slutet av 1643. I snabb takt köpte Naudé flera samlingar så att Mazarins bibliotek växte från 12000 volymer 1643 till cirka 40 000 volymer 1648.

Av politiska skäl, Frondeupproret²³⁸ och störtandet av Mazarin, övervägde parlamentet redan 1649 att sälja både Mazarins bibliotek och hans övriga egendom för att reglera kardinalens skulder. Mazarin förvisades 1649. Han flyttade till Biehl i Tyskland, på andra sidan Rhen. Naudé fick uppdraget att vakta över biblioteket och han kände sig också tvungen att försvara Mazarin. Det gjorde han i en skrift om 700 sidor med titeln *Ivgement de tout ce qui a esté imprimé contre le cardinal Mazarin depuis le sixième janvier, iusques à la declaration du premier auriil mil six cens quarante-neuf*, populärt kallad *Mascurat*.

Parlamentet beslagtogs all Mazarins egendom. I ett försök att rädda Mazarins bibliotek beskriver Naudé dess status i ett dokument med titeln

²³⁸ Fronden, la Fronde, är en sammanfattande benämning på olika motståndsgrepp i Frankrike under Ludvig XIV:s minderårighet, då kardinal Mazarin och änkedrottningen, Anna av Österrike, ledde regeringen. Åren 1648 - 1653 var en instabil tid, då motståndet mot kungahuset kom från två håll, dels från parlamenten, de högre domstolarna, dels från den högre adeln, vars sammanhållning kom att bryta ihop. Därför kunde kardinal Mazarin, som tvingats i landsflykt, återvända till Frankrike 1653 tillsammans med den fjortonårige Ludvig XIV, och återta makten. Under denna period skrevs de så kallade mazarinaderna, propagandaskrifter riktade främst mot kardinal Mazarin.

*Remise de la bibliothèque de monseigneur le cardinal Mazarin par le sieur Naudé entre les mains de Monsieur Tubeuf (1651)*²³⁹. I ett andra försök att rädda biblioteket väddar Naudé till parlamentsledamöterna i dokumentet *Advis à nosseigneurs de Parlement sur la vente de la Bibliothèque de Mr le card. Mazarin (1652)* att inte skingra biblioteket genom försäljning.²⁴⁰ Naudés framgång uteblev och det bibliotek som han byggt upp skingrades. När Mazarin återkom från sin landsflykt och blev återupprättad påbörjades en intensiv jakt på det skingrade bibliotekets böcker och med framgång kunde återköp genomföras. Fortfarande idag, 2010, pågår arbete med att kartlägga det skingrade biblioteket.

Gabriel Naudé har, genom de ovan namngivna skrifterna samt genom sin skrift *Advis pour dresser une bibliothèque (1627)*²⁴¹, tillägnad Henri de Mesmes, en central plats i den franska bibliotekshistorien.

Naudé var en lärd man med ”encyklopedisk” kunskap och han åtnjöt ett gott rykte bland tidens lärde, med vilka han korresponderade. Han kunde bibliotek. Han författade den första heltäckande handledningen om biblioteksuppbyggnad och biblioteksskötsel, *Advis pour dresser une bibliothèque*, 1627. I den ger han en klar bild av hur han uppfattar sig själv och förväntar sig av andra som är bibliotekarier och vad bibliotek egentligen är.²⁴² Den omfattar nio kapitel med följande rubriker:

1. Varför man bör vara intresserad av att upprätta ett bibliotek,
2. Hur man skaffar sig kunskap om hur man upprättar ett bibliotek,
3. Hur många böcker biblioteket skall innehålla,
4. Vilka böcker man skall välja till biblioteket,
5. Hur man skall förvärva böckerna till biblioteket,
6. Hur lokalerna skall vara där böckerna skall finnas,
7. Hur böckerna skall ställas upp,
8. Hur man skall utstyra böcker och lokaler,
9. Vilket är bibliotekets huvudmål?

Om Naudé sägs att:

²³⁹ Ett viktigt dokument och skrivet med stor känsla av Gabriel Naudé återges i svensk översättning av undertecknad, i *Svensk biblioteksforskning* sommaren 2006: Överlämnande av Hans eminens kardinal Mazarins bibliotek.

²⁴⁰ Översättningen, Råd till nådiga herrar parlamentsledamöter angående försäljningen av Hans eminens Mazarins bibliotek, är publicerad i *Svensk biblioteksforskning* sommaren 2006

²⁴¹ *Advis pour dresser une bibliothèque...the first modern treatise on library economy...This work marked the transition to the age of modern library practise* Encyclopedia Britannica , 22:971:1.

²⁴² Gasnault (1988) s. 135.

Han är ikke bibliofil, slet icke biblioman, han er simpelthen bibliotekar. Han interesserede sig mere for den gode tekst end for den ydre praesentation, fordømte snobberiet for de fine bind, idet pengerne kunde bruges bedre til bogbestandens forøgelse.²⁴³

Naudé's genuine love of books and his encyclopedic knowledge made him an ideal librarian. Modesty, patience, and an unflinching courtesy were the outstanding qualities in a personality of singular charm. ... Although he was an intellectual to his fingertips, Naudé did not think it beneath him to shelve books for hours at a time when his assistants had fallen behind in their work. ... Samuel Sorbière called Naudé a *hellulo librorum* (a gourmand of books) – a title justified by the immense energy he displayed in founding the Mazarin library.²⁴⁴

Naudé, le génie des bibliothèques²⁴⁵

Johan Georg Schelborn påstår att Naudé har så stor betydelse för bibliotekarien i gemen att han drar slutsatsen att:

Om en bibliotekarie inte känner till Naudé, inte heller känner till och använder hans skrifter, om än sällsynta, så får man sluta att betrakta denne som en skicklig yrkesman med därtill hörande nödvändiga kunskaper.²⁴⁶

Är *Advis pour dresser une bibliothèque* verkligen det epokgörande verk som många påstår? Naudé har obestriddligen inte haft många föregångare i skrift. Han räknar själv upp Jean-Baptiste Cardona, Richard de Bury, Pinellei, Justus Lipsius, Antonio Possevino och självklart klassikerna Seneca och Plinius d.y., men ingen av dessa har angripit biblioteksfrågan på det sätt som Naudé gör. Det har tidigare heller inte talats så systematiskt om upprättandet av ett bibliotek. De Burys *Philobiblon* är mer inriktad på den rena bibliofilen och Lipsius *De bibliothecis syntagma* har en bibliotekshistorisk inriktning.

Naudés skrift är en produkt av en helt ung man utan stor erfarenhet. Han är i alla händelser utan erfarenhet av bibliotek och biblioteksadministration. Han har förvisso genom sina studier ägnat tid åt och kommit i kontakt med bibliotek, både i Paris och i Padua och under sina resor även med Ambrosianabiblioteket i Milano. Troligtvis har hans kontakter med andra bibliotek än Ambrosianabiblioteket endast skett genom hörsägen och genom kontakter i litteraturen. Han har upplevt biblioteken genom böcker, inte genom att söka i deras hyllor.²⁴⁷

²⁴³ Hansen (1953) s. 310.

²⁴⁴ Clarke (1970) s. 142.

²⁴⁵ Jacob de Saint-Charles (1644) = Louys Jacob de Saint-Charles (1608-1670).

²⁴⁶ Schelborn (1788).

²⁴⁷ Revel (1996) s. 244-245.

Albrich undersöker vilket genomslag Naudé haft i den tyskspråkiga bibliotekslitteraturen. Han fanns med under senare delen av 1600-talet samt under 1700-talet och en bit in på 1800-talet. Plötsligt var han borta. Ingen nämnde honom eller kom ihåg hans bok. I *Allgemeines bibliographisches Lexikon* Bd 2, 1830 skriver F. A. Ebert att han är ”av ytterst ringa intresse”. I Milkau, *Handbuch der Bibliothekswissenschaft* står att läsa att den största betydelsen Naudé haft är hans starka påverkan på Leibniz.²⁴⁸

Redan på 1800-talet hade Naudés *Advis pour dresser une bibliothèque* börjat betraktas som historisk, även om den klassades som den mest betydande genom tiderna. Enligt Blum så behandlar inte bibliotekslitteraturen Naudés *Advis pour dresser une bibliothèque* ur ett idémässigt perspektiv, utan nöjer sig med kortare referat av dem.²⁴⁹

Naudés disposition av ämnesområdena i *Advis pour dresser une bibliothèque* kan förefalla vara rent praktiska råd. Om man följer dem blir man framgångsrik i sitt skapande av ett bibliotek. Men Gabriel Naudé har tänkt. Han resonerar om och kring sina råd och förklarar och motiverar dem med tydliga exempel. Vi serveras metoder för de olika momenten. Vi blir presenterade för ett resonemang som vi kan ta ställning till och förhålla oss till. Att bara se *Advis pour dresser une bibliothèque* som en praktisk handbok vore olyckligt. Den uppmanar med sina exempel till eftertanke inom en biblioteksverksamhets alla områden.

3.7 Sammanfattning

I kapitlet har fyra yrkesarenor som bibliotekarier funnit sina arbetsplatser vid beskrivits genom exempel. Bibliotek har definierats som bibliotekariens arbetsplats och gemensamt för yrkesarenorna är att det upprättats bibliotek inom vart och ett av dem men de är olika till sin karaktär. Målen och syftet med biblioteken inom de olika områdena kan se olika ut. Om bibliotek alltid är bibliotek så måste de ändå sättas in i sitt sammanhang, då bibliotekarierna arbetar på olika sätt, i olika miljöer och med olika syften och med olika förutsättningar. Det är inom respektive område och bibliotekstyp, som bibliotekarien i sin relation till arbetsgivare och arbetsuppgifter utvecklar yrket. Bibliotekarierna är olika hårt reglerade. Sixtus IV anger områden inom vilka bibliotekarien skall utföra sitt arbete. Bestämmelserna som utfärdats för universitetsbiblioteken och bibliotekarierna där är mycket detaljerade och ger inte stora möjligheter till egna initiativ. Furste- och kungahusen är olika i sina budskap till

²⁴⁸ Handbuch der Bibliothekswissenschaft (1950-1965) Bd 3 :2, s. 249.

²⁴⁹ Blum (1963) s. 209.

bibliotekarierna från hertig Julius stränga *Liberey-Ordnung* till drottning Kristinas mindre rigida förhållningssätt. Bland andra har bibliotekarierna Naudé, Dury, Leibniz och Cotton des Houssayes som enskilda bibliotekarier själva tagit större utrymme än andra i attitydfrågor och förhållningssätt. Sammantaget ger biblioteksmiljöerna en bild av bibliotekarieyrkets flera dimensioner.

Bibliotekarien är definierad. Bibliotekariens yrkes- och professionsstatus är behandlad och bibliotekariens yrkesarenor är identifierade. Nästa kapitel behandlar bibliotekarieyrkets innehållsliga utveckling från 1475 till 1780.

4 Bibliotekarieyrket i utveckling

I följande kapitel analyseras bibliotekariens utveckling under perioden 1475 till 1780. Utvecklingslinjerna skall klargöras med stöd av de exempel på yrkesarenor som tagits upp i föregående kapitel. Analysen försöker peka på en innehållslig progression i yrkesutvecklingen uppdelad på tre spår eller områden, det praktiska spåret, det visonära spåret och spåret som leder till en ny dimension. Jag kallar det spår därför att det finns en överlappning i tid mellan spåren men områdena är klart urskiljbara i ett med praktiskt arbete, ett andra med ett visonärt och framåtsyftande arbete samt ett tredje område som omfattar bibliotekariens inställning och förhållningssätt med en yrkesetisk insikt, en ny dimension i den här framställningen, som bygger på ett antal dokument av olika karaktär som beskrivits ovan. Dokumentens olika karaktärer har sin grund i deras upphov och deras syften.

Med början 1475 undersöks bibliotekarierna med avseende på vilken innebörd benämningen bibliotekarie får och vilket innehåll arbetet har. Den viktigaste frågan är hur bibliotekarien utvecklas i sitt arbete och vad som finns gemensamt för dem som utnämnts till och utövat yrket. Är denna utveckling en väg in i den moderna tidens bibliotekarieyrke och profession? Kunskapsbas, utbildning och kompetens, samhällelig inplacering, omgivningens behov och yrkesetiska ansatser är aspekter som berörs. Elliotts ovan omnämnda teori om statusprofession kompletterad med Carr-Sunders och Wilsons syn i kapitlet *Professions before the industrial revolution*²⁵⁰ i boken *The Professions* från 1933 är komponenter i resonemangen om yrkets innehåll och utveckling 1475-1780. Den nutida bibliotekarien behandlas inte i detta avsnitt. Det handlar nu om bibliotekarien inom undersökningens tidsram.

Bibliotekarien i arbete är det som främst ger besked om vad en bibliotekarie egentligen gör. Vid studiet av bibliotekarieyrket träder moment fram som funnits vid alla de arbetsplatser som bibliotekarier har haft. Momenten är av praktisk natur, de har ett tekniskt innehåll och de handlar om ekonomiska frågor. Det handlar om arbetet i bibliotekariens vardag, bibliotekarien som utförare av det arbete som uppdragsgivaren

²⁵⁰ Carr-Saunders and Wilson (1933) s. 289-294.

bestämt eller som kommer till stånd genom bibliotekariens egna initiativ och tankar.

4.1 Bibliotekarien

Bibliotekarien var en viktig befattning. Det visas dels i de krav som tydliggörs i de dokument som upprättats dels i det faktum att de som anlätades och anställdes en bibliotekarie var detaljerade i sina beskrivningar av vad som förväntades av den som skulle få inneha en sådan befattning främst med avseende på vetenskapliga meriter och akademisk grad. För bibliotekariebefattningen vid Vatikanbiblioteket krävdes stor lärdom, men det var ändå inte alltid avgörande vid utnämmandet av bibliotekarien eller hans medhjälpare. Kurian föredrog personer som dels var lärda humanister dels ägde administrativa kvalifikationer och dessutom kunde vara sekreterare i en styrande och regerande administration.²⁵¹ Från och med 1548 ändrades rekryteringen av bibliotekarier till att bli en intern angelägenhet och kom endast att omfatta kardinaler.²⁵² Det innebar inte avkall på lärdom och vetenskapliga meriter men försäkrade den katolska kyrkan om att bibliotekarien omfattade kyrkans värderingar.

Vid universiteten i Storbritannien rekryterades personer från de egna leden till bibliotekariebefattningarna. Vid Trinity College²⁵³ skulle bibliotekarien vara en tidigare student och utbildningsmässigt skulle han som lägst ha avlagt en Bachelor of Arts-examen men inte behöva ha avlagt högre examen än Master of Arts. Magistrarna och seniorerna beslutade om vem som skulle utses till det livstidsuppdrag, som det innebar att vara bibliotekarie. Det fick inte kombineras med andra uppdrag vare sig inom universitetet eller utanför. Att befattningen skulle tillsättas med en utbildad person hade Stanhope försäkrat i sitt testamente. Bibliotekariebefattningen var den enda akademiska befattningen jämte juristens och läkarens som låg utanför kyrkans domvärjo inom skolan. Vid universitet i Cambridge skulle enligt statuterna från 1582 finnas en bibliotekarie, förordnad på tre år om det inte avbröts på grund av dåligt uppförande i tjänsten med avsked som resultat. Abraham Wherlock utnämndes till universitetsbibliotekarie 1629 och med honom försäkrades biblioteket om en lärd man på bibliotekariebefattningen. Den bibliotekarie som skulle komma ifråga för befattningen vid Bodleian Library i Oxford skulle

²⁵¹ D'Amico (1983) s. 37.

²⁵² Chadwick (1976) s. 5-6.

²⁵³ Gaskell (1980) s. 76-77.

uppfylla de krav som Sir Thomas Bodley preciserar i bibliotekets statuter.²⁵⁴ Bibliotekarien skulle vara

...known for a diligent Student, and in all his Conversation to be Trusty, Active, and Discreet; a Graduat also, and a Linguist, not encumbred with Marriage, nor with a Benefice of Cure. For it cannot stand with Piety, that such a Charge should admit the continual Society of other publick Employments; and Marriage is too full of Domestical Impeachments, to afford him so much time from his private Affairs, as almost every Day's necessity of his private Presence will require.²⁵⁵

Bibliotekariebefattningen innehades på obestämd tid och precis som i Cambridge kunde den utsedde bara skiljas från sitt uppdrag, om grova felaktigheter begåtts eller vederbörande visade sig vara uppenbart olämplig. Thomas James blev den förste bibliotekarien.

För universitetets i Strasbourg räkning uttrycks i dokumentet av den 9 mars 1616²⁵⁶ tydligt att om det är möjligt så skulle en före detta professor eller möjligen prefekt anställas som bibliotekarie. Om inte detta lät sig göras skulle en person anställas, som inte bara tyckte om böcker utan också hade studerat mycket och skaffat sig stor lärdom. Om av någon anledning en bibliotekarie skulle frånträda sin befattning, så skulle han under rekryteringstiden av en ny bibliotekarie ersättas av en före detta professor.

Den uppenbara ambitionen i Strasbourg att bibliotekarien skulle ha hög akademisk status gällde också för universiteten i Uppsala och Lund. Där skulle en professor arvoderas som bibliotekarie. Eftersom arvoderingen var så dålig att professorerna inte kunde acceptera det blev mandatperioderna korta. Drottning Kristina ändrade tingens ordning och anställde professorer som bibliotekarier och gav dem lön därefter. Om det föll sig så att bibliotekarier inte hade professors titel så skulle de som bibliotekarier ändå ha professors lön.

²⁵⁴ I sin introduktion i *Letters of Sir Thomas Bodley to Thomas James First Keeper of the Bodleian Library* (1926). Edited with an Introduction by G.W. Wheeler, M.A. Oxford : Clarendon Press, s. XXXIV ger Wheeler följande bakgrund till statuterna: Bodley hade något år innan biblioteket öppnades för studenterna skrivit ett utkast till statuter för biblioteket och bibliotekarien. Bodley menade att dessa statuter skulle kunna justeras efter någon tids erfarenhet av verksamheten och föreslog i brev av den 27 mars 1602 till universitets rektor att de nya statuterna inte skulle tas i bruk på ännu ett år. Inte förrän 1609 i oktober lades statuterna fram för bedömning. Endast några smärre förändringar gjordes och 1613 kom de att slå igenom och bestämmas. Bodley själv såg statuterna som om de vore under utarbetande och inte slutgiltigt bestämda och han tillämpade inte själv vad han föreslagit.

²⁵⁵ *The Life of Sir Thomas Bodley written by himself together with the first draught of the Statues of the publick library at Oxon* (1906) s. 65-67.

²⁵⁶ Ordnung und Ampt des verordneten Bibliothecarii de Anno 1616

Det som bidrar till att förstärka intrycket av nödvändigheten av hög akademisk status och stor lärdom för att inneha en bibliotekariebefattning är John Durys (1650) och andras uppfattning att omvärldskontakter och korrespondens med lärde inom olika ämnesområdena, både inom och utom landet, var utomordentligt viktigt. Det innebar att bibliotekarien skulle behärska språk och vara bevandrad i vetenskaperna för att kunna korrespondera med andra samt kunna ta emot och värdera andras råd och åsikter.

Biblioteken som fanns var av olika typ och hade olika uppdrag. Därför kan den kunskapsbas en bibliotekarie borde ha skilja sig åt. Enligt Johann Matthias Gesner (1748) var det önskvärt och rekommendabelt att en bibliotekarie skulle behärska flera språk som hebreiska, syriska, arabiska och samaritiska. Grekiska och latin var ett måste. De nya språken som franska, italienska, engelska och spanska förväntades en bibliotekarie behärska. Även kunskaper i de nordiska språken började behövas varför det var en merit att behärska eller vara orienterad i dem. Universitetsbibliotekarien skulle enligt Cotton des Houssayes (1780) vara en lärd man, teolog, och måste besitta omfattande kunskaper inom litteraturen och djupa kunskaper inom alla konstarter och vetenskapsområden.

4.1.1 Uppgifter – allmän beskrivning

En allmän beskrivning av de uppgifter som var bibliotekariens kan med få ord uttryckas att det var att ansvara för biblioteket, övervaka det, vårda skrifterna och upprätta kataloger för att ha kontroll över bibliotekets bestånd av skrifter. Bibliotekarier kunde precis som Bartolomeus Platina vid Vatikanbiblioteket ta egna initiativ utöver vad som ålades honom av påven. Flera initiativ kom framledes att vara vägledande och på många håll komma att ligga inom bibliotekariens ansvar och uppgifter. Utöver ansvaret och de allmänt hållna uppgifterna som nämnts ovan skulle bland andra bibliotekarien och biblioteket vid Trinity College underställas årliga inspektioner av skolans ledning. Om det då visade sig att några böcker var skadade eller saknades och bibliotekarien inte hade rapporterat detta i tid för att kunna bestraffa skadegörarna så kunde bibliotekarien själv bli betalningsskyldig med upp till en fjärdedel av sin årslön. Hård kontroll av och personligt ansvar för bibliotekarien var mer regel än undantag.

Vid sidan om vanliga biblioteksuppgifter skulle bibliotekarien vid universitetet i Strasbourg, Petro Schriesheimmer, den förste på denna befattning, läsa Ciceros brev och översätta dem till förståelig tyska, ett arbete som ungdomar och studenter kunde dra nytta av. Dessutom skulle han sammanställa latinska sentenser med översättning till tyska.

Huvuduppgifterna var att ha vården om böckerna och att ha ansvaret för biblioteket samt att se till så att böckerna skyddades från förstörelse så att de skulle hålla under lång tid. Det dokumentet, i vilket Michel Beuther²⁵⁷ utnämns till bibliotekarie vid Académie de Strasbourg, kompletteras med en viktig uppgift, nämligen den att under vinterns arbetsdagar skulle bibliotekarien få vistas i varma rum i skolan och under tiden som han väntade på att någon skulle besöka biblioteket eller använda dess böcker så kunde han läsa och förkovra sig.

Det ankom på bibliotekarien att ta fram förslag på ersättningslitteratur för förkomna böcker samt att underställa lärarna dessa förslag för godkännande. Av vaktmästaren skulle bibliotekarien få nyckel till biblioteket och en förteckning över böckerna.²⁵⁸ 1616 reglerades om två årliga inspektioner i biblioteket. Det skulle då förevisas på ett sätt som betonade vilken skatt biblioteket verkligen är. Förteckningar, kataloger och alla böcker skulle presenteras. Det skulle göras för att förekomma framtida missbruk och förstörelse. Varannan månad skulle biblioteket besiktigas och bibliotekarien skulle möta dem som utförde besiktningen med respekt och följa deras råd för att kunna hålla hög standard på biblioteket. Bibliotekarien skulle bringa ordning i böckerna inom alla fakultets- och ämnesområden, han skulle upprätta kataloger över böckerna och på alla tänkbara sätt verka för bibliotekets välbefinnande och tillväxt. Upprättade index och kataloger skulle revideras på bestämda tider. Nyköpta och donerade böcker skulle föras in i katalogerna. Ett inventarium över biblioteket skulle upprättas i två exemplar varav ett skulle finnas hos bibliotekarien och det andra hos rektorn. Övriga kataloger och index skulle bibliotekarien ha hos sig. Bibliotekariens uppgifter reglerades i flera dokument; *Das Officium Bibliothecarii* (1545), *Ordnung unnd Ambt des Bibliothecarii* (1568) och *Ordnung und Ampt des verordneten Bibliothecarii de Anno 1616*. Ett viktigt dokument som förstärkte bibliotekariens betydelse var reglementet från 1568 som betonade att allt som rörde biblioteket skulle lämnas över till

²⁵⁷ Michael Beuther blev professor i historia vid universitetet i Strasbourg 1565. Han var född 1522 i Karlstadt, blev 1546 professor i historia i Greifswald, biskopligt råd i Würzburg och därefter, 1559, också bibliotekarie och kyrkligt råd i Heidelberg hos Pfalzgreve Ott-Heinrich. Beuther dog 1587. Uppgifterna hämtade ur Bader (1925).

²⁵⁸ Fournier (1970) T. 4, s. 160 *Conventus academicus*, 19. August 1569.

D. Michael Beuther soll angesprochen werden, sich zu eim Bibliothecario geprauchten zu lassen, dergestalt, das er die büecher inn ein ordnung bring, auffsehens hab, ob ettwass hinweg khommen wolt, auch bedencken, wass vonn werth zu messen zu kauffen sein mochte und den Scholarchen solichs anzeige, soll ime der Pedell, wass er ime bevilcht, gehorsam sein und ime ein schlüssel zu der librey, auch ein index der büecher darinn, angestellte werden. Ist mit ime geredt durch die scholarchen unnd durch inn bewilligt den 27. septembris 69.

bibliotekarien och att det inte var lärarna som skulle ha hand om biblioteket.²⁵⁹

För att upprätta bibliotek behövs kunskap. Gabriel Naudé (1627) definierar flera bibliotekstyper och menar att arbetet med att upprätta bibliotek måste anpassas till typ och ändamål. Det bästa sättet att nå denna kunskap är att söka den hos dem som har erfarenhet och har bevisat sin lärdom och sitt förstånd och givit prov på gott omdöme. Flera källor kan användas för att få olika infallsvinklar och fler aspekter belysta. Litteraturstudier och studier av redan befintliga bibliotek kan vara förebilder. Med följande mycket pregnanta citat illustreras Naudés synsätt:

Det skulle vara dumdrigt, att när man väljer förebilder, inte välja de bästa.²⁶⁰

Man skall hysa störst tillit till dem, som i sig själva skapat de bästa exemplen.²⁶¹

Bibliotekarien skulle enligt John Durys (1650) mening vara ansvarig inför en styrelse, som årligen skulle ha genomgång med bibliotekarien för att staka ut inriktning och lägga synpunkter på biblioteksverksamheten. För styrelsen skulle en årlig verksamhetsrapport presenteras och i samband därmed skulle alla nyförvärv till biblioteket förevisas och bedömas av dekanerna. De skulle avgöra om nyförvärven skulle föras in i katalogen. Bibliotekarien var administrativt ansvarig och var ålagd att förteckna all inkommande och utgående korrespondens och redovisa detta inför dekanförsamlingen vid den årliga sammankomsten.

Ett omfattande uppdrag med långtgående kontrollerande inslag ålåg bibliotekarierna vid de svenska universiteten i Uppsala och Lund. I de båda universitetens likalydande biblioteksreglementen står det i tjugundera kapitlet, femte paragrafen om tryckeriet och bokhandeln att den ordinarie inspektorn över dessa skulle vara bibliotekarien tillsammans med den professor som årligen fick denna uppgift. Detta uppdrag med bibliotekarien som medaktör gäller, så långt denna undersökning har kunnat se, endast universiteten i Uppsala och Lund.

Vid universitetsbiblioteket i Oxford skulle den som anställdes som bibliotekarie avlägga en ed med lydelsen:

²⁵⁹ För det fösta skall våra lärare överlämna alla förteckningar över böcker till bibliotekarien och ge honom hela ansvaret för biblioteket och bibliotekarien skall också genom att vädra lokalen och hålla rent så att biblioteket bidrar till skolans välstånd och att böckerna kan användas under lång tid.

²⁶⁰ Stultissimum esset ad imitandum, non optima quaeque sibi proponere (Plinius d.y. Epistulae, I, 5, 13).

²⁶¹ His maxime in unaquaque recedendum est qui ultimum de se experimentum dederint (Cardona).

All and every of the Statutes, Constitutions, and Decrees, either made already, or hereafter to be made that may in any wise concern the Duty of the Keeper, and good Estate of the Library, I will observe in my own Person, and to the uttermost of my Power, will cause to be observed by all other Persons, to whom the same may belong, as I hope to be saved, by God's infinite Mercy, thro' the Merits of Christ Jesus, revealed unto me, by his Holy Evangelists.²⁶²

Vid universiteten i Uppsala och Lund var bibliotekariens ed likalydande och hade följande lydelse:

Jag, N.N., lovar heligt att jag skall ägna mig åt mitt arbete med den integritet, trohet och idoghet som är passande och som anstår en sann bibliotekarie; att jag skall tillse att alla böcker troget förvaras och att andra nyttiga och behövliga böcker köps in när så behövs och efter samråd med konsistoriet; vidare att dubletter, som biblioteket kunde klara sig utan, inte byts mot andra böcker eller säljs utan konsistoriets tillstånd. Jag skall årligen avge räkenskaper till rektor och det akademiska rådet vid en bestämd tidpunkt och jag skall idogt och efter bästa förmåga ta mig an de andra delarna av min tjänst som finns närmare beskrivna i universitetets konstitutioner. Så sant mig Gud hjälpe.²⁶³

4.2 Det praktiska arbetet – första spåret

En samling böcker och skrifter är inte ett bibliotek utan att vara föremål för de omsorger som ägnas dem genom det praktiska arbete som ligger som grund i allt biblioteksarbete. Exekutören av arbetet är bibliotekarien och momenten är flera. Med det praktiska arbetet börjar den progression i yrkets utveckling som jag påstår finns och undersökningen startar med det arbete som initierades av påve Sixtus IV i bullan från 1475. I allt praktiskt arbete ligger en kontinuerlig utveckling men efter 1627 tillkommer egentligen inga nya. Dock kan man se en fortsatt utveckling med förfining och fördjupning av de uppgifter som bibliotekarien hade att utföra under hela undersökningsperioden. Det praktiska arbetet kan delas upp i tre underavdelningar: (1) bokvård och bibliotekets inre ordning, närvaro och arbetstid, (2) bibliografiskt arbete med kataloger och bibliografier och förvärv, (3) administrativa göromål som ekonomi och bemötande.

²⁶² The Life of Sir Thomas Bodley written by himself together with the first draught of the Statues of the publick library at Oxon (1906) s. 69.

²⁶³ Promotionsfesten i Uppsala den 27 maj 2005 (2005) s. 133. 1655 års konstitutioner finns här publicerade i översättning av Krister Östlund. Den latinska parallelltexten "är i princip en avskrift av Annerstedts utgåva från 1890, publicerad i Uppsala universitets årsskrift." Biblioteksreglementet för Lunds universitet publicerades i Lunds Akademis Constitutioner, med Öfersättning, Anmärkningar och Samling af sådane till efterlefnad gällande författningar och stadgar, hvilka ändra eller förklara dem, eller ock angå ämnen, som äga med dem ett närmare sammanhang, utgivna av Fredrik Schrevelius 1832.

4.2.1 Bokvård, inre ordning och lokal

Ett av de viktigaste momenten i allt biblioteksarbete är vården och tillsynen av skrifterna. Om skrifter får förstöras av dåliga förvaringsformer eller dålig skötsel finns inga förutsättningar för ett bibliotek enligt den uppfattning som finns om vad bibliotek är. Inte heller kan ett bibliotek vara ett bibliotek om dess skrifter försvinner. Ett bibliotek utan skrifter är inget bibliotek. Uppsikten är av stor betydelse och får inte brista. På samma sätt förhåller det sig med tillgänglighet. Ett bibliotek kan bara sägas vara ett bibliotek om det kan användas. Förutsättningen för detta är att någon arbetar i biblioteket och med bibliotekets skrifter så att man kan komma dit och samtidigt få hjälp med att hitta bland dem av någon som känner deras innehåll.

Närvaro och arbetstid

Tillgänglighetsfrågan är central. För bibliotekets användbarhet är bibliotekariens närvaro i biblioteksrummet bland böckerna och skrifterna av stor betydelse oavsett vilken yrkesarena det gäller. Avgörande är då arbetsgivarens uppfattning om vilken arbetstid bibliotekarien skall ha och hur den skall användas. I Vatikanbibliotekets grundläggande dokument, bullan *Ad decorem militantis ecclesiae* nämns inte närvaro och arbetstid för den bibliotekarie som utsetts. Men eftersom bibliotekarien i sin anställning inte hade andra sysslor än just att vara bibliotekarie så kan förutsättas att bibliotekarien i princip alltid var tillgänglig och alltid arbetade i biblioteket. Fram till 1585 hölls biblioteket öppet två till tre timmar på förmiddagen varje arbetsdag för att bibliotekarien skulle möta, ta emot och vägleda biblioteksnyttjare. Ledigheter och högtider var många och därför var arbetsdagarna få. Det innebar i praktiken att det inte fanns särskilt stora möjligheter att använda biblioteket. Utan bibliotekarien var det svårt att använda biblioteket då det endast var ett fåtal som hade tillgång till katalogerna. Samma sak gällde för de dyrbara och de sällsynta böcker samt de böcker som hade förbjudits. Biblioteket var bara öppet för dem som studerade och det besöktes mest av kurians medlemmar. Lån beviljades bara särskilt viktiga personer och dem som arbetade med utgivning av bibliotekets skrifter.²⁶⁴

Annorlunda var det hos hertig Julius som i *Liberey-Ordnung* (1572) allra först slår fast att bibliotekarien alltid skulle finnas i biblioteket och där invänta de uppgifter som han ombads utföra. Närhelst det fanns behov skulle bibliotekarien stå till tjänst med upplysningar, varje dag, sommar som vinter, tidigt och sent. Dessutom skulle han med outtröttlig flit utföra

²⁶⁴ Bignami Odier (1973) s. 80.

allt annat som han blev befalld att göra och skriva.²⁶⁵ Bibliotekarien hade inte rätt att utan biblioteksägarens tillstånd låta vänner eller bekanta komma in i och bese biblioteket. Det tilläts inte heller långa överrockar eller andra ytterkläder i biblioteket. Den som bar vapen eller kniv fick inte komma in. Reglerna gällde alla som inte fått särskilt tillstånd. Bibliotekarien skulle se till så att detta uppfylldes till punkt och pricka. Han hade förbundit sig genom avtal med hertig Julius att se till så att reglerna efterlevdes.²⁶⁶

Inte olikt det som gällde vid hertig Julius bibliotek var förhållandet vid universitetet i Cambridge. Bibliotekarien skulle under terminstid arbeta alla dagar med undantag av söndagar och helgdagar och vara på plats från klockan åtta till klockan tio på förmiddagarna och från klockan ett till tre på eftermiddagarna. Då skulle magistrar och kandidater och de med högre examen ha fri tillgång till böckerna i biblioteket. Aldrig fick fler än tio vistas samtidigt där, med undantag för främmande som bara kommit för att titta och inte hade för avsikt att sitta ner för att studera. Bibliotekarien skulle kontrollera så att ingen hade en och samma bok mer än en timma vid samma tillfälle, ifall någon annan skulle behöva använda samma. Att anslå öppettider och ta emot besök samt stänga det var bibliotekariens vid Bodleian Library uppgift och vid Trinity College var det bibliotekariens sak att ta emot skolans personal och deras gäster. För bibliotekarierna i Strasbourg reglerades arbetstiden i de tre dokumenten från 1545, 1568, och 1616. De båda första säger att bibliotekarien under sommaren skulle befinna sig i biblioteket från klockan tolv och vara där om någon skulle vilja besöka biblioteket. Bibliotekarien måste göra besökaren sällskap. Besökaren skulle övervakas nogsamt så att inte någon bok kom till skada, försvann eller gömdes undan på särskild plats i biblioteket. Från 1616 gällde att bibliotekarien skulle vara på plats i biblioteket tre dagar i veckan, nämligen på torsdagar och lördagar från klockan nio till klocka elva och från tolv till framåt fyra på eftermiddagen. På söndagarna skulle han vara i biblioteket efter middagsbönen till aftonbörens början. Det var hans uppgift att visa biblioteket men särskilt visa de böcker som hörde till den fakultet vid vilken besökaren hörde hemma. Om det var en ung student så skulle bibliotekarien ge honom råd om bra författare i hans ämne. Att vakta och ha uppsikt så att det inte förelåg någon risk att en bok skulle förstöras genom att sidor revs ut eller att någon bok skulle förkomma var viktiga uppgifter. Under vintern fick bibliotekarien vistas i varma skollokaler i väntan på besökare.²⁶⁷ Personer som inte tillhörde universitetet kunde inte komma till biblioteket för att läsa eller låna. Under

²⁶⁵ Bil. 2, §1.

²⁶⁶ Bil. 2, §9.

²⁶⁷ Bil. 4.

särskilda betingelser, såsom rekommendationer och försäkringar, kunde det ändå mycket väl gå för sig. Om en främmande person ville besöka biblioteket så skulle han anmäla sig hos bibliotekarien och denne skulle bemöta honom vänligt och välvilligt och vägleda honom under hela besöket. Detta gällde för alla besökare, det må ha varit vem som helst.

I Uppsala (1655) och Lund (1666) skulle bibliotekarien vara i biblioteket varje onsdag och lördag från klockan ett till klockan fyra och ta fram de böcker som efterfrågades av dem som önskade läsa dem i biblioteket. Till bibliotekariens hjälp skulle finnas en amanuens.²⁶⁸ Den som lånade en bok skulle anteckna sitt namn i en liggare och det datum då boken ämnade återlämnas. Om boken skulle behövas ytterligare en dag efter den tid som angivits som återlämningsdag så skulle detta också gå för sig efter kontakt med bibliotekarien samt att på nytt i en ny liggare anteckna sitt namn och återlämningsdatum. En person som skulle besöka biblioteket och som hade andra i sällskap skulle ”lämna sitt följe av olärda personer utanför.”²⁶⁹

Sammantaget fanns en ambition hos huvudmännen och arbetsgivarna att hålla biblioteken öppna, om inte varje dag så väl några timmar under några dagar varje vecka. Väl att märka är att biblioteken var bara öppna för dem som hade någon anknytning till det. Eftersom det också förelåg ett krav på att bibliotekarien skulle ta emot besökarna, vägleda dem och ha uppsikt över deras läsande så framgår tydligt att bibliotekarien skulle vara närvarande och bibliotekariens arbetsplats var biblioteket. Gabriel Naudé (1627) redovisar i sin uppfattning att om inte ett bibliotek kunde ha öppet i någorlunda utsträckning, så skulle det ändå vara möjligt för den som behövde komma dit att få göra det genom att vända sig till bibliotekarien utan att behöva vänta på särskilda öppettider för att få tillträde.²⁷⁰ Det skulle också vara möjligt för främmande personer och alla andra, som var intresserade eller hade nytta av det, att kunna få besöka biblioteket. Dessutom skulle ansedda och kända personer kunna tillåtas att få låna hem böcker under två eller högst tre veckor. Men detta skulle bokföras genom att mycket noga skriva in

... i en därför avsedd bok i alfabetisk ordning vad som utlånas till den och den, med angivande av utlåningsdatum, bokens format samt tryckår och tryckort. Allt kvitteras av den som skall låna, vilket måste upprepas när boken lämnats tillbaka och i marginalen måste antecknas datum för återlämnandet för att se hur länge

²⁶⁸ Promotionsfesten i Uppsala den 27 maj 2005 (2005) s. 129.

²⁶⁹ Promotionsfesten i Uppsala den 27 maj 2005 (2005) s. 129.

²⁷⁰ Naudé (2006) s. 52-53.

boken varit utlånad och vilka som förtjänar att få låna andra genom sin flit och sin omvårdnad om böckerna.²⁷¹

Vården om bibliotekets böcker och skrifter har visat sig mycket viktig och det har betonats i flera dokument. Det är fortfarande ett måste för att bevara dem och om inte detta sköts riskeras att inte kunna konsultera dem i en framtid. Påve Sixtus IV (1475) tillsatte Bartolomeus Platina bland annat för att vakta böckerna med all omsorg och sköta dem så att inte ålder gjorde åverkan på dem. Mer detaljerad är hertig Julius (1572) för sitt bibliotek i Wolfenbüttel när han i sin biblioteksordning bestämde att böckerna skulle besiktigas och hållas rena. Där skulle böckerna dammas och putsas varje vecka och det skulle i övrigt hållas så rent i biblioteket att böckerna inte angreps och förstördes eller skadades av damm, mal och maskar. Uppgiften var särskilt viktig och skulle därför utföras samvetsgrant.²⁷² Samma sak gällde för biblioteken vid Trinity College och universitetet i Cambridge (1582). Dessutom tillkom ett utökat ansvar och kompletterande uppgifter genom att bibliotekarien vid de tre senast nämnda universitetens bibliotek fick disponera, med personligt ansvar, en penningssumma för vilken de skulle reparera eller ersätta de böcker som skadats eller försvunnit. Inom tre månader skulle detta utföras annars riskerade bibliotekarien att förlora sin befattning och få betala tre gånger den förlorade eller skadade bokens värde. Intern kontroll skedde genom att bibliotekarien var redovisningsskyldig en gång om året inför rektor och universitetets styrelse. Vid Bodleian library (1603) i Oxford var det också bibliotekarien som ansvarade för böckernas vård och utövade tillsyn så att de inte råkade ut för skada. Till sin hjälp hade han en assistent, som var den som på uppmaning dammade böckerna och handskrifterna samt höll allt snyggt och prydligt. Bibliotekarien själv hade hand om de mest värdefulla böckerna och handskrifterna och det var han som bestämde vilka som skulle tillåtas att konsultera dem. Han var personligt ansvarig för utlån av skrifterna och för att övervaka läsandet. Bibliotekarien i Strasbourg hade, enligt statuterna från 1616, precis som de andra bibliotekarierna att ansvara för att ingen bok skadades eller förkom och att de hölls rena och inte låg framme efter att de använts. Biblioteksrummet skulle vädras när tillfälle gavs och i största möjliga utsträckning skulle bibliotekarien avlägsna all ohyra och se till så att biblioteket framledes bidrog till skolans välbestånd. Även i Uppsala (1655) och Lund (1666) var bibliotekarierna ålagda att hålla böckerna fria från mögel och damm.

Värdet av en inre ordning i biblioteket har alltid uppfattats som viktigt. Den inre ordningen var en förutsättning för en bra och framgångsrik

²⁷¹ Naudé (2006) s. 52-53.

²⁷² Bil. 2, § 4

bokvård. Arbetsgivaruppfattningen var klar. Utfärdade instruktioner innehöll uppgifter för hur bibliotekarierna skulle sköta denna uppgift och vad som skulle betraktas som inre ordning. En förutsättning var att det fanns en lokal för biblioteket. Att ha uppsikt över och ha hand om värden av skrifterna skulle annars svårligen låta sig göras. I Vatikanbiblioteket skulle det råda ordning och den framstår som nödvändig i Sixtus IV:s bulla. Bibliotekarien skulle ha ansvaret för samlingen av dokument med samma innebörd som omtalats ovan, inget fick försvinna eller förstöras. Platina upprättade omedelbart en liggare för biblioteket och ett register över lån från biblioteket som ett led i kontrollarbetet dels för att bedöma arbetet som utfördes dels för att få kontroll över bibliotekets dokument och att kunna återkräva dem om så behövdes. Ett växande bibliotek kräver utrymme som i många fall innebär omflyttningar i lokaler. Lika klart var det bibliotekariens ansvar att se till så att bibliotekslokalerna var anpassade för biblioteket och arbetet däri. Ordningen i hyllorna var väsentlig för att kunna återfinna dokument som skulle konsulteras. Det var också viktigt att dokument som använts verkligen sattes tillbaka på sina bestämda platser. Handskrifterna bedömdes som speciellt värdefulla och omtalades därför i särskild ordning. Det var självklart att bibliotekariens uppdrag omfattade ansvaret för handskriftsamlingen, att föra journal över utlån av dem, att genomföra förflyttningar, att anpassa bibliotekslokalerna för dem och att svara för deras ordning och uppställning.

I hertig Julius bibliotek i Wolfenbüttel var bibliotekariens förhållningsorder stränga. Det skulle finnas en noggrant upprättad förteckning över dubletter och över titlar som fanns i flera exemplar. De överflödiga skulle placeras på särskild plats. I övrigt skulle bibliotekarien flitigt registrera alla böckerna områdesvis. På varje bok skulle anges vilket ämnesområde det rörde sig om med stora läsbara versaler och det skulle också anges precis var den skulle vara placerad och höra hemma.²⁷³ Registret skulle omfatta alla bibliotekets böcker, små som stora, bundna och obundna. En exspektans över dem som skulle införlivas i biblioteket skulle upprättas.²⁷⁴ Bibliotekets skrifter skulle inte under några omständigheter lånas ut eller lämna biblioteket, inte ens bibliotekarien själv fick ta med sig en skrift därifrån. Det spelade ingen roll vilken skrift som än kom ifråga²⁷⁵ med mindre än att bibliotekarien fått tillstånd av hertig Julius. Bibliotekarien skulle ansvara för utlånade böcker och på uppmaning skulle han när som helst kunna redovisa vad som var utlånat, när de skulle återlämnas och i vilket skick de hade återlämnats. Det fick inte hända att något skadats. Även för skrifter som lånats ut inom biblioteket skulle bibliotekarien föra

²⁷³ Bil. 2.

²⁷⁴ Bil. 2.

²⁷⁵ Bil. 2.

noggranna anteckningar om när en skrift lämnades ut, hur många blad den innehöll och när den skulle återlämnas. På samma sätt skulle den granskas noga när den återlämnades, kontrolleras så att alla blad fanns kvar, att inget var skadat, saknades eller var utrivet, skuret eller raderat, genomborrat eller på annat sätt skadat än när de lämnades ut.²⁷⁶ Uppgifterna skulle ligga till grund för en rapport som skulle kunna avges dagligen, månatligen och årligen.²⁷⁷

Vid de brittiska skol- och universitetsbiblioteken var förhållandena likartade. Vid Trinity College kunde bibliotekarien låna ut skrifter upp till fjorton dagar till en person som skriftligen hade medgivits av rektor eller vice-rektor att låna. Bibliotekarien skulle övervaka så att allt återlämnades. Utöver ansvaret för utlånen så hade bibliotekarien vid universitetet i Cambridge ansvaret för en av de två nycklar som gick till rummet där alla handskrifter och tryckta böcker med kolorerade bilder, alla glober och matematiska instrument, böcker i historia och matematik stod bakom dubbla lås. Vid detta bibliotek var böckerna fastkedjade och skulle något lås eller någon kedja vara sönder så skulle bibliotekarien underrätta rektor om detta inom tre dagar med avsikt att det skulle bli lagat. Innan bibliotekarien lämnade biblioteket på förmiddagen eller på eftermiddagen skulle han kontrollera alla böckerna och om någon lämnats uppslagen eller inte var placerad på sin rätta plats så skulle han varsamt slå igen den och placera den där den hörde hemma. Bibliotekarien vid Bodleian Library, Oxford, hade hand om de mest värdefulla böckerna och handskrifterna och det var han som gav tillstånd för konsultation. Han var personligen ansvarig för överlämnandet av dokumentet till den som skulle läsa och det var hans omedelbara ansvar att övervaka läsandet. Bibliotekarien var den som anslog öppettider för biblioteket och han skulle själv alltid vara närvarande vid öppnandet. När biblioteket skulle stängas var det bibliotekarien som gav besked om detta.

Bibliotekarien i Strasbourg fick inte lämna någon besökare ensam utan skulle visa honom allt och hålla uppsikt så att inget skadades eller förkom. Han fick inte (1616) låna ut böcker till vem som helst och om någon bok skulle lånas ut så fick det i alla händelser inte ske utan att mycket bestämda regler följdes. Den som skulle få låna måste vara betrodd och känd. Fyra böcker fick lånas vid ett och samma tillfälle och de fick bara behållas en månad. Det var möjligt att låna ytterligare en period, men först efter det att boken stått oanvänd i biblioteket under åtta dagar. För att få låna så måste man tala om vem man var, var man bodde och skriftligen förbinda sig att behandla böckerna väl och lämna tillbaka dem vid utsatt

²⁷⁶ Bil. 2., §8

²⁷⁷ Bil. 2., §7

tid. När böckerna lämnades tillbaka så skulle den som lämnat dem själv i liggaren skriva in att de återlämnats i oskadat skick. Om en återlämnad bok var skadad så skulle bibliotekarien avgöra hur den skulle ersättas. Personer som inte tillhörde det egna universitetet skulle kunna använda och låna böcker från biblioteket under särskilda betingelser såsom rekommendationer och försäkringar. Bibliotekarien skulle bringa ordning i böckerna inom alla fakultets- och ämnesområden, upprätta kataloger över böckerna och på alla andra tänkbara sätt verka för bibliotekets välbestand och tillväxt. Böcker som använts skulle hållas rena och plockas undan från borden.

4.2.2 Bibliografiskt arbete

Det bibliografiska arbetet består av flera delar. Tidigt uttalas kraven på att upprätta lokala kataloger över lokala boksamlingar, att sammanställa bibliografier och att klassificera böcker ämnesvis. Hit räknar jag också beståndsutveckling och förvärv. Momenten hör nära ihop. Den lokala katalogen är oundgänglig i arbetet i det enskilda biblioteket. Kunskapen om det egna beståndet är en nödvändighet. Bibliografier, universella eller ämnesbibliografier, ger en övergripande bild och kunskap om all utgivning inom de områden som de representerar. Bibliografierna hör ihop med både klassifikationen och förvärvsarbetet. Det egna beståndet, redovisat i en lokal katalog, kan med hjälp av bibliografier kompletteras, utökas och förstärkas. För en bibliotekarie är kunskap om andra biblioteks bestånd viktig och denna kunskap kan uppnås genom att kopiera andra biblioteks kataloger eller låta kopiera och byta kataloger, ett förfarande som innebär att innehållet i flera bibliotek blir tillgängligt och erbjuder möjlighet att konsultera skrifter som finns på andra håll. Att ämnes- och områdesbestämma skrifterna är en del i det bibliografiska arbetet och leder till en systematisk förvaring och uppställning i bibliotekslokalen. Än viktigare är klassifikationen för skapande av kataloger och bibliografier. Kapitlet börjar med bibliotekariens arbete med den lokala katalogen, går därefter över till det mer omfattande bibliografiska arbetet och klassifikationen och sist i avsnittet behandlas beståndsutveckling och förvärv som är moment som har direkt nytta av det bibliografiska arbetet.

Kataloger

I det nya Vatikanbiblioteket blev ett av de viktigaste momenten i biblioteksarbetet att i register och kataloger²⁷⁸ med olika huvuduppslag såsom författare och ämne förteckna alla skrifter som bedömdes tillhöra

²⁷⁸ Müntz och Fabre (1887) s. 142-144 omnämner sex handskrifter som undertecknats av Bartolomeus Platina och som förtecknar Vatikanbibliotekets skrifter

biblioteket. Mängden skrifter som fanns samlade redan 1475²⁷⁹ gjorde det nödvändigt. Biblioteket omfattade olika ämnen och dokumenten såg olika ut. Därför blev arbetet med att ämnesklassificera dem särskilt betonat. Men lika viktigt var att ge varje skrift en beskrivning, det vill säga ange format, antal blad, material och hur den var utförd. Det sammantagna arbetet låg sedan till grund för de förvärv som skulle göras till biblioteket. Genom att studera kataloger och förteckningar kunde luckor upptäckas och vilka ämnen som saknades. Bartolomeus Platina hade vid sitt tillträde låtit göra en katalog över bibliotekets handskrifter efter författare. Det var inte tillräckligt utan han framställde också en katalog som visade i vilken av bibliotekets salar, ”bibliotheca latina” eller ”bibliotheca graeca”, varje enskild volym var placerad. Volymen som tillhörde någon av de båda salarna och antecknats som lån i läneliggaren kunde därför med lätthet återbördas till rätt plats och bibliotekets grundordning kunde på så sätt vidmakthållas. Förutom de ovan nämnda båda salarna fanns ”bibliotheca secreta”, påvens privata bibliotek, där de allra dyrbaraste och mest sällsynta volymerna fanns. 1480 utökades salarnas antal med ytterligare en, nämligen ”bibliotheca nova pontifica”, som kom att hysa arkivalier.

Hertig Julius i Wolfenbüttel bestämde (1572) att bibliotekariens uppgifter skulle vara att framställa en ämneskatalog över bibliotekets böcker och skrifter. Varje dokument skulle vara försett med signum eller annat märke, som angav vilket ämne eller område det tillhörde, en beteckning som samtidigt skulle ange var det skulle vara placerat för att vara lätt att både sätta upp och lokalisera. Dessutom skulle bibliotekarien upprätta en förteckning över alla böcker och skrifter som fanns, små såväl som stora, inbundna såväl som obundna, en beståndskatalog. Troget och nitiskt skulle han mycket noggrant göra en förteckning över de skrifter som fanns i flera exemplar och låta placera dubblettexemplaren på särskild hylla.²⁸⁰

Vid Trinity College ansågs det också vara bibliotekariens uppgift att underhålla katalogen genom att uppdatera och komplettera. Samma förhållande rådde vid universitetet i Cambridge, men där skulle en förteckning upprättas i tre exemplar. Förteckningen skulle innehålla uppgifter om titel samt antalet exemplar. Universitetets rektor skulle ha ett exemplar av förteckningen, i räkenskaperna skulle finnas det andra och

²⁷⁹ Müntz och Fabre (1887) s. 135 säger att Vatikanbiblioteket omfattade omkring 2500 volymer 1475 när Bartolomeus Platina tillträdde sin befattning som bibliotekarie. På sidan 141 omnämns en förteckning omfattande 2527 volymer, varav 770 på grekiska och 1757 på latin. En förteckning upprättad 20 år tidigare under Nicolaus V omfattade endast en tredjedel av detta antal.

²⁸⁰ Milde (1972) s. 128-129. Citerat ur Niedersächsisches Staatsarchiv Wolfenbüttel 3 Alt 50. Blatt 18-18v. I dokumentet som reglerar hans utnämning finns hans arbetsuppgifter som bibliotekarie beskrivna.

det tredje skulle förvaras hos bibliotekarien. I Oxford vid Bodleian Library var det biblioteksföreståndarens uppgift och plikt att föra ett register över bibliotekets donatorer och välgörare och deras gåvor i form av böcker, pengar eller annat, som kunde lända biblioteket och studenterna till fördel. Böckerna skulle ordnas efter fakultetstillhörighet och respektive fakultets katalog skulle upprättas i alfabetisk författarordning. Jämte författarnamn och titel skulle finnas anteckningar om den enskilda volymen med uppgift om tryckort och tryckår. I Strasbourg (1616) skulle hela biblioteket med alla index och kataloger överlämnas till bibliotekarien och det var hans uppgift att fortsättningsvis ansvara för att upprätta dessa, revidera dem på bestämda tider, införa nya både köpta och donerade böcker i katalogerna och dessutom upprätta ett inventarium över biblioteket i två exemplar varav ett skulle finnas hos den som förordnats som bibliotekarie och det andra hos rektorn. När det gällde donerade böcker och medel så föreskrevs att namnen på donatorerna nogsammt skulle förtecknas i en särskild bok.

Två typer av kataloger förespråkades av Gabriel Naudé (1627), en ordnad efter ämne och fackområde för att kunna överblicka ett ämne, vad som skrivits däri och av vilka författare. Den andra typen skulle innehålla författarnas namn i alfabetisk ordning. Med dessa hjälpmedel skulle dubblettköp kunna förhindras. Katalogerna var särskilt viktiga eftersom alla skulle få använda dem för att söka författare och olika ämnen.²⁸¹ Det var inte bara den lokala katalogen som var användbar. Genom att låta kopiera alla tillgängliga kataloger, inte bara från de stora kända biblioteken, utan också kataloger över andra samlingar så kunde man dra nytta av andra biblioteks erfarenheter. Katalogerna talade om, när och i vilka format böckerna var tryckta. Genom tillgång till andras kataloger ges möjlighet att dela den kunskap som finns på andra ställen. Böcker kunde lokaliseras och kunde på det viset bli tillgängliga. De som redan hade skapat kataloger hade skaffat sig kunskap som var viktigt att ta tillvara.

Gabriel Naudé och hans bok *Advis pour dresser une bibliothèque* (1627) och Hermann Conring och hans *De bibliotheca Augusta, quae est in arce Wolfenbüttelensi* (1661) var förebilder för Johann Heinrich Hottinger²⁸² när han författade skriften *Bibliothekarius quadripartitus* (1664), den fyrdelade bibliotekarien. I dess sjunde och sista kapitel behandlade Hottinger kataloger. Han menade att det borde upprättas en ämneskatalog (*catalogus realis*) och en författarkatalog (*catalogus nominalis*). Ämneskatalogen var den viktigaste av de två, då man sökte mer efter ämnen än efter författare. Ämneskatalogen skulle inte vara för utförlig,

²⁸¹ Naudé (2006) s. 52.

²⁸² Escher (1937b) s. 169-184.

men inte heller för knapphändig. Det viktigaste var att en skrift kunde identifieras med hjälp av katalogen. Småskrifter fick inte förbises, inte heller avhandlingar eller andra akademiska skrifter, eftersom, menade Hottinger, det i dessa ofta på några enstaka sidor fanns mer än i tjocka band. Den alfabetiska författarkatalogen skulle inte bara uppta författare, utan den skulle också redogöra för enskilda utgåvor, redovisa upphovsman, utgåva, tryckår och boktryckare. För att kunna tillgodose alla krav borde ett bibliotek upprätta fem kataloger. Först och främst skulle en kronologisk katalog upprättas, som redovisade böckerna som tillhörande endera perioderna antiken, medeltiden eller nutiden, en *catalogus cronologicus*. Som andra katalog borde en systematisk, som redovisade skrifterna ämnesvis, upprättas, en *catalogus logicus*. Den tredje skulle vara en katalog över teologisk litteratur med författare som var kristna, judiska, muhammedanska eller hedniska, en *catalogus theologicus*. Den fjärde katalogen skulle vara en grammatisk eller alfabetisk katalog, som antingen kunde ta formen av en ämneskatalog (*catalogus realis*) eller en katalog över författarnamn (*catalogus personalis*). Denna katalog i sina olika former skulle vara alfabetisk och uppta både författarnamn och titlar. Katalogen skulle få karaktären av en ordbokskatalog, *catalogus grammaticus sive alphabeticus*. Den femte och sista katalogtypen skulle vara topografisk, det vill säga i katalogen skulle förtecknas böcker och författare från de språkområden och hemländer de härstammade med följd att vi skulle få en spansk, en fransk, en tysk, en engelsk katalog, osv. Ur detta uppstod något som kom att utvecklas till nationalbibliografier, (*Bibliothecae nationales*), *catalogus topographicus*.

Leibniz första projekt som bibliotekarie var att upprätta en systematisk katalog, ett ”Realrepertorium” över von Boineburgs bibliotek. I slutet av 1673 gav han änkan, fru von Boineburg, en redogörelse över det katalogiseringsarbete som han utfört i hertigens bibliotek. Han hade låtit framställa en förteckning som inte liknade något som tidigare gjorts²⁸³ Hertigen hade anmodat Leibniz att upprätta denna katalog, en nödvändig katalog för ett bibliotek menade Gabriel Naudé. Även om Leibniz säger att ingenting liknande hade gjorts tidigare så hade Naudé omtalat värdet av en sådan katalog. Hertigen var angelägen om att biblioteket skulle inrättas efter Naudés principer. Vid biblioteket i Wolfenbüttel under hertig Augusts tid hade framställts en katalog som visade innehållet på varje hylla, en hyllistekatalog, samt en alfabetisk författarkatalog. Systemet

²⁸³ Steudtner (1969) s. 217. Hämtat ur AAI, I. s. 380. ... ein Index, welchen ich über seine ganze Bibliothec auf sein inständiges begehren dergestalt verfertigt (obschon die Mühe des abschreibens von anderen geschehen), dass dergleichen wohl zuvorn nicht gesehen worden, massen alles aufs genaueste darein gebracht, und vermöge dessen über alle materien die davon handelnde autores zu finden...

medgav inte att man kunde få överblick över vilka böcker som fanns inom ett visst ämne eller vilka böcker en viss författare hade skrivit. Leibniz var övertygad om att ämneskataloger var oundgängliga för bibliotek just för att kunna se vad som var tillgängligt inom ett visst ämne, vilka författare som hade skrivit om det och var boken fanns att finna. Tidigare hade J. H. Hottinger beskrivit detta i *Bibliothecarius quadripartitus*. Den författarkatalog i alfabetisk ordning som Leibniz skulle kunna bidra med inom biblioteksverksamhet i allmänhet och bibliotekariens verksamhet i synnerhet fanns redan som katalogtyp vid Bodleian Library i Oxford 1620. Samtidigt framhöll Leibniz att han skulle utarbeta metoder för att bättre kunna använda biblioteket främst genom att framställa kataloger och register.²⁸⁴ Den alfabetiska författarkatalogen var den allra viktigaste. Där framgår tydligt vad den enskilde författaren har skrivit.²⁸⁵ Överblicken fordrade att det på ett och samma ställe skulle finnas uppgifter om böckernas förekomst i biblioteket under varje författares namn. Den alfabetiska författarkatalogen anser Leibniz måste vara huvudkatalogen. Den har företräden framför fack- och specialkataloger eftersom man måste slå i flera kataloger om man använder sig av fack- och specialkataloger för att få reda på vad en författare har skrivit och om författaren finns representerad i biblioteket. Jämte författarkatalogen är den systematiska katalogen en nödvändighet för att orientera sig i de ämnen som finns representerade i biblioteket. Dessutom menade Leibniz att jämte den systematiska katalogen skulle ett ”Index Materiarum” vara av stort värde. Detta index var i realiteten en ämnesordskatalog, som genom ett ämnesord angav innehållet i boken. Både den systematiska katalogen och ämnesordskatalogen tillskrivs Leibniz av Lackmann.²⁸⁶ Som fjärde katalogtyp föreslog Leibniz en kronologisk katalog, en katalog som helt enkelt skulle förteckna böckerna efter publiceringsår.²⁸⁷

John Dury menade att en katalog skulle utföras så, att den alltid skulle kunna utökas allteftersom samlingarna växte. Katalogen skulle återge uppgift om var i biblioteket, på vilken hylla, boken gick att finna. Som grund för den obligatoriska årliga rapporten skulle en tryckt katalog upprättas med årligen återkommande skrivna supplement, som i sin tur skulle sammanställas och komma ut som tryckta supplement vart tredje år efter det att den årliga rapporten godkänts. Bibliotekarierna vid universiteten i Uppsala och Lund hade enligt instruktionerna i andra paragrafen att upprätta en allmän katalog över alla böcker i biblioteket och

²⁸⁴ Newman (1966) s. 19, hänvisar till Leibniz *Sämtliche Schriften und Briefe* (1923) (Ref.1), Vol II, No.7, pp. 15-16.

²⁸⁵ Lackmann (1966) s. 334.

²⁸⁶ Lackmann (1966) s. 336.

²⁸⁷ Lackmann (1966) s. 337.

dessutom framställa en speciell katalog ordnad efter fakultet och disciplin.²⁸⁸

Från den enklaste katalogen vid Vatikanbiblioteket 1475 till mer sofistikerade kataloger med fler ingångar för sökningar har en utveckling skett som når sin fullkomning med Naudé (1627), Dury (1650), Hottinger (1664) och Leibniz (1673).

Bibliografier

En bibliografi är i sig själv ett bibliotek, om än ej i fysisk form, som på en enda plats rymmer en utgivning, ämnesgrundad eller universell. Bibliografier var överordnade katalogerna och hade en annan betydelse för bibliotekarierna. De använde bibliografier i sitt arbete och inte sällan sammanställde de bibliografier över särskilda ämnen. Bibliografi var för Konrad Gesner (1516-1565) den tredje²⁸⁹ betydelsen av ordet bibliotek, efter byggnaden där böcker förvaras och boksamlingen.²⁹⁰ Gesners *Bibliotheca universalis*, utgiven mellan 1545 och 1548, är uppdelad på flera delar och gör anspråk på att förteckna utkomna och kända skrifter på grekiska, latin och hebreiska. Gesners valda titel *Bibliotheca universalis* anger en ambition att vara fulltäckande inom de angivna språkområdena. Antonio Possevino (1533-1611) gjorde med *Bibliotheca selecta* (1593)²⁹¹ en rekommendation, ett urval och skapade en kanon bestående av det bästa och mest rekommendabla. Johann Heinrich Hottinger (1620-1667) hade likt Konrad Gesner åsikten att bibliografin var en tredje definition av bibliotek.²⁹² Några av de förslag Hottinger ger på typer av kataloger har mera karaktär av och tjänar bättre som bibliografi än som lokal katalog. Leibniz arbetade med planer på två typer av bibliografier dels *Nucleus Librarius* dels *Myriobiblion*. *Nucleus Librarius* skulle vara en förteckning över den vetenskapliga litteraturen redovisad med en sammanfattning för vart och ett av ingående verken. Urvalet av vad som skulle förtecknas skulle göras av en beläst person, väl insatt inom de olika vetenskaperna. En uppgift som Leibniz såg sig själv lämplig för. *Myriobiblion* byggde på idén om att tillgängliggöra forskningsinformation för intresserade. Vetenskapsmän inom olika fackområden skulle ur tillgänglig litteratur sammanställa vad som gjorts inom respektive område och lägga till sina egna rön och kommentera, en typ av tidiga forskningsöversikter. Det skulle utmytna i ett verk som samlade all kunskap och hölls aktuell så att all annan litteratur än just detta verk var överflödig.

²⁸⁸ Promotionsfesten i Uppsala den 27 maj 2005 (2005) s. 129.

²⁸⁹ Escher (1937a) s. 145.

²⁹⁰ Zedelmaier (1992) s. 9.

²⁹¹ Zedelmaier (1992) s. 6.

²⁹² Escher (1937b) s. 172.

Även om inte bibliotekarier i allmänhet ägnade sig åt att sammanställa bibliografier så var det viktigt för dem att tillägna sig kunskapen om deras förekomst och om konsten att kunna använda dem dels för biblioteks- och beståndsuppbyggnad dels för förmedling av kunskapen om vilka skrifter som fanns inom olika områden. Bibliografien var ett arbetsredskap för bibliotekarien. Användbarheten ges extra betydelse eftersom bibliografien som idé utarbetats av praktiserande vetenskapare som Gesner (1545-1548), Possevino (1593), Hottinger (1664) och Leibniz därefter, alla i behov av överblick.

Klassifikation

Både den mera översiktliga bedömningen av i vilket område en skrift hör hemma och den mer precisa ämnesklassificeringen är frågor om bred och djup kunskap. Det kräver en god orientering i vetenskaperna och en beläsenhet som täcker in både dåtid och samtid. En ämnesmässigt felbedömd skrift riskerar att för alltid gå förlorad. I en ämnesbibliografi riskerar den att förlora sin plats. Den inre ordningen i ett bibliotek skapas genom ämnesplacering i den fysiska miljön och är ämnesklassifikationen fel försvinner lättheten att kunna lokalisera en skrift. Om man valt att använda systemet med ämnesuppställning i ett bibliotek så är en korrekt klassifikation nödvändig. Om ett annat system valts, som uppställning i förvärvsnummerordning, är den lokala katalogen och ämnesbibliografier än viktigare. Uppbyggandet av ett bibliotek är beroende av hur innehållet i en skrift tolkas och till vilket område eller ämne den som klassificerar bedömer att den skall tillhöra. Det finns flera klassifikations- och ämnesordningssystem och indelningsgrunder att använda. Ett sätt var att använda de ämnen som låg inom trivium och quadrivium och som fanns inom de filosofiska fakulteterna vid universiteten. Ett annat sätt var att följa hur vetenskapen systematiserats och organiserats. Bibliotekarier och bibliotek visar ett flertal tolkningar och anpassningar.²⁹³

Enligt hertig Julius biblioteksordning från 1572 skulle bibliotekets böcker och skrifter ordnas, inte med ett sofistikerat ämnesdjup, men väl i områden och fack. Klassifikationen skulle läggas till grund för hur skrifterna skulle ställas upp i biblioteket.²⁹⁴ Konrad Gesner (1545-1548) använde 21 huvudklasser i sitt klassifikationsschema där ämnena inom trivium och quadrivium samt ämnena inom de filosofiska fakulteterna utgjorde indelningsgrunden. Gesners huvudklasser var: 1. grammatik, 2. dialektik, 3. retorik, 4. poesi, 5. aritmetik, 6. geometri, 7. musik, 8. astronomi, 9. astrologi, 10. siarkonst och magi, 11. geografi, 12. historia, 13. ”artes

²⁹³ Buzas (1976) s. 135

²⁹⁴ Se bilaga 2, punkten 2.

illiterates”, vilket innebär arkitektur, måleri, metallurgi, sjöfart, hantverk och yrke, kemi, 14. fysik, vilket innebär naturvetenskap, 15. metafysik, 16. etik, 17. ekonomi, 18. politik, 19. juridik, 20. medicin och 21. teologi.²⁹⁵ Gabriel Naudé föreslog ett klassifikationssystem med följande motivering:

Då jag inte kan hysa större respekt för en regel, som inte kan följas, än för en författare som inte kan förstås, så tror jag att den enklaste ordningen alltid är den bästa, den minst invecklade, den mest naturliga, nämligen den som följer ämnesområdena teologi, medicin, rättsvetenskap, historia, filosofi, matematik, humaniora och enskilda andra ämnen, som underindelas i de olika ämnenas olika avdelningar, som därför bör vara någorlunda kända av den som leder biblioteket.²⁹⁶

Själva grunden för att kunna använda ett bibliotek var att skrifterna var ordnade så att man alltid visste var man skulle hitta de enskilda titlarna. Det innebar att det måste finnas system som tillämpades vid uppställning av dem. Naudé (1627) talade om principerna för böckernas uppställning och hur de skulle tillämpas. Den enskilda boken måste ha en bestämd plats, där den alltid gick att hitta.²⁹⁷ De regler och de scheman som skulle användas för ämnesindelningen måste vara enkla och naturliga.²⁹⁸ Varje huvudavdelning delades i underavdelningar. Teologin och filosofin kunde se ut på följande sätt:

Teologi: biblar (ordnade efter språk), koncilierna, synoderna, dekreterna, kanonerna (och allt som handlar om kyrkans konstitution), kyrkofäderna (grekiska och latinska), kommentatorerna, skolastikerna, lärda män av olika skolor, historikerna, kättarna

Filosofi: Hermes Trismegistos (varpå följer uttolkare, kommentatorer), Platon, Aristoteles, Raymond Lullus, osv, därefter kommer nytänkarna

Naudé föreslog att generella regler för varje ämnesområde formulerades så

att de universella och äldsta författarna alltid kom först,

att uttolkningarna och kommentatorerna sattes för sig själva i ordning efter de böcker de behandlar,

att enskilda avhandlingar följde den ordning och placering som ämnet hade,

²⁹⁵ Escher (1937a) s. 153, 160, samt Buzas (1976) s. 136.

²⁹⁶ Naudé (2006), s. 175

²⁹⁷ Naudé (2006) s. 43.

²⁹⁸ Naudé (2006) s. 44.

att böcker i enskilda ämnen placerades på den plats, som en gång var bestämd för ämnet.

Små böcker skulle bindas in, helst tillsammans med annat småtryck i samma ämne. Viktigast var att under alla omständigheter låta dem stå tillsammans med den ämnesgrupp de tillhörde. Småtryck från olika ämnen bör aldrig stå tillsammans, eftersom det lätt orsakar oreda och skulle göra det svårt att hitta bland dem och det är svårt att klassificera en volym med blandat innehåll och ämnesplacera den. Men Naudé var inte rigid och det fanns alltid lösningar. Skulle man inte lyckas klassificera en skrift eller hänföra den till något ämne så skulle man som nödlösning kunna placera alla småtryck på ett och samma ställe.

Den kunskapsorganisation, litteraturens tillhörighet till visst ämnesområde, som Hottinger (1664) förespråkade hade som grundförutsättning att skilja på dels språk dels innehåll. Följande sex ämnesområden fanns upptagna: Teologi, rättsvetenskap, medicin, historia, filosofi och filologi. Under varje avdelning fanns fyra principer att tillämpa: Äldre och allmänna verk kom alltid först. Förklaringar och kommentarer skulle alltid följa den enskilde kommenterade författaren. Monografier skulle alltid klassificeras och placeras efter sitt innehåll och slutligen skulle böcker i samma ämne alltid återfinnas på samma ställe.

När Leibniz anställdes som bibliotekarie i Wolfenbüttel hade hertig August skrivit in i hans kontrakt att han inte fick ändra på den ordning som rådde i biblioteket. Det sätt och den metod som använts för att klassificera böckerna skulle bestå och Leibniz ambition att i just det avseendet förbättra biblioteket kunde inte förverkligas. Som bibliotekarie hade han skapat ett system för klassifikation, *Idea Leibnitiana bibliothecae publicae secundum classes scientiarum ordinandae*. Grunden för indelningen var de fyra fakultetsområdena vid universiteten, det vill säga teologi, rättsvetenskap, medicin och filosofi samt de under filosofiska fakulteten hörande områdena.²⁹⁹ Huvudavdelningarna i Leibniz klassifikation var teologi, juridik, medicin, teoretisk filosofi, matematik, fysik, filologi och litteratur, civil historia, lärdomshistoria och bibliografi och sist samlingsverk och blandade arbeten. Under varje klass fanns underavdelningar. Medicin innehöll underavdelningarna patologi, farmakologi och kirurgi. Inom matematiken fanns astronomi och mekanik, och i underavdelningen mekanik fanns militär vetenskap såväl som arkitektur. Fysiken omfattade mineralogi, botanik, zoologi och kemi, såväl som ren och tillämpad fysik. Filologin omfattade grammatikor och lexika, såväl

²⁹⁹ Löffler (1917) s. 100.

som retorik och poesi. Historia omfattade alla perioder och alla folk. Hit fördes genealogi, heraldik samt seder och bruk. För det praktiska arbetet i biblioteket föreslog Leibniz ett system som byggde på den historiska utvecklingen av vetenskap och litteratur. Den tyska biblioteksforskaren Ilse Schunke har vad gäller Leibniz (1718) klassifikationssystem hävdad att Leibniz var direkt påverkad av den holländske lärde Johannes Lomeiers (1669) skiss till klassifikationsindelning.³⁰⁰ Newman däremot har inte kunnat hitta några hänvisningar till Lomeier i Leibniz skrifter. Om det här råder fortfarande osäkerhet eftersom material efter 1692 fortfarande återstår att publicera. Däremot finner Newman att Leibniz varit bekant med systemen som utarbetats av Gesner (1545-1548), Naudé (1627), Bacon, Clément (1635), Hottinger (1664), Morhof (1688) och Locke. Vid analys av Leibniz system hävdar Newman en stark influens från Gesner och Bacon.³⁰¹ Lackmann å sin sida menar att Leibniz låtit sig influeras av Gabriel Naudé.³⁰²

John Dury var mera kortfattad när han uttryckte sin mening om ämnesindelning. Eftersom det var väsentligt att bibliotekarien hade som uppgift att undervisa och vara en del av undervisningssystemet, så var det viktigt, för att kunna fullgöra detta, att upprätta en katalog över alla böcker och handskrifter alfabetiskt i titelordning och placera dem inom den avdelning de tillhör, det vill säga vetenskapsområde, ämnesområde och språkområde. Vid universitetsbiblioteken Uppsala och Lund skulle böckerna enligt paragrafen två i instruktionerna ordnas så att de följde vetenskapernas ordningsföljd.³⁰³

Bestånd, urval och förvärv

Ett biblioteks kvaliteter går att avläsa i det bokbestånd som har byggts upp. Däri avspeglar sig bibliotekets funktion, biblioteksägarens intressen och bibliotekariens tolkning av sitt uppdrag, att bygga upp och utveckla bokbeståndet. Att bygga upp ett bestånd innebär att göra ett urval. Vid Bodleian Library (1603) var det bibliotekariens uppgift att förvärva böcker och det var bibliotekariens goda omdöme som var avgörande för valet av bok och en garant för dess innehållsliga värde. I Uppsala (1655) och Lund (1666) hade bibliotekarierna uppgiften att se till så att "bibliotheket förses med nödigt antal nyttiga böcker, och årligen förökas".³⁰⁴

³⁰⁰ Newman (1966) s. 30.

³⁰¹ Newman (1966) s. 30.

³⁰² Lackmann (1966) s. 335.

³⁰³ Promotionsfesten i Uppsala den 27 maj 2005 (2005) s. 129.

³⁰⁴ Promotionsfesten i Uppsala den 27 maj 2005 (2005) s. 129.

Bestånds-, urvals- och förvärvsfrågorna fick ingen framskjuten plats bland biblioteksfrågorna förrän Gabriel Naudé (1627) tog upp den viktiga frågan hur många böcker ett bibliotek skulle innehålla. Leibniz (1689) behandlar också ett biblioteks bokbestånd i sin *Bibliotheca Universalis Selecta*. Bibliotekariens uppgift blev av särskilt stor betydelse, eftersom bibliotekarien var den person, som skulle verkställa biblioteksägarens intentioner. Det fanns bibliotek av olika typ, som relaterats ovan, och det gällde för bibliotekarien att veta hur man skaffade sig kunskap som rörde just den typ av bibliotek som skulle upprättas och vem det skulle rikta sig till, dvs. om det var ett bibliotek som skulle kunna ställas till allmänt förfogande eller om det var för eget bruk. Boksamlingens utformning var viktig då frågan måste ställas om den skulle byggas upp bara för att vara stor eller om det låg ett bibliofilt intresse bakom eller om det gällde att bygga upp ett bibliotek, som främst hade utgångspunkt i det innehållsliga, det vill säga representerade ett särskilt ämne eller en enskild vetenskap. Det kunde också vara ett bibliotek av encyklopedisk karaktär. Allmänt kan påstås att kvalitet medför kvantitet, men inte tvärtom.

Gabriel Naudés föreställning var att bibliotek skulle skapas för att kunna ställas till allmänt förfogande. Det innebar att det måste vara universellt. För att kunna uppfylla detta så måste de mest betydande författarna inom de olika vetenskaperna finnas representerade, så även alla slags böcker inom olika ämnen, såväl inom humanioran som inom naturvetenskaperna. Undantag fanns och det ankom på bibliotekarien att fälla avgöranden i urvalet. Ett bibliotek som gjorde anspråk på att vara universellt måste med nödvändighet omfatta alla ämnen, vilket också innebar böcker i stor kvantitet. En av de avgörande faktorerna för att bestämma hur många böcker som skulle ingå i ett bibliotek, var själva möjligheten att finna den bok som eftersöktes. Ett bibliotek skulle i princip omfatta all utgivning och biblioteken var den plats där var och en skulle finna vad som sökte.

Man måste också medge att det inte finns något som gör ett bibliotek mer rekommendabelt än, att när man söker något också finner det där.³⁰⁵

Absolut viktigast i allt förvärvsarbete är ”att man nogsamt skall bevara de böcker som förvärvats och som man förvärvar varje dag och icke tillåta att någon bok lider skada, går förlorad eller förkommer på något annat sätt.”³⁰⁶ Utan detta förhållningssätt vore inte ansträngningen att förvärva av något värde. Förvärvsarbetet krävde insikter och kunskaper. Först av allt konstaterar Naudé Det gäller ”att inte försumma något, som kan få betydelse eller komma till nytta för oss själva eller andra, som till exempel

³⁰⁵ Naudé (2006) s. 15.

³⁰⁶ Naudé (2206) s. 33.

kritiska småtryck, plakat, dissertationer, fragment, provtryck eller andra liknande saker som man nogsamnt bör samla och ordna i de genrer som de behandlar, ty det är det enda sättet att göra dem användbara.”³⁰⁷ Ännu mera viktigt var ”att man, bara för att man missaktat dessa små böcker, som enbart förefaller vara bagateller och stycken av ringa betydelse, förlorar ett otal bra samlingar, som ibland kan vara de mest intressanta böckerna i ett bibliotek.”³⁰⁸

Att kunna göra detta urval och att över huvud taget kunna välja ut böcker är en kompetens en bibliotekarie bör besitta. Det goda omdömet behöver förtydligas och Gabriel Naudé är mycket detaljerad när han beskriver hur en bibliotekarie bör förhålla sig. Att välja böcker till ett bibliotek

... kan utföras med värdighet av den, som inte har ett svekfullt, obetänksamt omdöme fullt med överdrifter och upptagen av naiva uppfattningar, vilket får många människor att förakta och bestämt ta avstånd ifrån allt det som inte är i deras egen smak, som om var och en skulle följa sin egen fantasi nycker, eller som om det inte vore en vis och förständig människas plikt att tala om alla ämnen utan åtskillnad och inte någonsin döma dem efter andras mening utan snarare följa omdömet, som man måste fälla, med hänsyn till tingens egen nytta och natur.³⁰⁹

Universaliteten i ett bibliotek innebar enligt Naudés uppfattning att både dåtida och samtida författare måste finnas representerade i bibliotekets samlingar. Uttolkare och kommentatorer var en nödvändighet. Böckerna skulle finnas på originalspråk, författarens eget språk eller det språk den enskilda boken var skriven på. De skulle finnas i de översättningar, som gick att finna, just för att de som inte behärskade några främmande språk också skulle kunna ta del av dem. Eftersom en översättning är en tolkning och omskrivningar, som gör att det skiljer sig från originalet, kan ha gjorts, är originalspråket viktigt. Opposition, ifrågasättande och meningsyttringar fick inte förtigas genom bibliotekens urvalsprinciper. Bibliotekarierna och biblioteken, om inga andra, blev garanter för att olika åsiktsriktningar fanns tillgängliga. De nya författarna skulle inte försummas till förmån för de gamla, de gamla författarna skulle inte försummas till förmån för de unga och småskrifter skulle inte försummas till förmån för stora verk. Bedömningar av innehåll och kvalitet var

³⁰⁷ Naudé (2006) s. 33.

³⁰⁸ Naudé (2006) s. 33. Gabriel Naudé visar drygt 20 år senare innebörden och vikten av det senast sagda, genom sitt samlande av Mazarinaderna, det vill säga de pamfletter, som skrevs om och mot kardinal Mazarin mot mitten och slutet av 1640-talet. Dessa Mazarinader finns samlade och har varit och är fortfarande av betydelse för forskningen om den tidens politik i Frankrike i allmänhet och om kardinal Mazarin i synnerhet.

³⁰⁹ Naudé (2006) s. 31-32.

bibliotekariernas uppgift och det dåliga fick inte väljas till förfång för det viktiga. Bibliotekarien måste vara nytänkande.

En användbar förvärvsteknik fann Naudé hos Richard de Bury, biskop av Durham, Lord Chancellor och Lord High Treasurer, tillika författare av verket *Philobiblon*. Hans metod var framgångsrik och den är värd att ta efter. De Bury lät sin omgivning förstå vilken kärlek han hyste till böcker och den starka önskan han hade att upprätta ett bibliotek. Det råd De Bury gav var att om man var i en position, så att man på något sätt kunde vara någon till nytta, eller i framtiden kunde vara en tillgång, så skulle man se till att få tillträde till många fina bibliotek, och som bonus för redan utförda tjänster eller kommande favörer skulle man då kunna få de mest utsökta och mest eftertraktade böcker och handskrifter och därmed en enastående hjälp att bygga upp sitt bibliotek.³¹⁰

Tillgången till pengar är avgörande för att kunna köpa böcker och därför borde alla ansträngningar läggas på att skaffa titlar som saknades i biblioteket i stället för att kosta på böcker dyrbara inbindningar och utstyrslar eftersom inbindningen bara är en tillfällig och yttre egenskap.³¹¹ För att biblioteket skulle se snyggt och tilltalande ut, så kunde böckerna bindas i fårskinn, kalvskinn eller marokäng och kläs med ett ornament, ett författarnamn och en titel i guldtryck. Arbetet skulle göras av en förgyllare, som var van att handskas med böcker. En bokbindare skulle underhålla böckerna och vid behov reparera ryggar, skadade omslag, ersätta kapitalband, rätta till felaktigt placerade ark, klistra in lösa kartor och illustrationer och rengöra smutsade blad. Detta för att allt i biblioteket skulle vara i gott skick och kunna bevaras länge. Det var bibliotekariens ansvar att ha uppsikt över tillståndet på bibliotekets böcker.

Bibliotekarien måste arbeta med omsorg och tålamod när det gällde att köpa böcker och arbetet skulle aldrig komma att upphöra, eftersom ”den yttersta fulländningen, som man skulle kunna önska, men som, när det gäller bibliotek, inte går att uppnå.”³¹² Hur svårt det än verkade vara att förvärva böcker till ett bibliotek, så måste man som bibliotekarie ”betänka att biblioteken bara är uppbyggda och värderade efter den service och den nytta man kan få ut av dem.”³¹³

Omdömet och tålamodet vid förvärv kan visa sig genom att ta lärdom av andra och illustreras väl genom Gabriel Naudés iakttagelse:

³¹⁰ Naudé citerar De Bury. Citatet återgivet i Naudé (2006) s. 34 not 46 i Axel Nelsons översättning av *Philobiblon* s. 48-49.

³¹¹ Naudé (2006) s. 35.

³¹² Naudé (2006) s. 37.

³¹³ Naudé (2006) s. 169.

Förvisso kan jag med sanning påstå, att under den period om två till tre år, då jag haft äran att möta herr de F. hos bokhandlare, har jag så ofta sett honom köpa gamla, illa inbundna och tryckta böcker, att det fick mig att le ända tills jag gjorde mig besväret att ta reda på omständigheterna och skälen till att han köpte dem. Skälen härtill tycktes mig så kloka att jag aldrig skulle kunna avledas från att tro att han har större kunskap om böcker, och att han talar med större erfarenhet och omdöme än någon annan människa, inte bara i Frankrike, utan i hela världen.³¹⁴

Leibniz gav genom bibliografin eller mera rätt uttryckt utkastet till *Bibliotheca Universalis Selecta* från 1689³¹⁵ råd till bibliotekarier och biblioteksägare om vad som skulle köpas in när man bygger upp ett bibliotek. *Bibliotheca Universalis Selecta* är inte råd i frågor som rör hur förvärv och urval går till utan mera en förteckning över vad ett bibliotek med nödvändighet skall innehålla. Den är rekommendationer på böcker inom avdelningarna teologi, juridik/politik, filosofi, matematik, fysik, medicin samt geografi och historia, filologi och några allmänna rekommendationer med allmänt och blandat. Under varje avdelning förtecknas författare ordnade efter efternamn, ibland följt av en kort titel samt ibland publikationsår. Korta kommentarer om bokens innehållsliga värde, noteringar om illustrationer och författarens betydelse förekommer. Inom varje ämnesområde går det att urskilja en kronologisk indelning. Huvudparten av de föreslagna titlarna är skrivna på latin men författare som skrivit på franska, italienska, spanska och engelska förekommer. Leibniz tog med klassiska författare från både antiken och medeltiden såväl som från sin samtid. De kataloger och bibliografier som Leibniz refererar till kommer från biblioteken Escorial, Kejsrerliga biblioteket i Wien, Bodleian Library i Oxford och Vatikanbiblioteket.

Hans syn på hur förvärv till ett bibliotek skulle gå till uttrycker han i ett brev till hertig Johann Friedrich i januari 1677. Brevet innehåller hans planer för hertig von Boineburgs bibliotek. Leibniz delade in sitt brev i två avdelningar, en som rör biblioteksverksamheten och hans befattning som bibliotekarie, specificerad i fem punkter,³¹⁶ och den andra berör frågor i hans roll som hertigens rådgivare.

Ett bibliotek skulle innehålla, för att vara användbart, grundinformation inom alla viktiga ämnen som teologi, allmän och privat rätt, medicin, matematik, filosofi, litteratur och historia. Ett noggrant urval snarare än mängd var avgörande för kvaliteten och ett väl och nogsamt hopkommet bibliotek var att föredra framför ett stort som bara skapats för att kunna visas upp, utan inre sammanhang och tanke. Förströelselitteratur kunde

³¹⁴ Naudé (2006) s. 12.

³¹⁵ Leibniz (1954) s. 428-462.

³¹⁶ Den franska originaltexten ligger till grund för den tolkning som redovisas.

förvärvas till ett bibliotek men bara om det rörde sig om kvalitet som var överlägsen andra, kanske för den uppmärksamhet boken fått och den debatt boken givit upphov till, eller någon annan speciell anledning. Leibniz kunde själv ge förslag på böcker som förtjänade en plats i biblioteket. För att få kunskap om vad som gavs ut runt om i Europa skulle Leibniz skapa ett nätverk, som dels kunde förse honom med upplysningar om vad som var planerat att ges ut eller som redan givits ut dels fungera som hans ombud. Han skulle använda sig av bokkataloger från bokmarknader, bokhandlare och han skulle ta hjälp av alla han korresponderade med. Precis som Naudé skulle han vara uppmärksam på hela bibliotek som skulle försäljas och som var av utomordentligt innehållsligt värde. På så sätt kom han över det mycket fina bibliotek som tillhört fysikern och vetenskapsmannen Martin Vogel eller Fogelius på latin. Leibniz räddade detta utmärkta bibliotek från att skingras genom att köpa det sammanhållet och i sin helhet.

Leibniz förordade i likhet med Naudé och till skillnad från sin medarbetare Hertel småskrifter såsom dissertationer, traktater, flygblad och tillfällighetsskrifter. Hertel värderade lyxutgåvor, sällsynta arbeten och typografiska mästerverk högre än Leibniz, som ingalunda underskattade värdet av dessa böcker, men han lade större vikt vid innehållet. Leibniz uppskattade inte böcker efter det värde de hade på marknaden utan framhöll att

Jag beaktar i huvudsak om författaren med sin bok har bidragit med något till den lärda världen ... När det handlar om böcker i vanliga ämnen så föredrar jag de små framför de stora, särskilt om de behandlar ett annorlunda ämne. Och då måste de små intressanta böckerna, de som försvinner med tiden, bevaras i de stora biblioteken; och hittar man samlingar med småskrifter så är det bra att ta dem.³¹⁷

John Dury värderade och betonade precis som Naudé och Leibniz värdet av omvärldskontakter när det gällde att förvärva böcker. Bibliotekarien skulle korrespondera med lärde inom olika ämnesområden, både inom och utom landet, för att få råd och kunna förvärva användbara titlar för att kunna utöka och förbättra samlingarna. Men viktigt var också att kontakterna skulle användas inom universitet för att föra en dialog med fakulteterna om värdet och nyttan av de böcker och handskrifter som

³¹⁷ Citatet hämtat från Löffler (1917) s. 97. Ich beachte hauptsächlich ob der Verfasser durch sein Buch der gelehrten Welt irgend einen Dienst geleistet hat. ... Wenn es sich um Bücher gewöhnlichen Stoffes handelt, so ziehe ich die kleinen den grossen vor, besonders wenn sie irgend eine besondere Materie für sich behandeln. Und dann müssen die kleinen interessanten Bücher, die mit der Zeit verschwinden, in den grossen Bibliotheken aufbewahrt werden; und findet man Sammlungen davon, so ist es gut, sie zu nehmen.

föreslogs till förvärv. Bibliotekarien skulle inte kunna missbruka sin ställning och underlåta att ta nödvändiga hänsyn till universitetets bästa och skulle därför underställas inspektion. John Dury menade att uppbyggnaden av bibliotek borde ske genom ett aktivt och offensivt förvärv. För att rätt titlar med rätt innehåll skulle kunna köpas, borde ämnessakkunniga alltid konsulteras. Förvärven eller bristen på förmåga att förvärva skulle kunna lindras genom lån mellan bibliotek. På så sätt skulle tillgången till litteratur kunna bli betydande och inte bara begränsad till det egna beståndet. Bibliotekarien skulle också lägga fram en lista på pliktleveranser, som kommit till universitetet från tryckerierna. Detta för att alla titlar skulle kunna bedömas av fakulteterna om de skulle införlivas i katalogen och göras tillgängliga eller inte. John Dury säger:

For I do not think that all Books and Treaties which in this age are Printed in all kinds, should be inserted into the Catalogue, and added to the stock of the Librarie, discretion must be used and confusion avoided, and a course taken to distinguish that which is profitable, from that which is useless³¹⁸

Det är ändå sällan som en bok inte innehåller något värdefullt. Böcker, som skänkts, skulle inte kastas bort, utan måste behållas. Därför skulle en särskild plats ställas i ordning för dessa och en katalog upprättas över dem i alfabetisk ordning, med författarnamn och angivande av vilket vetenskapsområde de tillhörde.

4.2.3 Ekonomiska spörsmål

Att ha bibliotek innebär kostnader. Sixtus IV gav i bullan från 1475 de ekonomiska förutsättningar som skulle gälla för biblioteket från och med bullans utfärdande. De medel som han anvisade biblioteket skulle täcka kostnaderna för driften av biblioteket med vilket avsågs både personalkostnader och kostnader för att kunna bevara skrifterna för att de bara genom sin ålder inte skulle komma till skada samt kostnader för att biblioteket skulle kunna förvärva för förnyelse. Sixtus IV omfördelade pengar så att bland annat tidigare utdelade författarbidrag framledes skulle tillfalla biblioteket. Reglerna för medelstildelning var noga uttänkta och utformade.

En årlig redovisning och en särskild rapport skulle avläggas för att visa hur anslagen använts. Anslagen skulle ovillkorligen gå till bibliotekets skötsel och något annat var under inga villkor tillåtet och ingen kunde sätta sig över eller ändra på vad påven hade bestämt. De ekonomiska spörsmålen vid Vatikanens bibliotek rörde främst åtgärder av praktisk

³¹⁸ Dury (1972) s. 23.

natur kopplade till de fysiska dokumenten. Det gällde att träffa avtal med köpmän som sålde papper och pergament och med bokbindare, kopister, och miniatyrmålare. Utöver vad som framkom i bibliotekariens arbetsbeskrivning började Platina hantera bibliotekets ekonomiska frågor. Han förde journal över bibliotekets räkenskaper, det vill säga utgifter och inkomster, för att klarlägga och reda ut de egentliga kostnaderna för biblioteket. I så måtto kom Platina att påverka bibliotekets ekonomiska betingelser. Häri går det att följa hur Sixtus IV:s intentioner förverkligades med avseende på bibliotekslokalernas inrättande och utrustning, handskrifternas restaurering samt kopiering, illuminering och volymernas färdigställande och dekorerung.³¹⁹

Hertig Julius av Braunschweig och Lüneburg var ägare till ett bibliotek som växte. Om hans ambitioner att utvidga sitt bibliotek kan det inte råda några tvivel. Biblioteket skulle tjäna ett syfte, det vill säga vara användbart för dess ägare. Eftersom hertigens samling av skrifter växte var det naturligtvis nödvändigt med ett omhändertagande av dem och en inre ordning var påkallad. Av denna anledning utfärdade hertig Julius 1572 biblioteksföreskrifter innehållande uppgifter om plikter och åligganden för bibliotekarien. Föreskrifterna har en påtagligt praktisk karaktär. Till att inneha bibliotekariens uppgift valde hertig Julius Leonhartt Schroter³²⁰.

I Cambridge erhöll bibliotekarien två hundra pund, med personligt ansvar, för att kunna bevara och reparera de böcker som skadats eller ersätta dem som förkommit. Han skulle en gång om året redovisa för rektor och universitetets styrelse eller närhelst under året som rektor eller hans ersättare bestämde. Om någon bok eller del av bok hade avlägsnats eller försvunnit från biblioteket eller på något sätt skadats skulle bibliotekarien återställa den eller ersätta den med en likvärdig inom tre månader annars skulle han förlora sin befattning och betala tre gånger den försvunna eller skadade bokens värde. Ingen bok fick lånas ut eller avlägsnas från biblioteket utan speciellt tillstånd och medgivande från universitet. Vid förlust till följd av detta var konsekvenserna för bibliotekarien desamma som beskrivits ovan det vill säga att han skulle betala tre gånger den utlånade eller förkomna bokens eller instrumentets värde.³²¹

³¹⁹ Müntz och Fabre (1887) omnämner dokumet rörande ekonomiska spörsmål på sidan 137 i sin ovan omnämnda skrift *La bibliothèque du Vatican au XVe siècle d'après des documents inédits*.

³²⁰ Det står att läsa i Karl Baders *Lexikon der Deutschen Bibliothekare im haupt- und nebenamt bei fürsten, staten und städten* från 1925 att Leonhartt Schroter anställdes som den förste bibliotekarien hos hertig Julius 1571. Han stannade på sin post bara ett kvarts år och slutade plötsligt 1572. Han var uselt avlönad och fick utstå mycket från hertigen. I Karl Baders text föreligger en antydning om oegentligheter från Schroters sida, men utan någon närmare specifikation.

³²¹ Bil. 3, § 3.

Det ekonomiska åtagandet som ålåg bibliotekarien vid Bodleian Library³²² i Oxford var att föra ett register över bibliotekets donatorer och välgörare och deras gåvor, om det så var böcker, pengar eller annat, som kunde lända biblioteket och studenterna till fördel.

I Strasbourg gällde 1616 att om det fanns behov av att köpa in böcker till biblioteket, vilket bibliotekarien gjorde på uppdrag, så skulle han utföra detta enligt önskemål och göra det på det minst dyrbara sättet och alltid visa stor sparsamhet. Dessutom skulle han se till att böckerna kom till universitetet och biblioteket i oskadat skick.³²³ I en särskild liggare skulle bibliotekarien förteckna donatorer av böcker och medel till biblioteket. Förteckningen skulle vara utförförlig och detaljerad.³²⁴ Två gånger om året skulle biblioteket förevisas och förevisas som den skatt det är. Bibliotekarien skulle visa förteckningar, kataloger och alla böcker, allt för att förekomma framtida missbruk och förstörelse. Besiktning av biblioteket skulle ske varannan månad och bibliotekarien skulle med respekt möta dem som utförde inspektionen och åtfölja de råd som gavs för att kunna hålla hög standard på biblioteket.³²⁵

Leibniz upplevde problem med att få pengar till att köpa böcker till biblioteket. Han föreslog därför att lägga skatt på stämpelpapper och låta inkomsterna från detta oavkortat gå till biblioteket för att få medel för att bevara och utveckla samlingarna. En sådan skatt skulle kunna motiveras med det samband som finns det vill säga, det som kommer från papper blir åter papper, då det skall används till böcker. Leibniz var övertygad om att denna skatt inte skulle möta motstånd. Den effekt och den vinst som denna skatt skulle ge skulle komma alla till del. På detta sätt kunde litteratur ställas till barnens och de ungas förfogande så att de kunde ta del av vetenskapernas framsteg och utveckling. Dessutom skulle hjälpmedel kunna införskaffas så att var och en skulle kunna upplysa sig inom områden som medicin och ekonomi, i rättssaker och i arkitektur bland mycket annat. Alltså till allas gagn.³²⁶

4.3 Det visionära arbetet – andra spåret

Det andra spåret behandlar det visionära arbetet med vilket skall förstås det arbete som hämtar sin grund i biblioteket som idé, ett önskvärt

³²² *The Life of Sir Thomas Bodley written by himself together with the first draught of the Statues of the publick library at Oxon* (1906).

³²³ Bil. 4, § 8.

³²⁴ Bil. 4, § 9.

³²⁵ Bil. 4, § 10.

³²⁶ Fellerius (1718), s. 125-128, s. 128-138 "Idea Leibnitiana"

bibliotek, som ännu inte är förverkligat men väl på gång, idémässigt konkretiserad i skrift och tal. Visionerna är de enskilda bibliotekariernas tankar så som de utvecklats i pågående verksamhet. Det finns egentligen inga alldeles bestämda tidpunkter för före och efter det ena eller det andra inom perioden 1475 till 1780, men ändå finns dokument som i sig haft mer eller mindre av övergångskaraktär mellan de olika spåren såväl områdes- som tidsmässigt.

Det faller sig helt naturligt att börja med det första dokumentet som återopas i denna undersökning, nämligen påvens bulla från 1475. Redan i detta börjar det andra spåret. Ett bibliotek, byggs inte upp utan en bakomliggande tanke eller åtminstone en föreställning om vad dokumenten i biblioteket skall användas till, tjäna för syften eller vara symbol för. Biblioteksägarens syn på sitt bibliotek är något som bibliotekarien måste förhålla sig till i sin yrkesroll och i sin yrkesverksamhet. I de fall en bibliotekarie anställdes kom biblioteksidéen att omfatta mer än bara begreppet bibliotek. Däri innefattades det uppdrag som klargjorde vad bibliotekarien skulle göra i biblioteket, frågor om varför det upprättades och hur det skulle användas. I idén rymdes visionsaspekter, framtidsbilder och tankar om utveckling. Detta är steg nummer två i den progression i yrkets utveckling jag försöker beskriva.

När den katolska kyrkan, genom bullan av den 15 juni 1475, i det som anses som bibliotekets urkund, etablerade kyrkans huvudbibliotek, Vatikanbiblioteket i Rom, återfinns i inledningen ord som blir vägledande för biblioteksverksamheten. ”Till heder för den kämpande Kyrkan, till spridning av den katolska tron, samt till nytta och heder för de bildade som sysslar med lärda studier”,³²⁷ var de ord Sixtus IV använde. Påven inrättade biblioteket för att ta hand om allt det gamla som de tidigare påvarna samlat och bevarat. Han inrättade det samtidigt för att fortsättningsvis utvidga det genom förvärv av litteratur som skulle hjälpa dem som arbetade för spridningen av den katolska tron och för att biblioteket skulle ge dem som sysslar med lärda studier och forskning tillgång till skrifter för att studera och samtidigt tillhandhålla lokaler för dem att studera i. Påven underströk den stora betydelsen av studier i allmänhet och av de lärdas arbete i synnerhet. Biblioteket hade dubbla roller. Det skulle bevara skrifter som författats inom olika ämnen. Biblioteket skulle vara den institution som skulle göra det möjligt att ta del av och studera forskningens resultat och de lärdas arbete för att på så sätt skapa möjligheter att i framtiden göra innehållet i skrifterna tillgängligt för andra lärda och forskare, vars uppgift sedan skulle vara att föra dessa rön vidare. Biblioteket hade en bevarandepuppgift och en uppgift att

³²⁷ Svensk översättning Georg Stenborg, Uppsala universitet, Uppsala.

tillgängliggöra, som var starkt förknippad med en spridningsuppgift, om än mera passiv i den senare. Bibliotek och arkiv tillhörde samma enhet i påvens organisation men den uppdelning som nu gjordes genom att skilja böcker från administrativt material lade grunden för den förändring som skapade ett separat bibliotek och ett separat arkiv. Påven Paul V gav 1612 arkivet och biblioteket varsin ledning och det blev således två enheter.³²⁸ Först senare, 1630, fick arkivet benämningen ”Archivio Segreto Vaticano”.³²⁹

Bullan är det officiella utnämningsskildet för Bartolomeus Platina som ”dessa böckers och detta biblioteks styresman och väktare”.³³⁰ I bullan används orden ”custos” och ”gubernator”. Bartolomeus dei Sacchi, kallad Bartolomeus Platina, levde mellan åren 1421 och 1487. Han var akademiker och hade under Paul II:s pontifikat behandlats illa, men tagits till heder av Sixtus IV. Platina var mest känd som den historiker som tecknat påvarnas historia.

Titlarna ”custos” och ”gubernator” betyder tillsynsman och ledare, men Platina titulerade sig själv ”bibliothecarius”, vilket han i praktiken var, det vill säga han ägde skötseln av påvens bibliotek och det som blev Vatikanbiblioteket. Han fick anställa två medhjälpare vars benämningar och titlar blev ”custodes” och 1481 blev titeln ”custos” officiell som medhjälpare till bibliotekarien.³³¹ Det fanns en skillnad mellan den befattning som Platina hade och den ställning som det innebar att vara medhjälpare. Det illustrerades tydligt av den betalning som utgick för arbetet. Bibliotekariens, Platinas, lön uppgick till 120 dukater om året medan hans medhjälpare erhö11 12. Den första liggaren över bibliotekets funktionärer som upprättades bär Romolo Mammacinis namn och börjar med Bartolomeus Platina som bibliotekarie och Guazzelli och Chadel som bibliotekariens medhjälpare. Uppgiften om att Platina var den förste i förteckningen över Vatikanens bibliotekarier bidrar till att stärka uppfattningen att Vatikanbiblioteket verkligen grundades 1475 under Sixtus IV:s pontifikat. Dokument- och skriftsamlingarna inom Vatikanen befann sig i oordning. De var spridda på olika håll utan bestämd och särskilt avsedd förvaringsplats. Skrifterna som fanns hade tillhört och förvärvats av tidigare påvar, men var i sådant skick att åtgärder behövdes för att kunna bevara dem. Både skrifternas ålder samt det dittillsvarande bristande intresset som var så påtagligt hade bidragit till det dåliga skicket. Sixtus IV lät samla ihop de skrifter som fanns, såg till att iordningställa en

³²⁸ Chadwick (1978) s. 8.

³²⁹ Franklin (2002) s. 374.

³³⁰ Svensk översättning Georg Stenberg, Uppsala universitet, Uppsala.

³³¹ Ruyschaert (1973) s. 21.

särskild och lämplig förvaringsplats för dem och sorterade dem med all omsorg för att ordning skulle råda. Till att sköta detta, att vakta skrifterna med all omsorg och iver, att vara böckernas och bibliotekets styresman och väktare, utsågs magister Bartholomeus Platina.

Inledningsvis beskrivs inte bibliotekariens arbete som visionärt. Det kan däremot sägas att Sixtus IV genom sin beskrivning av vad han vill med biblioteket lägger grunden för inom vilka ramar Bartolomeus Platina kan tänka visionärt. Sixtus IV själv talar om bibliotekets betydelse för kyrkan, för spridningen av den katolska tron och om nyttan för dem som ägnar sig åt studier och forskning. Han menade att genom biblioteket skulle de som utövade de fria konsterna få tillgång till, på ett och samma ställe, det som kunde ge deras konstnärliga utveckling bättre förutsättningar. Dessutom skulle biblioteket ge dem en plats och en lokal för att kunna studera i.

Det faktum att påven ger biblioteket ekonomiska ramar för sin verksamhet och att lokaler blir iordningställda för samlingarna är tecken på att en organisation kommer att byggas upp. Inriktningen och målen för bibliotekets verksamhet är klart uttalade i bullans första mening och innebär följande fokuseringar:

1. verka för den stridande kyrkans upphöjelse,
2. sprida den katolska läran och verka för den katolska trons tillväxt,
3. arbeta för lärandets framsteg och utveckling samt vara till nytta och heder för alla lärda och vetgiriga.

Bullan reglerade inte i detalj Platinas arbetsuppgifter, men han gav själv sin befattning en innehållslig tolkning, som resulterade i ett omfattande arbete. Som styresman och väktare måste han bygga och införa rutiner för att hantera utlån, krav, förvärv, katalogisering och uppställning av skrifter i biblioteket. Platina inledde sin bana som bibliotekarie med att få dessa praktiska arbetsmoment att fungera. Hans tolkning av inriktning och mål blev vägvisare för vilka arbetsuppgifter som behövdes och som måste utföras.

Biblioteket var inte enbart ämnat för påvens behov och heliga studier utan det var tänkt att det skulle vara öppet för lärda som ägnade sig åt forskning och studier i litteraturen. Det skulle alltså vara allmänt tillgängligt och bibliotekets verksamhet skulle inriktas på förvärv, utgivning och genomgång av skrifter. Personalen vid biblioteket bestod av flera personer och arbetet var välorganiserat. Drygt hundra år efter bibliotekets inrättande 1591 fanns nio personer sysselsatta i biblioteket, med inriktning och kompetenser som tyder på att biblioteket gått från att vara ett bokmagasin

där bibliotekarien vårdade och vaktade till en institution med nya verksamheter inom bibliotekets hägn. Skrivare som behärskade latinet och grekiskan, liksom granskare och korrekturläsare inom både latin och grekiska och en konservator fanns vid biblioteket. Personalgruppen utökades med skrivare som behärskade hebreiskan.

Den gängse definitionen av bibliotek som boksamling och plats för förvaring av böcker och plats där man kan konsultera böcker kompletteras av Konrad Gesners som, 1545-1548 i *Bibliotheca universalis* ger bibliografien och bibliografins funktion betydelsen bibliotek. Ett bibliotek där det inte går att lägga handen på den fysiska skriften men väl få en noggrann beskrivning av den med kommentarer. Bibliografien kan vara universell omfattande all utgivning och den kan också vara universell inom ett speciellt ämnesområde. Bibliografien med den bredare betydelsen bibliotek och dess funktion som universell och heltäckande väckte bibliotekariers fantasi om vad bibliotek skulle kunna utvecklas till och hur vetenskap skulle kunna spridas.

Vid universitetet i Cambridge hade det praktiska arbetet med vård, uppsikt och utlån varit förhärskande fram till 1629 och utnämningen Abraham Wherlock till universitetsbibliotekarie. Som språkvetare med anglosachsiska och orientaliska språk som specialområde, hade han ett gott rykte i den lärda världen och han var hängiven sitt bibliotek. Med hans sätt att kunna övertyga om bibliotekets värde i undervisning och forskning påbörjades en förändring av bibliotekets funktion och biblioteksarbetets innehåll.

Det bibliotek, som Gabriel Naudé först var verksam vid tillhörde Henri de Mesmes. Naudé tillägnade också honom sin bok *Advis pour dresser une bibliothèque* (1627) och redan i adressen till de Mesmes ger Naudé en bild av hur han själv uppfattade sin skrift och vad den handlade om samt vad som skulle ingå i en bibliotekaries uppgifter och vilka kunskaper och egenskaper en bibliotekarie borde ha. Naudé framhävde själv det nydanande i sina texter och menade att han var pionjär på flera områden som till exempel vad gällde val av böcker som skulle ingå i ett bibliotek, hur man skulle gå tillväga när man skulle köpa böcker och hur man skulle ställa upp dem så att de både lätt kunde återfinnas och dessutom pryda sin plats i ett vackert bibliotek.³³² Det var förknippat med stora svårigheter att lyckas med detta därför att det var nödvändigt med kunskaper i många ämnen. Förutfattade meningar var bannlysta och det var inte lämpligt att låta sig styras av vad andra tyckte. Särskilt viktigt var detta för en

³³² Naudé (2006) s. 5.

bibliotekarie när en författares kvaliteter och förtjänster skulle bedömas. Gabriel Naudé kan betraktas som pionjär. Om *Advis pour dresser une bibliothèque* sägs att ”den banbrytande boken förtjänar att läsas ännu idag.”³³³ Även om han själv framhöll sig som pionjär så medgav han att han förvisso hade föregångare i litteraturen.

För Gabriel Naudé var ett bibliotek en inrättning, ett instrument och en arbetsplats som skulle tjäna den enskilde forskaren och forskningen i stort. Biblioteket skulle vara ett säkert arbetsverktyg och en säker väg för att komma i åtnjutande av andras forskningsresultat. För att det skulle kunna vara verklighet så var kännedom om andra biblioteks bestånd en nödvändighet. Genom att kopiera andra biblioteks kataloger gick detta att uppnå. Konsekvenserna av denna katalogkopiering blev att flera bibliotek fick kännedom om varandras skrifter och kunde mellan låna mellan sig eller byta dubletter.

När Naudé var verksam fanns flera mycket stora och betydelsefulla privatbibliotek uppbyggda av politiskt viktiga och framstående personer. Kloster, skolor och kollegier hade värdefulla samlingar men de var tillgängliga endast för ett fåtal utvalda. Naudés högsta ambition var att förmå dem som ägde bibliotek att öppna och ställa dem till förfogande för den lärda världen. Han ville skapa det ”vetenskapliga biblioteket” och ”det allmänna biblioteket”. Det fanns vid den här tiden tre bibliotek, som i någon mån representerade och var förebilder för det Naudé eftersträvade. De fanns inte i Frankrike men väl i England och Italien, nämligen Thomas Bodleys bibliotek i Oxford, Angelicabiblioteket i Rom³³⁴ samt Ambrosianabiblioteket i Milano. I sitt arbete med att förverkliga sin idé försökte han frammana biblioteksägares strävan efter odödlighet,³³⁵ en stark drivkraft som skulle kunna fungera när det gällde att bygga upp ett bibliotek. För att lyckas visar Naudé exempel på krigsherrar, härförare och kungar som alla rest sig både onödiga och överflödiga minnesmärken och som tillerkänns en otillbörlig aktning. Naudé ville med dessa exempel visa att all aktning istället borde tillfalla dem som byggde upp bibliotek och ställde dem till allmänhetens förfogande.³³⁶ Bibliotek skulle inte betyda någonting och skulle inte vara till någon nytta om inte biblioteksägaren hade för avsikt och uttalade en klar ambition att ställa biblioteket med alla sina dokument till allmänhetens förfogande, och aldrig förmäna någon som behövde konsultera biblioteket att få göra det. Och för att kunna

³³³ Graesel (1902) s. 33.

³³⁴ Jarolf (2006) i *Biblis* nr 36 vintern 2006/07, s. 44-49.

³³⁵ Naudé (2006) s. 8.

³³⁶ Naudé (2006) s. 8-9.

hantera detta allmänna nyttjande var det av synnerlig vikt att noga välja den person som skulle vara bibliotekarie.³³⁷

Naudé försökte locka fram en annan drivkraft och uttalade en dröm om ett bibliotek där bibliotekarie kunde ge var och en en möjlighet att få känna sig som kosmopolit, och att i ett bibliotek kunna få reda på allt, kunna få se allt och inte behöva vara ovetande på något område.³³⁸ Aldrig skulle någon som kunde ha användning för böckerna i ett bibliotek hindras från att få tillgång till dem. Med allmänhet menade Naudé, när han skrev sin bok om bibliotek 1627, de lärde som inte själva hade råd att skaffa sig egna böcker eller bibliotek.

Kardinal Richelieu formulerade i sitt testamente (1642) att han ville bygga upp ett bibliotek som var så fullständigt som möjligt. Det skulle vara ett bibliotek som inte bara skulle tjäna hans familj utan också stå till allmänhetens förfogande. Han beordrade att en bibliotekarie skulle vårda det och bevara det för framtiden samt att hålla biblioteket öppet så att böckerna kunde konsulteras där utan att flyttas därifrån.³³⁹

I avhandlingens inledning sägs att ett bibliotek enligt Leibniz är:

... en skattkammare bestående av det mänskliga tänkandets rikedomar, [...] som med ett ord kan beskrivas, som en församling av alla seklers och alla nationers största och mest betydelsefulla män som förmedlar sina främsta idéer till oss
...³⁴⁰

Leibniz redovisade sin grundtanke med bibliotek i ett brev till hertigen av Wolfenbüttel, *Representation à S.A.S. le Duc de Wolfenbüttel, pour l'engager à l'entretien de sa Bibliothèque*, vari han menade att ett välförsett bibliotek skulle vara som en vetenskaplig tidskrift och ett tryckt arkiv där man kunde finna texter i rättsfrågor, om landets styre och ekonomi. Bibliotekets största användningsområde låg inom rättskipningen, försvaret av sanningen och i kampen mot fel och brister. På samma sätt och med samma mål och inriktning hade bibliotek också upprättats inom kyrkan och inom undervisningen.

Ett bibliotek skulle inte kunna fortleva, hur bra det än var, om det inte tilläts växa och att samlingarna utökades. Varje dag kom nya skrifter inom

³³⁷ Naudé (2006) s. 51.

³³⁸ Naudé (2006) s. 10.

³³⁹ Franklin (1969) s. 22, och Jacob (1644) s. 481-483. Testament de Richelieu finns på Archives nationales, serie S, carton n 6, 212.

³⁴⁰ ... le tresor des richesses de l'esprit humain, [...] En un mot c'est comme une assemblée des plus grands hommes de tous les siècles et de toutes les nations, qui nous disent leurs pensées les plus choisies.. Se även not 1.

teologin, juridiken, fysiken och matematiken och inom många andra områden. Detta, menade Leibniz, det var i sanning bara början på vad som skulle komma. Det skulle inte dröja länge innan de allra bästa biblioteken blev gamla till sitt innehåll om inte samlingarna utökades och förnyades. Hertigens av Wolfenbüttel bibliotek hade under lång tid varit eftersatt. Därför menade Leibniz att det fanns anledning att befara att detta berömda bibliotek kunde förlora sitt goda rykte om ingen förändring kom till stånd. Vetenskap om frånvaro av utveckling sprids snabbt och vida omkring och det svåraste som finns är att återerövra ett gott rykte som gått förlorat. Samma sak kan drabba vilket bibliotek som helst och därför gäller att aldrig tillåta passivitet när det gäller att bevaka vad som skrivs och publiceras och samtidigt förvärva den litteratur som kan ge biblioteket ett aktuellt och uppdaterat innehåll.³⁴¹

John Dury, en reformator för den engelska puritanismen, en förkämpe för utbildningens uppbyggande och spridning såg i sin vision biblioteken och bibliotekarierna som verktyg och agenter för detta. Dury var en ivrig förespråkare för bibliotekarien som kulturmissionär,³⁴² en dimension som låg över väktarens funktion och rollen som bokförmedlare, som vi sett beskrivas ovan. Bibliotekarien som utförare skulle för detta ändamål använda sig av biblioteket och bibliotekets innehåll. John Dury (1596-1680)³⁴³ föddes i Edinburgh men hade huvudsakligen vuxit upp i Sedan, där han gått i skola. Han studerade i Oxford, England. Under sin tid i den protestantiska kyrkans tjänst kom han i kontakt med Samuel Hartlib (?-1662), som kom att ägna sig åt religiösa och vetenskapliga projekt tillsammans med Amos Comenius (1592-1670) och andra som var inblandade i att reformera undervisningen på kontinenten. Comenius började med att göra om undervisningssystemet. Genom sina läroböcker strävade han efter att nå en allmän kunskapsnivå. Hartlib flyttade från Tyskland till England och blev en drivkraft såväl inom forskningen som inom det religiösa området. Dury ägnade sig framför allt åt att försöka förena de protestantiska kyrkorna i Europa, vilket medförde resor och besök i flera europeiska länderna. När den puritanska revolutionen började 1640 såg Comenius, Hartlib och Dury möjlighet att börja sitt reformprogram. De ville starta ett nytt universitet i London för att utveckla en allmän universell kunskap. Detta gick inte att förverkliga, trots kyrkans

³⁴¹ Fellerius (1718) s. 125-128.

³⁴² Garnett (1899) s. 178

³⁴³ När det gäller John Dury så är förutom grunddokumentet, *The Reformed Librarie-Keeper*, som beskriver biblioteket och bibliotekariens uppgifter och funktion, en artikel publicerad 1892 i *The Library: the transactions of the Bibliographical society* viktig ur den synpunkten att den behandlar John Dury som bibliotekarie. Ytterligare läsning och uppgifter om Durys biografi finns att få i Batten, J. Minton (1944). Durys insatser och ambitioner inom 1600-talets undervisnings- och skolväsen behandlas i Adamson (1971).

stöd. Comenius lämnade England men Hartlib och Dury blev kvar och engagerade sig i att reformera kyrkan. De ivrade för reformer som skulle förbättra undervisningen i skolan från de första åren och uppåt. Bättre skolor, bättre religiös utbildning och bättre kunskapsorganisation skulle också ge biblioteken en roll i samhället och i reformarbetet. John Durys *Reformed School* väckte viss opposition och fick kritik,³⁴⁴ som menade att Durys avsikt var att ersätta universiteten med en annan utbildningsform. Det är den här kritiken som får Dury att förtydliga sina tankar och förklara att det inte alls var hans avsikt att åsidosätta universiteten.³⁴⁵ Sin uppfattning om universiteten och deras roll inom den utbildningsgång han eftersträvade beskrev han som att universitetets sanna och riktiga uppgift skulle vara att publicera och göra bekanta problem och frågor som inte tidigare behandlats eller ställts. En uppgift var också att upptäcka de fel och rätta till den skada som saker som felaktigt behandlats som sanna och riktiga ställt till med och fylla ut de brister och täcka det som saknats till förmån för alla yrken.³⁴⁶

I en liten skrift daterad den 16 augusti 1646 ger han sin syn på bibliotekariens i Oxford befattning. 1650, samma år som John Dury blev bibliotekarie vid King's Library vid St. James' Palace i London, publicerades hans *The Reformed Librarie-Keeper: Two copies of Letters concerning the Place and Office of a Librarie-Keeper*, som utgjorde en del av det stora reformprogram, som beskrevs i *Reformed School*, där bibliotek och bibliotekariens roll har betydelse.

The Reformed Librarie-Keeper är uppdelad på två avdelningar. Den första avdelningen beskriver det praktiska och administrativa biblioteksarbetet, den andra talar om bibliotekets övergripande roll. John Dury målar här ut sin vision.

Bibliotekens och bibliotekariernas viktigaste uppgift är att göra kunskapen tillgänglig. Likt Naudé och Leibniz var Durys främsta argument för bibliotek att det skulle vara användbart för alla. Bibliotekariens uppgifter och ansvar var enligt Durys uppfattning precis desamma som en akademikers. Bibliotekarien skulle arbeta tillsammans med fakulteten och delta fullt ut i det intellektuella arbetet inom akademien. Bibliotekarien var själv en akademiker som arbetade med andra akademiker och av den anledningen skulle han få en anständig lön liksom sina akademiska kollegor:

³⁴⁴ Adamson (1971) s. 152.

³⁴⁵ Adamson (1971) s. 152.

³⁴⁶ Adamson (1971) s. 153. Adamson citerar ur *Reformed School* ett längre stycke där Dury klargör förhållandet i utbildningen från första stadiet över college och vidare mot universitetens roll.

....but I have thought that if the proper employments of Librarie-keepers were taken into consideration as they are, or may bee made useful to the advancement of Learning; and were ordered and maintained proportionally to the ends, which ought to bee intended thereby; they would bee of exceeding great use to all sorts of Scholars, and have an universal influence upon all the parts of Learning, to produce and propagate the same unto perfection.³⁴⁷

En iakttagelse som Garnett gjort när det gäller John Dury och hans verk är svår att utelämna och låta bli att förmedla vidare. I Garnetts ögon är nämligen ”good old John Dury, the first who discovered that a librarian had a soul to be saved.”³⁴⁸

Visionerna talar om det allmänna biblioteket, det universella biblioteket, det encyklopediska biblioteket och med uppgifter som sträcker sig utanför bibliotekslokalens väggar. Visionerna ligger i tillgång till andra biblioteks skrifter genom lån. Visionerna innehåller tankar om beståndsförnyelse som möjliggörs genom innovativa metoder för finansiering. Bibliotekarierna verksamma under 1600- och 1700-talen låter oss ana ett universellt och globalt bibliotek under uppbyggnad.

4.4 En ny dimension – tredje spåret

I det tredje spåret, en ny dimension, ägnas uppmärksamheten åt bibliotekarien, människan, som arbetar i de bibliotek där praktiker och tekniker redan är befintliga och visioner formuleras. Människorna i bibliotekarierollen finns där och med sina egna tankar och med sina egna idéer utvecklar och diskuterar de bibliotekariens roll, förhållningssätt och attityd till sitt arbete, till arbetets innehåll, till uppdragsgivare, till nyttjare, till kollegor och till det som biblioteken genom bibliotekarien skall representera. Det handlar också om kompetensfrågor.

Redan under 1500-talet, efter Bartolomeus Platinas tid som bibliotekarie, skrevs ett dokument, *Officio del bibliothecario*, som fortfarande finns i Vatikanens bibliotek och som beskriver den perfekta bibliotekarien. Det är inte en bibliotekaries egna tankar utan en utomståendes idealbild av en bibliotekarie och handlar om den kunskap bibliotekarien skall ha, hans attityd till arbetet, hur han skall uppföra sig och hur han skall bemöta besökande.³⁴⁹

³⁴⁷ Dury (1983) s. 16-17.

³⁴⁸ Garnett (1899) s. 190.

³⁴⁹ Bibliothèque du Vatican, fonds d’Urbain, n0 1248, ff.58-59. Uppgiften hämtad ur Müntz (1887) s. 26 not 1. Referensen är kontrollerad med bibliotekarien doktor Massimo Ceresa, vid Vatikanbiblioteket den 29 november 2006. Urb. lat, 1248, ff. 58-

Gabriel Naudé (1627) beskriver för den typ av bibliotek som han företräder och önskar se, det allmänt tillgängliga, universella och encyklopediska biblioteket, de egenskaper och kvalifikationer som är önskvärda. Där måste bibliotekarien ha en uttalad vänlighet och uppträda med stor försiktighet i mötet. Därför är det viktigt att den som utses till bibliotekarie är en ärbär och lärd man, som kan böcker. Han skall tituleras bibliotekarie och få bibliotekaries status med en god lön, precis som på andra berömda bibliotek, där flera framstående män sett det som ärofyllt att få en befattning som bibliotekarie. Detta har i sig gjort att många med stor lärdom och skicklighet sökt sig till biblioteken.

John Dury (1650) framhåller att bibliotekariens självuppfattning är viktig. Om bibliotekarierna förstod och såg sig själva i den typ och roll av arbete som de har med arbete i samhällets och forskningens tjänst så skulle de kunna arbeta för kunskapsspridning och lärandets framskridande. Till tjänst som bibliotekarie skulle inte någon kallas som inte hade tron på och kunde tjäna utvecklingen av lärandet och vara med och främja och utveckla den allmänna undervisningen.³⁵⁰ Att arbeta som bibliotekarie är främst att tillhandahålla det material, som kan ligga till grund för undervisning och lärande, som finns i böcker och handskrifter. Det innebär också att försöka utöka denna tillgång och föreslå dem som har mest nytta av det att studera och använda det. Bibliotekariens funktion är att vara en betydelsefull förmedlare av dessa tillgångar av kunskap och han skall också lära ut hur man orienterar sig i dem och använder dem.³⁵¹

Betoningen i Durys budskap ligger på ett annat och nytt nyttjande av bibliotekariens kompetens och arbete än det som dittills gällt.

59. I ett kompletterande brev av den 19 november 2008 bekräftar doktor Massima Ceresa dateringen av dokumentet till 1500-talet.

El bibliothecario vole essere docto : de bono aspecto : de bona natura : accustomato : et bona et expedita lingua : el quale a scontro de la guardarobba de havere lo inventario de tucti li libri : et quelli tenere cum ordine, et a lochi de possere retrovare cio che l vole in uno subito : cusi i latini commo li greci o li hebreri, o quale altro ce fosse : et sciorare in seme cum li libri la stantia et vedere che la non sia humano de inepti : et ignoranti : immundi : et stommacosi : et mostrarli lui proprio cum diligentia ale persone de auctorita et de doctrina cum farli cum bel modo intendere : la prestantia, bellezza et gintileza d'essi : et de caratteri et de miniature, et de vedere quando se serrano che non se pighe alchuna carta et revederli spesso : et quando se mustrano a persona ignorante che per curiosita li volesse vedere : se non e de troppo auctorita basta una ochiata : et cusi havere cura quando li manchasse una serratura de supplire presto et ad omne altro diffecto : et non lassare portare alchuno libro fuora del suo locho excepto sel S. lo comandasse : et recordise de haverne el scripto de mano de quello chi fustino imprestati : et tenerne conto da per se usando diligentia de pigliare cura quando in libreria vene (ven'è) multitudine, che niuno ne fusse portato furtivamente : comme fa el presente bibliothecario acorto et diligente Messer Agabito.

³⁵⁰ Dury (1983) s. 18.

³⁵¹ Dury (1983) s. 18.

Bibliotekarien skall delta i undervisningen med sina moment och sin kompetens tillsammans med universitetsläraren. De skall bilda ett ”team” i skolmiljön, där studenter genom läraren får den teoretiska genomgången och genom bibliotekarien får kunskap om var ämnena finns behandlade och redovisade i litteraturen.

Ytterligare ett dokument som gäller bibliotekarien är ett öppet brev, anonymt och publicerat i *Mercure Suisse* i juli 1736. under rubriken *Lettre sur l'Office de Bibliothécaire À Monsieur Enguel, Bibliothécaire à Berne*. Det är inte undertecknat med namn varför det inte med säkerhet kan sägas att det uppenbart är författat av en tjänstgörande bibliotekarie även om innehållet tyder på det. Brevet är en lyckönskan till den anställning som bibliotekarie som en viss herr Enguel har fått. Brevskrivaren vill till den nye bibliotekarien dela med sig av sina tankar om bibliotek och bibliotekarier, främst vad gäller de kunskaper och färdigheter bibliotekarien bör besitta men inte så mycket om förhållningssätt och attityder.

Brevskrivaren börjar med att konstatera att alla boksamlingar inte är bibliotek och alla som äger eller har böcker inte är bibliotekarier. Han menar att det är bara en stor samling böcker, ämnesmässigt ordnade, som skulle kunna kallas bibliotek och att befattningen bibliotekarie är ett av de mest ärofulla uppdragen någon kan få.³⁵² Inte alla som fått vården om ett bibliotek förtjänar att kallas bibliotekarier. De som bara har hand om nycklarna till biblioteket, öppnar och låser, de som bara visar böckerna för nyfikna och de som bara sätter upp böckerna på hyllorna kan inte kallas bibliotekarier. De kan möjligen kallas biblioteksvaktmästare. Bibliotekarie det är något annat och för att förklara och tydliggöra detta räcker det med att för det första tala om vad en bibliotekarie skall kunna och för det andra vad en bibliotekarie skall göra.

För det första måste en bibliotekarie kunna klassiska och levande språk, vilket i huvudsak innebär grekiska och latin samt de vanligaste moderna levande europeiska språken. Det är fördelaktigt om detta kan kombineras med kunskaper i orientaliska språk. Förutom en stor bredd i sina kunskaper och god orientering inom de flesta vetenskaper skall han ha en god smak, ett utomordentligt gott omdöme och han bör vara specialiserad inom något område.³⁵³

Innehållet i bibliotekariens tjänst består av två olika delar. Den ena är att ha kunskaper att bygga upp ett bibliotek och den andra berör arbetet i ett

³⁵² *Mercure Suisse* (1736) s. 66.

³⁵³ *Mercure Suisse* (1736) s. 67.

redan uppbyggt bibliotek. När det gäller den första delen finns många förebilder och flera goda exempel och utvecklade bibliografier att nyttja för att bli framgångsrik. För den andra delen, det redan etablerade biblioteket, lyfter brevskrivaren fram bibliotekariens behov av kontinuerlig egenutveckling inom alla ämnesområden, vetenskaper och bokutgivning och värdet av att följa utvecklingen. Därför föreslås läsning av flera vetenskapliga tidskrifter.³⁵⁴ Fördjupning och breddning av sina kunskaper är en sysselsättning som aldrig får avta än mindre upphöra.

Den i Göttingen verksamme universitetsbibliotekarien Johann Mathias Gesner skrev i mars 1748 *Wie ein Bibliothecarius beschaffen sein müsse*,³⁵⁵ ett dokument som beskriver hur han menar att en bibliotekarie skall vara, vilka karaktärsegenskaper han skall äga och i vilka kunskapsområden han bör ha insikt. Då det finns flera olika typer av bibliotek är det svårt att generellt uttala sig om vad som krävs. Det är inte alltid samma egenskaper och kunskaper som fordras.

Den bibliotekstyp som Gesner utgår ifrån är ett bibliotek som finns i en stor stad med många lärda invånare och det är knutet till ett universitet. Biblioteket besöks och används av många och det är i tillväxt. Grundläggande för en bibliotekarie är att han äger kunskaper och en god orientering inom de flesta ämnen, om än ej på specialistens nivå. Han skall kunna referera eller känna till innehållet i bibliotekets olika skrifter. Han bör också kunna de språk på vilka bibliotekets böcker är skrivna eller åtminstone kunna läsa och ytligt förstå dem.

Bibliotekarien vid ett sådant bibliotek skall vara en man som inte är offer för ungdomligt lättsinne och ovarsamhet och det skall heller inte vara en man som på grund av ålder är misslynt och glömsk. Eftersom bibliotekarien möter många människor i sitt arbete är det av vikt att inte väcka anstöt utan värna om sin framtoning och värdighet som bibliotekarie. Det gäller att tänka på sitt uttryckssätt, både i tal och klädsel, och sitt allmänna uppförande. Ödmjukhet är en berömvärd egenskap och att odla sina egna intressen till förfång för andras i sitt arbete skall nogsamt undvikas. Det är användarnas intressen och behov som genom bibliotekarien skall tillgodoses och bli synliga i biblioteket.

En biblioteksbesökare skall mötas på ett trevligt och tillmötesgående sätt. Bibliotekarien får inte vara framfusig eller påträngande utan det är viktigt att det är besökaren som ger tecken om hjälp. Ett artigt välkomnande

³⁵⁴ *Mercure Suisse* (1736) s. 70-71.

³⁵⁵ Bil. 5. Gesner (1748). *Wie ein Bibliothecarius beschaffen sein müsse*. Publicerad i Franke (1895).

önskas och behövs. Bibliotekarien skall ha en känsla för yttre skönhet, ordning och renlighet i bibliotekslokalen, men det får inte betonas till den grad att det tar överhanden över och skymmer de verkliga och viktiga skönhetsvärdena, som ligger i bibliotekets innehåll.

I Österrike var bibliotekariens kvalifikationer aktuella under 1700-talet och där sägs att en fullkomlig bibliotekarie ska ha omfattande både teoretiska och praktiska kunskaper och med sin vetgirighet ständigt söka ny kunskap.³⁵⁶ Denis berör också de egenskaper bibliotekarien bör ha i förhållande till de ämnen som finns i biblioteket. Ämnena skall behandlas lika och bibliotekarien bör vara väl orienterad inom varje ämnes litteratur. Han talar också om det positiva bemötandet bibliotekarien skall ge dem som besöker biblioteket och med vilken tjänstvillighet och iver besökaren skall bli presenterad för de dokument han önskar konsultera.³⁵⁷ Ett förhållningssätt som är hämtat ur och bedöms som viktigt i den franska litteraturen.³⁵⁸

När teologie doktorn Jean-Baptiste Cotton des Houssayes 1780 utnämndes till bibliotekarie vid Sorbonne ålåg det honom att inför Sorbonnes generalförsamling hålla sitt installationstal.³⁵⁹ Talet höll han den 23 december 1780 och han beskriver där sina uppgifter som bibliotekarie och redogör för vilka kvalifikationer och egenskaper bibliotekarien enligt hans mening bör ha. Talet hölls på latin, men översattes till franska av G. Duplessis och publicerades en första gång 1839 i *Bulletin du Bibliophile, Petite Revue d'ancien Livres*, 1839 (No. 11, 3^e serie). Senare, 1857, publicerades talet också i *Bulletin du Bouquiniste* 1857 (17^e numero, 1er Septembre).

Jean-Baptiste Cotton des Houssayes, 1727 -1783, hade ägnat större delen av sin livsgärning åt undervisning i Rouen. 1776 kom han emellertid till Paris och blev där utnämnd till bibliotekarie vid Sorbonne 1780. Cotton des Houssayes föddes nära Rouen den 17 november 1727 och dog i Paris den 20 augusti 1783.

Cotton des Houssayes, som enligt Duplessis, tillhörde ett släkte, som redan då var utdött, av blygsamma och arbetsamma lärda, som odlade kunskapen för sin egen skull och som fann mycket större behag i att smycka och stärka sin insikt i studerkammarens tystnad än tillfreds-

³⁵⁶ Denis (1777) Erster Theil : Bibliographie, s. 255.

³⁵⁷ Denis (1777) Erster Theil : Bibliographie. S. 256.

³⁵⁸ Denis (1777) Se not p, s. 256: Dieses wird besonders von den Pariserbibliothekaren gerühmet..

³⁵⁹ Bil. 6.

ställelse i att låta alla få insikt i minsta lilla arbete eller i de obetydligaste upptäckter.³⁶⁰

När Cotton des Houssayes tänker på vilka kvaliteter en bibliotekarie skall ha så känner han sig överväldigad därför att de är så många att han har svårt att räkna upp dem. Bibliotekarien är en privilegierad man och för att vara värdig att få bära bibliotekaries titel så måste han ha studerat alla områden inom litteraturens olika fält, för att kunna vara en god och kunnig guide och vägledare för dem som vill använda biblioteket.

En bibliotekaries nödvändiga kompetens består i att vara kunnig i både den sakrala och den profana vetenskapen och att vara hemmastadd i forskningen på högsta nivå såväl som i litteraturen på lättare och lägre vetenskaplig nivå. Bibliotekarien bör vara vetenskapsman och teolog, men det måste kompletteras med en vid litterär bildning, en exakt och precis kunskap om alla konstarter och vetenskaper. Bibliotekarien måste kunna uttrycka sig med stor lätthet och slutligen också vara mycket artig, förekommande och belevad vilket kommer att ge honom besökarnas tillgivenhet lika mycket som hans förtjänster försäkras honom om deras aktning. Han måste vara ihärdig och outtröttlig. Han är djupt tillgiven litteraturen och han arbetar för dess framsteg.

Bibliotekariens inställning och attityd är att han är bibliotekets och huvudmannens officiella representant, vilket innebär att han skall vara övertygande och tillgiven sitt bibliotek när han talar om det, presenterar det och tar emot besökare. Bibliotekarien ska ta emot alla besökare, vare sig de är lärda eller helt vanliga nyfikna. Han skall vara tjänstvillig och så artig och vänlig att det för besökaren framstår som en personlig hedersbetygelse.

Bibliotekarien försöker aldrig smyga undan någons blickar eller gömma sig bakom någon hylla. Han är både trogen och stolt över sitt uppdrag. Knappast någonting kan hålla honom borta från arbetet och från alla de lärde som besöker honom. Han vill vara och är den kunnige och välvillige vägledaren. Han skall bortse från sin egen person och lämna allt annat som han för stunden sysslar med för att möta en besökare med stor artighet och hjälpa honom.

Han känner en sann glädje i att introducera nya besökare och brukare i biblioteket. Han visar allt, vilket innebär alla avdelningar samt det som biblioteket har som är särskilt värdefullt och sällsynt. Om besökaren söker ett speciellt dokument som finns i biblioteket så visar han en omedelbar

³⁶⁰ Duplessis (1857) s. 403.

entusiasm att låta besökaren få ta del av detta. Han är dessutom så förekommande att han presenterar andra dokument, som finns i biblioteket inom samma ämne eller med anknytning till detta för att på samma gång göra besökarens forskning enklare och mer fullständig.

Det förekommande och artiga bemötandet besökaren får följs upp då besökaren ska lämna biblioteket för då gäller att inte glömma att tacka för besöket eftersom det hedrade biblioteket. Besökaren sprider genom sin närvaro glans över biblioteket, som gestaltas genom besökarens fortsatta arbete.

Det är olyckligt om bibliotekarien ser sig som väktare över bibliotekets samlingar så till den grad att han inte tillåter någon annan att ta del av dem eller ens se dem eftersom anledningen till att biblioteket byggts upp är just för att kunna ställa samlingarna till allas förfogande. Och vad vore egentligen meningen med biblioteket och de stora och dyrbara samlingarna om de inte vore ämnade, såsom bibliotekets grundare hade tänkt sig, nämligen att bidra till utvecklingen och till framtida forskning?

En bibliotekarie är en lärd man som besitter ett analytiskt sinne och en djup bildning och som bara är intresserad av vetenskapernas utveckling och som har förmågan och kunskapen att urskilja de originella verken, som föreslås finnas i biblioteket, som annars skulle glömmas bort.

Bibliotekarien är mycket noga med förvärven eftersom det inte finns ett ekonomiskt utrymme att förvärva annat än böcker och dokument som har hög innehållslig kvalitet. Värdet av dessa dokument ökar påtagligt om de klassificeras rätt och på så sätt blir möjliga att finna och konsultera. Att sätta upp böckerna i ett bibliotek efter en bestämd vetenskaplig ordning är av oskattbart värde.

Förebilder som Cotton des Houssayes vill framhålla är de båda kardinalerna och sedermera bibliotekarierna vid Vatikanbiblioteket Girolami Quirini och Domenico Silvio Passionei. Gabriel Naudé har en plats hos Cotton des Houssayes liksom Lodovico Antonio Muratori, bibliotekarie och arkivarie från Modena. Den tyske bibliotekarien Johann Michael Francke är genom sitt bibliografiska arbete också en förebild.³⁶¹

³⁶¹ Girolami Quirini (1680-1759) utnämndes till kardinal 1727 och blev föreståndare för Vatikanbiblioteket 1730. Han drog sig tillbaka 1751 och efterträddes som föreståndare 1755 av Domenico Silvio Passionei (1682-1761). Lodovico Antonio Muratori (1672-1750) var bland annat hertiglig bibliotekarie och arkivarie i Modena från 1750. Johann Michael Francke (1717-1761), tysk bibliotekarie.

Bilden av och innehållet i bibliotekaryrket för den behandlade perioden blir mer komplex och får enligt min mening ytterligare en dimension. Denna dimension har utvecklats parallellt med det praktiska arbetet och visionerna. Det personliga förhållningssättet till uppdraget, bibliotekens uppgift, studier, forskning och bemötande samt det representationsuppdrag bibliotekariebefattningen innebär ger bibliotekaryrket mer substans. Det som beskrivs skulle kunna vara rent personliga egenskaper och attityder bara knutna till en enskild bibliotekarie, men det som framhålls ger bibliotekarien en särskild betydelse genom inställning och attityd. Det som tillkommit är ett förhållningssätt i en yrkesroll och ett synsätt som bidrar till att stärka bibliotekariens yrkesidentitet genom att initiera ett yrkesetiskt perspektiv. Sammantaget är det värden som ger ytterligare en dimension till bibliotekaryrket och som kommer att utvecklas.

4.5 Sammanfattning

I kapitlet har jag tecknat de tre spår och områden som under perioden utvecklar bibliotekarien från praktiker över visionären till en yrkesutövare med en yrkesetisk insikt. Flera av de praktiska momenten utvecklas från ren rutin till uppgifter av intellektuell art som bygger på fördjupade kunskaper som i början inte alltid utarbetats av bibliotekarier men väl av lärde i syfte att göra vetenskap åtkomlig. Det rör sig om ämnesklassifikation och bibliografiska tekniker. Det rör sig om utvecklade principer och metoder för förvärv och det rör sig om förhållningssätt och attityder och inte minst handlar det om de kunskaper en bibliotekarie måste ha för att klara bibliotekariens uppgifter.

5 Diskussion och slutsatser

I föregående kapitel har frågorna om vad en bibliotekarie är och om bibliotekarie är yrke eller profession ställts. Därefter har exempel på bibliotekariens arbetsplatser och arbetsuppgifter granskats. Enskilda bibliotekariers syn på bibliotek i allmänhet, bibliotekens funktion och bibliotekariernas roll och uppdrag i synnerhet har undersökts och slutligen har mot denna bakgrund bibliotekarierykets utveckling getts en form. Detta leder fram till de svar avhandlingen söker på följande frågeställningar:

- hur bibliotekarieryket utvecklas under perioden 1475 till 1780 med avseende på institutionella drivkrafter, varför och hur institutioner tog bibliotekariers tjänster i anspråk,
- hur bibliotekarier själva har påverkat innehållet i sitt yrke,
- om det går att finna en gemensam kärna och grund för yrket,
- om det går att formulera en gemensam värdegrund för bibliotekarier.

5.1 Bibliotekarierykets utveckling

Undersökningen om bibliotekarierykets utveckling har Europa som den geografiska basen och det är ett europeiskt perspektiv som gäller. De exempel som valts kan placeras i olika enskilda länder, men varken kyrkan eller universiteten var nationsbundna. Furste- och kungahusen och den privata boksamlarsfären kan måhända ha nationella särdrag, men kan de bakomliggande motiven för biblioteksbyggande och skapandet av förutsättningar för bibliotekariers arbete vara desamma? Den undersökta perioden är lång, 305 år. Den är motiverad av den anledningen att den inom sig rymmer tre kompletterande och avgörande områden i bibliotekarierykets utveckling. Områdena, bibliotekariens arbete, bibliotekariens och biblioteken som idé och bibliotekariens-människan, löper inte helt parallellt utan har en fördröjning och överlappning i förhållande till varandra i nämnd ordning. De är innehållsmässigt klart avskiljbara men de utgör tillsammans en helhet, från det praktiska, mot ett framåtsyftande visionärt arbetssätt till bibliotekariens-människan, den kompletterande dimensionen, vari frågor av yrkesetisk karaktär lyfts fram. Progressionen i

bibliotekarieyrkets utveckling finns inom dessa områden och följer tre spår, det praktiska spåret, det visionära spåret och yrkets nya dimension.

5.1.1 Det praktiska spåret

Med boktryckarkonsten följde en dramatisk utveckling, som gav flera som skrev möjlighet att låta trycka och sprida sina arbeten inom många ämnen. Att skrifter kunde mångfaldigas och att formaten blev mindre bidrog till en ökad spridning. Både behov av och intresse för böcker och det böckers innehåll förmedlade kunde tillfredsställas, vilket fick till följd att boksamlingar byggdes upp, ibland till ansenliga storlekar. I takt med denna utveckling uppstod ett påtagligt behov av ordning, då en oordnad boksamling medförde en risk att förlora överblickbarheten och kunskapen om vilka böcker och skrifter som fanns. Förutsättningen för att kunna skapa ordning bland alla de dokument som redan fanns och kom att förvärvas var att ha system för det. System måste utvecklas och någon måste utföra arbetet. Detta var en anledning till att utse och/eller anställa särskilda personer speciellt för denna uppgift, de som kom att kallas bibliotekarier.

Överblickbarheten över boksamlingen, som utgjorde själva biblioteket, kunde skaffas på olika sätt, en yttre och en inre ordning. Med den yttre menas ordning i rummet, såsom hur skrifterna förvaras och ställs upp och med den inre menas skrifternas inbördes förhållande till varandra. Det som eftersträvades och var nödvändigt i båda fallen förutsatte tillämpbara principer och system. Den yttre ordningen förutsatte den inre och tog sig uttryck i uppställning på hyllor efter format, författare, titel eller ämne och möjligen andra ordningsföljder efter det lokala bibliotekets utformning och enligt biblioteksägarnas och bibliotekariernas behov och önskemål. För den ämnesmässiga uppställningen i biblioteket, användes de klassifikationsscheman som utarbetades på olika grund och med olika utgångspunkter. Bibliotekarier byggde vidare på och utvecklade redan använda modeller, från enkla till sofistikerade, för klassifikation. För bibliotekarien utvecklades klassifikationen till en yrkesspecifik kunskap. Efterkommande generationer av bibliotekarier har tagit vid och fortsatt att utveckla. Den yttre ordningen i biblioteksrummet innebär uppställning av boken efter särskilt system i syfte att kunna hitta den och att kunna ställa tillbaka den efter användning.

Den inre ordningen bestod i att i första hand ha förteckningar över de böcker som fanns i det enskilda biblioteket. Det är starten på de bibliografiska arbetsmomenten. Katalogerna uppställdes i alfabetisk ordning dels efter författare dels efter titlar. Behovet av att ordna dokumenten

ämnesvis krävde system för klassifikation. Olika klassifikationsgrunder förekom och ämneskataloger upprättades efter det system som gällde för det särskilda biblioteket och blev därmed avgörande för i vilken ordning böckerna ställdes upp i bibliotekslokalen. Innehavet av böcker skulle redovisas i form av kataloger med bibliografiska beskrivningar för att varje enskild volym, unik i sitt slag, skulle kunna identifieras och ämnesbestämmas. Bibliografier skiljer sig i sin ambition från och sträcker sig över de lokala katalogerna, som bara har ambitionen att förteckna det egna bibliotekets bestånd. Bibliografiernas funktion är att vara universella, allomfattande och heltäckande. Bibliografin kan vara generell, ämnesgrundad eller ha en annan indelningsgrund. Bibliografin skiljer sig också från kataloger i beskrivningarnas detaljnivå och i sin grundfunktion.

Förutom att värna den inre och yttre ordningen innebar det praktiska arbetet tillsynsuppgifter och bokvårdsmoment. Dokumenten i biblioteket behövde ständig tillsyn, vilket i praktiken innebar att de skulle dammas och besiktigas så att mask-, mögel- och svampangrepp kunde förhindras och för att de heller inte skulle komma till skada på annat sätt eller kunna stjälas. Därför måste alla de som fick tillträde till biblioteket noga övervakas och kontrolleras under sina besök. Framför allt var det viktigt att kontroll utfördes när någon lämnade lokalen så att inget försvann med besökaren.

I det praktiska arbetet framstår bibliotekariens närvaro i bibliotekslokalen som särskilt viktig. Bibliotekarien hade en servicefunktion, vilket innebar att hålla bibliotekslokalen tillgänglig för besökare och vägleda dem, såväl i lokalen som i och om bibliotekets volymer. Bibliotekarien skulle alltid stå till sin arbetsgivares förfogande, när det gällde att ta fram dokument och leta efter uppgifter. Servicefunktionen, särskilt vad gällde vägledning i och om skrifterna samt ta fram särskilda uppgifter, förutsatte att bibliotekarien hade speciell kunskap om dokumentbeståndet men också kunskaper i språk och i de ämnen, inom vilka biblioteket hade dokument. I avsaknad av det var biblioteket knappast brukbart.

För att uppfylla servicefunktionen betonades uppgifter som bokframtagning, bokuppsättning och i förekommande fall administration av utlån till dem som tillåtits att låna. Alla utlån av dokument skulle nogsamt registreras samt kontrolleras vid återlämnandet. Om det behövdes var det bibliotekariens uppgift att återkräva volymer som inte lämnats tillbaka. För att kunna fullgöra dessa uppgifter började bibliotekarier bygga kontrollsystem genom journalföring av lån och återlämning, samt upprätta inventarieförteckningar.

Det praktiska arbetet kunde också, såsom var fallet vid Vatikanbiblioteket, innehålla en ekonomi- och avtalshantering, vilket innebar att bibliotekets utgifter och eventuella inkomster nedtecknades och redovisades. Bibliotekarien kunde också anförtros uppgiften att förvärva, eller föreslå till förvärv, men också precis som vid Vatikanbiblioteket avtala med kopister, bokbindare och andra om inköp och andra tjänster.

Till en början ankom det i de flesta fall inte på bibliotekarien att handa förvärven till biblioteket. Bibliotekarien styrde heller inte biblioteket genom att tilldelas en summa pengar för att sköta förvärven. Förslag samlades in och bibliotekarien tilläts först efter att ha presenterat inköpsförslagen att verkställa inköpen.

De personer som utsågs till eller fick anställning som bibliotekarier var personer med hög utbildning och stor beläsenhet. De behärskade i allmänhet flera språk. Undantaget är universiteten i Oxford och Cambridge där det till en början inte krävdes högre examen än en magistergrad.

Det finns kontakter mellan personer som har anställningar som bibliotekarier men om specifika biblioteksfrågor avhandlades dem emellan är svårt att avgöra i detta skede. De har förvisso korresponderat med andra lärda varför vi med stor sannolikhet kan anta att det rört sig om vetenskaps- och litteraturfrågor applicerbara på och med nära anknytning till biblioteket och bibliotekariefunktionen och då inte bara inom det praktiska arbetet. Det torde ha funnits en samhörighet.

Det praktiska spåret kan sammanfattas så att dokumentet varit i fokus för bibliotekariens verksamhet. De huvudsakliga momenten i biblioteksarbetet rymdes i områdena förteckna böcker i kataloger och göra inventarieförteckningar, göra böckerna tillgängliga för dem de var avsedda för, handha böckerna genom att ställa upp dem i innehålls- och ämnesmässig ordning, bevara böckerna genom att skydda dem från olika typer av skador samt samla och förvärva böcker enligt bestämda kriterier.³⁶² Arbetet var av praktisk natur och en gedigen praktisk grund för biblioteksarbete hade utvecklats. Det har också inneburit att yrkesspecifika kunskaper som katalogisering och klassifikation har utvecklats. Systemen och kunskaperna inom dessa moment har förts vidare till kommande generationer av bibliotekarier för fortsatt utveckling.

³⁶² Jolly (1988) s. 381.

5.1.2 Det visionära spåret

Det visionära spåret har sin upprinnelse i tankarna om biblioteket som idé, ett område inom vilket flera för bibliotekarien viktiga och uppfordrande ställningstaganden diskuteras. Främst gäller det för bibliotekarien att reda ut för sig själv vad man vill som bibliotekarie och samtidigt klargöra vad ett bibliotek är och vad man menar med det samt tydligt klargör vad ett bibliotek har för uppgift. Först därefter är det möjligt att bestämma sin egen inställning till bibliotekariens arbete och vilja och att därur forma visioner om framtiden.

Bibliotekarierna visar i sina skrifter hur de tänker om bibliotek och de diskuterar vad bibliotek är, vad det skall vara bra för och vilka mål som kan sättas upp för verksamheten samt vilken samhällelig roll biblioteket kan spela. Bibliotekarien är central i dessa tankar och resonemang och utrymme ägnas mera innehållsliga aspekter och mindre åt uppbyggnaden av praktiska system. Det är framtidens bibliotek, ideal, mål, uppgifter och samhällsnytta som är i fokus. Redan i Sixtus IV:s bulla tecknas Vatikanens biblioteks framtid i uppgiftsformuleringarna.

Biblioteket som idé kan delas upp i olika områden, då grunderna för att skapa biblioteken har varit olika. Universitetsbiblioteken byggdes upp för att främja studierna och forskningen. Bibliotekens innehåll var tänkt att användas bara av studenter och lärare och i så motto var det ett internt exklusivt bibliotek. Men det som gör skillnad är att studenterna verkligen får tillgång till böcker och det kommer att anses som ett allmänt bibliotek även om det bara är innanför universitetets murar. Det bibliotek som Cotton des Houssayes talar om, Sorbonnebiblioteket i Paris, tar emot forskare som inte bara är knutna till det egna universitetet. Universitetsbiblioteken har i sin funktion och tillgänglighet likheter med kyrkans bibliotek och då i synnerhet med Vatikanbiblioteket, som öppnades för personer inom Vatikanen som ägnade sig åt studier och forskning. Exklusiviteten förändrades och det blev ett forskningsbibliotek dit också andra fick komma. Det mest exklusiva är det egna biblioteket, som byggs för eget bruk och utan tankar på att ställa det till andras förfogande. Det byggs också upp endast med biblioteksägarens intresse som drivkraft. Så förhöll det sig till en början med furste- och kungabiblioteken.

En särskild påverkan på biblioteken som idé fick några bibliotekarier som anställdes vid privata bibliotek, Gabriel Naudé och Wilhelm Gottfried von Leibniz. De hävdade att bibliotek skulle vara allmänna, det vill säga allmänt tillgängliga, de skulle vara universella genom att med bibliografier och kataloger sprida kännedom om all utgivning, om bibliotekets egna samlingar men också om andra biblioteks samlingar, vilket kunde

åstadkommas genom att kopiera deras kataloger. Så skulle det bli ett universellt bibliotek. Det skulle vara encyklopediskt. All kunskap skulle gå att finna i de skrifter som fanns på biblioteket eller bli tillgängliga genom bibliotekets försorg. De skulle både samla in och bevara det gamla men det skulle också vara framåtsyftande i den meningen att nya rön skulle bevakas och nya skrifter förvärvas. Vetenskapernas och samhällets utveckling skulle följas och det skulle märkas i bibliotekens förvärv och sätt att arbeta.

Bibliografier har ett särskilt värde för universaliteten med de ambitioner bibliografer har haft att vara heltäckande. Konrad Gesners arbete kom att stå modell för fortsatt bibliografiskt arbete. Leibniz tankar om Nucleus librarius och Myriobiblion, vilket innebar aktiv bevakning och bekantgörande av forskning, liksom Naudés starka hävdande att alla meningsyttringar skulle få komma till tals i bibliotekens skrifter är allt avgörande för biblioteket som idé. För både Naudé och Leibniz fanns Ambrosianabiblioteket i Milano, Angelicabiblioteket i Rom och Bodleian Library i Oxford som föregångsbibliotek för idén om öppenhet.

John Dury, en reformator för den engelska puritanismen, var en förkämpe för utbildningens uppbyggande och spridning. I John Durys vision finns ytterligare en idé om biblioteket som redskap. Redan i Sixtus IV:s bulla fanns idén att biblioteket skulle användas som redskap för den katolska tronns spridning. I detta ligger dock den begränsning att det är kyrkans män som skall använda skrifterna för att finna argument för och i sitt missionerande. John Dury ser i sitt reformprogram gällande undervisningen att där kan bibliotekarierna arbeta tillsammans med lärare för att med skrifternas hjälp höja utbildnings- och kunskapsnivån. John Dury framhårdade bibliotekariernas stora betydelse för det allmänna kunskaps-höjandet genom utbildning. John Dury såg bibliotekarierna som en agent och ett verktyg för att sprida kunskap och höja befolkningens utbildningsnivå. Bibliotekarierna och biblioteket är redskap som aktivt skall användas. Bibliotekarierna som utförare använder sig för detta ändamål av biblioteket och bibliotekets innehåll. Betoningen i Durys budskap ligger på ett annat nyttjande av bibliotekariernas kompetens och arbete än det som hittills gällt, nämligen att klassificera och katalogisera och andra uppgifter från den praktiska eran.

Bland visionärerna placerar jag också Gottfried Wilhelm von Leibniz även om det mesta i hans idéer och tankar förefaller bekant och redan avhandlat hos Gabriel Naudé. Leibniz läse- och mottagarkrets var en annan än Naudés och i en annan tid. Genom sitt stora kontaktnät och sin omfattande korrespondens har han givit ytterligare spridning åt Gabriel Naudés idéer

genom att han anammat dem, kopierat dem men givit dem en annan och justerad ordalydelse. Det Leibniz gjort i *Bibliotheca Universalis Selecta* från 1689 har Gabriel Naudé gjort 62 år tidigare i det fjärde kapitlet i *Advis pour dresser une bibliothèque* från 1627. Detta kapitel, *De quelle qualité & condition ils doiuent estre*,³⁶³ är det mest omfattande i Naudés bok och den likheten finns att en rad författare och en rad arbeten omnämns. Leibniz ger ett betydligt större antal författarnamn och titlar medan Gabriel Naudé ger exempel på författare och titlar som är nödvändiga för ett bibliotek, författare vilka man inte skall glömma eller förbise liksom han också ger råd om vilka man kan utelämna. Naudé för resonemang om varför författare och titlar måste väljas och varför de eventuellt kan utelämnas. Han anger urvalsprinciper. Hos Leibniz saknas principdiskussionerna.

Naudé var endast 27 år gammal när han skrev *Advis pour dresser une bibliothèque* och Leibniz var hela 16 år äldre när hans *Bibliotheca Universalis Selecta* var färdig. Av detta faktum kan man sluta sig till att Leibniz hade hunnit skaffa sig en större beläsenhet och erfarenhetsgrund att ösa ur och dessutom hade den vetenskapliga utvecklingen under de sextio år som förflutit mellan de båda skrifterna varit påtaglig och produktionen av skrifter avsevärd. Christina Lancien visar i sin artikel på likheter i Naudés och Leibniz tankar om bibliotek och hon menar att

... utan att det går att direkt påvisa att Leibniz i varje sak var beroende av Naudé ... så kan man ändå säga att Naudés idéer influerat och påverkat Leibniz.³⁶⁴

Vid parallellläsning av Naudés och Leibniz texter framstår Christina Lanciens ord som återhållsamma. Leibniz idéer förefaller vara mycket närmare Naudés än bara påverkan och influens.

För både Leibniz och Naudé gällde att de verkade i en tid då endast ett fåtal bibliotek i Europa var allmänt tillgängliga för forskning och studier, innebärande att det var den tidens lärde som ägde tillgång till biblioteken. Biblioteken var av privat karaktär och för privat bruk. Naudé byggde upp *Bibliothèque Mazarine*, som från 1643 till 1652 stod till förfogande för de lärde. Leibniz verkade i biblioteket i Wolfenbüttel från 1691. Biblioteket hade varit öppet för de lärde sen tidigare.

³⁶³ Naudé (1990) s. 38-94 och i den svenska översättningen Naudé (2006) s. 17-32.

³⁶⁴ Lancien (1990) s. 129. ... ohne dass eine direkte Abhängigkeit der Leibnizschen von denen Naudés in jedem Fall nachweisbar wäre ... doch wird man sagen können, dass Naudés Anregungen auf Leibniz wirkten und ihn beeinflussten.

Gemensamt för de båda är en entydig ambition att vilja bygga upp ett bibliotek för allmän tillgång med ett universellt och encyklopediskt innehåll. Ett allsidigt innehåll med stark betoning på just innehållet gällde och boken som objekt fick stå tillbaka. Vid uppbyggnaden av ett bibliotek var det naturligt för dem att följa universitetsfakulteternas indelning.

På frågorna vilka syften ett bibliotek tjänar och vad ett bibliotek skall vara bra för var de båda också entydiga och samstämmiga. Biblioteken skulle vara öppna för allmänheten. Lancien tolkar Naudés inställning som i huvudsak inriktad mot de lärde och vetenskap och forskning. Hon menar att Leibniz däremot var mera praktiskt orienterad och inriktad mot samhällsmedborgarnas behov av kunskap och information om stat, kyrka och samhälle. Leibniz framhåller liksom Naudé vetenskapens behov.

De båda verkar i en tid då det privata förhållanden och därför gäller det för dem att övertyga biblioteksägarna om nyttan och fördelarna med att öppna biblioteket för allmänheten, och att avsätta medel för att kunna förvärva böcker inom alla ämnesområden och följa utvecklingen. Båda framhåller det anseende och goda rykte biblioteksägaren kommer att åtnjuta och betonar det som ett avgörande argument för att satsa på ett allmänt tillgängligt bibliotek. Den största skillnaden mellan Naudé och Leibniz enligt Lancien rör sig om finansieringen av biblioteksverksamheten och hon säger:

Leibniz grundläggande tankar om bibliotek är i många stycken gemensamma med Naudés krav och Leibniz utvecklar dem vidare, men skiljer sig från Naudé i fråga om kraven på bestämda anslag för biblioteksverksamheten – betingat av tidsfaktorn och därmed förändrade förhållanden.³⁶⁵

I sin egenskap av bibliotekarie verkade Leibniz för det allmänt tillgängliga biblioteket av encyklopedisk och universell karaktär.

Biblioteket var ett arbetsredskap och bibliotekarien en del av detta. För att kunna uppfylla sin del var bibliotekarien med nödvändighet en lärd man med djupa och omfattande språkkunskaper, vilket i sig var en förutsättning för att över huvud taget kunna vara bibliotekarie.

Finansieringen av biblioteksverksamheten var ett stort bekymmer för Leibniz och hans uppfinnings- och idérikedom vad gällde att skaffa medel

³⁶⁵ Lancien (1990) s. 129-130. Das bibliothekarische Gedankengut von Leibniz weist viele Gemeinsamkeiten mit den wegweisenden Forderungen Naudés auf, entwickelt diese weiter, unterscheidet sich jedoch wesentlich durch die Forderung nach einem kontinuierlichen, festen Etat – bedingt durch den zeitlichen Abstand und die damit veränderten Verhältnisse.

till biblioteket för bokinköp var nyskapande. I klartext menade Leibniz att biblioteket inom sig skulle hysa andra verksamheter, som inbringade pengar till biblioteksverksamheten. Leibniz talade för sin egen person när det gällde den lön han fick för sin bibliotekariesyssla. Resonemangen hittas också hos både Naudé och Dury men dessa talar om lön till bibliotekarier i allmänhet, inte bara till sig själva.

Leibniz hade ett stort nätverk och under sina många och långa resor i Europa hade han mycket kontakter med bibliotekarier. I dessa har naturligtvis hans egen syn på bibliotekets framtida samhällseliga funktion funnit uppslag och formats. Det kollegiala mötet ger näring åt innehållet i professionellt avseende.

Leibniz biblioteksvisioner är i stort hämtade från Naudé, men han tillför ett ekonomiskt uppfinningsrikt synsätt. Han vill dessutom utveckla bibliotekets roll som en aktiv förmedlare av vetenskapliga rön. Detta skall göras genom utförligt kommenterande och refererande artiklar om olika vetenskapliga landvinningar och framsteg. Att kunna göra detta skulle medföra en omfattande läsning och intensiva studier för en bibliotekarie, som måste följa den vetenskapliga litteraturen på nära håll och aktivt arbeta med den. Ett utvecklat arbetssätt som förmedlare skulle ge resultat både bland andra lärda och bland en kunskapstörstande allmänhet.

Naudé har till skillnad från Leibniz en helhetssyn på bibliotekariens arbete, bibliotekets uppbyggnad och bibliotekets funktion och utformning rumsligt och tekniskt. Naudé utgår från befintliga system och lyfter och utvecklar rutiner med principiella och teoretiska resonemang om bibliotek. Han talar om utveckling av metoder för arbetets genomförande samtidigt som han talar om hur bibliotekets samhällseliga funktion kan utvecklas. Visionen är det encyklopediska, det universella och det allmänna biblioteket. Han berör bibliotekariens kompetens och den lön en bibliotekarie bör få för sitt arbete. Naudé öppnar i sitt sista kapitel en diskussion om vilka mål ett bibliotek skall ha för sin verksamhet och som bibliotekarien skall arbeta efter.

Leibniz arbetar hårt för att skapa ett arbetsverktyg i biblioteket genom att göra det till ett encyklopediskt, universellt och allmänt bibliotek. Leibniz betonade, precis som Naudé och andra gjort, värdet av välskrivna och noggrant utformade kataloger, som en del av det universella biblioteket.

Han betonar mer än Naudé det vardagliga, det vill säga vardagens behov av en ”informationscentral”, tjänstemannens behov av ett uppslagsverk förverkligat i biblioteket. Hjälpmedel som ”Nucleus librarius” och

”Myriobiblion” skall effektivisera både spridning och åtkomst och vidgad bildning. Leibniz uppfinningsrikedom vad gäller finansieringen av biblioteksverksamheten var mycket framåtsyftande.

Erfarenhets- och kunskapsutbyte, enligt Naudé och Dury nödvändigt, blir mera vanligt förekommande och de unika kunskapsinslagen blir mer påtagliga. Metoder och synsätt blir samstämmiga och homogeniteten i yrkesgruppen växer.

Sammanfattningsvis kännetecknas det visionära spåret av ett nätverksbyggande genom kollegial korrespondens, kollegiala möten och en diskussion om vad bibliotekarien kan och bör uträtta utöver de uppgifter som grundlagts genom utformningen av det praktiska arbetet. Dessutom framstår tydligt att en bibliotekarie inte kan arbeta isolerat utan är beroende av omvärldskontakter, ägna sig åt omvärldsbevakning och med en modern term ett intensivt ”spanande”. Formerandet av en profession i modern mening stärks genom det nätverksbyggande som sker och den kollegiala samhörighet som uppstår i samband härmed.

Grunderna i skötseln av ett bibliotek hade redan utformats genom det praktiska arbete och de moment som beskrivits ovan. 1627 innebär ett vidgande av biblioteks- och bibliotekariebegreppet. Gabriel Naudé publicerar sin *Advis pour dresser une bibliothèque*, en bok omfattande nio kapitel, som berör samtliga hittills behandlade frågor om bibliotek, men den innehåller dessutom resonemang som sträcker sig utöver det praktiska. Han för in metoddiskussioner om hur förvärv, katalogisering, klassifikation och uppställning skall utföras. Han berör dessutom bibliotekets lokaler och deras utformning och slutligen öppnar han diskussionen om bibliotekets mål, ett resonemang som bibliotekarien måste föra och vara medveten om.

Förutom Gabriel Naudé räknar jag bland visionärerna John Dury, som framhållde bibliotekets och bibliotekariernas stora betydelse för det allmänna kunskapshöjandet genom utbildning. John Dury såg i bibliotekarien en betydelsefull agent. Gabriel Naudé, John Dury och Gottfried Wilhelm von Leibniz formulerar olika biblioteksfilosofier, som förutsätter de existerande utarbetade praktiska momenten, och tillför nya idéer som rör bibliotekarien i sin yrkesutövning och på så sätt bidrar till yrkets utveckling. Gemensamt för Naudé, Dury och Leibniz är att det praktiska arbetet egentligen inte är i fokus i deras resonemang utan principerna, motiven och metoderna för de olika delarna som ingår i ett biblioteksarbete med ett självklart sikte på framtiden och därav det visionära anslaget. De går vidare och bereder vägen för ett yrke i utveckling.

5.1.3 Det tredje spåret - en ny dimension

Det tredje spåret och den nya dimensionen handlar om bibliotekarien, människan. I ett dokument, vars datering uppskattas till 1500-talet, i Vatikanbibliotekets arkiv finns antydning till en ny dimension i bibliotekarieyrket.³⁶⁶

Det praktiska arbetet är ett spår, biblioteket som idé med visioner och framtids tankar är ett andra. Den nya dimensionen bygger på redan etablerade arbetssätt och är en del av det visionära spåret och den framtidsbild av bibliotekariens betydelse som visas där, men den har ytterligare en dimension. Det handlar om bibliotekariens inre förhållnings-sätt till sina uppgifter, till sin uppdragsgivare, till användarna, till kunskap och forskning, värden som ger en ny dimension till bibliotekarieyrket. Den nya dimensionen är en konsekvens av det som redan utvecklats och formulerats och leder bibliotekarien in i ett yrke med en kompletterande aspekt. Bibliotekarien talar om andra saker än praktiska arbetsmoment och framtid. Det kunde ha varit en enskild bibliotekaries tankar och bara behäftat med det exempel, Cotton des Houssayes, som i tid avslutar denna undersökning, men så förhåller det sig inte. Antydning till startpunkt för denna kompletterande aspekt finns i det anonyma dokument i Vatikanbibliotekets arkiv som nämns ovan och som berör bibliotekariens inre egenskaper.

Den nya dimensionen ger innebörden i bibliotekarieyrket en särskild betydelse genom sin inställning och attityd. I den här undersökningen kulminerar uttrycket för den nya dimensionen med Jean Baptiste Cotton des Houssayes tal inför Sorbonnes generalförsamling 1780. Jean Baptiste Cotton des Houssayes³⁶⁷ har föregåtts av andra än dokumentförfattaren från 1500-talet. Gabriel Naudé berör attitydfrågorna i *Advis pour dresser une bibliothèque* (1627) och drygt tjuugu år efter denna boks publicering ger han i två känsloladdade dokument uttryck för en bibliotekaries innersta tankar när ett livsverk ska skingras.³⁶⁸ Den anonyma artikeln i *Mercurie Suisse* (1736) Lettre sur l'Office de Bibliothécaire: A Monsieur Enguel, Bibliothécaire à Berne liksom Johann Matthias Gesners *Wie ein*

³⁶⁶ Se not 338.

³⁶⁷ Se bilaga 5: *Oratio habita in comitiis generalibus societatis sorbonicae die 23 decembris 1780 à D. D. Joan. Bapt. Cotton des- Houssayes doct. Th. Pariensi, soc sorbonico, bibliothecae, sorb. Praefecto, sct. Parisiis, proelio Philippi Dionysii Pierres regis typographi ordinarii, 1781.* I fransk översättning med titeln *Discours sur les qualités et les devoirs du bibliothécaire, prononcé dans l'assemblée générale de Sorbonne, le 23 décembre 1780, par J.-B. Cotton des Houssayes; traduit du latin en françois par un bibliophile.* Undertecknat med initialerna G.D. (Gratet Duplessis).

³⁶⁸ Publicerade i svensk översättning i Naudé(2006).

Bibliothecarius beschaffen sein müsse, från 1748 har bibliotekarien i fokus och leder till J.B. Cotton des Houssayes installationstal från 1780.

Cotton des Houssayes gestaltar ett etappmål, med stöd i den hittillsvarande yrkesutvecklingen, i en ny dimension, som innefattar det personliga förhållningssättet till bibliotekarieuppdraget, bibliotekens uppgift, studier, forskning och bemötande samt det representationsuppdrag bibliotekariebefattningen ger honom.

Han börjar sitt tal *En bibliotekaries egenskaper och plikter*³⁶⁹, med att framhålla att det är ett privilegium att få kallas bibliotekarie. För att vara värdig bibliotekarietiteln och för att kunna vara en god och kunnig guide och vägledare för dem som vill använda biblioteket så måste man ha studerat litteraturens alla fält. En bibliotekaries nödvändiga kompetens består i att vara kunnig i både den sakrala och den profana vetenskapen men också att vara hemmastadd i forskningen på högsta nivå såväl som i litteraturen på lättare och lägre vetenskaplig nivå. Bibliotekarien bör vara vetenskapsman och teolog. En vid litterär bildning, en exakt och precis kunskap om alla konstarter och vetenskaper, en påfallande lätthet att uttrycka sig och slutligen en utmärkt artighet, som framkallar besökarnas tillgivenhet lika mycket som egenskaper och förtjänster försäkras bibliotekarien om besökarnas aktning, är helt nödvändigt. En bibliotekarie, vid vilket bibliotek som helst är ihärdig, outtröttlig, djupt tillgiven litteraturen och arbetar för dess framsteg.

En bibliotekaries självklara inställning är att vara bibliotekets och huvudmannens officiella representant vilket innebär att vara övertygande och tillgiven sitt bibliotek när det omtalas och när det presenteras vid besök. Alla besökare skall tas emot, både lärda och helt vanliga nyfikna. Bibliotekarien skall vara tjänstvillig och så artig och vänlig att besökaren kan uppfatta det som en personlig hedersbetygelse.

Att smyga undan någons blickar eller gömma sig bakom någon hylla låter sig inte göras. Bibliotekarien är både trogen och stolt över sitt uppdrag. Nästan ingenting kan hålla bibliotekarien borta från arbetet och från alla de lärde som besöker biblioteket, och från att vara den kunnige och välvillige vägledaren. Bibliotekarien skall bortse från sin egen person och lämna allt annat som han för stunden sysslar med för att möta en besökare med stor artighet och hjälpa honom.

Bibliotekarien känner en sann glädje i att introducera nya besökare och brukare i biblioteket. Allt skall visas, vilket innebär alla avdelningar samt

³⁶⁹ Se 7.5 Bilaga 5.

det som biblioteket har som är särskilt värdefullt och sällsynt. Om besökaren söker ett speciellt dokument som finns i biblioteket så visar bibliotekarien en omedelbar entusiasm att låta besökaren få ta del av detta. Bibliotekarien är dessutom så förekommande att han presenterar andra dokument, som finns i biblioteket inom samma ämne eller med anknytning till detta för att på samma gång bidra till att göra besökarens forskning enklare och mer fullständig.

Det förekommande och artiga bemötandet besökaren får följs också upp då besökaren ska lämna biblioteket för då ska bibliotekarien inte glömma att uttrycka sin uppskattning för besöket, då det förhåller sig så att just detta besök hedrade biblioteket och sprider glans över biblioteket genom besökarens fortsatta arbete.

Det vore olyckligt om bibliotekarien agerade väktare över bibliotekets samlingar så till den grad att någon annan inte tilläts att ta del av samlingarna eller ens se dem, särskilt då anledningen till att biblioteket skapats var att det skulle kunna ställas till allas förfogande. Vad vore annars meningen med biblioteket och de stora och dyrbara samlingarna om de inte vore ämnade, såsom bibliotekets grundare tänkt sig, att bidra till utveckling och till framtida forskning?

Bibliotekarien är en lärd man med ett analytiskt sinne och en gedigen bildning. Intresset för vetenskapernas utveckling och förmågan och kunskapen att urskilja de originella verken, som föreslås finnas i biblioteket, är uppenbar. Bokförvärven till biblioteket har en framskjuten plats eftersom det inte finns ekonomiskt utrymme att förvärva annat än böcker och dokument som håller hög innehållslig kvalitet. Värdet av dessa dokument ökar påtagligt om de klassificeras rätt och blir möjliga att finna och konsultera. Det är av oskattbart värde att i biblioteket sätta upp böckerna efter en bestämd vetenskaplig ordning.

Det tredje spåret, den nya dimensionen, som inletts redan under 1500-talet sammanfattas väl av Cotton des Houssayes i klagörandet av ett förhållningssätt för bibliotekarien i sin yrkesroll. Det kan närmast betraktas som etiska regler. Han talar om och redovisar bibliotekariens förhållande och inställning till sitt arbete och sina uppgifter. Förhållandet till och lojaliteten mot arbetsgivaren och respekten för brukarna betonas särskilt. Den som behöver biblioteket kommer i centrum inte bara genom att biblioteket är allmänt utan också genom bibliotekariens inställning och medvetenhet om vad och vem biblioteket och bibliotekarien är till för.

Cotton des Houssayes förmedling av detta synsätt stärker bibliotekariens yrkesidentitet genom att tydliggöra ett yrkesetiskt perspektiv.

5.2 Bibliotekariens påverkan på sitt yrke

Bibliotekarierna har själva haft stor betydelse för yrkets innehåll och utformning. Alltsedan Bartolomeus Platina har de själva bidragit till yrkesrollens utveckling. Utöver de instruktioner som stod i bullan 1475 ordnade Platina rutiner för lån från samlingarna. Han började dessutom hantera bibliotekets ekonomiska spörsmål genom att bokföra både intäkter och utgifter liksom han började sköta avtalstecknande med olika leverantörer för de behov som var knutna till bibliotekets skötsel.

Att upprätta och framställa förteckningar och kataloger är ett krav som återkommer i flera instruktioner. Detta har gjorts på sätt som bibliotekarier och andra skapat modeller för. Kraven på att samlingarna skall ordnas har på samma sätt inneburit att olika system för ämnesklassificering varit föremål för bibliotekariernas intresse av systematisering. Den utvecklingsambition som bibliotekarierna visat har resulterat i flera olika klassifikationssystem.

Genom att begrunda och diskutera den roll och betydelse biblioteket kan ha i en samhällelig kontext, hur det skall utformas både i bibliotekariernas egen tid men också framledes ger bland andra bibliotekarierna, Naudé, Leibniz och Dury, sitt yrke en idémässig och visionär dimension. Det är mot bakgrund av den kunskap de besitter, den tro på vetenskaperna, som de hyser förenat med en tro på samhällets utveckling, som de kan ha och tillåta sig uttrycka en uppfattning om vilken betydelse bibliotekarierna och biblioteken framledes skall tilldelas.

Likaledes påverkar och formar bibliotekarierna sitt yrke genom att tänka över och formulera förhållningssätt och attityder som skall behäftas med yrkesutövningen. Naudé, Gesner och Cotton des Houssayes berör i detta sammanhang de egenskaper en person bör äga som tänker ägna sig åt bibliotekarieyrket. Det går att i dessa resonemang urskilja två begrepp som blir tongivande i det som utvecklas till en bibliotekarieetik, nämligen respekt och ödmjukhet. En tillämpning av dessa båda begrepp, i mötet med uppdragsgivare, i detta sammanhang biblioteksägare, inför vetenskaperna, i mötet med kollegor, inför själva uppdraget att vara bibliotekarie och inte minst i mötet med biblioteksbesökare och användare som söker vägledning och råd, skänker trovärdighet, bygger förtroende och utvecklar ömsesidig respekt till bibliotekariernas fördel.

5.3 Bibliotekarieyrkets kärna

Bibliotekarieyrket är ett yrke som kan ha utvecklats ur flera funktioner som rör hantering av skrifter. Det kan finnas kopplingar till klostrens skriptorier, till universitetens bokförmedlare och till personer som hade beröring med boktryckeri och bokhandelsverksamhet. Kopplingar finns till arkivverksamhet. Skrift- och dokumentinsamlingar var under uppbyggnad på flera håll. Hur dessa samlingar skulle hanteras, skötas, utvecklas och användas utgjorde ett problem, som måste lösas. Lösningen fanns hos bibliotekarien.

Det finns klart och tydligt urskiljbara drag i yrket hos dem som ägnar sig åt det. För att kunna uppfylla det uppdrag som bibliotekarierna ansett sig ha, formulerat i tankar om bibliotekets funktion, var det nödvändigt med olika åtgärder och lösningar som utvecklades till specialistkompetenser. Det som visade sig vara det största behovet och den främsta bevekelsegrunden för biblioteks innehavare att anställa bibliotekarier var att hålla ordning på en växande boksamling. Tillgången till böcker ökade efter hand. Behovet av böcker tilltog. Till en början var inriktningen på arbetet påtagligt praktiskt i form av närvaro i bibliotekslokalen samt att hålla öppet, att hålla uppsikt över besökare och skrifter så att inget försvann, att låna ut, att ställa upp böcker på sina platser och hålla ordning i lokalen samt notera förluster och återkräva volymer som var möjliga att spåra.

Bibliotekets grund är att det bestånd av dokument som finns måste vara förtecknat och klassificerat. Det förutan är det inte ett fullgott bibliotek. För att kunna utföra denna uppgift på ett sätt som kunde förstås av andra utvecklades det en praxis innehållande information som var förstälig för andra bibliotekarier. Tolkningen av katalog- och klassifikationskoderna gjordes av bibliotekarierna när användarna kom till biblioteket för att konsultera något av de dokument som fanns. Katalogisering och klassificering är två kärnuppgifter. De kompletteras med ytterligare ett, nämligen vägledning i och undervisning om hur man använder och hittar ibland bibliotekets dokument. I detta vägledningsarbete finns ett starkt betonat serviceinslag. Utöver dessa för bibliotekarien speciella uppgifter ligger den redan genomgångna utbildningen och de förvärvade kunskaper man för med sig in i yrket. De som anställdes som bibliotekarier var högutbildade lärda män, vars kompetens innefattade kunskaper i flera språk.

Bartolomeus Platina hade som uppgift att ta emot besökare, vilket innebar att genom kataloger och förteckningar lotsa besökaren rätt för att få fram dokumentet med önskat innehåll, vilket i sig betyder att bibliotekarien gör sökningarna och plockar fram dokument. Bibliotekarien måste ha kunskap

om bibliotekets dokument och deras innehåll. Vid universitetsbiblioteket i Strasbourg ålåg det bibliotekarien att dels utföra samma sak som Bartolomeus Platina dels att undervisa nya och unga studenter om den litteratur som fanns inom studentens fakultetsområde och som kunde vara användbar i och för studentens studier och forskning.

Bibliotekarieyrkets kärna innehåller ytterligare dimensioner som utvecklats och fått en innebörd som kan beskrivas med orden attityd, inställning och förhållningssätt. Detta förkroppsligas i Johann Matthias Gesner och J.B. Cotton des Houssayes och görs tydligt i den förres skrift och den senares installationstal vid Sorbonne. De talar om bibliotekariens inre kvaliteter, bibliotekariens kunskaper och bildning samt bibliotekariens attityd och inställning till utbildning, forskning och kunskap och förståelse för sitt arbete.

Kärnan i yrket är relaterad till boken/dokumentet både som föremål och informationsbärare. Kärnan är relaterad till nyttjare av biblioteket, vilket betyder vägledning till dokument och om dokumentens innehåll samt undervisning om hur dokument och dokumentens innehåll återfinns och hur hjälpmedel för att finna dokument och innehåll fungerar och används. Kärnan är relaterad till bibliotekariens egen övertygelse och förståelse för bibliotek och bibliotekens uppgifter i olika miljöer, lika väl som kärnan i yrket är relaterad till bibliotekariens inställning och förståelse för bildning, utbildning och forskning.

Sammanfattningsvis kan bibliotekarieyrkets kärna sägas innebära att organisera den kunskap som är förmedlad genom skrifter samt tillgängliggöra den för dem som behöver den och slutligen bidra till dess spridning. I bibliotekarieyrkets kärna är serviceinslaget väsentligt.

5.4 Bibliotekarieyrkets värdegrund

Med värdegrund skall i detta sammanhang förstås för bibliotekarierna gemensamma grundläggande värderingar som formar deras yrkesroll.

Detta kan specificeras i två huvudsakliga värdegrundsområden. För det första det som hänför sig till biblioteket i sig. Av betydelse är bibliotekets uppdrag, bibliotekets samhällliga roll och därmed bibliotekariens arbetsplats. För det andra är det bibliotekarien själv och hans inställning till sitt arbete, synen på tillgänglighet och förhållandet till nyttjare av biblioteket och bibliotekariens eget förhållningssätt till kunskap, utbildning och forskning.

Den inställning och den värdegrund som bibliotekarierna till en början förväntades omfatta dikterades i de statuter som ställdes upp av biblioteksägarna och institutionerna och som bibliotekarierna skulle arbeta efter. Lojaliteten mot uppdrags- och arbetsgivaren var en självklar värdegrund.

Bibliotekarierna själva kom att diskutera och formulera sina uppgifter och inställningar. Därmed kom bibliotekarierna mer i fokus och bibliotekets uppgifter kom att definieras tydligare.

På ett övergripande sätt och på personnivå kan sägas vad gäller kompetens att bibliotekarierna är lärda, belästa och kunskaphängivna personer som visar en tro på en framtid med ökande kunskaper och utbildning. De visar också ett engagemang i samhällsfrågor och i de framväxande vetenskaperna. Biblioteket representerade för bibliotekarierna under denna tid en plats där den kunskap som dittills vuxit fram kunde samlas och bevaras för framtida bruk. Biblioteket var samtidigt platsen där bibliotekarien blev ett verktyg för spridning av denna kunskap och en ovärderlig tillgång när det gällde att bevaka vad som pågick och rädda denna information och den nedtecknade kunskapen till eftervärlden för framtida forskning.

Den gemensamma värdegrunden omfattar två områden, biblioteket med tre huvudpunkter och bibliotekarien med fyra huvudpunkter.

De tre punkter som gäller biblioteket är för det första att ett bibliotek skall vara allmänt tillgängligt. Ingen skall bli utestängd och förvägras möjligheten att ta del av den kunskap som finns i bibliotekets dokument. För det andra så skall ett bibliotek vara encyklopediskt uppbyggt vilket betyder att alla vetenskaper och alla ämnen skall vara representerade. Nya rön såväl som gamla skall kunna återfinnas där. Dessutom skall i ämnen, inom vilka det finns skilda åsikter, alla åsikter få komma till tals för att kunna jämföras och ställas mot varandra. För det tredje så skall ett bibliotek vara universellt till sin karaktär. Det skall inte bara omfatta alla ämnen utan det skall omfatta dokument från alla tider och alla länder.

De fyra punkter, som gäller bibliotekarien som människa och yrkesutövare är för det första att bibliotekarien skall vara en högt utbildad person med djupa kunskaper, bred och allsidig bildning och tro på vetenskapernas utveckling. För det andra skall bibliotekarien som person stå självständig i sin bedömning och inte låta sig styras av intressen som kan inverka negativt på det uppdrag han har som bibliotekarie. För det tredje skall bibliotekarien låta alla åsiktsriktningar komma till tals och han skall inte sätta sig till doms över någon. För det fjärde så skall bibliotekarien i mötet med nyttjare och besökare i biblioteket behandla alla med ödmjukhet och respekt.

Sammantaget är bibliotekariernas gemensamma värdegrund idéförankrad och bygger på ett yrkesetiskt inslag.

5.5 Bibliotekarien och professionen

Att redan innan 1475 tala om ett bibliotekarieyrke är knappast möjligt då egentliga beskrivningar och definitioner på vad ett sådant yrke skulle innebära inte finns. Bibliotekarier går inte att finna bland dåtidens yrkessammanslutningar eller skrån. Vi känner heller inte till att det skulle ha funnits utbyten av bibliotekstankar eller några andra tecken på att ett yrke skulle ha existerat. Garnett är övertygad om att bibliotekarien i sin yrkesutövning och yrkesuppfattning, enligt de tankar Dury (1650) bär fram, nått ett sådant stadium att bibliotekarieyrket utvecklats till ett självständigt yrke men ännu inte i sådan omfattning att det kunde tjäna några egentliga syften eller att det i ett samhälleligt sammanhang var användbart.³⁷⁰ JoAnne Brown menar att begreppet *profession* också får en världslig innebörd 1675 och är tillämpligt utanför den religiösa sfären med den mera precisa innebörden att professionen ”*having claim to due qualifications*”.³⁷¹

För att kunna vara en del av en profession och för att kunna vara professionell i sin utövning, enligt professionsforskningens definition, är det professionsutövarens kunskap som skall ge kunden/nyttjaren svar, besked och lösningar inom professionsområdet. Det är inte kundens /nyttjarens önskemål som skall styra professionsutövarens arbete och val av metod för att lösa en uppgift. Professionsutövaren skall ge svar på vem som vet bäst vad som är bäst för någon och professionsutövaren är specialist.

En jämförelse mellan bibliotekarien och både läkare och lärare visar på en del av professionsbegreppets innebörd. Läkaren ordinerar en behandling efter att ha hört patienten och bestämmer hur problemet kan lösas. Läraren visar eleven/studenten vad som skall läras in och bestämmer när det är gjort genom examination och tester. De är specialisterna. En bibliotekarie ger inte professionella råd på samma sätt och med samma exklusiva innebörd. Bibliotekarien vägleder och föreslår möjliga vägar men fattar inte avgörande beslut med en entydig lösning å någons vägnar. Bibliotekariens råd och ordinationer är specialistens och jag menar att detta är att betrakta som ett professionellt beteende.

³⁷⁰ Garnett (1899) s. 177.

³⁷¹ Brown (1992) s. 20.

För att kunna anse sig tillhöra en profession skall det finnas etiska regler för dem som tillhör professionen. För bibliotekarierna antyds förekomsten av etiska värderingar i yrket hos både Naudé och Leibniz men utvecklas och kommer främst till uttryck hos Johann Matthias Gesner och Cotton des Houssayes. De talar om förhållningssätt och attityder som inte är olika dagens etiska regler för bibliotekarier. Det har också förekommit att bibliotekarier, när de tillträtt sina befattningar, fått avlägga en bibliotekaries ed. Så förhöll det sig bland annat vid universitetet i Oxford och vid universiteten i Uppsala och Lund.

Det framhålls som utmärkande för en profession att utövare skall tillhöra en väl sammanhållen grupp. Jag menar att detta är fallet för bibliotekarierna under denna tidsperiod. Det är svagare i början men tilltar mot slutet av perioden, genom den korrespondens som förekommer mellan bibliotekarier om biblioteksspörsmål. Korrespondensen tilltog efterhand och kom att bli omfattande. Naudés och Leibniz skriftväxlingar med personer som ägnade sig åt biblioteksgöromål och med andra lärda är exempel på detta. Korrespondensen lockar till framtida undersökningar. Grupptillhörigheten förstärktes på ett internationellt plan genom kollegiala möten vid resor i andra länder även om mötena inte var stora och organiserade utan få och mellan enstaka kollegor.

En gemensam kunskapsgrund är en professionsfaktor. Bibliotekarierna har under denna trehundraårsperiod det gemensamt att de är högt utbildade akademiker, förvisso i olika discipliner, men de står ändå nära vetenskapen och de har omfattande språkkunskaper. Med mindre än detta var det svårt att erhålla en befattning som bibliotekarie. Kunskaper i språk var inte specialistkunskaper i sig. Specialister utvecklades i katalogiserings- och klassifikationskonsterna. Bibliotekariens yrke var redan under perioden ett serviceyrke genom tillgängliggörandet och bemötandet.

Kraven på de personer som utnämns till bibliotekarier varierar något vad gäller akademisk grad, kunskaper och bildning samt civilstånd.

En bibliotekarie har traditionellt förutsatts ha kunskaper om det bokbestånd han eller hon förvaltats och arbetat med.³⁷² Det innebär att bibliotekarien är den som varit bäst skickad för och haft en framträdande roll i att tillgängliggöra och förenkla åtkomsten till dokument. För att kunna åstadkomma detta har bokbestånden strukturerats med hjälp av system för klassifikation, katalogisering och indexering. Bibliotekarien är

³⁷² Brindley (2001) s. 5.

kunnig inom den ämnesspecialitet biblioteket företräder och förväntas ha gedigna kunskaper om användarna och användarnas behov.

I föreställningarna ligger också att bibliotekarien samlar in och förvärvar dokument och på så sätt bygger upp ett biblioteks bestånd av information, vilket i praktiken innebär att utveckla det fysiska dokumentbeståndet. Att undervisa i hur ett bibliotek och dess bestånd används, enklare uttryckt att undervisa i hur man lär känna skrifterna och böckerna, hur man söker information genom att använda kataloger, hur man sätter sig in i klassifikationssystemen och hur man läser och använder bibliografier och encyklopedier, har alltid varit väsentligt för bibliotekarien.

Det fanns under perioden ingen utbildning för bibliotekarien i egentlig mening. Kunskapsinhämtningen gjordes individuellt och genom att anamma tidigare gjorda erfarenheter och genom det tilltagande kollegiala kunskaps- och erfarenhetsutbytet.

När bibliotekarierna med en tydligare funktion framträder efter 1475 så är kravet från arbets- och uppdragsgivare att kataloger och beskrivningar av skrifterna skall göras. Dåtidens bibliotekarier gjorde också detta. Att katalogisera, det vill säga beskriva, och klassificera, det vill säga ämnesbestämma, blev kännetecknande för dem och yrket. För att kunna utföra detta krävdes speciellt vad gällde klassificeringen av skrifterna en stor beläsenhet och god orientering i de då existerande vetenskaperna. Till yttermera visso var kunskaper i språk en absolut nödvändighet. Språkkunskaper och stor beläsenhet var inget unikt för bibliotekarier. Däremot kan hävdas att själva metoden att ordna litteraturen efter ett klassifikationssystem, byggt på dåtidens vetenskapssyn, utgör en specialistkunskap, unik för bibliotekarierna. Katalogiseringen, skapandet av bibliografiska beskrivningar, är unik för bibliotekarierna och en särskild specialitet för dem.

Vatikanens bibliotekarier var inte nödvändigtvis italienare eller, åtminstone till en början, inte ens knutna till kyrkan. Att vara en uttalad och erkänd humanist med bred bildning och stort kontaktnät var viktigt för befattningen. En gemensam nämnare för dessa personer var att de dessutom skulle vara mycket språkkunniga. Kunskaper i grekiska och latin var nödvändiga. Senare under perioden rekryterades bibliotekarier som också behärskade hebreiskan vilket i framtiden kom att betyda högre kompetenskrav för befattningen. Det var först inte viktigt att rekryteringen skedde inom de egna leden, ett förhållande som ändrades och bibliotekariebefattningen kom att tillsättas med kardinaler. Det ansågs vara utomordentligt meriterande och ärofyllt att bli utnämnd till och inneha denna befattning. Även att vara bibliotekariens medhjälpare, ”custos”,

blev med tiden eftersträvansvärda befattningar, till vilka enbart personer verksamma inom kyrkan rekryterades.

Universitetens bibliotekarier rekryterades i störst utsträckning från de egna leden. Professorer ansågs vara de mest lämpade även om de inte alltid själva sökte sig till bibliotekariens uppgifter. I Uppsala gällde till en början att bibliotekarieuppdraget var oavlönat med följd att uppdraget vandrade från den ene till den andre. Det var ett förhållande som inte kunde accepteras, varför uppdraget kom att arvoderas, men inte tillräckligt högt för att kunna attrahera en professor. Ambitionen var ändå klar. En professor var att föredra framför någon med lägre akademisk grad. Vid Uppsala universitet var under tiden 1638 till och med 1783 18 bibliotekschefer i tjänst varav tre hade magistergraden, övriga var professorer.

I Lund utsågs den förste bibliotekarien 1668. Fram till och med 1799 räknar Weibull till tio bibliotekarier och mellan åren 1733 till och med 1797 också två vice bibliotekarier.³⁷³ Åtta professorer hade uppdraget fram till och med 1732. Åren fram till 1740 fanns ingen bibliotekarie utsedd. Därefter och fram till och med 1799 tillsattes bibliotekarieuppdraget med ytterligare tre professorer.

Furste- och kungahusen har likaledes rekryterat lärda män. Många kombinerade sitt bibliotekarieuppdrag med andra uppdrag hos biblioteksägaren. Wilhelm Gottfried von Leibniz var förutom bibliotekarie historiograf. Bibliotekarier hos privata biblioteksägare var i huvudsak lärda män.

Flera av de privata biblioteken hade öppnat sina samlingar för allmänheten precis som Ambrosianabiblioteket i Milano, det kanske mest kända. Angelicabiblioteket³⁷⁴ i Rom, San Marcobiblioteket och Laurentianabiblioteket i Florence var ytterligare tre. Vid de båda sistnämnda var bibliotekarien Angela Maria Bandini (1726-1803) verksam och gjorde bland annat en katalog över Laurentianabibliotekets handskrifter i elva foliovolym. Bandini är ett utmärkt exempel på bibliotekariens professionalisering, som redan tidigare startats, genom den självuppfattning om bibliotekarien som han hade och om den betydelse i ett större samhälleligt sammanhang samt den uppfattning om yrkets innehåll som han gav uttryck för.³⁷⁵

³⁷³ Weibull (1868) s. 443-444. Andra delen.

³⁷⁴ Jarolf (2006). Angelicabiblioteket har beskrivits i en artikel i *Biblis* vintern 2006/07.

³⁷⁵ Chapron (2004). s. 60.

Jürgen Voss³⁷⁶ menar att bibliotekariens befattning under 1700-talet innehållsligt genomgått en förändring till att vara av mer vetenskaplig karaktär. Därför finns bland den tidens bibliotekarier ett växande inslag av lärda. Voss anför Ludovico Antonio Muratori (1672-1750), en framstående italiensk historieforskare och samtidigt biblioteksledare för hovbiblioteket i Modena, som ett av de tydligaste exemplen på lärda biblioteksföreträdare. Vid hovet i Toscana verkade Antonio Magliabechi (1633-1714) som bibliotekarie under Cosimo III av Médici (1642-1723).

1700-talets bibliotekarie är en man med borgerligt ursprung, av lägre rang men utan bestämd religiös ställning. Han har en gedigen klassisk utbildning. Han hyser stor kärlek till böcker. Han är lärd och har förmågan att handha stora mängder böcker både i praktiken och intellektuellt.³⁷⁷

1700-talet är en brytningstid för bibliotekariens yrkesroll. De olika kompetenser som en bibliotekarie ska besitta och hur de skall definieras i en ny tid blir frågor för framtiden. Hittills har bibliotekarien haft den mera interna bokvårdande, bokförtecknande, inventerande och kommenterande rollen tillsammans med att föra korrespondensen med andra lärda om bibliotekets innehåll och möjlighet för en större publik att använda det för konsultation. Biblioteket var i huvudsak en stängd institution där bibliotekarien med sin lärdom och sitt praktiska arbete hade kontakt med omvärlden genom korrespondens och en begränsad skara av användare samt få besökare på plats.

Med ambitionen att öppna biblioteken för allmänheten blev bibliotekariens yrkesmässiga innehåll ett annat och uppgifterna kom att förändras. Till skillnad från möte med tidigare användare, som var lärda och tillhörde en utvald skara, kom användarna att bli betydligt flera, kommande från olika miljöer med olika bildningsstatus och kunskapsnivåer. Bibliotekarien skulle stå till användarnas förfogande, följa nya administrativa rutiner, göra inköp och skapa bokbestånd för allmänhetens användande och ha allmänhetens intressen och behov i fokus.

De privata biblioteken i Italien som öppnade och ställde sina samlingar till förfogande var flera och biblioteken skulle ledas och handhas av bibliotekarier. De krav som ställdes på personer som skulle upprätthålla tjänsterna kunde se olika ut. I Alessandro Gambalungas testamente från 1619 i vilket han ger sitt bibliotek till Rimini kommun, som ett allmänt

³⁷⁶ Bibliotheken und Aufklärung (1988) s. 185.

³⁷⁷ Chapron (2004) s. 59.

bibliotek, uttalar han kraven på bibliotekarien som en person som är lärd, skicklig och lämplig för uppgiften.³⁷⁸

För Castanesebiblioteket³⁷⁹ i Rom skriver donatorn i sitt testamente 1698 att bibliotekarien skall vara lärd och skicklig och samtidigt vara expert inom bokområdet och expert på goda seder och hög moral.³⁸⁰ Kardinal Imperiali preciserar i sitt testamente från 1729 att bibliotekarien förutom kunskaper i grammatik, retorik och filosofi måste ha kunskaper i historia.³⁸¹ När det gäller Marucellibiblioteket i Florens så preciseras och understryks att bibliotekarien måste kunna hebreiska och grekiska.³⁸²

I Italien och bland bibliotekarierna utvecklas en egen syn på sitt yrke som befrämjar professionaliseringen. Bibliotekarierna frigör sig alltmer i sin utövning från hoven och köreorna och blir mer självständiga från att ha haft en stark bindning till dessa. Bibliotekarierna understryker också vissa specialkunskaper som inte går att finna hos andra, nämligen bibliografisk kompetens, språkkunskaper såväl som viss teknisk kunskap. Detta är utmärkande för bibliotekarier och bibliotekarierna framhärdar att det finns ett specifikt kunskapsområde för dem. Denna utveckling stöds av en politisk och ekonomisk inriktning som uppmuntrar användandet av bibliotek för forskning och ett utökat kunnande. Förändringar görs i organisationen av biblioteksverksamhet för att anpassas till de nya krav som ställs när biblioteken blir tillgängliga för allmänheten. Biblioteken tilldelas medel dels för att kunna förvärva litteratur men också för att kunna anställa biträdande och underordnad personal. Bibliotekariens ansvar och arbetsledande roll tydliggörs. I förlängningen innebär det också att biblioteken frigörs från kyrkan i så motto att rekryteringen av bibliotekarier kan ske utanför kyrkans hägn.³⁸³

Att sammanställa en katalog innebär i sig kompetenser inom både klassifikation, alltså att bestämma ämnestillhörighet, och i bibliografisk teknik, med vilket menas att göra bibliografiska beskrivningar. Båda dessa områden är grunder för att kunna göra boken tillgänglig i ett bibliotek och katalogen blir ett unikt instrument för användaren skapat av bibliotekarien. Kunskap i klassifikation och katalogisering, är, med undantag för bibliograferna och bokhandlarna, unik för bibliotekarierna. Biblio-

³⁷⁸ Chapron (2004) s. 62.

³⁷⁹ Jarolf (2007).

³⁸⁰ Chapron (2004) s. 62.

³⁸¹ Chapron (2004) s. 62.

³⁸² Chapron (2004) s. 62.

³⁸³ Chapron (2004) s. 67.

tekarierna är experter på böcker och de är också garanterna för tillgång till kulturarvet i boklig form.³⁸⁴

När inköpen för biblioteken börjar planeras efter riktlinjer och urvalsprinciper förändras bibliotekariens roll. Professionaliseringen stärks. Bibliotekarien gör urval och bestämmer inköp, väljer inköpskanaler, budgeterar och utökar på så sätt sitt ansvarsområde där de ingående momenten är specialistmoment.

Den sammantagna bilden av bibliotekarien är att en bibliografisk kompetens utvecklas, språkkunskaper är en förutsättning och tillägnande av kompletterande tekniska kunskaper relevanta för biblioteksarbetet med naturlighet kommer. Grundinställningen till bibliotek är den att bibliotek skall stödja forskning och utbildning. Biblioteket och det som finns däri skall vara allmänt tillgängligt.

Bibliotekariens arbetsledarskap utvecklas i en växande och allt mer omfattande organisation. Medhjälpare anställs och det ekonomiska ansvaret för biblioteksverksamheten blir tydligare och mer omfattande.

Bibliotekarieyrket var ett yrke som byggde på såväl allmän som unik kompetens, hade ett väl avgränsat verksamhetsfält med utpräglad servicefunktion i en definierad yrkesarena med ett nätverk som visade ansatser till att utvecklas till en sammanhållen yrkeskår, om än med stor geografisk spridning samt hade utvecklat ett yrkesetiskt perspektiv.

5.6 Tiden efter 1780³⁸⁵

Ett yrke var etablerat. Bibliotekarier, lärda män som anammat vad som tidigare gjorts och tänkt vidare, hade vid sina arbetsplatser utvecklat de fundamentala behoven vid ett bibliotek nämligen system för katalogisering och klassifikation. Därtill hade det rutinmässiga i biblioteksarbetet såsom böckers ordnande, utlånsregistrering, tillgänglighet i öppethållande och studieplatser, viss servicegrad och tillsyn ordnats. Bibliotekariens ansvar utvidgades och resonemang om metoder väcktes och hanterades. Förvärv och beståndens tillväxt kom att hanteras av bibliotekarier. Detta kompletterades med yrkesetiska resonemang och ställningstaganden före 1780.

³⁸⁴ Chapron (2004) s. 68.

³⁸⁵ Bland andra kan följande titlar med fördel studeras för att få en orientering om tiden efter 1780: Buzás (1976), Buzás (1978), Hessel (1925), Jackson (1974), Histoire des bibliothèques françaises : Les bibliothèques de la Révolution et du XIXe siècle 1789-1914 (1991).

Den franska revolutionen 1789 hade inte bara återverkningar på bibliotekariers verksamhet i Frankrike utan också i övriga Europa i så måtto att på flera håll skapades nya organisationer för biblioteksverksamhet. Större och flera biblioteksenheter skapades som en följd av centralisering och demokratisering med en ny allmänhet, det vill säga gemene man, som nyttjare. Det innebar att fler personer involverades i biblioteksverksamheten. En bibliotekariers uppgifter innehöll så många moment att man bland annat i Tyskland startade utbildning av bibliotekarier. Utöver utbildning i de enskilda kärnmomenten skapades utbildning med en helhetssyn på biblioteksverksamheten såsom vi kan se verksamhetsdelarna beskrivas hos Naudé. Det gällde helheten, nämligen att sköta ett bibliotek i alla dess delar, *Bibliotheksverwaltung* på tyska, *bibliothéconomie* på franska. Det bedömdes som viktigt att få utbildning i bibliotekariens alla arbetsområden.³⁸⁶ Bibliotek nybildas, fler blir bibliotekarier och utbildning av bibliotekarier i organiserad form börjar etableras under sent 1800-tal. Grunderna och ämnena för utbildningen är vad som formades av bibliotekarier under perioden 1475-1780.

5.7 Slutsatser

Med Sixtus IV:s utnämning av Bartolomeus Platina 1475 till Vatikanens bibliotekarie genom den påvliga bullan *Ad decorem militantis ecclesiae* inleds bibliotekariens praktiska arbete föranlett av ett uppkommet behov inom en institution. Institutionerna i avhandlingen är kyrkan, som representeras av Vatikanen, furste- och kungahuset, som representeras av hertig Julius och hans biblioteksordning, universiteten, som representeras av universiteten i Cambridge, Oxford och Strasbourg, Uppsala och Lund. Institutionernas dokumentsamlingar, i ständig tillväxt, vars utnyttjande tilltar i omfattning, motiverar att en särskild person, en bibliotekarie, anställs för dess skötsel och för att utföra ett uppdrag såsom det bestämts av arbetsgivaren genom givna förutsättningar och bestämda ramar. Bibliotekariernas arbetsbeskrivningar utformade av arbetsgivarna har innehållsmässiga likheter.

Det första spåret, det praktiska arbetet, handlar om iordningställande och tillgängliggörande. Förtecknande av dokumenten påbörjas. Uppgiften består även i att sköta och vårda dokumenten och att göra dem åtkomliga för dem som äger tillstånd att nyttja bibliotekets dokument.

Att jag börjar med att undersöka bibliotekarieyrket i och med utnämningen av Bartolomeus Platina till bibliotekarie har sin grund i att det gäller för en

³⁸⁶ Buzás (1976) s. 127-128.

bibliotekarie att ha en definierad arbetsplats och ett definierat uppdrag. Här utesluts med stöd av Parsons (1952) de som benämnts bibliotekarier i Alexandria. De som populärt omnämns bibliotekarier inom kloster- väsendet utesluts med stöd av Humphreys (1964) och Davril & Palazzo (2000). Det definierade uppdraget och den definierade arbetsplatsen finner jag på flera sätt i utnämmandet 1475 och i Vatikanbibliotekets inrättande. Det råder flera meningar om datum för detta och om vem som är grundaren. Denna avhandling sällar sig till José Ruyschaerts uppfattning som uttrycks i följande citat:

En avsikt, till och med klart uttalad och delvis påbörjad, räcker inte för att ge dess upphovsman status av grundare av en institution. Med grundandet av ett bibliotek måste förstas att dokumenten som utgör biblioteket är väl ordnade och uppställda i en lokal avpassad för biblioteksändamål och att det finns personal utsedd att sköta biblioteket samtidigt som det är viktigt att det skall vara klart uttalat vilka biblioteket skall tjäna och att det dessutom finns medel avsatta för bibliotekets fort- och överlevnad. Utan att juridiskt skapa en institution och tilldela nödvändiga medel för att driva den kan man inte tala om ett grundande. Om man har för avsikt att fastställa datum för Vatikanbibliotekets tillblivelse måste man gå tillbaka till den tid då det inte längre var talan om ett projekt, eller ens i dess första etapp av förverkligande utan till den punkt då det instiftades juridiskt och realiserades i gärning.³⁸⁷

Bullan av den 15 juni 1475 ger tre viktiga grundläggande förutsättningar för att kunna definiera ett bibliotek. Först av allt ger påven biblioteket ett fysiskt rum, det vill säga lokalmässiga förutsättningar för att kunna samla bibliotekets skrifter.³⁸⁸ För det andra anställs personal och ekonomiska medel avsätts för att kunna driva biblioteket³⁸⁹. För det tredje uttalas att biblioteket är ämnat att vara allmänt tillgängligt för alla lärda och forskare, inte bara för Vatikanens lärda.³⁹⁰

³⁸⁷ Une intention, même clairement exprimée, même accompagnée d'une exécution partielle, ne suffit pas à transformer son auteur en un fondateur d'institution. En l'occurrence, la fondation d'une bibliothèque suppose que les manuscrits qui en font partie soient effectivement ordonnés dans un local approprié par un personnel attaché à cette fonction et qu'en même temps soit déterminé le public à laquelle est destinée cette institution et soient affectées à cette dernière les revenus stables qui en assurent la permanence. Sans création d'une institution juridique à laquelle sont effectivement attribués les moyens qui lui sont nécessaires, il n'y a pas de fondation. Si l'on entend établir la date de l'actuelle Bibliothèque Vaticane, il faut remonter dans le temps sans solution de continuité jusqu'au jour où effectivement l'institution actuelle a pris naissance non à l'état de projet, ni même dans sa première étape de réalisation, mais à la fois dans son entité juridique et dans sa réalisation effective. Ruyschaert (1969) s. 514 skriver ovan citerade stycke med anledning av diskussionerna kring Vatikanbibliotekets tillblivelse, som några tillskriver Nicolas V men som Ruyschaert och flera med honom istället tillskriver Sixtus IV.

³⁸⁸ Franklin (2002) s. 373.

³⁸⁹ Franklin (2002) s. 374.

³⁹⁰ Franklin (2002) s. 376.

Bibliotekarien får en arbetsplats. Han får ett uppdrag. Han får ett material att arbeta med i form av en samling skrifter. Han får medarbetare. Han får dessutom möta personer som söker och anlitar hans tjänster i kraft av hans kompetens. En exekutiv tjänsteman har utsetts och tillsatts för dess skötsel och utveckling. Ett bibliotek har uppstått.

Arkiv- och biblioteksverksamhet har genom historien setts som en och samma. På flera sätt är detta förståeligt men Vatikanen gör arkivets funktion i förhållande till bibliotekets funktion synligt och definierat³⁹¹. I arkivet "Bibliotheca nova pontifica" förvarades dokument sprungna ur Vatikanens egen verksamhet. Arkivet var inte som biblioteket allmänt tillgängligt. Biblioteket däremot var platsen där den litteratur hanterades, som Vatikanen samlade på sig. Denna litteratur var också tillgänglig för flera än vad arkivets arkivalier var. Det är i biblioteket och i bibliotekets verksamhet vi ser bibliotekarien. När bibliotek och arkiv skiljs åt tydliggörs bilden av yrket.

Genom att klargöra och definiera vad biblioteksresurserna skall användas till och vilka typer av dokument som hanteras inom biblioteket framträder innehållet i bibliotekariens yrke, då bibliotekarien är den tjänsteman som skall se till att syftet med biblioteket förverkligas. Bibliotekets resurser skall användas i arbetet för den stridande kyrkans upphöjelse, de skall användas för att sprida den katolska läran och främja den katolska trons tillväxt samt användas för lärandets framsteg och utveckling samt vara till nytta och heder för alla lärda och vetgiriga. Vid universiteten skall bibliotekarien rent tekniskt handha och sköta biblioteket. Han skall möta lärare och studenter i deras behov av stöd när det gäller att få tillgång till dokumenten.

För att ansvara för biblioteket, vårda skrifterna och i övrigt sköta uppgifterna biblioteket utses en särskild person. För detta speciella ansvar får personen titeln bibliotekarie. Särskilda medel för att driva biblioteksverksamheten anslås och det ankommer på den utsedda personen, bibliotekarien, att handha dessa medel och sköta bibliotekets ekonomi. För att kunna kallas bibliotek avsätts särskilda lokaler för samlingarna och arbetsplats för bibliotekarien. Dessutom skapas möjlighet för besökare att konsultera skrifterna på plats.

³⁹¹ Som ett led i arkivets skiljande från biblioteket inrättades 1480 ett särskilt fjärde rum bara för Vatikanens arkivalier, "Bibliotheca nova pontifica". Det bibliotek som Sixtus IV inrättade bestod till en början av tre rum. Två av rummen utgjorde det sk "Bibliotheca publica" eller "communis" och var uppdelade på "Bibliotheca latina" och "Bibliotheca graeca", för latinska respektive grekiska texter. Det tredje rummet kallades "Bibliotheca secreta" och där förvarades de mest dyrbara och sällsynta skrifterna av säkerhetsskäl. Franklin (2002) s. 373.

De som kom ifråga för bibliotekariebefattningar var lärda män med hög utbildning, stor beläsenhet och omfattande språkkunskaper. Bibliotekariebefattningarna i Cambridge och Oxford är undantagna. Där bedömdes en lägre akademisk grad vara tillräcklig.

Den första perioden kom att koncentreras kring uppgifterna att förteckna, att ordna, att övervaka och att hålla reda på de dokument som fanns. Det gjordes av lärda män. Med mindre än att bibliotekarierna var lärda män kunde inte dokumentens rätta värde avgöras.

Det andra spåret, visionerna och biblioteket som idé, har berörts av både Conrad Gesner och Antonio Possevino men får i Gabriel Naudés 1627 publicerade *Advis pour dresser une bibliothèque* både en breddning och fördjupning. Boken är förvisso i huvudsak inriktad på praktiskt biblioteksarbete, men på vägen till de praktiska lösningarna för Naudé resonemang om metoder med utförliga motiveringar och förklaringar. Samtidigt öppnar han en möjlighet för framtida resonemang om bibliotekens mål och betydelse, ett resonemang som skall föras av bibliotekarier. Naudé tillför och öppnar nya värden för bibliotekarieyrket, ger det ett mer nyanserat, preciserat och omfattande innehåll, vilket betyder att yrket är statt under utveckling. Detta område har sin utgångspunkt i den enskilde bibliotekariens tankar om principer och metoder inom bibliotekariens verksamhetsfält. Ytterligare ett steg från det praktiska arbetet tar Gabriel Naudé när han talar om bibliotekets mål och bibliotekariens övertygelse. John Dury blir i vissa avseenden ännu tydligare än Naudé. Han ser bibliotekarien som en agent för det universella lärandet med biblioteket som ett verktyg. Bibliotekarien skall fungera i en grupp, ett team, och arbeta tillsammans med andra personer inom andra verksamhetsfält och därmed andra kompetenser. Fler som arbetar tillsammans från olika kunskapsområden blir både starkare och bättre än om de skulle utvecklas och användas var och en för sig.

Gottfried Wilhelm von Leibniz bidrar inom detta område med sina nyskapande tankar och idéer om hur biblioteksverksamhet skall finansieras. Gemensamt med de övriga hävdar han universaliteten i biblioteket, bibliotekariens kompetens och den allmänna tillgängligheten.

Detta område i bibliotekarieyrkets utveckling blev en tid då tankar och planer, då principer och metoder, då motiv och det berättigade i bibliotek diskuterades av bibliotekarier. Den samhällseliga, vetenskapliga och tekniska utvecklingen, som tiden kännetecknas av, gav bibliotekarierna grund för att diskutera bibliotekens betydelse och bibliotekariernas yrkesroll. Det var samtidigt en tid av utveckling av metoder för och

diskussioner om motiv för litteratururval, för förvärvsarbetet och för katalog- och klassifikationsarbetet.

Bibliotekariens roll i det framtida allmänt tillgängliga, encyklopediska och universella biblioteket fordrade djupa kunskaper inom alla vetenskaper, stor beläsenhet och utmärkta och omfattande språkkunskaper. Det samhälleliga engagemanget, i vilket flera av bibliotekarierna fann en bevekelsegrund för sitt yrkesval, förenat med framtidstro och en positiv inställning till utvecklingsfrågor var utmärkande drag. Dokument och bibliotekarier som anförts visar en utpräglad framtids- och utvecklingstro.

Det tredje spåret, bibliotekarien–människan, är det tredje området med avseende på bibliotekarien. Här behandlas frågor och synpunkter som rör bibliotekariens, både i egenskap av enskild person och i egenskap av yrkesutövare, förhållningssätt, inställning och attityd till sitt arbete i olika situationer och sammanhang. Detta resonemang påbörjas i ett anonymt dokument som finns i Vatikanbibliotekets arkiv. Dokumentets ursprung har bestämts till 1500-talet. Det är en beskrivning av hur en bibliotekarie skall vara. Det följs i avhandlingen upp av ett anonymt inlägg i *Mercurie Suisse* samt Johann Matthias Gesners och Cotton des Houssayes tankar. Det sista bidraget, Cotton des Houssayes installationstal 1780 kan tolkas som en sammanfattning och slutsats av flera företrädarens tankar. Cotton des Houssayes formulerar dem tydligt och rättfram.

De bibliotekarier, som, precis som Naudé säger att man skall göra, tar lärdom av vad som tidigare gjorts och utvecklats kan nu bidra med en ytterligare dimension i sitt yrke. De praktiska rutinerna har utvecklats. Ett serviceyrke har påbörjats genom bibliotekariens närvaro i biblioteket och bemötande av nyttjarna samt vägledning för dem som så behöver. Det har gjorts klart vad en bibliotekarie skall kunna. Under perioden talas det om mål för biblioteket, bibliotekets berättigande, bibliotekariens roll i ett universellt, encyklopediskt och allmänt tillgängligt bibliotek och metoder för hur bibliotekarien skall kunna utföra sina uppgifter. Bibliotekariernas kontaktnät har utvecklats genom både resor och intensiv korrespondens. Det har förvisso under hela den behandlade tidsperioden funnits antydningar om bibliotekariens förhållningssätt och attitydfrågor. Bibliotekarien – människan själv sätts i fokus. Bibliotekariens egen upplevelse av och inställning till sitt yrke och sin plats i en organisation, där förhållandet till arbetsgivare och biblioteksnyttjare blir påtagligt framträdande, framhävs. Bibliotekarien rannsakar sig själv och sin inställning till kunskap, utbildning och undervisning och sin attityd till vetenskapernas framsteg och samhällets utveckling. Det handlar om en bibliotekaries inre yrkesetiska utveckling. Drag av det tal Cotton des Houssayes hållit inför Sorbonnes generalförsamling kan kännas igen i de

yrkesetiska deklamationer som tagits av flera olika nationers bibliotekarie-sammanslutningar.³⁹²

Bibliotekarieryrket har genom att arbetsplatsen och uppgifterna definierats 1475 utvecklats från det mest fundamentala, nämligen att hålla en dokumentsamling ordnad och förtecknad för att vara sök- och användbar, till en yrkesinsikt, som medför uppgifter, som vägledning och undervisning, för att slutligen kompletteras med ett yrkesetiskt förhållningssätt, vars definition står som klarast 1780.

Genom den tekniskt/administrativa grunden som skapas och kompletteras med det ideologiska/visionära sökandet efter bibliotekens och bibliotekariernas roll i och det ytterligare komplementet, insikten om och ett förhållningssätt till arbetet och till sig själv som bibliotekarie, så har bibliotekarieryrket fått substans och består av flera dimensioner, en praktisk, en visionär, en etisk och en samhällelig. Det sammantaget bär bibliotekarien in i den nya tiden, med en kraftig biblioteksexpansion mot slutet av 1800-talet.

Undersökningen *Om bibliotekarieryrkets innehåll och utveckling under perioden 1475 – 1780* ger vid handen att yrket utvecklats på ett likartat om än icke helt gemensamt sätt inom de fyra yrkesarenor som behandlats. Det kan konstateras att i begynnelsen var det tonvikt på tillsyn och ordning. Det utvecklades vidare mot bibliografiskt arbete och mot nya metoder för de olika ingående momenten i bibliotekarieryrket för att slutligen övergå till mer bibliotekarietiska frågeställningar. Utvecklingen inom de olika områdena löper i spår under perioden men de är inte helt parallella. Det finns överlappningar där det praktiska arbetet först är märkbart. Under utvecklingen av det praktiska påbörjas diskussionen om biblioteket som idé och bibliotekariernas roll däri. Som ett komplement utvecklas den bibliotekarietiska dimensionen och slutar i en sammanhållen helhet.

Det gemensamma för bibliotekarierna under perioden är grundläggande i den utbildning och kompetens de representerar innan de bibliotekariespecifika momenten kommer i fråga. Bibliotekarierna rekryterades i huvudsak bland den tidens lärde med hög akademisk grad och omfattande språkkunskaper. De var båda förutsättningar för att kunna inneha en bibliotekariebefattning.

³⁹² Se: DIK- DIK Bibliotekarietrykets yrkesetik, www.dik.se. Se också Association des Bibliothécaires Français Code de déontologie du bibliothécaire med flera andra tillgängliga på <http://www.ifla.org/faife/ethics/code.htm>.

Det övriga gemensamma genom hela perioden är framför allt utvecklingen det bibliografiska arbetet med katalogisering och klassifikation, båda en nödvändighet för att ett bibliotek skall kunna fungera. Idéerna om det universella biblioteket byggde på bibliotekariernas framställande av kataloger, som syftade till att bland annat kunna byta information samt kunna lokalisera dokument i ett gränslöst perspektiv. Servicemomenten som tillgänglighet, undervisning om hur man använder ett bibliotek, utlån och vägledning är viktiga inslag inom alla arenor och alla tider.

Ytligt sett har biblioteken på olika sätt genomgått enastående förändringar genom århundradena. Det är lätt att konstatera. Den tekniska utvecklingen har påverkat biblioteken, från boktryckarkonsten som skapade boken som informationsbärare fram till dagens mediemiljö med digitala informationsbärare. Tiden däremellan har presenterat olika informationsbärare, som magnet- och mikromedia och papper av olika kvaliteter. Alla innebär och har inneburit olika hanterings- och bevarandesätt. Ett gemensamt har alla medier ur ett biblioteksperspektiv. Det är informationen, texten, budskapet och innehållet som är det viktiga. Vi hittar tekniker som underlättar både åtkomst, lagring och distribution. Som bibliotekarier har vi att lära oss att hantera dem, precis som förr, så att de inte skadas eller att informationsförluster uppkommer. Sökteknikerna blir förfinade och metoderna förändras, men målet är detsamma, nämligen att söka fram och vägleda in i olika källor och presentera information. Men idéerna och meningarna som ligger till grund för bibliotekstanken, nämligen att förvärva, bevara och tillgängliggöra böcker och information är desamma för alla bibliotek i alla tider.

Den tekniska utvecklingen har bidragit till en förändring i arbetets utförande och underlättat sökning och åtkomst av bibliotekens dokument. De som kan nyttja bibliotekens tillgångar har blivit flera. Behovet av vägledning i sökmetoder fanns förr och finns fortfarande idag. Det är bibliotekariens uppgift att lära ut metoder. Här föreligger ingen förändring som gör biblioteken till något annat än vad de alltid har varit, mer än i det avseendet att biblioteken är tillgängliga för fler grupper av medborgare och att de idag inte frekventeras av bara högutbildade som då. Om det i realiteten är en substantiell innehållsmässig förändring, som beror på uppfattningarna och föreställningarna om de grundläggande uppgifterna som åligger biblioteken och bibliotekarierna är en berättigad fråga. Svaret är för mig att grundidén med bibliotek är densamma som den alltid varit och samma typ av arbete utförs men i vår tid naturligt nog med hjälp av nya tekniker, som inte påverkar själva biblioteksiden.

Den kunskapsbas en bibliotekarie förutsattes ha bestod bland annat av kunskaper i de klassiska språken, latin, grekiska och hebreiska. Behovet

av att kunna orientaliska språk kan inte förbises. Kunskafer i de moderna språken som franska, tyska, spanska, italienska och engelska förväntades också vara en del av kompetensen. I vår tid då varje land har invånare med många olika modersmål, universiteten lockar forskare och studenter från olika språkområden behövs mer än någonsin språkkunskaper. Alldenstund det till dagens bibliotek förvärvas litteratur och tillhandahålls tidningar och tidskrifter på många olika språk känns det angeläget att bibliotekarie-kåren blir en kår med stor bredd vad gäller språkkunskaper. Om vi som bibliotekarier accepterar och nöjer oss med ett främmande språk i bagaget, förutsatt att en arbetsplats inte har bibliotekarier som var och en behärskar olika främmande språk och därmed kan komplettera varandra, så utestänger vi stora kunskapsområden och en allmänhet som naturligt har rätt att ha tillgång till böcker för sin bildning, sin utbildning och sin utveckling som samhällsmedborgare på de språk de behärskar.

Avhandlingens problemställning formulerades så att den skulle försöka belysa och finna svar på

- hur bibliotekarieryket utvecklas under perioden 1475 till 1780 med avseende på institutionella drivkrafter, varför och hur institutioner tog bibliotekariers tjänster i anspråk,
- hur bibliotekarier själva har påverkat innehållet i sitt yrke,
- om det går att finna en gemensam kärna och grund för yrket,
- om det går att formulera en gemensam värdegrund byggd på uttalade värderingar bland verksamma bibliotekarier.

Jag menar att i undersökningen beskrivs bibliotekarierykets utveckling från en sysselsättning som mest var en hantering av rutiner för att hålla ordning till ett yrke med yrkesetiska värderingar. Undersökningen visar samtidigt att utvecklingen av bibliotekarieryket starkt har påverkats av bibliotekarierna själva. Det framkommer också att det finns kärnområden som är gemensamma för yrket inom de fyra yrkesarenor som presenterats. Det står klart för mig att det finns en gemensam värdegrund för yrket och att bibliotekarieryket under perioden utvecklas till ett yrke som bygger på såväl allmän som unik kompetens, med ett väl avgränsat verksamhetsfält med utpräglad servicefunktion i en definierad yrkesarena samt med ett nätverk som visar ansatser till att utvecklas till en sammanhållen yrkeskår, om än med stor geografisk spridning. Bland bibliotekarierna återfinns ett yrkesetiskt perspektiv. Det är enligt min mening uppenbart att bibliotekariens kompetens efterfrågas i tilltagande omfattning under perioden. De professionskriterier som definierades under professionsforskningens första period och som använts i denna undersökning om bibliotekarien mellan 1475 och 1780 ger enligt min mening en bild av ett

yrke under utveckling som uppfyller dem och därmed skulle kunna benämnas profession.

5.8 Tankar om dagens och framtidens bibliotekarie

Behovet av bibliotekarier blir påtagligt under senare hälften av 1800-talet. Utveckling och spridning av skola och undervisning bidrar till detta. Industrialiseringens genombrott, arbetets och forskningens utveckling, bildningshunger och bildningsbehov och demokratisk fostran är alla områden som medför behov av litteratur. Folkbiblioteken och bibliotek inom olika institutioner och verksamhetsområden inrättas och utvecklas. Arbetsfälten för dagens bibliotekarier blir flera och specialiseringen tilltar.

Jag menar att hos dagens bibliotekarier finns, hämtade från avhandlingsperiodens bibliotekarier, flera områden som fortfarande värdesätts. Det gäller värdegrund, etik och allmänt förhållningssätt. Bibliotekarierna har också det gemensamt att i yrkesutövningen ligger, direkt och indirekt, specialist eller generalist, ett avsevärt och betydelsefullt mått av servicemoment. Tillgängliggörande av information i vid bemärkelse lever kvar som en central uppgift om än med nya verktyg och tekniker och utvecklade definierade specialistområden.

Bibliotekarier möter nya arbetsområden som beror av en ny omvärld och där bibliotekariens grundkompetens lämpar sig bättre än någon annans. Stöd för akademiskt skrivande med särskild inriktning på referenshantering, citeringstekniker och plagieringsfrågor är ett sådant område men om detta stärker bibliotekariens professionsstatus kan man ha olika åsikter om. I biblioteken kommer att finnas andra uppgifter från andra områden där traditionell bibliotekariekompetens inte räcker. Samverkan med andra kompetenser kommer att krävas, precis som Dury menade på 1600-talet, och det medverkar sannolikt till att stärka bibliotekariens status. Om samverkan med andra yrkesspecialister vittnar Lynn Brindley, chef vid British Library, när hon beskriver framtida kompetensbehov för den verksamhet hon leder

... people, including librarians, with higher level of skills and specialisms, and who are individuals willing to take risks, work in teams, be entrepreneurial, outgoing, manage projects, work quickly and approximately, and live in the messy world of the digital, where structured processes and procedures are often irrelevant. I see these skills sometimes in the best of IT colleagues, although I have to concede that both the IT and library professions contain large numbers of individuals who do not fit this description.³⁹³

³⁹³ Brindley (2001) s. 6

Slutligen skulle jag vilja påstå att dagens bibliotekarie i grunden är samma som bibliotekarien som är föremål för denna undersökning. Att den tekniska utvecklingen tar stora kliv, precis som den gjort inom de flesta områden, ändrar inte kärnan i bibliotekariens uppgifter oavsett medier och tekniker. Det finns och kommer att finnas behov av bibliotekarier. Vilka fyller annars de uppgifter som Dominique Arot så välformulerat använder för att definiera bibliotekarien, nämligen att:

Det som på tydligaste sätt beskriver och visar en bibliotekaries uppgifter och själva yrket är arbetet med och omsorgen om att göra den samling dokument, som bevaras och utökas, förståelig och användbar.³⁹⁴

Och:

Själva kärnan i och berättigandet av bibliotekariens yrke är samlingarna och tillgängliggörandet av deras innehåll.³⁹⁵

Samlingarna inskränker sig inte bara till konventionella böcker och tidskrifter utan omfattar alla de medier och tekniker bibliotekarierna har att hantera idag och framledes. Bibliotekarierykets väsen åskådliggörs bäst genom inledningscitatet som också får avsluta denna avhandling:

Plus ça change, plus c'est la même chose

Alphonse Karr *Les Guêpes*

³⁹⁴ Arot (2000) s. 36. Ce qui va définir de manière de plus en plus nette l'activité du bibliothécaire, et donc son métier, est le souci de rendre intelligible et utilisable la collection qu'il conserve et enrichit.

³⁹⁵ Arot (2000) s. 35. Le coeur même et la justification de leur métier ... étaient ... les collections et l'accès à leur contenu.

6 Källor och litteratur

- Abbot, Andrew (1988). *The System of Professions : an Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago and London : The University of Chicago Press.
- Abbot, Andrew (1998). Professionalism and the Future of Librarianship. *Libray Trends*, Vol. 46, No, 3, Winter, pp. 430-443.
- Abrahamsson, Bengt (2005). *Militärer, makt och politik : En analys av militärerna som grupp och av deras roll i samhället*. Tredje uppl. Stockholm : Försvarshögskolan.
- Adamson, John William (1971). *Pioneers of Modern Education in the Seventeenth Century*. With a Foreword by Joan Simon. New York : Teachers College Press, Teachers College, Columbia University. (Classics in Education ; No 45).
- Ambrosiani, Sune (1920). *Från de svenska skråämbetenas dagar : till det svenska hantverkets första dag den 4 sept. 1920*. Stockholm.
- Annerstedt, Claes (1921). Förteckning å Upsala universitetsbiblioteks ledare : jämte korta upplysningar rörande deras verksamhet. I *Uppsala universitetsbiblioteks minnesskrift 1621 – 1921: med bidrag av forna och nuvarande tjänstemän*. Uppsala : Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB. – (Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis Vol. I)
- Arot, Dominique (2000). Les valeurs professionnelles du bibliothécaire. *Bulletin des Bibliothèques de France*, t. 45, no. 1, s. 33-41.
- Artier, Jacqueline (1988). La bibliothèque du cardinal de Richelieu. I *Histoire des bibliothèques françaises. Les bibliothèques sous l'Ancien Régime 1530-1789*. Sous la direction de Claude Jolly. Paris : Promodis Éditions du Cercle de la Librairie. S. 126-133.
- Artier, Jacqueline (1988). Les bibliothèques des universités et de leurs collèges. I *Histoire des bibliothèques françaises. Les bibliothèques sous*

- l'Ancien Régime 1530-1789*. Sous la direction de Claude Jolly. Paris : Promodis Éditions du Cercle de la Librairie. S. 45-55.
- The Autobiography of Sir Thomas Bodley* (2006). With an Introduction and Notes by William Clinnell. Oxford: Bodleiana Library, University of Oxford.
- Avril, Anselme, Palazzo, Eric (2000). *La vie des moines au temps des grandes abbayes Xe-XIIIe siècles*. Paris : Hachette littératures. (La vie quotidienne).
- Bader, Karl (1925). *Lexikon deutscher Bibliothekare im Haupt- und Nebenamt bei Fürsten, Staaten und Städten*. Leipzig : Otto Harrasowitz. (55. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen)
- Balayé, Simone (1988). *La Bibliothèque Nationale des origines à 1800*. Geneve: Librairie Droz.
- Barber, Bernhard (1963). Some Problems in the Sociology of Professions. *Daedalus* 92, s. 669-688.
- Baruchson-Arbib, Shifra, Bronstein, Jenny (2002). A view to the future of the library and information science profession: A Delphi study. *Journal of the American society for information science and technology*, 53(5) s.397-408.
- Barnes, Robert (2004). Cloistered Bookworms in the Chicken-Coop of the Muses: The Ancient Library of Alexandria. *The Library of Alexandria: Centre of Learning in the Ancient World*. Edited by Roy MacLeod. New York: I.B. Tauris. S.61-77.
- Batten, J. Minton (1944). *John Dury Advocate of Christian Reunion*. Chicago, Illinois: The University of Chicago Press.
- Beckman, S. (1989). Professionerna och kampen om auktoritet. I *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap: professionaliseringen sociala grund*. (1989) Selander, Staffan (red.). Lund: Studentlitteratur. S. 57-88. Avsnitt om ”sanktionerad expertis” s. 63-68.
- Bibliotekarien och professionen – en forskningsöversikt*. (2008). Stockholm: Svensk biblioteksforening.

- Bibliotekarieryrket : tradition och förändring* (1991). Harry Järv (red). Stockholm : Carlssons.
- Bibliotheken und Aufklärung* (1988). Herausgegeben von Werner Arnold und Peter Vodosek. Wiesbaden : Harrassowitz. (Wolfenbütteler Schriften zur Geschichte des Buchwesens)
- Bignami Odier, Jeanne (1973). *La Bibliothèque Vaticane de Sixte IV à Pie XI : recherches sur l'histoire des collections de manuscrits*. Avec la collaboration de José Ruyschaert. Città del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana.
- Black, Alistair (1998). Information and modernity : the history of information and the eclipse of library history. *Library History*, vol.14, s. 39.
- Black, Alistair and Crawford, John (2001). The Identity of Library and Information History : an Audit of Library and Information History Teaching and Research in Departments and Schools of Library and Information Studies in Britain and Ireland. *Library History*, vol. 17, nr 2, s. 127-131.
- Brante, Thomas (1987). Sociologiska föreställningar om professioner. *Den sociologiska fantasin – teorier om samhället*. Ulla Bergryd (red.). Stockholm : Rabén& Sjögren. S. 124-154.
- Brindley, Lynn (2001). What use are librarians (working in libraries)? *Relay : The Journal of the University College and Research Group*, 51, s. 5-6.
- Brown, JoAnne (1992). *Definition of a Profession : The Authority of Metaphor in the History of Intelligence Testing, 1890-1930*. Ewing, NJ, USA : Princeton University Press.
- Butler, Pierce (1951). Librarianship as a profession. *The Library Quarterly*, vol.XXI, October 1951, N° 4, s. 235-247.
- Buzás, Ladislaus (1975). *Deutsche Bibliotheksgeschichte des Mittelalters*. Wiesbaden : Dr. Ludwig Reichert Verlag. (Elemente des Buch- und Bibliothekswesens ; Band 1).

- Buzás, Ladislaus (1976). *Deutsche Bibliotheksgeschichte der Neuzeit (1500-1800)*. Wiesbaden : Dr. Ludwig Reichert Verlag. (Elemente des Buch- und Bibliothekswesens ; Band 2).
- Buzás, Ladislaus (1978). *Deutsche Bibliotheksgeschichte der Neuesten Zeit (1800-1945)*. Wiesbaden : Dr. Ludwig Reichert Verlag. (Elemente des Buch- und Bibliothekswesens ; Band 3)
- Caillet, Maurice (1988). Les bibliothécaires. I *Histoire des bibliothèques françaises : Les bibliothèques sous l'Ancien Régime 1530-1789*. Paris : Promodis. S. 373 – 389.
- Calenge, Bertrand (2005). Peut-il exister une recherche bibliothécaire? *Bulletin des Bibliothèques de France*, t. 50, no. 2, s. 50-57.
- Callard, Caroline (2000). Diogène au service des princes : Antonio Magliabechi à la cour de Toscane (1633-1714). *Histoire, économie et société*, vol XIX, 2000, no 1. p. 85-103.
- Carr-Saunders, A.M. and Wilson, P.A. (1933). *The Professions*. Oxford : Clarendon Press.
- Chadwick, Owen (1978). *Catholicism and history : the opening of the Vatican archives*. (The Herbert Hensley Henson lectures in the University of Oxford ; 1976). Cambridge, Cambridge University Press.
- Chadwick, Owen (1990). *The Reformation*. London : Penguin Books. (The Penguin History of the Church) formerly The Pelican History of the Church.
- Chapron, Emmanuelle (2004). Le métier de bibliothécaire au XVIIIe siècle : Angelo Maria Bandini à Florence (1726-1803). *Revue d'histoire moderne et contemporaine*. 51-2, avril-juin. S. 58-87.
- Clarke, Archibald L. (1914). Leibnitz as a librarian. *The library : the transactions of the Bibliographical society*. III ser; 5, s. 140-54.
- Clarke, Jack A. (1970). *Gabriel Naudé 1600-1653* Diss. Hamnden, Conn. : Archon.
- Clarke, Jack A. (1969). Gabriel Naudé and the foundations of the scholarly library. *The library quarterly*, vol. 39, nr 4, s. 331-343.

- Cooper, Charles Henry (1892). *Annals of Cambridge*. 2 vol. Cambridge : Warwick&co.
- Cotton des Houssayes, J B (1857). *Des devoirs et des qualités du bibliothécaire*. Traduit du latin en français avec quelques notes par Gratet-Duplessis. [Diss.1780.] Paris
- Cotton des Houssayes, Jean Baptiste (1906). *The duties & qualifications of a librarian. : A discourse pronounced in the general assembly of the Sorbonne december 23, 1780*. Chicago, 1906. (Literature of libraries in the 17th and 18th centuries. 2.)
- D'Amico, John F. (1983). *Renaissance Humanism in Papal Rome : Humanists and Churchmen on the Eve of the Revolution*. London : The John Hopkins Press Ltd. (The John Hopkins University studies in historical and political science; 101st ser., 1)
- Davis, Donald G. and Aho, Jon Arvid (2001). *Whither Library History? A Critical Essay on Black's Model for the Future of Library History, with some Additional Options*. *Library History*, vol. 17, nr 1, s. 22-37.
- Davril, Anselme, Palazzo, Eric (2000). *La vie des moines au temps des grandes abbayes, Xe-XIIIe siècles*. Hachette littératures : Paris.
- De Bury, Richard (1967). *Philobiblon*. Översättning av Axel Nelson. Stockholm : Sällskapet Bokvännerna. (Bokvännernas bibliotek, 78)
- Denis, M. (1777). *Einleitung in die Bücherkunde*. Wien : Gedruckt bey Joh. Thomas.
- Le Dictionnaire de l'Académie Française, dédié au Roy*. (1694). Paris.
- Duplessis, G. (1857). *Des devoirs et des qualités du bibliothécaire*. I *Bulletin du bouquiniste*. Paris : Aubry. S. 403-408.
- Dury, John (1972). *The reformed school and the reformed library keeper : 1651*. Menston : The Scholar Press Limited. (English linguistics 1500-1800; 319).
- Dury, John (1983). *The Reformed Librarian-Keeper (1650)*. Introduction by Richard H. Popkin and Thomas F. Wright, William. Los Angeles : University of California, Andrews Clark Memorial Library. (The Augustan Reprint Society; Publication Number 220)

- Elliott, Philip (1972). *The Sociology of Professions*. London and Basinstoke, The Macmillan Press LTD.
- Escher, Hermann (1937a). Die Bibliotheca universalis Konrad Gessner's. I *Ausgewählte bibliothekswissenschaftliche Aufsätze von Dr. Hermann Escher*. Zürich. S. 145..
- Escher, Hermann (1937b). Der Bibliothecarius quadripartitus des Joh. Heinrich Hottinger (1664). I *Ausgewählte bibliothekswissenschaftliche Aufsätze von Dr. Hermann Escher*. Zürich. S. 169.
- Favier, Jean (1985). *Les archives*. 4e édition. Paris : Presses universitaire de France. (Que sais-je?)
- Fellerius (1718). *Otium Hanoveranum Sive Miscellanea, ex ore & schedis Illustris Viri, piae memoriae, Godofr. Gvilielmi Leibnitii...* Editio secvnda Lipsiae MDCCXXXVII S. 125-128: LXIX. Representation à S.A.S. le Duc de Wolfenbüttele, pour l'engager à l'entretien de sa Bibliothèque. S. 128-136 : LXX. *Idea Leibnitiana Bibliothecae publicae secundum classes scientiarum ordinandae fusior & contractior* S. 136-138 : LXXI: *Idea Leibnitiana Bibliothecae ordinandae contractior*.
- Formey. (1755). *Conseils pour former une bibliothèque peu nombreuse mais choisie*. Troisième édition, corrigée et augmentée: avec une notice des ouvrages de l'auteur. Berlin : Chez Haude et Spener.
- Formey. (1756). *Conseils pour former une bibliothèque peu nombreuse mais choisie*. Nouvelle édition, corrigée et augmentée. Suivie de *l'INTRODUCTION GÉNÉRALE à l'Étude des Sciences & Belles-Lettres* par M. de la Martiniere. Berlin : Chez Haude et Spener.
- Fournier, Marcel (1970). *Les statuts et privilèges des universités françaises depuis leur fondation jusqu'en 1789*. Ouvrage publié sous les auspices du ministère de l'instruction publique et du conseil général des facultés de Caen. Aalen : Scientia Verlag. Réimpression de l'édition Paris 1890.
- Franke, Johannes (1895). Ein Gutachten Johannes Mathias Gesners über die Anforderungen des bibliothekarischen Berufs. *Beiträge zur Theorie und Praxis des Buch- und Bibliothekswesens* (Sammlung

- bibliothekswissenschaftlicher Arbeiten). Leipzig : Verlag von M. Spirgatis, 2:1895: 98-104.
- Franklin, Alfred Louis Auguste (1969). *Histoire de la Bibliothèque Mazarine [Paris] et du Palais de l'Institut*. 2:e éd. Entièrement refondue. Paris.
- Franklin, Alfred Louis Auguste (1867-1873). *Les anciennes bibliothèques de Paris, églises, monastères, collèges, etc.* Paris. (Histoire générale de Paris. [5])
- Franklin, Carmela Vircillo (2002). "Pro communi doctorum virorum comodo": The Vatican Library and Its Service to Scholarship. *Proceedings of the American Philosophical Society*, vol. 146, no. 4, s. 363-384.
- Garnett, Richard (1899). *Essays in librarianship and bibliography*. London: George Allen. (The Library Series, 5).
- Gaskell, Philip (1980). *Trinity College Library: The first 150 years*. Cambridge : Cambridge University Press. (The Sandars Lectures 1978-9).
- Gasnault, Pierre (1988). De la bibliothèque de Mazarin à la bibliothèque Mazarine. I *Histoire des bibliothèques françaises : Les bibliothèques sous l'Ancien Régime 1530-1789*. Paris: Promodis. S. 135–145.
- Gerle, Eva (1984). *Lunds universitetsbiblioteks historia fram till år 1968*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International. (Ur Lunds universitets historia ; 7).
- Ghellinck, J. de (1938). Les bibliothèques médiévales. *Nouvelle revue théologique*. Tournai : Casterman, 1868-. 65(1938) 36-55.
- Goode, William J. (1961). The librarian: from occupation to profession? *The Library Quaterley*, vol. 31, s. 306-320.
- Goode, William J. (1966). "Professions" and "Non-Professions" i *Professionalization* (1966). Edited by Howard M. Vollmer and Donald L. Mills. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc.
- Graesel, Arnim (1902). *Handuch für Bibliothekare*. 2. Auflage. Leipzig

- Le Grand Vocabulaire françois* (1768). Paris : Chez C. Panckoucke, Libraire, rue & à côté de la Comédie Française; et à Amsterdam : Chez Veuve Chatelin & Fils; Marc-Michel Rey.
- Guhrauer, Gottschalk Eduard (1846). *Gottfried Wilhelm Freiherr v. Leibnitz.: Eine Biographie...* . Breslau.
- Guhrauer, G. E. (1851). Bibliothekarisches aus Leibnizens Leben und Schriften. *Serapeum: Zeitschrift für Bibliothekswissenschaft, Handschriftenkunde und ältere Literatur*. Vol. 12, s. 1-30, 33-42.
- Handbuch der Bibliothekswissenschaft*. (1950-1965). Begründet von Fritz Milkau. 2., verm. Und verb. Aufl. Herausgegeben von Georg Leyh. Wiesbaden: Harrassowitz. Bd 3:2. Geschichte der Bibliotheken. S. 249.
- Hansen, Robert L. (1953). Gabriel Naudé og Bibliothèque Mazarine. *Bogens Verden*, s. 303-314.
- Harris, Michael H. (1995). *History of libraries in the western world*. Fourth edition. Metuchen, N.J., & London : The Scarecrow Press, Inc.
- Harrison, K. C. (1994). Why Library History? *Library Review*, vol. 43, nr 8, s. 9-13.
- Hartlich, Otto (1939). Giovanni Andrea dei Bussi, der erste Bibliothekar der Vaticana. *Philologische Wochenschrift*. Leipzig: O.R. Reisland. 59:1939; s. 327-336, 364-368, 395-399.
- Hellberg, Inga (1978). *Studier i professionell organisation: en professionsteori med tillämpning på veterinäryrket*. Diss. Göteborg: Monograph from the Department of Sociology. (Monografier utgivna av Sociologiska Institutionen vid Göteborgs Universitet; Nr 20).
- Hessel, Alfred (1925). *Geschichte der Bibliotheken: ein Überblick von ihren Anfängen bis zur Gegenwart*. Göttingen : Dr. Th. Pellens & Co., A.-G.
- Histoire de l'édition française ; le livre conquérant du moyen âge au milieu du XVIIe siècle* (1989) sous la direction de Roger Chartier et Henri-Jean Martin. Paris : Fayard : Cercle de la Librairie.
- A History of the University in Europe*. General editor : Walter Rüegg. Cambridge: Cambridge University Press.

Universities in the Middle Ages (1992). Editor: Hilde de Ridder-Symoens.

Universities in Early Modern Europe (1500-1800). (1996). Editor : Hilde de Ridder-Symoens.

Humphreys, K. W. (1964). *The Book Provisions of the Mediaeval Friars 1215-1400*. Amsterdam : Erasmus Booksellers. (Safaho Monographs. 2) (Studies in the History of Libraries and Librarianship)

Jacob de Saint-Charles, Louis (1644). *Traicté des plus belles bibliothèques publiques et particulières, qui ont esté, et qui sont à present dans le monde...* Paris.

Jackson, Sidney L. (1974). *Libraries and librarianship in the West: a brief history*. New York: McGraw-Hill Company.

Jansson, Bertil (2003). *Biblioteksmannen Gabriel Naudé(1600-1653) och hans råd för upprättandet av ett bibliotek (Advis pour dresser une bibliothèque, 1627)*. Kompendium. Borås: Högskolan i Borås.

Jansson, Bertil (2000). Biblioteksmannen Gabriel Naudé och hans Advis pour dresser une bibliothèque (Råd för upprättandet av ett bibliotek). *Svensk biblioteksforskning/Swedish Library Research* 2000:1 s. 9-40.

Jarolf, Tage (2006). Bibliotek i Rom: Biblioteca Angelica. *Biblis*. Nr. 36, vintern 2006/07, s. 44-49.

Jarolf, Tage (2007). Bibliotek i Rom: Biblioteca Castanese. *Biblis*. Nr. 37, våren 2007, s. 57-61.

Jastrow, Jr., Morris (1906). Did the Babylonian Temples have Libraries? *Journal of the American Oriental Society*. New Haven, V: 27/Y:1906 : 147-182.

John Durie's Reformed Librarian-Keeper and its Author's Career as a Librarian (1892). *The Library: the transactions of the Bibliographical society*, vol. 4 1892 : I: 10 s. 81-89.

Jolly, Claude (1990). La Bibliothèque de la Sorbonne de 1762 à 1987. *Mélanges de la bibliothèque de la Sorbonne*. 10, 1990, s. 153-177

Jolly, Claude (1988). Naissance de la "science" des bibliothèques. I *Histoire des bibliothèques françaises : Les bibliothèques sous l'Ancien Régime 1530-1789*. S. 382.

- Järv, Harry (1991). *Kunskapens träd: om lagring och spridning av information*. Stockholm: Natur och kultur.
- Krause, E. A. (1996). *Death of the guilds: professions, states, and the advance of capitalism, 1930 to the present*. London: Yale University Press.
- Lackmann, Heinrich (1966). Leibniz' bibliothekarische Tätigkeit in Hannover. *Leibniz: Sein Leben – sein Wirken – seine Welt*. Herausgegeben von Wilhelm Totok und Carl Haase. Hannover: Verlag für Litteratur und Zeitgeschehen. S. 321-348.
- Lancaster, F. W. (1983). Future Librarianship: Preparing for an Unconventional Career. *Wilson Library Bulletin*, s. 747-753.
- Lancien, Christina (1990). Der nützliche Gebrauch einer grossen Bibliothek: Vorschläge zum Bibliotheksaufbau von Gabriel Naudé und Gottfried Wilhelm Leibniz. *Bibliothek: Forschung und Praxis*. Jahrgang 14. Nr. 2, s. 113-131.
- Lapélerie, François (1998). La qualité essentielle du bibliothécaire. *Bulletin des Bibliothèques de France*, t. 43, no. 6, s. 68-74.
- Leibniz, Gottfried Wilhelm von (1954). *Sämtliche Schriften und Briefe: erste Reihe: allgemeiner, politischer und historischer Briefwechsel. Fünfter Band 1687 – 1690*. Herausgegeben von der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Berlin: Akademie-Verlag
- Leibniz, Gottfried Wilhelm von (1987). *Sämtliche Schriften und Briefe: erste Reihe: allgemeiner, politischer und historischer Briefwechsel. Dreizehnte Band 1687 – 1690*. Herausgegeben von Leibniz-Archiv der Niedersächsischen Landesbibliothek, Hannover. Bd 13, August 1696-April 1697. Hannover: Akademie-Verlag.
- Letters of Sir Thomas Bodley to Thomas James First Keeper of the Bodleian Library* (1926). Edited with an Introduction by G.W. Wheeler, M.A. Oxford: Clarendon Press.
- Lettre sur l'Office de Bibliothécaire: A Monsieur Enguel, Bibliothécaire à Berne (Juillet 1736). *Mercure suisse: ou recueil de nouvelles historiques, politiques, & c.*

The Life of Sir Thomas Bodley written by himself together with the first draught of the Statues of the publick library at Oxon; transcribed from the original copy, written by his own hand, and reposit in the archives of the said library (1906) Chicago : A. C. McClurg & Co.

Lipsius, Justus (1907). *A Brief Outline of the History of Libraries*. Translated from the second edition (Antwerp, the Plantin Press John Moretus, 1607) the last from the hand of the author by John Cotton Dana. Chicago: A.C. McClurg & Co. (Literature of Libraries in the Seventeenth and Eighteenth centuries. Edited by John Cotton Dana and Henry W. Kent; V). S. 16.

Lipsius, Justus (1620). *De bibliothecis syntagma et Fulvii-Ursini eadem de recommendation [!] cum nonnullis Isidori de eodem argumento*. Helmaestadi.

Löffler, Kl. (1917). Leibniz als Bibliothekar : Ein Nachtrag zum Leibnizjubiläum. *Zeitschrift für Bücherfreunde: Organ der Gesellschaft der Bibliophilen*. Neue Folge 9, s. 95-100.

Machon, Louis (1882). Discours en forme de préface pour servir de règle ou d'avis aux bibliothécaires. Édité par Daspit de Saint-Amand dans les *Publications de la Société des Bibliothèques de Guyenne*, t III, Bourdeaux. S. 37-113.

Man, Work and Society: A Reader in the Sociology of Professions (1962). Edited by Sigmund Nosow and William H. Form. New York: Basic Book Publishing Co. Inc.

Marshall, T. H. (1939). The Recent History of Professionalism in Relation to Social Structure and Social Policy. *The Canadian Journal of Economics and Political Science*. Vol. 5, No 3. (Aug., 1939), pp. 325-340.

Milde, Wolfgang (1971). The Library at Wolfenbüttel, from 1550 to 1618. *Modern language review: a quarterly journal edited for the Modern Humanities Research Association*. London: Modern Humanities Research Association. S. 101 – 112.

Milde, Wolfgang (1972). Die Wolfenbütteler « Liberey-Ordnung » des Herzogs Julius von 1572. *Wolfenbütteler Beiträge : Aus den Schätzen der Herzog August Bibliothek*. Herausgegeben von Paul Raabe. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann. Band I, s. 121-139.

- Milde, Wolfgang (1970). Zur Frühgeschichte der Bibliothek zu Wolfenbüttel. I. Teil: Der Beginn und die Bibliotheksordnung von 1572. *Braunschweigisches Jahrbuch : im Auftrage des Braunschweigischen Geschichtsvereins*. Herausgegeben von Hans Goetting. Wolfenbüttel. S. 73 – 83.
- Molander, Bengt (1988). *Vetenskapsfilosofi: en bok om vetenskapen och den vetenskapande människan*. Andra upplagan. Stockholm: Thales.
- Moore, Wilbert E. (1970). *The professions: roles and rules*. New York: Russell Sage Foundation.
- Müller, Kurt (1966). Gottfried Wilhelm Leibniz. I *Leibniz: Sein Leben – sein Wirken – seine Welt*. Herausgegeben von Wilhelm Totok und Carl Haase. Hannover: Verlag für Litteratur und Zeitgeschehen. S. 1-64.
- Müntz, Eugène, Fabre, Paul (1887). *La bibliothèque du Vatican au XVe siècle d'après des documents inédits: contributions pour servir à l'histoire de l'humanisme*. Paris : Ernest Thorin, éditeur. (Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome du Collège de France et de l'École normale supérieure; 48)
- Müntz, Eugène (1886). *La bibliothèque du Vatican au XVIe siècle: notes et documents*. Paris : Ernest Leroux, éditeur. (Petite bibliothèque d'art et d'archéologie; 3).
- Nationalencyklopedin* (1990). Höganäs : Bokförlaget Bra Böcker AB. Andra bandet, s. 526.
- Naudé, Gabriel (1869). Advis à nosseigneurs de Parlement sur la vente de la Bibliothèque de Mgr le card. Mazarin. Ingår i Franklin, Alfred Pièces rares ou inédites relatives aux anciennes bibliothèques de Paris. Remise de la bibliothèque de Mgr le cardinal Mazarin par le sieur Naudé entre les mains de M. Tubeuf. *Le Bibliophile français*, t. III (mai-août), 1869, s. 214-219.
- Naudé, Gabriel, (1990) *Advis pour dresser une bibliothèque*. Reproduction de l'édition de 1644 précédée de L'Advis, manifeste de la bibliothèque érudite par Claude Jolly, directeur de la bibliothèque de la Sorbonne. Paris: Klincksieck.

- Naudé, Gabriel (2006). Råd för upprättandet av ett bibliotek. I översättning av Bertil Jansson. Svensk biblioteksforskning. Vol. 15:3.
- Newman, L. M. (1966). *Leibniz (1646 – 1716) and the German Library Scene*. London: The Library Association. (Library Association Pamphlet No. 28)
- Nolin, Jan (2008). *In search of a new theory of professions*. Borås: University of Borås. (Science for the professions; Report no. 4, 2008)
- Oates, J.C.T. (1975). *Cambridge University Library: A historical sketch*. Cambridge: Cambridge University Library.
- Olaisen, Johan (1988). Bibliotekarar – Profesjon eller semiprofesjon? *Synopsis – informasjon om informasjon*, vol 19, no 2, s. 59-68.
- Oliver, Revilo P. (1953). Giovanni Tortelli. I *Studies presented to David Moore Robinson: on his seventeenth birthday*. Saint Louis. V:2 1953:1257-71.
- Palmer, R. R. & Colton, Joel (1981). *Nya tidens världshistoria*. Utgiven under redaktion av Torvald Höjer med bibliografi av Wilhelm Odelberg och Marie-Louise Bachman. Översatt av Dagny Henschen och Hilda Holmberg. Översättningen är kompletterad för andra upplagan av Henrik Enander och Rolf Hagstedt. Andra utökade upplagan. Stockholm: Esselte Studium. (Scandinavian University Books). Amerikanska originalets title: A History of the Modern World.
- Parsons, Edward Alexander (1952). *The Alexandrian Library: Glory of the Hellenic World: Its Rise, Antiquities, and Destructions*. Amsterdam-London-New York: The Elsevier Press.
- Peplow, F. J. (1904). On the duties and qualifications of a librarian. An address delivered at the Sorbonne on the 23 December, 1780, by J.B. Cotton des Houssayes. *The Library* 1904; s2-V(0000): 182-191.
- Pintard, René (1983). *Le libertinage érudit dans la première moitié du XVIIe siècle*. Nouvelle édition augmentée d'un avant-propos et des notes et réflexions sur les problèmes de l'histoire du libertinage. Genève-Paris: Slatkine.

- Professionaliseringsfällan: Vuxenutbildning. Arbetsledning. Yrkeskunnande* (1985). Donald Broady (red.). Stockholm: Carlsson Bokförlag AB. (Minervaböckerna)
- Professionalization* (1966). Edited by Howard M. Vollmer and Donald L. Mills. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Professions in Theory and History: Rethinking the Study of the Professions* (1990). Edited by Michael Burrage and Rolf Torstendahl. London: SAGE Publications. (SCASS: Swedish Collegium for Advanced Study in the Social Sciences)
- Promotionsfesten i Uppsala den 27 maj 2005* (2005). Redaktör: Per Ström. Stockholm. (ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS ; Skrifter rörande Uppsala universitet. B. Inbjudningar, 145).
- Queyroux, Fabienne (1990). *Gabriel Naudé (1600-1653) érudit et bibliothécaire du premier XVIIe siècle*. Thèse présentée pour le diplôme d'archiviste-paléographe École Nationale des Chartes. Mars 1990. Paris.
- Reboul, Jaquette (1982). Les principes déontologiques de la profession de bibliothécaires. *Mélanges de la Bibliothèque de la Sorbonne*. 3(1982) s. 114-135.
- Revel, Jacques (1996). Entre deux mondes : la bibliothèque de Gabriel Naudé. I *Le pouvoir des bibliothèques : La mémoire des livres en Occident*. Sous la direction de Marc Baratin et Christian Jacob. Paris : Albin Michel. S. 243-250.
- Revelli, Carlo (2005) L'assassinat des catalogueurs. *Bulletin des Bibliothèques de France* t. 50 n° 4 s. 13.
- Ruysschaert, José (1973). La fondation de la bibliothèque Vaticane en 1475 et les témoignages contemporains. *Studi offerti a Roberto Ridolfi direttore de "La Bibliofilia"*. Firenze : Leo S. Olschki Editore. (Biblioteca di bibliografia italiana; LXXI)
- Ruysschaert, José (1990). La fresque de Melezzo da Forli de l'ancienne Bibliothèque Vaticane. Réexamen. *Miscellanea Bibliothecae apostolicae Vaticanae*. – (Studi et testi /Biblioteca apostolica Vaticana). Città del Vaticano : Biblioteca. V: 4/Y: 1990: 329-41

- Ruyschaert, José (1969). Sixte IV, fondateur de la bibliothèque Vaticane (15 juin 1475). *Archivum historiae pontificiae*. Roma: Pontificia Università Gregoriana. V.7. Y. 1969: 513-24.
- Schelborn, Johan Georg (1788). *Anleitung für Bibliothekare und Archivare*. Band 1, Ulm. S. 73.
- Schreiber, Trine (2006). Bibliotekarprofessionen siden 1960'erne i Trine Schreiber & Hans Elbeshausen (red.): *Bibliotekarerne. En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. Köpenhamn.
- Schönemann, C.P.C. (1843). Umriss zur Geschichte und Beschreibung der Wolfenbüttler Bibliothek. *Serapeum: Zeitschrift für Bibliothekswissenschaft, Handschriftenkunde und ältere Litteratur*. Leipzig. Vol. 4, s. 81-95, 97-106, 193-204, 209-218.
- Schönemann, C.P.C. (1844). Umriss zur Geschichte und Beschreibung der Wolfenbüttler Bibliothek. *Serapeum: Zeitschrift für Bibliothekswissenschaft, Handschriftenkunde und ältere Litteratur*. Leipzig. Vol. 5, s. 209-236.
- Schönemann, C.P.C. (1857). Zur Geschichte und Beschreibung der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel. *Serapeum: Zeitschrift für Bibliothekswissenschaft, Handschriftenkunde und ältere Litteratur*. Leipzig. Vol. 18, s. 65-91, 97-107.
- Skouvig, Laura (2007). Bibliotekshistorie: død eller dristig? *Dansk Biblioteksforskning*. 3(2007):1 s. 5-16
- Steutner, Kurt (1969). Über Leibniz als Bibliothekar. I *Über Bücher, Bibliotheken und Leser: Gesammelte Beiträge zum 60. Geburtstag von Horst Kunze*. (86. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen). Leipzig. S. 207-218.
- Stolt, Carl-Magnus (2003). *Medicinen och det mänskliga : Vårdkonst och vardagsetik, humanism och humaniora*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (2005). Göran Bergström, Kerstin Boreus (red.). Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Thurén, Torsten (2005). *Källkritik*. Andra uppl. Stockholm: Liber.

- Tolzmann, Don Heinrich, Hessel, Alfred and Peiss, Reuben (2001). *The Memory of Mankind: The Story of Libraries Since the Dawn of History*. New Castle, Delaware, USA: Oak Knoll Press.
- Torstensson, Magnus (1991). Folkbibliotekarieryrket framväxt, utbildning, forskning. *Nordisk tidskrift för bok-och biblioteksväsen*. Årg. 78, nr 3/4, s. 93-121.
- Webster, Charles (1975). *The Great Instauration: Science, Medicine and Reform 1626-1660*. London : Duckworth
- Weibull, Martin (1868). *Lunds universitets historia 1668-1868*. Första delen. Lund: Gleerup.
- Weibull, Martin och Tegnér Olof (1868). *Lunds universitets historia 1668-1868*. Andra delen. Lund: Gleerup.
- Wellish, Hans H. (1981). Ebla: The World's Oldest Library. *The journal of library history, philosophy & comparative librarianship*, vol. 16, no. 3, s. 489-500.
- Widmann, Hans (1961). Leibniz und sein Plan zu einem "Nucleus librarius". *Börsenblatt für den deutschen Buchhandel*. Frankfurter Ausgabe. Nr 77a, s.1627-1634.
- Vleeschauwer, H. J. de (1958). Library history in Library Science. *Mouseion*, vol. 29, s. 1-87.
- Zedelmaier, Helmut (1992). *Bibliotheca univesalis und Bibliotheca selecta : Das Problem der Ordnung des gelehrten Wissens in der frühen Neuzeit*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag. (Beihefte zum Archiv für Kulturgeschichte; H. 33). Zugl.: Diss., LMU München, 1989.
- Ørom, Anders (1993). Bibliotekariske identiteter, formidlingsarbejde og arbejdsorganisering. *Biblioteksarbejde*, nr. 39, s. 37-43.

6.1 Övrig ej refererad litteatur

- Accart, Jean-Philippe (2000). Bibliothécaire, documentaliste: Même métier? *Bulletin des Bibliothèques de France*, t. 45, no. 1, s. 88-93.
- Albrich, Eva (1949). *Der "Avis pour dresser une bibliothèque" von Gabriel Naudé*. Erlangen. Diss.
- Allen, Gillian (1998). Work Values in Librarianship. *Library & Information Science Research*, vol. 20, no. 4, s. 415-424.
- Allgemeines bibliographisches Lexikon. Bd 2, 1830.
- Ankarcróna, Anita (1996). *Makt & minne : en historia om boken*. Stockholm : Atlantis.
- Arckenholtz, Johan, (1751-1760). *Historische Merkwürdigkeiten, die Königin Christina von Schweden betreffend; zur Erläuterung der Geschichte ihrer Regierung und insonderheit ihres Privatlebens, wie auch der Civil- und Gelehrtenhistorie ihrer Zeit ; nebst zweyen noch nie gedruckten Werken dieser gelehrten Prinzessin. ...* 4 vols. Leipzig und Amsterdam : Pierre Mortier, 1751-1760. Erster Teil, Seite 247-248
- Arckenholtz, Johan, (1751). *Mémoires concernant Christine, reine de Suède*. Amsterdam: Mortier, 1751. 4 vols.
- Armstrong, Elizabeth (1990). *Before Copyright : the French Book-Privilege System 1498 – 1526*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Baillon, Comte de, (1878). *La Reine Christine à Stockholm. Souvenirs inédits de l'un de ses gentilshommes de la chambre*. Correspondant CXII (1878): 239-256, 465-478, 654-667
- Bain, Francis William, (1890). *Christina, Queen of Sweden*. London : Allen.
- Bennet, George E. (1988). *Librarians in Search of Science and Identity: The Elusive Profession*. Metuchen, N.J. & London: The Scarecrow Press, Inc.
- Bergström, Göran, Boréus, Kerstin (2000). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.

- Birdsall, William F. (1982). Librarianship, Professionalism, & Social Change. *Library Journal*, vol. 107, s. 223-226.
- Bissel, Christian (1966). *Die Bibliographia politica des Gabriel Naudé*. Diss., Erlangen.
- Bjereld, Ulf, Demker, Marie, Hinnfors, Jonas (2002). *Varför vetenskap? Om vikten av problem och teori i forskningsprocessen*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Björkbom, Carl (1930). Gabriel Naudé och hans ”Advis pour dresser une bibliothèque”. *Biblioteksbladet*, nr 15, s. 90-96.
- Bloch, Denise (1988). La bibliothèque de Colbert. I Histoire des bibliothèques françaises. Les bibliothèques sous l’Ancien Régime 1530-1789. Sous la direction de Claude Jolly. Paris : Promodis Éditions du Cercle de la Librairie. S. 156-179.
- Blok, Franz Felix, (1949). *Nicolaas Heinsius in Dienst van Christina van Zweden*. Delft. Diss.
- Blum, Rudolf (1963). Bibliotheca Memmiana : Untersuchungen zu Gabriel Naudés Advis pour dresser une bibliothèque. I *Bibliotheca docet : Festgabe für Carl Wehmer*. Amsterdam : Verlag der Erasmus-Buchhandlung. S. 209-232.
- Boitano, John F. (1996). Naudé’s ”Advis pour dresser une bibliothèque” – a window into the past. *Seventeenth-Century French Studies*, vol. 18, s. 5-19.
- Bondeson, Christian och Hansson, Joacim (2002). Biblioteksskvaller från drottning Kristinas Stockholm – Gabriel Naudés brev till bibliotekarien Jacques Dupuy från Stockholm den 26 september 1652. *Biblioteksbladet*, vol. 87, nr 5, s. 16-17.
- Bonnard, André (1964). *Grekisk livsform. Från Euripides till Alexandria*. Översatt av Per Meurling. Stockholm : Rabén & Sjögren
- Bonnerot, Jean (1927). *La Sorbonne : sa vie, son rôle, son œuvre à travers les siècles*. Paris : Les Presses universitaires de France.
- Boyd, Clarence Eugene (1915). *Public Libraries and Literature Culture in Ancient Rome*. Chicago, Illinois : The University of Chicago Press.

- Bruun, Christian Walther (1893). *Johan Rode: Födt i Kjöbenhavn 1587, död i Padua 1659 : Paa Hundrede-Aarsdagen efter at det store kongelige Bibliothek blev erklæret at vaere et offentligt Bibliothek ved kongeligt reskript af 15.november 1793.* – Kjobenhavn. S. 27.
- Callmar, Christian. (1966). Queen Christina's Library of Printed Books in Rome. I *Queen Christina of Sweden, Documents and studies*. Edited by Magnus von Platen. Stockholm.
- Carlquist, Erik (1978). Bibliotekens betydelse: Leibniz. *Notiser från risbibliotekarien*. Nr 3, s.53-63.
- Carpenter, Kenneth E. (1996). A Library Historian Looks at Librarianship. *Daedalus: Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, vol. 125, nr I, häfte 4, s. 77-102.
- Cassirer, Ernest (1940). *Drottning Christina och Descartes*. Stockholm.
- Casson, Lionel (2001). *Libraries in the Ancient World*. New Haven and London: Yale University Press.
- Celsius, Magnus O. (1961). *Kort historia över Kungl. Biblioteket i Stockholm*. För Kungl. Biblioteket översatt och med anmärkningar försedd av John Rohnström. Stockholm.
- Charle, Christophe, Verger, Jacques (1994). *Histoire des universités*. Paris : Presses Universitaires de France.
- Charon-Parent, Annie (1988). Les grandes collections du XVIe siècle. I *Histoire des bibliothèques françaises : Les bibliothèques sous l'Ancien Régime 1530-1789*. Sous la direction de Claude Jolly. Paris: Promodis Éditions du Cercle de la Librairie. S. 85-99.
- Chartier, Roger (1995). *Böckernas ordning : läsare , författare och bibliotek i Europa från 1300-tal till 1700-tal*. Göteborg : Anamma.
- Chartier, Roger (1996). *Culture écrite et société : L'ordre des livres (XIVe-XVIIIe siècle)*. Paris : Albin Michel.
- Considérations politiques sur la Fronde : la correspondance entre Gabriel Naudé et le Cardinal Mazarin* (1991). Éditée, présentée et annotée par

- Kathryn Willis Wolfe et Philip J. Wolfe. Biblio 17- 64. (Papers on French Seventeenth Century Literature). Paris-Seattle-Tübingen.
- Coron, Antoine (1988). "Ut prosint aliis" Jacques-Auguste de Thou et sa bibliothèque. I *Histoire des bibliothèques françaises : Les bibliothèques sous l'Ancien Régime 1530-1789*. Paris: Promodis. S. 101 – 125.
- Courtney, J. W. (1924). Gabriel Naudé, M.D., prééminent savant, bibliophile, philanthropist. *Annals of Medical History*, vol.VI, s. 303-311.
- Curry Smith, Clyde (1977). The Birth of Bureaucracy. *Biblical Archeologist*. Cambridge, Mass.: American Schools of Oriental Research, vol. 40, no 1, p. 24-28.
- Curtis, D. E. (1967). *Progress and Eternal Recurrence in the Work of Gabriel Naudé (1600-1650)*. Hull: University of Hull. (Occasional Papers in Modern Languages No. 4).
- Dacier, Emile (1935). En lisant Gabriel Naudé. *Archives et bibliothèques*, vol. 1, s. 5-9.
- Dahl, Ottar (1997). *Grunntrekk i historieforskningens metodelaere*. 2. utgave, 7. opplag. Oslo : Universitetsforlaget.
- Dahlgren, Stellan, Florén, Anders (1996). *Fråga det förflutna: En introduktion till den moderna historieforskningen*. Lund : Studentlitteratur.
- Damien, Robert (1995). *Bibliothèque et état : naissance d'une raison politique dans la France du XVIIe siècle*. Paris: Presses Universitaires de France. (Questions).
- Davillé, Louis (1909). *Leibniz historien : essai sur l'activité et la méthode historiques de Leibniz*. Thèse de doctorat présentée à la Faculté des Lettres de l'Université de Paris. Paris : Félix Arcan, éditeur.
- De Boer, Josephine (1938). Men's literary circles in Paris 1610-1660. *Modern Language Association of America*, vol. 53, s. 730 – 780.
- Delatour, Jérôme (1998). *Une bibliothèque humaniste au temps des guerres de religion : Les livres de Claude Dupuy. D'après l'inventaire dressé par le libraire Denis Duval (1595)*. Préface de Bruno Neveu;

- introduction de Dominique Bougé-Grandon. Paris :  cole des Chartes. (Mémoires et documents de l' cole des Chartes).
- Desgraves, Louis (1991). Naissance de la "science" des bibliothèques. *Revue française d'histoire du livre*. 60e année, nos 70-71, nouvelle série, 1er et 2e trim., s. 3-30.
- Doucet, R. (1956). *Les bibliothèques parisiennes au XVIe siècle*. Paris :  ditions A. et J. Picard et Cie.
- Duffy, Eamon (2002). *Helgon och syndare: en bok om p varnas historia*. Svensk  vers ttning av Olof Andr n och Per Beskow. Originaltitel: *Saints and Sinners: A History of the Popes*. Skellefte : Norma förlag.
- Ebert, Friedrich Adolf (1958). *Die Bildung des Bibliothekars*. Vollständige Faksimile-Ausgabe der 2. Auflage von 1820. Mit einem Nachwort von Horst Kunze. Leipzig: VEB Otto Harrassowitz.
- Eche, Youssef (1967). *Les bibliothèques arabes: publiques et semi-publiques en Mésopotamie, en Syrie et en Égypte au moyen âge*. Damas: Institut français de Damas.
- Encyclopedia of Library History* (1994). Edited by Eayne A. Wiegand and Donald C. Davis Jr.. New York/London: Garland Publisher.
- Febvre, Lucien et Martin, Henri –Jean (1971). *L'apparition du livre*. Avec le concours de Anne Basanoff, Henri Bernard-Maitre, Moché Catane, Marie-Roberte Guignard et Marcel Thomas. Paris : Albin Michel. – (Bibliothèque L'évolution de l'Humanité).
- Fehrle, Rudolf (1986). *Das Bibliothekswesen im alten Rom : Voraussetzungen, Bedingungen, Anfänge*. Freiburg im Breisgau: Universit tsbibliothek.
- Fouché, B. (1972). Professionalisation and bureaucratisation in librarianship: the relation between the traditional organisational structure in libraries and the professionalisation of the library profession. *Mouseion*. Pretoria. (Mouseion 84)
- Franklin, Alfred (1870). Gabriel Naudé. *Le Bibliophile français*. T. IV, janvier-avril, s. 321-327.

- Franklin, Alfred (1869). *Pièces rares ou inédites relatives aux anciennes bibliothèques de Paris. Remise de la bibliothèque de Mgr le cardinal Mazarin par le sieur Naudé entre les mains de M. Tubeuf.* (Le Bibliophile français, t. III mai-août, 1869, p. 214-219.) (Innehåller: Naudé: Advis à nosseigneurs de Parlement sur la vente de la Bibliothèque de Mr le card. Mazarin)
- Freedman, David Noel (1978). The Real Story of the Ebla Tablets : Ebla and the Cities of the Plain. *Biblical Archeologist*. Cambridge, Mass.: American Schools of Oriental Research, vol. 41, no 4, p. 143-164.
- Freedman, Nadezhda (1977). The Nuzi Ebla. *American Schools of Oriental Research*. Cambridge, Mass. Vol. 40, no 1, p. 32-33.
- Füßel, Stephen (2000). *Gutenberg och hans verk*. Översättning från tyska av Per Lennert Månsson. Nora : Nya Doxa. Originalalets titel: Gutenberg und seine Wirkung.
- Gassendi, Pierre, (1658). *Opera omnia*. 6 vols. Lyons. (Vol. 6 s. 335-337) (BM 3544) Fol.
 Brev till Monsieur Gassendi från drottning Kristina Stockholm 25 september 1652. S. 335
 Brev till Monsieur Gassendi från Gabriel Naudé 19 oktober 1652. S. 336
- Géal, François (1999). *Figures de la bibliothèque dans l'imaginaire Espagnol du siècle d'or*. Paris: Honoré Champion éditeur.
- Gelfgren, Stefan (2005). *Kristendomen och den moderna världsbilden: norra Europa 1500-2000*. Lund, Studentlitteratur.
- Goldhor, Herbert (1972). *An introduction to scientific research in librarianship*. Urbana, Illinois: University of Illinois Graduate School of Library Science.
- Haug, Marie R. (1975). The Deprofessionalization of Everyone? *Sociological Focus*, vol. 8, no, 3, s. 197-213.
- Hessel, Alfred (1924). Leibniz und die Anfänge der Göttinger Bibliothek. I *Vorarbeiten zur Geschichte der Göttinger Universität und Bibliothek*. Herausgegeben vom Universitätsbund Göttingen. Heft III. Göttingen: A.R. Pillai & Co. A.-G.

- Hodászy Fröberg, Vilma (1998). *Tystnaden och ljuset: om bibliotekens arkitektur*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Jackson, Donald (1993). *Skrivkonstens historia*. Översättning: Paul Frisch. Engelska originalets titel: *The Story of Writing*. Stockholm: Ordfronts förlag.
- Jullien de Pommerol, Marie-Henriette, (1989). Livres d'étudiants, bibliothèques de collèges et d'universités. I *Histoire des bibliothèques françaises : les bibliothèques médiévales : du VIe siècle à 1530*. Paris: Promodis – Editions du Cercle de la Librairie.
- Kampen om yrkesutövning, status och kunskap: professionaliseringens sociala grund* (1989). Selander, Staffan (red.). Lund : Studentlitteratur.
- Kaulek, Jean (1881). Documents relatifs à la vente de la bibliothèque du cardinal de Mazarin pendant la Fronde (janvier – février 1652) publiés....*Bulletin Soc. Hist. Paris*, t VIII (1881), p. 131-145)
- Kramm, Heinrich (1938). *Deutsche Bibliotheken unter dem Einfluss von Humanismus und Reformation : ein Beitrag zur deutschen Bildungsgeschichte*. 70. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen. Leipzig : Otto Harrassowitz.
- Kupiec, Anne (2003). Qu'est-ce qu'un(e) bibliothécaire? *Bulletin des bibliothèques de France*, t. 48, n 1, s. 5-9.
- Labitte, Charles (1836). Gabriel Naudé. *Revue des deux Mondes*, 7, série 4, s. 447-477.
- Lamm, Gustaf M. (1891). *Kardinal Mazarins samlingar: en studie*. Stockholm: Nordin & Josephson.
- Libraries (1991). I *The new Encyclopaedia Britannica*. 15. ed. Chicago: Encyclopaedia Britannica. Bd. 22, s. 971:1.
- Linage de Vauciennes, P. (1685). *Mémoires de ce qui s'est passé en Suède et aux provinces voisines depuis l'année 1645 jusques en l'année 1655, tirés des dépêches de. Chanut*. Paris: Barbin. (Cologne : Pierre de Marteau, 1677. 3 volymer.)
- Lindberg, Folke (1964). *Hantverk och skråväsen under medeltid och äldre vasatid*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

- Macdonald, Keith M. (1995). *The Sociology of the professions*. London: Sage Publications.
- The making of the Wren Library, Trinity College, Cambridge* (1995). Edited by David McKitterick. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malclès, Louise-Noëlle (1977). *La bibliographie*. Quatrième édition. Paris: Presses Universitaires de France. – (Que sais-je?: 708)
- Martin, Henri-Jean (1996). *Histoire et pouvoirs de l'écrit*. Avec la collaboration de Bruno Delmas. Paris: Albin Michel. – (Bibliothèque de L'Évolution de l'Humanité)
- Masson, André (1972). *Le décor des bibliothèques du Moyen Âge à la Révolution*. Genève: Librairie Droz. s. 89.
- Matthiae, Paolo (1976). Ebla in the Late Early Syrian Period: The Royal Palace and the State Archives. *Biblical Archeologist*. Cambridge, Mass.: American Schools of Oriental Research, vol. 39, no 3, p. 94-113.
- Mélanges de la bibliothèque de la Sorbonne*. Paris: Aux amateurs de livres. 1980-
- Minot, Jacques (1991). *Histoire des universités françaises*. Paris: Presses Universitaires de France. – (Que sais-je?)
- Mireaux, Emile (1954). Gabriel Naudé et la Bibliothèque Mazarine. *La Revue des Deux Mondes*, vol.15 (novembre), s. 353-362.
- Montaigne, Michel de (1992) *Journal de voyage*. Édition établie et présentée par Claude Pinganaud. Paris: Arlea.
- Montesquieu (1986). *Lettres persanes*. Textes présentés et commentés par Laurent Versini. Illustrés de bois originaux gravés par Marc Dautry, dirigés après Pierre-Georges Castex, membre de l'Institut. Paris. (Lettres françaises: collection de l'Imprimerie nationale).
- Morin, G. (1929). Un médecin bibliothécaire: Gabriel Naudé 1600-1653. *Paris médical*, vol. 19, s. 136-142.

- Naudé, Gabriel (1963) *Advis pour dresser une bibliothèque*. Mit einem Nachwort von Prof. Dr. Horst Kunze, Hauptdirektor der Deutschen Staatsbibliothek, Berlin. Leipzig: VEB édition.
- Naudé, Gabriel (1991). *Considérations politiques sur la Fronde: la correspondance entre Gabriel Naudé et le Cardinal Mazarin*. Édité, présentée et annotée par Kathryn Willis Wolfe et Philip J. Wolfe. Biblio 17- 64, (Papers on French Seventeenth Century Literature. Paris-Seattle-Tübingen).
- Naudé, Gabriel (1650) *Jugement de tout ce qui a esté imprimé contre le Cardinal Mazarin depuis le sixième ianvier, iusques à la declaration du premier auriil mil six cens quarante-neuf*. Paris.
- Naudé, Gabriel (1988). *Lettre à Mazarin 1652*. [Éd. Par Hubert Carrier]. Paris : Librairie Paul Jammes. Föörordets titel: Ultimes péripéties dans la dispersion de la bibliothèque de Mazarin : une lettre inconnue de Gabriel Naudé au Cardinal. 1652. Underskrivet av en av Mazarins sekreterare: (Naudé Paris 31. Janu. 1652. Sur la vente de la Bibliothéque de S. Emce).
- Naudé, Gabriel (1982). *Lettres de Gabriel Naudé à Jacques Dupuy (1632-1652)*. Édition critique, introduction et notes, par Philpe Wolfe. Edmonton: Lealta/Alta.
- Naudé, Gabriel (1701). *Naudaeana et Patiniana ou singularitez remarquables prises des conversations de Mess. Naudé & Patin*. Paris: Florentin & Pierre Delaulne.
- Naudé, Gabriel (1970). *Vejldning i Biblioteksarbejde*. Oversat og annoteret af Robert L. Hansen. Köpenhamn: Danmarks Biblioteksskole. (Danmarks Biblioteksskoles skrifter: 5).
- Nexon, Yannick (1988). La bibliothèque du chancelier Séguier. I Histoire des bibliothèques françaises. Les bibliothèques sous l'Ancien Régime 1530-1789. Sous la direction de Claude Jolly. Paris: Promodis Éditions du Cercle de la Librairie. S. 146-155.
- Niceron (1729). *Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres dans la République des lettres avec un catalogue raisonné de leurs ouvrages*. Paris: Briasson. Bd 9, s. 76-110.

- Nilsson, Ingemar & Peterson, Hans-Inge (1998). *Medicinens idéhistoria*. Stockholm: SNDS förlag.
- Parpola, Simo (1983). Assyrian Library Records. *Journal of Near Eastern Studies*, vol. 42, s. 1-29.
- Persson, Jerker (1980). Kardinal Mazarins samlingar. *Bokvännen*, vol. XXXV, nr 4/5, s. 94-96.
- Petitmengin, Pierre (1963). *Recherches sur l'organisation de la bibliothèque Vaticane à l'époque des Rinaldi (1547-1645)*. Paris. (Extraits des *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire* publiés par l'École Française de Rome, année 1962-2, s. 561-628).
- Petit-Radel, Louis Charles François (1819). *Recherches sur les bibliothèques anciennes et modernes, jusqu'à la fondation de la Bibliothèque Mazarine et sur les causes qui ont favorisé l'accroissement successif du nombre des livres*. Paris: Chez Rey et Gravier. S. 249-294.
- Pettinato, Giovanni (1976). The Royal Archives of Tell Mardikh-Ebla. *Biblical Archeologist*. Cambridge, Mass.: American Schools of Oriental Research, vol. 39, no 2, p. 44-52.
- Piltz, Anders (1998). *Medeltidens lärda värld*. Andra reviderade upplagan. Skellefteå: Norma Bokförlag.
- Polity, Yolla (2001). Les bibliothèques, objets de recherche universitaire. *Bulletin des Bibliothèques de France*, t. 46, no. 4, s. 64-70.
- Posner, Ernst (1972). *Archives in the Ancient World*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- La production du livre universitaire au moyen âge : exemplar et pecia. Actes du symposium tenu au Collegio San Bonaventura de Grottaferrata en mai 1983* (1988). Textes réunis par Louis J. Bataillon, Bertrand G. Guyot, Richard H. Rouse. Paris : Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique
- Queyroux, Fabienne (1990). Recherches sur Gabriel Naudé (1600-1653): érudit et bibliothécaire. École nationale des Chartes. *Positions des thèses soutenues par les élèves de la promotion 1990*. Paris. S. 133-140.

- La Réforme et le livre: L'Europe de l'imprimé (1517-v.1570)* (1990). Dossier conçu et rassemblé par Jean-François Gilmont. Paris: Les Éditions du Cerf.
- Reuther, Hans (1966). Das Gebäude der Herzog August Bibliothek zu Wolfenbüttel und ihr Oberbibliothekar Gottfried Wilhelm Leibniz. I *Leibniz: Sein Leben – sein Wirken – seine Welt*. Herausgegeben von Wilhelm Totok und Carl Haase. Hannover: Verlag für Litteratur und Zeitgeschehen. S. 349-360.
- Rice, James V. (1939). *Gabriel Naudé 1600-1653*. (The John Hopkins Studies in Romance Literatures and Languages XXXV). Diss.
- Rogers, David (1991). *The Bodleian Library and its Treasures 1320-1700*. Oxon: Aidan Ellis.
- Rome reborn: the Vatican library and renaissance culture* (1993). Edited by Anthony Grafton. Washington: Library of Congress in association with Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican City.
- Sainte-Beuve, Charles-Augustin (1960). Gabriel Naudé. I *Œuvres II: Fin des Portraits littéraires; Portraits des femmes*. Texte présenté et annoté par Maxime Leroy. Paris. (Bibliothèque de la Pléiade). S. 466-509, 1451-1454.
- Scheel, Günter (1976). Drei Denkschriften von Leibniz aus den Jahren 1680 bis 1702 über den Charakter den Nutzen und die finanzielle Ausstattung der hannoverschen Bibliothek. I *Die niedersächsische Landesbibliothek in Hannover: Entwicklung und Aufgaben*. Herausgegeben von Wilhelm Totok und Karl-Heinz Weimann. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann. S. 60-69.
- Scheel, Günter (1976). Von der herzoglichen Bibliothek im Leineschloss zur niedersächsischen Landesbibliothek an der Waterloostrasse: eine Geschichte ihrer Standorte. I *Die niedersächsische Landesbibliothek in Hannover: Entwicklung und Aufgaben*. Herausgegeben von Wilhelm Totok und Karl-Heinz Weimann. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann. S. 70-90.
- Schmidmeier, Dieter (1974). *Die Entstehung der bürgerlichen Bibliothekswissenschaft: Versuch einer Würdigung aus der Literatur von 1600 bis 1760*. Freiberg: Bergakademie Freiberg.

(Veröffentlichungen des wissenschaftlichen Informationszentrums der Bergakademie Freiberg; Nummer 55).

Schmieder, Anke, Stäber, Peter (1989). Der Bibliothekar Leibniz im Urteil der Zeit. *Zentralblatt für Bibliothekswesen*. Leipzig. Vol. 103, s. 486-496.

Seven Questions about the Profession of Librarianship: the Twenty-sixth Annual Conference of the Graduate Library School June 21-23, 1961 (1962). Edited by Philip H. Ennis and Howard W. Winger. (University of Chicago Studies in Library Science). Chicago: The University of Chicago Press.

Shiflett, Orvin Lee (1984). Clio's Claim: The Role of Historical Research in Library and Information Science. *Library Trends*, s. 385-406.

Smith, George (1899). Gabriel Naudé: a librarian of the seventeenth century. *The Library Association Record*. London. Vol 1, part II, s. 423-431, 483-493.

Sordet, Yann (1998). *Restauration et transferts de support à la bibliothèque Vaticane : mémoire d'étude, précédé du rapport de stage*. Lyon: École Nationale Supérieure des Sciences de l'Information et des Bibliothèques.

Steinberg, S.H. (1972). *Boktryckarkonst och bokhistoria genom fem sekler*. Fackgranskad och kompletterad av Åke Hallberg. Halmstad: Bokförlaget Spektra AB. Originallets titel: Five hundred years of printing.

Stenzel, Hartmut (1993). Gabriel Naudé et l'utopie d'une bibliothèque idéale. I *Les lieux de mémoire et la fabrique de l'œuvre: Actes du 1er colloque du Centre International de Rencontres sur le XVIIe siècle, Kiel, 29 juin – 1er juillet 1993*. Éd. Volker Kapp. (Papers on French Seventeenth Literature. 1993, Supplement. S. 103-115) (Biblio 17:80).

Stephan, Ruth, A note on Christina and her Academies. I *Queen Christina. Documents and studies*. p. 365-371.

Stolpe, Sven (1960). *Drottning Kristina: den svenska tiden*. Stockholm: Bonniers.

- Stolt, Carl-Magnus (1997). *Kaos och kunskap: Medicinens historia till år 2000*. Lund: Studentlitteratur.
- Strocka, Volker Michael (1981). Römische Bibliotheken. *Zeitschrift für Kultur der Antike und humanistische Bildung*, vol. 88, s. 298-329.
- Sällström, Åke (1957). *Bologna och Norden intill Avignonpåvedömet's tid*. Lund: CWK Gleerup. – (Bibliotheca Historica Lundensis; V).
- Thompson, James Westfall (1939). *The Medieval Library*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tisserant, Eugène, Koch, Theodore Wesley (1929) *The Vatican Library: Two Papers*. Jersey City, New Jersey, U.S.A: Snead and Company
- Tosh, John (2000). *Historisk teori och metod*. Översättning Gunnar Sandin. Lund: Studentlitteratur.
- Toward a theory of librarianship: Papers in Honor of Jesse Hawk Shera* (1973). Edited by Conrad H. Rawski. Metuchen, N.J.: The Scarecrow Press, Inc.
- Tuilier, André (1994) *Histoire de l'Université de Paris et de la Sorbonne: Des origines à Richelieu*. Tome 1. Paris: Nouvelle librairie de France.
- L'Université de Paris du moyen âge à nos jours* (s.a.). Préface de M. S. Charléty; notices de M. Jean Bonnerot. Paris: Librairie Larousse.
- Walde, Otto, (1915). Till Kristinabibliotekets historia. I *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* II(1915):122-132
- Vakkari, Pertti. (1994). The roots of library science in the internal and external discourse of *Historia Literaria* in Germany. *Bibliothek, Forschung und Praxis*. Jahrg. 18, nr. 1, s. 68-76.
- Waquet, Françoise (1997). La communication des livres dans les bibliothèques d'Ancien Régime. I *Le livre et l'historien: études offertes en l'honneur du Professeur Henri-Jean Martin*. Réunis par Frédéric Barbier. (Histoire et civilisation du livre; 24). S. 371-380.
- Weibull, Curt H. (1966). *Drottning Kristina*. Stockholm

- Weibull, Curt (1954). De svenska universiteten: ursprung och grundande. *Scandia: tidskrift för historisk forskning*. Band XXII (1953-1954) s. 103-112.
- Weitemeyer, Mogens (1956). Archive and Library Technique in Ancient Mesopotamia. *Libri*, vol. 6, s. 217-238.
- Wieselgren, Harald (1901). *Drottning Kristinas bibliotek och bibliotekarier före hennes bosättning i Rom jemte en öfverblick öfver de Kungl. Biblioteken i Sverige före hennes regeringstid*. Stockholm. (N.F.K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens handlingar.13:2).
- Wilson, Nigel G. (1967). The Libraries of the Byzantine World. *Greek, Roman and Byzantine Studies*, vol. 8, nr 2, s.53-80.
- Wilson, Patrick (1983). *Second-hand knowledge: an inquiry into cognitive authority*. Westport, Connecticut: Greenwood Press. (Contribution in Librarianship and Information Science, Number 44)
- Vleeschauwer, H. J. de (1962). The University library: Nature and function (Part 2). *Mouseion*, vol. 60, s. 130-155.

6.2 Kommenterad bibliografi i urval – särskilda områden

6.2.1 Vatikanen

Det finns en omfattande litteratur om den katolska kyrkans huvudbibliotek, Vatikanbiblioteket. Först och främst handlar det här om de skatter av handskrifter och böcker från svunnen tid, ofta unika volymer, som Vatikanbiblioteket äger. Det viktigaste och mest utförliga arbete som konsulterats för denna avhandling är Bignami Odier, Jeanne Bignami (1973). *La bibliothèque Vaticane de Sixte IV à Pie XI : Recherches sur l'histoire des collections de manuscrits*. Avec la collaboration de José Ruyschaert. Città del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana. (Studi e testi; 272). Bignami Odiers arbete omspannar tiden från 1294 till 1939. Ett kort avsnitt rör de påvliga biblioteken före Vatikantiden, dvs. 1297-1447. Från och med 1447 betraktas biblioteket som Vatikanbiblioteket. Bignami Odiers arbete är i studierna av Vatikanbiblioteket ur alla aspekter helt oundgängligt. Andra allmänna historiker över Vatikanbiblioteket är Tisserant, Eugène and Koch, Theodore Wesley (1929) *The Vatican Library: two papers*. Jersey City, New Jersey, U.S.A: Snead and

Company. Historien om Vatikanbiblioteket på 1400-talet representeras av Müntz, Eugène et Fabre, Paul (1887). *La bibliothèque du Vatican au XVe siècle d'après des documents inédits : Contributions pour servir à l'histoire de l'humanisme*. Paris: Ernest Thorin, éditeur, liksom av José Ruyschaert, som i flera artiklar behandlar påve Sixtus IV, Vatikanbibliotekets grundare. 1500-talets Vatikanbibliotek behandlas av Müntz, Eugène (1886). *La bibliothèque Vatican au XVIe siècle : notes et documents*. En specialstudie om Vatikanbiblioteket mellan åren 1547-1645 är Petitmengin, Pierre (1963). *Recherches sur l'organisation de la bibliothèque Vaticane à l'époque des Rinaldi [1547-1645]*. I *Proceedings of the American Philosophical Society* vol. 146, no. 4, December 2002 publiceras ett intressant föredrag av Carmela Vircillo Franklin med titeln "Pro communi doctorum virorum comodo": *The Vatican Library and Its Service to Scholarship*. Ett synnerligen intressant document är Owen Chadwick (1976). *Catholicism and History: The Opening of the Vatican Archives*. The Herbert Hensley Henson Lectures in the University of Oxford, 1976. Cambridge: Cambridge University Press. Forskning sker om de kataloger som framställts av bibliotekarierna, som varit verksamma där. En följd av detta är att bilden av bibliotekarierna och de arbetsuppgifter som åvilat denne och de initiativ vederbörande själv har tagit kan studeras och ge en god föreställning om vad en bibliotekariens arbete innebar och bestod i.

6.2.2 Gabriel Naudé

Den litteratur om Gabriel Naudé som behandlas är i Alfred Franklins, tidigare bibliotekarie vid Bibliothèque Mazarine, historik över biblioteket, *Histoire de la Bibliothèque Mazarine et du Palais de l'Institut*, från 1901. Franklin ger hänvisningar till det som finns i Bibliothèque Mazarine om Gabriel Naudé. I *Dictionnaire de lettres française: le dix-septième siècle*, som gavs ut i Paris 1954, återges en bibliografi över Gabriel Naudés verk samt en förteckning över arkivserierna i Bibliothèque nationale.

Gabriel Naudé är ett betydande namn bland de "lärda libertinerna", som eftersträvade stor andlig och intellektuell frihet. René Pintards *Le libertinage érudit dans la première moitié du XVIIe siècle* från 1943 är ett standardverk, som grundligt beskriver hela den filosofiska riktningen och de personer som räknades dit. Här finns en omfattande biografisk

forskning gällande Naudé. Gabriel Naudé tillhörde också det lärda nätverket ”la République des lettres”³⁹⁶.

Eva Albrichs avhandling, *Der ”Avis pour dresser une bibliothèque” von Gabriel Naudé*, från 1949 behandlade enbart Gabriel Naudés bok om bibliotek. Det är en kort avhandling i stencilerad form. Efter Albrich har Naudés biblioteksfrågor inte ensamma varit föremål för några mer omfattande publicerade undersökningar. *Gabriel Naudé 1600–1653*, en avhandling av James V. Rice från 1939 behandlar Gabriel Naudés liv och författarskap. Här omnämns *Advis pour dresser une bibliothèque*, men ägnas ingen analys. Jack A. Clarke lade fram en avhandling om Gabriel Naudé med likalydande titel, *Gabriel Naudé 1600-1653*, så sent som 1970. Det är en övergripande studie, vari biblioteksfrågorna inte ges stort utrymme.

Fabienne Queyroux har studerat Gabriel Naudé som bibliotekarie och ”érudit”, en lärd man, i sin avhandling, *Gabriel Naudé (1600-1653) érudit et bibliothécaire du premier XVIIe siècle (Thèse présentée pour le diplôme d’archiviste-paléographe / École Nationale des Chartes. Mars 1990)*. Denna avhandling kan bara läsas på plats, dvs. Archives nationales i Paris, och efter särskilt tillstånd av författaren. Utmärkande för Fabienne Queyrouxs avhandling är att hon använt arkiv, som inte tidigare konsulterats.

Under sin bibliotekarieutbildning skrev Estelle Boeuf 1998 en uppsats med titeln *Une bibliothèque d’érudit au XVIIe siècle : les livres de Gabriel Naudé conservés à la Bibliothèque Mazarine. Mémoire pour l’obtention du DCB, ensib*. Det är en undersökning av Gabriel Naudés privata bibliotek, såsom det finns kvar i samlingarna på Bibliothèque Mazarine, på Bibliothèque nationale de France och på Bibliothèque Sainte-Genéviève. Uppsatsen kan läsas på Bibliothèque Mazarine, men först efter särskilt tillstånd av författaren. Resultatet av sina studier presenterar hon också i en illustrerad artikel, *La bibliothèque personnelle de Naudé*, i *Art & Métiers du livre*, nummer 222.

En speciell studie om bibliotek och stat och om biblioteket som maktverktyg i Frankrike gjorde Robert Damien 1995 i sin bok

396 République de lettres var ett nätverk av författare och lärda personer inom vilket förekom en omfattande korrespondens, utbyte av böcker, trycksaker och handskrifter. Korrespondensens omfattning var ett mått på vilken position man hade i la République des lettres. Framträdande i detta nätverk före Naudés tid var bland andra Jacques-Auguste de Thou, Isaac Casaubon och Joseph-Juste Scaliger.

Bibliothèque et état: naissance d'un raison politique dans la France du XVIIe siècle.

I övrigt finns i tidskrifter särskilda aspekter på Naudé och hans biblioteksgärning och i litteraturen notiser om och kortare levnadsbeskrivningar över honom. I Sverige finner vi artiklar om Gabriel Naudé av Carl Björkbom i *Biblioteksbladet* från 1930, en redogörelse av innehållet i *Advis pour dresser une bibliothèque*, av Jerker Person med en kort artikel i *Bokvännen* XXXV (1980) 4-5, s. 94-96, om kardinal Mazarins samlingar, av Bertil Jansson i *Svensk biblioteksforskning*, 2000, nr 1, s. 9-40, om biblioteksmannen Gabriel Naudé, av Joacim Hansson och Christian Bondeson i *Biblioteksbladet*, 87(2002):5, s. 16-17, med ett översatt och kommenterat brev av den 26 september 1652, från Gabriel Naudé till Jacques Dupuy.

Robert L. Hansen från Danmark höll ett föredrag 1952, senare publicerat, om Gabriel Naudés engagemang i Bibliothèque Mazarine. Hansen översatte 1970 *Advis pour dresser une bibliothèque* till danska *Vejledning i biblioteksarbejde*. Knut Bogh skriver i *Fund och forskning i det kongelige bibliotekets samlinger* 1965 om biblioteksarkitektonisk jämförelse mellan *Kardinal Mazarin og Frederik III's bibliotekssal: en arkitektonisk forbindelse*. Gabriel Naudé främhävs här som betydande för utformningen av det inre biblioteksrummets arkitektur.

Rudolf Blum från Tyskland skrev 1963 om Gabriel Naudé i sin artikel *Bibliotheca Memmeiana Untersuchungen zu Gabriel Naudés Advis pour dresser une bibliothèque*. Christina Lancien publicerade 1990 artikeln *Der nützliche Gebrauch einer grossen Bibliothek: Vorschläge zum Bibliotheksaufbau von Gabriel Naudé und Gottfried Wilhelm von Leibniz* i *Bibliothek: Forschung und Praxis*, en artikel som i högre grad än någon tidigare gör en jämförelse mellan Leibniz och Naudé. I tyska bibliotekshistoriska och encyklopediska verk finns Gabriel Naudé behandlad i anslutning till den tyska bibliotekstraditionens utveckling.

I den engelska tidskriften *The Library Association Record* publicerade George Smith 1899 artikeln *Gabriel Naudé: A Librarian of the Seventeenth Century*. I *Annals of Medical History* skrev J. W. Courtney 1924 en artikel *Gabriel Naudé, M.D., preëminent savant, bibliophile, philanthropist* och Jack A. Clarke skrev i en artikel *om Gabriel Naudé and the foundations of the scholarly library* 1969 i tidskriften *The library quarterly*.

På franska är artiklarna fler och mer analyserande. I kronologisk ordning kan nämnas Franklin 1869, 1870, Kaulek 1881, Labitte 1886, Morin 1929

och Sainte-Beuves, Dacier 1935, Mireaux 1954 och Desgraves 1991. Naudés engagemang i Bibliothèque Mazarine och hans förhållande till Fronden³⁹⁷ behandlas av flera. Naudés politiska syn och hans filosofiska hemvist är likaledes ett ofta behandlat ämne. Desgraves däremot är annorlunda. Han talar om Naudé och biblioteksvetenskapen och dess födelse.

6.2.3 Bibliotekshistoria Frankrike, Tyskland och Storbritannien och Irland

Genom den i Frankrike så betydande bok- och biblioteksforskningen främst manifesterad i det stora verket *Histoire des bibliothèques françaises*³⁹⁸ i fyra delar och verk som *L'Histoire de l'édition française* och *La Naissance du livre moderne: mise en page et mise en texte du livre français (XIVe – XVIIe siècles)* av Henri-Jean Martin, och av samme författare *L'apparition du livre* 1958, *Histoire et pouvoirs de l'écrit* 1988 samt arbeten av Roger Chartier såsom *Culture écrite et société: L'ordre des livres (XIVe – XVIIIe siècle)* 1996 och många andra, ges en god grund för att vidga forskningsområdet med olika aspekter med förgreningar även utanför Frankrikes gränser.

Den tyska bok- och bibliotekshistorien manifesteras främst i serien *Wolfenbütteler Schriften zur Geschichte des Buchwesens*. Den tyska *Zentralblatt für Bibliothekswesen* publicerar återkommande och ofta omfattande bihang varav ett betydande skall framhållas här, nämligen Heinrich Kramm *Deutsche Bibliotheken unter dem Einfluss von Humanismus und Reformation: ein Beitrag zur deutschen Bildungsgeschichte* från 1938 Ett standardverk är *Handbuch der Bibliothekswissenschaft*. (1950-1965). Detta är ett verk som inte bara behandlar den tyska bibliotekshistorien utan behandlar bibliotekshistoria i sin helhet.

Storbritannien och Irland fick 2006 sin bibliotekshistoria publicerad i ett trebandsverk. Banden omfattar perioderna fram till 1640, därefter 1640 till

397 Fronden, la Fronde, är en sammanfattande benämning på olika motståndsgupper i Frankrike under Ludvig XIV:s minderårighet, då kardinal Mazarin och änkedrottningen, Anna av Österrike, ledde regeringen. Åren 1648 - 1653 var en instabil tid, då motståndet mot kungahuset kom från två håll, dels från parlamenten, de högre domstolarna, dels från den högre adeln, vars sammanhållning kom att bryta ihop. Därför kunde kardinal Mazarin, som tvingats i landsflykt, återvända till Frankrike 1653 tillsammans med den fjortonårige Ludvig XIV, och återta makten. Under denna period skrevs de så kallade mazarinaderna, propagandaskrifter riktade främst mot kardinal Mazarin.

398 : I. Les Bibliothèques médiévales VIe siècle – 1530; II. Les Bibliothèques sous l'Ancien Régime : 1530 – 1789; III. Les Bibliothèques de la Révolution et du XIXe siècle : 1789 – 1914; IV. Les Bibliothèques au XXe siècle : 1914 – 1990,

1850 och slutligen i volym tre perioden 1850 fram till och med 2000. Verket är publicerat under titeln *The Cambridge History of Libraries in Britain and Ireland*.

7 Summary

The librarian: about the early content and development of the profession.

7.1 Background

What does the word librarian mean and what does it mean to be a librarian, professionally? When looking at library work today there seem to be difficulties in deciding what librarians do or are meant to do. I have experienced signs of an identity crisis and found doubts of the essence of librarianship, if there really is one? We know from history the existence of libraries and literature tells us that librarians worked or were part of the libraries. That means that we have to decide what a library is and that we have to explain and define and try to indentify the existence of libraries. When that is done we can move on to librarians, because without libraries no librarians. We also know from early history that there were archives, but in most literature, archives are called libraries, the differences between them have not been expressed and analysed until the 15th and 16th centuries. As this thesis makes a difference between archive and library, the two must be explained and clarified because the thesis is about librarians and not archivists.

7.2 Aim and research questions

It is in the history of librarianship the origin and the answers to the above mentioned observations are to be found. The aim of this thesis is to identify the content and the development of the librarianship between 1475 and 1780. And why is that? These years are both in their own ways milestones and landmarks in the history of librarianship.

Landmarks are they because 1475 is the beginning of the library profession and 1780 is the year in which the content of the profession has components making it a profession with substance covering all the parts we still see today.

Milestones are these years, and the years in between, because from the start in 1475 to the final point for the thesis in 1780 there are several significant events.

During this period different types of libraries exist as private libraries, royal libraries, university libraries and libraries within the church. They are created for different reasons with different goals. The librarians work and the content of his duties in the library are dictated by the library owners or creators. If there is a traceable ambition amongst the librarians to find a consensus in the values of their work I will try to locate it and describe it.

The issues of the thesis are to introduce, describe, explain and trace how the library profession has developed between 1475 and 1780 regarding both institutional and individual motives and if there is an essence and if common values exist within the profession or group of librarians and finally how this essence and these common values can be described and expressed in words.

7.3 The librarian

The librarian, not the library, is the focus of this thesis. The librarian is described in historic time i. e. before 1780. To understand what a librarian really is it has to be defined what a library is, the natural place of work for a librarian. To investigate the historic librarian we can identify the core of librarianship.

As I deal with librarianship between 1475 and 1780 this is a historic aspect and therefore belonging to library history within library- and information science as a subject.

The history of the librarian is divided in three parallel ongoing parts, the practical, the visionary and finally the personal, the librarians own attitudes.

The practical area is characterized by the practical work, as cataloguing, classification, care of books, shelving and protecting the documents in different ways from several possible threats. The work is dictated by the employer. The visionary part complements and develops the methods of library work being established in the practical area, the librarians themselves formulate their thoughts of libraries and librarianship, defines the roles of libraries in society, in education and research. The librarians think about the content of the work and the future of libraries. These two

areas done, another dimension is born. That is the ethics of the librarianship, how to behave and how to act towards library users and this dimension puts the librarian in the centre. There have been signs of this before but the completion is done in 1780 by Cotton des Houssayes. His speech opens the future for the librarians to come.

7.4 Demarcation and empirical material

The time period covers 305 years from 1475 until 1780. Starting point for this research about the librarian is 1475 because in that year pope Sixtus IV appointed Bartolomeus Platina as librarian of the Vatican library. The bull of 1475 is an official document that describes the librarian as a librarian and that he is told what to do, where to do it, how to do it and why. Jean-Baptiste Cotton des Houssayes, appointed in 1780, sets an end to this period with his speech to the General Assembly of the Sorbonne university in Paris. His speech completes the creation of the librarian. It is also the starting point of something new in librarianship.

I have not chosen Alexandria as a starting point, nor have I chosen the monastery libraries. We know of several persons during the Alexandrian and other periods called librarians, but there are no real descriptions of what the librarianship meant. We know, however, from the convents that some monks within their services also were responsible for the books and manuscripts belonging to the convent but not on a fulltime basis.

There are no signs of the existence of a librarian's occupation or profession, we are not even certain that they were called librarians by their contemporaries.

Sixtus IV gave the word library a meaning and librarianship substance in his bull of June 15 in 1475.

The empirical documents representing the practical area are documents produced by the employers. The first one is the bull of 1475, *Ad decorem militantis ecclesiae*, where the pope describes the Vatican library and appoints the librarian. Following that are the Library statutes dictated by duke Julius of Braunschweig and Luneburg in Germany in 1572. The University of Cambridge lets the articles for the office of keeping the University library from 1582 appear. Sir Thomas Bodley's correspondence with the first librarian of the Bodleian library Thomas James and Bodley's *First draft of the Statutes of the Public Library at Oxon* are also vital to elucidate the conditions for the librarian. The

practical area ends with statutes concerning the librarians' situation at the University of Strasbourg in 1545, 1616, and in 1621.

From the practical area there is a natural development to the area of visions. It starts with Gabriel Naudé in 1627 when his book on libraries, *Advis pour dresser une bibliothèque*, is published. John Dury's *The Reformed Library-Keeper* from 1650 follows and Gottfried Wilhelm von Leibniz is the last of three librarians chosen from this period. These three librarians have that in common that they focus on the librarian, his role in library work, in society and in education and research. They treat important questions for the future and they talk about improving methods and elaborating principles supporting the systems from the practical era. A theory of librarianship is about to be created.

A new dimension is traceable through the other areas. The Vatican library owns a document from the middle of the 16th century describing the perfect librarian, *Officio del bibliothecario*. Two others are published in the middle of the 18th, one anonymous in *Mercure Suisse* in 1736 and one with the title *Wie ein Bibliothecarius beschaffen sein müsse*, some years later, 1748, by the librarian Johann Matthias Gesner. But the completion is found in the speech of Cotton des Houssayes. That ends this thesis and a new time begins with a librarian defined and recognisable.

7.5 Discussion

The common tasks of the librarians investigated, reveal what can be regarded as the essence of librarianship. From the practical area, the employers gave the librarians their tasks, executed at different places in different kinds of libraries.

From the area of visions, the librarians built their visions as a continuum of the experiences from the practical work. New areas like the role of the librarian, the goals for the library itself and the librarians as the executors and pathfinders for the future. More of theory became a natural part of the librarianship.

The last area of the development of the librarian is to adopt ethical aspects of their profession. This dimension is a self-reflecting attitude important to the librarians themselves.

7.6 Conclusion

As answers to questions asked above I clearly see that there is an essence in the librarianship consisting of several parts.

First of all we can see that archives and libraries are separated and their roles are defined. When the library is its own, the aim of the library is explained and discussed. Important is that a library gets its staff and that the economy for the library is in order. To be called a library there has to be a certain place where the documents are kept, the library. This was also done. Only persons with certain knowledge were recruited as librarians. This was the start from which the librarianship developed.

Essential for librarians was to meet users, to guide them and explain to them what documents there were in the library, show the documents to the users and briefly educate them in using a library.

To do this a librarian must be convinced of the role of the library as a public library with everybody's right to use the documents.

The essence of librarianship is related to the document both as object and as source of information. It is also related to the user of the library which means allowing users access to the library, also education of users and guiding them in the library and finally not to forget the librarians' own conviction and understanding of studies and research.

Common values

Do librarians have a common set of values and if so how can it expressed?

There are two different aspects or areas of values. One concerning the library and the other concerning the librarian.

The library

The library has to be a public library, open to everyone who wishes or has the need to use it.

The library must be an encyclopaedic library, which means that all subjects must be represented there and all opinions must be available to be compared and studied.

The library must have a universal character, which means that opinions from all times and all regions shall be available there.

Most important for the librarians in the beginning was cataloguing and classification.

The librarian

The librarian is a well-educated academic, with knowledge in several areas, having faith in general development as well as in sciences.

The librarian must be firm and sure of his judgement and he shall not be easily influenced.

The librarian must allow all opinions and not be partial to any of them.

The librarian shall meet the users and visitors of the library with humbleness, courtesy and respect.

8 Bilagor

8.1 Ad Decorem Militantis Ecclesiae, 1475³⁹⁹

Ad decorem militantis Ecclesie, fidei catholice augmentum, eruditorum quoque ac litterarum studiis insistentium uirorum commodum et honorem Romanus Pontifex, commendabilis cuiusque exercitii liberalis adiutor, ut sectatores liberalium artium eo facilius ad tam precelsum humane conditionisfastigium acquirendum, acquisitum uero in alios diffundendum inducat, paternis eos hortatur monitis, muneribus allicit, beneficiis iuuat, bibliothecas et loca eis accommodata preparat et sparsa librorum uolumina ad ipsorum profectum in unum reducit, prout in Domino conspicit salubriter expedire. Hinc est quod cum nos in Palatio Nostro Apostoloco quamplurialibrorum uolumina Romanorum Pontificum Predecessorum Nostrorum et Nostra sparsa nullo certo aut fido loco conclusa, partim uetustate partim incuria minus decenter curata deprehenderimus, illa in unum certum determinatum et commodum locum, omni cultu ornata, ad ordinem decentem disposita esse curauimus et per dilectum filium magistrum Bartholomeum Platinam scriptorem et familiarem nostrum, quem ipsorum librorum et Bibliothecae gubernatorem et custodem deputauimus, omni cura et studio custodiri iussimus et quo codices et ipsa Bibliotheca manuteneri, conseruari ac innouari possit ne qua uetustas, quod Deus auertat, illis officiat, omnes et singulas pecuniarum summas ex dispensationibus per Nos et Sedem Apostolicam aliquando fieri solitis scriptoribus ad laicalia uota asspirantibus uidelicet ex quibuscunque Signaturis et super resignationibus quaruncunque Litterarum Apostolicarum necnon Penitentiare Nostre Scriptorum ac etiam notariorum quorunlibet Romane Curie prouenientes et ad Nos et eosdem Successores legitime spectantes necnon centum florenos auri quos dilecti filii magistri Litterarum Apostolicarum scriptores Romano Pontifici pro tempore existenti in Natiuitate Domini nostri Iesu Christi pro exenio donare consueuerunt eidem Bibliothecae pro illius conseruatione, innouatione et augmento ac onerum ei incumbentium supportatione Auctoritate Apostolica tenore presentium perpetuo donamus, applicamus et appropriamus. Ita quod de cetero singule pecunie predictae ut prefertur prouenientes per Depositarium generalem ac clericorum Camere Apostolice pro tempore existentes recipiantur et colligantur. Decernentes eosdem officiales ad soluendum pecunias predictas

399 Avskrift ur: Ruysschaert, José (1969). Sixte IV, fondateur de la bibliothèque Vaticane (15 juin 1475). Archivum historiae pontificiae. Roma: Pontificia Università Gregoriana. V.7. Y. 1969: 513-24

alicui alteri preterque eidem Depositario minime teneri neque ad id a quoquam inuitos coartari posse sed dumtaxat clericis et Depositario supradictis necnon irritum et inane quicquid secus super his a quoquamquavis autoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Volumus autem quod pecunie predictae per dictos Depositarium et antiquiorem ex clericis Camere pro tempore existentes diligenter et fideliter in premissum et non aliud componantur omnino et utiliter conuertantur. Quodque de huiusmodi receptione et expositione singulis annis teneantur reddere rationem sub excommunicationis pena quam nisi infra mensem postlapsum dicti anni sua moram purgauerint eo ipso incurant. Nulli ergo etc. Nostre donationis, applicationis, appropriationis, constitutionis et uoluantis infringere. Si quis etc. Datum Rome anno Incarnationis Dominice MCCCCLXX quinto decimoseptimo calendas iulii Pont.

Nostri anno quarto [15 juin 1475].

8.2 Liberey-Ordnung des Herzogs Julius von 1572

Vnser von Gotts gnaden Juliussen, Hertzogen Zu Braunschweig vnd Luneburg etc., Verord[n]ung, wie wir mit gnaden gehabt haben wollen, das sich vnser Bibliothecarius, diener vnd lieber getrewer Leonhartt Schroter in vnser bibliothek bey seinen Pflichten vnd Ayden halten soll.

1

Erstlich wollen wir, das ehr bis vff weiteren vnsern bescheidt teglichs in vnser Bibliotheca Sommers vnd Winters, frue vnd spad, wie das Jedesmahls die notturfft erheischet vnd erfurdert, sein vnd sich stets finden lassen vnd seins thuns vnd Ampts abwarten; oder auch was Ihme darin sonst in vnsern Sachen Zu begreifen vnd Zu schreiben gegeben vnd beuohlen wirdet, mit fleis ausrichten.

2

Zum andern: Das ehr auch vleissig in vnser Bibliotheca Alle bucher in einem Jeden schap oder Schranck registrire vnd vff Jedes buch, was es ist, mit groben, kendtlichen versahlittern vff kurtzest Immer muglich an ortt vnd Stidde, da ein Jedes buch stehet, schreibe, vnd ein Jedes buch, Auch seinen gewissen stand oder gewontlichen ortt, mit gleichmessigen Numeris von numero 1° an [Blatt 12v:] bis Zum hogsten mercke vnd verzeighne, damit es miteinander Correspondire vnd man Jedesmahls in eil ahn Alles Suchen finden konne, wes ortts ein Jedes buch gestanden vnd wohin es gehorig.

3

Zum Dritten so soll vnser Bibliothecarius auch ein gemein Inuentarium vnd ordentliche Registratur vber Alle vnserere bucher, klein vnd gros, gebunden Vnd vngebunden, so in vnser Bibliotheca vorhanden sein oder noch darin komen werden, machen vnd halten vnd darin Auch ein Jedes buch vnd wie vnd an welchem ortt es stehet vnd Zu finden ist, Verzeichnen.

4

Vnser Bibliothecarius soll Zum Viertten Alle vnse[re] bucher mit getrewen Vleis in verwalting haben, dieselben offft vnd sonderlich Alle wochen einmahl Putzen, wischen vnd reinmachen, damit die [bücher] von dem Staube, motten, wurmen oder sonsten nich[t] verdorben noch schadhafftig werden.

5

Dessgleichen vnnnd Zum funfften soll ehr auch ein sonderlich richtig verzeichnus vber die bucher machen, die wir eines Autoris vnnnd Inhalts mehr dan eins [Blatt 13r:] haben vnd wieviel gleichmessige Exemplaria eines Jeden vorhanden dabey mit vleis anmerken vnd dieselben abundanten fein ordentlich vnnnd vnterschiedlich vff die Scheppe setzen.

6

Zum Sechssten soll aber vnser bucherverwalter ahn vnsern vnterschriebenen schriftlichen beuehl niemands, der sey auch wehr es wolle, einig buch, das sey gross oder klein, aus vnser liberey lehen, Zeigen, sehen noch mit sich selbst hinausnehmen oder durch andere nehmen lassen.

7

Zum Siebenden: Do wir auch Ihme daruber schriftlichen beuehl geben vnd Ime eins oder mehr bucher Andern Zu thun vnd ein Zeittlang darin Zu lesen gnediglich nachlassen vnnnd vergonnen wurden, Soll vnser Bibliothecarius erstlich ein Jedes buch von blade Zw bladt ordentlich numeriren vnd darnach sich von demselben, so es vff vnsern Ihme brachten beuehl furdern vnd abholen wirdet, mit eigenen handen In sein Quitantzbuch, so vnser Libereyverwalter darzu [Blatt 13v:] sonderlich haben vnd halten soll, sich daruff Quitirn, auch Monat, Jar vnd Tag, wan vnd was vore in buch ehr empfangen vnd wieviel blatt es An der Zahl halte, Auch wes Tags ehr es wieder lieffern wolle vnd solle, einschreiben lassen.

8

Zum achten: Vnser Bibliothecarius Aber soll vns Zu solchen verliehenen vnd Allen andern buchern antwortten vnd dauon vff Jedesmahls vnser begern vnd erfurdern gutten, richtigen bescheidt, Rede vnnnd antwort geben, Die [bücher] Zu rechter Zeitt von einem Jeden wieder einfurdern vnd wan die wieder eingeworttet werden mit Vleis Zusehen, das die numerj vnd blatt noch Alle vnd Volle sein, Auch darin kein Defect noch was mangelhafftigs, ausgeschnitten, gerissen, radirt, durchstochen oder sonst anderst, dan wie die [bücher] gewesen vnd hinausgeben worden, befunden werde. Damit vns nicht geschehe, in vnser Bibliotheca vnd an vnsern buchern, wie an etzlichen ortten Illyricus gethan haben soll.

9

So soll Zum Neundten ehr Auch niemandts ahn vnserm beuehl vnd gnedig scheinlichs vorwissen [Blatt 14r:] von seinen freunden, bekanten noch andern In berurte vnser Bibliotheca gehen, kommen oder sich darin besehen lassen. Beuorab auch niemands mit langen Tallarrocken oder Anderer vberkleidung, wie Auch nicht mit wehren oder messern darin gestatten, Alles bey Vormeydung vnser Schweren Straff vnd vngnade; Es wehren dan furstliche Personen oder gesanten vnd das es aus sonderlichen Vnserm geheiss vnnd befehl geschehe.

10

Letzlich so wollen wir, das vnser offterwenter Bibliothecarius sich dieser vnser Ordnung vnnd obgesetzten Punct vnnd Articull durchaus gemess vnd sich darnach richten soll; Alles bey den Pflichten vnd Ayden, damit vns ehr Zugethan vnd verwandt ist.

Doch wollen wir uns hiemit Ausstruglich vorbehalten haben, diese Vnser Libereyordnung allzeit, vnser gelegenheitt vnnd gefallen nach [Blatt 14v:] Zu mehren, Zu bessern, Zu mindern vnnd zu uerendern.

Vrkuntlich haben wir dieselbe mit eigener handt vnterschriebenn vnd vnser furstlich Decret hiefur vffs Spacium wissentlich Trucken lassen. Geschehen vnd geben vf vnser Vestung Wulffenbuttel bey der Heinrichstadt Am

Julius Herzog Zu Braunschweig vnd Luneburg etc.

manu propria subscripsit

[Blatt 15v:] Copey Furstlicher Liberey Ordnung Anno [15]72 am Osterabent aufgerichtet.

8.3 University of Cambridge, 1582

ARTICLES for the office of keeping the Universitie Librarie made Anno 1582. MS Cole, xlvi, 263. Ur Cooper (1892).

1. INPRIMIS that there be a tripartite Inventory intended, containing the Names of all the bookes, and the number of leaves of all written bookes, the one part to remaine with the Vice Chancellour for the tyme being; the other in the University Chest, and the 3rd with the Keeper of the Library
2. ITEM, all written books and all other bookes of Imagery with colours, all Globes, Astroglobes, and all other Instruments mathematicall, with all other books mathematicall, or Historicall (such as shall be thought meet by the Vice Chauncellour) to be safly locked up in some convenient place within the Library with 2 severall locks and keys, whereof the one key to remaine with the Vice Chancellour, and the other to remain with the keeper of the Library.
3. ITEM, the Keeper to be bound by obligacion with Sureties in two hundredth pounds to preserve safly all and every one of the Books not locked up &c. ut supra, and to give accompt for them once in the yeare to the Vice Chancellour and the Auditors of the Generall Accompt; or at any other tyme once in the yeare, required thereunto by the Vice Chancellour or his deputy. And if any book, or part of any book, shal be taken or gone out of the said Library, or any defaced or cutt, the said keeper shall restore the same againe, or another of that kind of the like goodness, within three months, or else lose his office and pay the 3 parte value of the books imbecilled, or otherwise cut or defaced.
4. ITEM, he shall attend and be in readiness the whole yeare throughout in terme time, excepte all Sondayes and holydayes: that is to say, from eighte of the clock until tenn in the forenone, and from one to three in the afternone: so that all masters of arte, batchelors of law or physick, or any other of the university above that degree, may have free accesse to the bookes of the saide librarie: so that at one time there be not more than tenne in the said librarie together (excepte the straungers that come only to see and not to tarry); and that none of them tarry above one houre at one booke at one tyme, if any other sjall desire to use the sayd booke. PROVIDED ALWAYS, that if any straunger shall come to see or persue any of the bookes therein, that then, at the request of any master of artes, batchelour of lawes or physick, or other superior Degree, either within the

foresaid Hours, or at any other tyme of the day, (so it be betweene the sun riseing

and setting,) the sayd keeper shall not refuse, notwithstanding tenne already be within, to admit more as strangers into the sayd Library.

5. ITEM, that no book or any Instrument be lent or alienated out of the Library, but by speciall Licence and grace of the University, upon payne of forfeiture of 3 parte valew of any book or instrument lent or alienated, to be answered by such as are keepers of the keys of the doores & desks of the Librarie.

6. ITEM, if any chaine clasps Bosse or such like eca y happen to be, the sayd keeper to signify the same unto the vicechancellour within three days after he shall spy such default, to the ende the same may be amended: and that before the sayd keeper goe forth of the library, either in the forenoone or afternoone, he shall view all the books, and if any be left open or out their due place, he shall safly close them up and set them in their places.

7. ITEM, that the Keeper of the Library that now is, and all other to be chosen hereafter, shall continue in his office by the space of three yeares, unless upon his misbehaviour he shal be thought by the Universitie meete to be deprived. And the sayd keeper to have and receive yearly for his stipende and wages, five marks of lawful money of England, to be payd unto him quarterly, by even porcions, by the hands of Mr. Vice Chancellour for the tyme beinge.

MS Cole, xlvi, 263

8.4 Universitetet i Strasbourg, 1545, 1568, 1616⁴⁰⁰

Das Officium Bibliothecarii

Dem sollen die Schulherren den Indicem aller bücher verantwortenn und ihm die sorg der Bibliothek befehlen, die bücher aller notdurft nach mit eröffnung und zuthuung der fenster unnd anderer sauberkaeit also zuverhieten und besorgen, das es ein wolstandt der schulen sei, und die bücher ad posteros auch vil Jar weren mögen.

Zu Sommer Zeit soll er der Bibliothecarius umb die 12. stunde in die Bibliothek ghen und do warten, ob iemandt in die ghen wölle, das er mit im aus unnd ein gange, unnd fleissigs aufsehen habe, damit kein buch verlorem oder beschediget werde, soll auch in der Bibliothek usque ad horam secundam verharrenn.

Zu Winters Zeit, mag der Bibliothecarius an der werme in Collegio an einem gelegen ort im lectorio publico oder sonst sich finden lassenn, und sein geordnet Zeit do warten, etwas lesen oder vertieren, onss das in jemandts befordert, mit im in die Bibliothek zugohen.

Es befehlen auch die Schulherrenn Petro Schriesheimer, dem ersten in dissem Officio, das er solle die Epistolen Ciceronis, die in den minoribus Classibus gelesen werden, dergleichen die formulas die daraus colligiert werdenn, in gutt verstendig, mütterlich teüttsch zubringen, Welcher arbeit die praeceptores unnd auch Jugenndt der nderen Classium mit nutz sich gebrauchen werden und gutes verstendiges teutschs vonn Jugendt auf also gewohnenn.

Auch soll er Latinas sententias aufs kürtzest mit teutscher Interpretation zusammen schreiben, für die knebblin der Nona Classe fürzuschreibenn unnd zugebrauchenn.

Wes auch die Schulherren durch sich selbs oder die Visitatores yeder zeit im weiter würdenn thun befehlenn, das er hierinn solle gehorsam unnd willig seinn.

400 Avskrift ur: Fournier, Marcel (1970). Les statuts et privilèges des universités françaises depuis leur fondation jusqu'en 1789. Ouvrage publié sous les auspices du ministère de l'instruction publique et du conseil général des facultés de Caen. Aalen : Scientia Verlag. Réimpression de l'édition Paris 1890.

I stadgarna för universitetet i Strasbourg från juni 1568 finns ett avsnitt om bibliotekariens uppgifter vid universitetets bibliotek. Det består av tre delar.⁴⁰¹

Ordnung unnd Ambt des Bibliothecarii.

1. Erstlich, Sollen unsere verordnete Herrn Scholarchenn den Indicem aller bücher dem Bibliothecario überandtwurtten unnd ihme die versehung unnd versorgung der ganzen bibliothec bevehlenn, unnd soll er, der Bibliothecarius, die bücher nach aller notturfft mit eröffnung unnd wiederzuthuung der Fenster unnd anderer sauberkeitt, also verwahren, versehenn unnd versorgenn, das ein wolstandt der Schulen seye, unnd die Bücher ad posteros auff viel jhar wherenn muegenn.
2. Zum Andrenn, Soll er, der Bibliothecarius, inn der woch drey tag, unnd nemblich uff den Donnerstag unnd Samstag vonn zwölf uhrenn ahnn biss gegen Abendt zu vier uhrenn, unnd auff den Sonntag nach Endung der Mittagpredig, biss zu Anfang der Abendpredig, inn der Bibliothec wartenn, ob jemandt inn die ghenn wolle, das er mitt demselbenn auss ode rinn gang, und ein vleissigs uffsehens haben, damit khein buch beschedigett, verwust noch verlohrenn werde. Zun wyntters zeytten, mag er, der Bibliothecarius, zu den bestimpten dreyenn tagenn unnd stundenn inn der wermme inn dem Collegio ann einem gelegnen Ort, in lectorio publico oder sonst sich finden lassen, unnd die angeregte zeit alldo verharrenn unnd ausswarttenn, etwass lesen oder vertierenn, untz er vonn jemandt erfordert würdt, mitt ihme inn die Bibliothec zughen.
3. Zum Drittenn unnd Letstenn, Soll er auch auss der Bibliothec niemandt khein buch leyhenn, zustellenn unnd volgenn lassenn, ohne sondrenn bevelch der geordnetenn Herrnn Scholarchenn.

Nästa dokument rörande bibliotekarien i Strasbourg är daterat den 9 mars 1616 och omfattar tolv punkter och är så värdefullt att ett återgivande här är fullt motiverat.

ORDNUNG UND AMPT DES VERORDNETEN BIBLIOTHECARIII DE ANNO 1616.

Wir Clauss Jacob Wurmbser, der Meister und der Rath des Heylichen Reichs Freyer Statt Strassburg, Thun Kundt meniglichen Demnach ein wohlbestelte publica Bibliotheca ein solch zierliches und nothwendiges stuck ist einer Lobwürdigen Hohen Schulen, dass sie derselben mit nichten mag entrathen, Und aber zue dero nutzlichem gebrauch, erhaltung und vermehring sehr viel daran

401 Fournier (1894) T.4 s. 150

gelegen, das sie mit einem tauglichen, getrewen und fleissigen Bibliothecario versehen werde, so haben wir zwar albereit hiebevohr ein sonderbahre Ordnung eines Bibliothecarii unsern verfassten Legibus und Statutis Academiae neben andern einverleiben lassen, Dieweil aber solche Ordnung allein auff den damahls vorhandenen gantz geringen vorrath der bücher accommodirt und gerichtet gewesen und wir newlicher zeit, auff gutachten und instendiges anhalten unserer verordneten scholarchen und eines gantzen Schulconvents mit erkauffung Doctoris Johannis Pappi seligen hinterlassener, ansehnlicher Bibliothecae, ein stattliche Summam gelts alhiesiger unserer Kirchen und Schulen zum besten spendirt und angewendet, dahero uns angelegen, dass solche nit allein in guttem wesen langwürig erhalten, sondern auch zu mehrerm auff und zuenehmen künfftig möge gebracht werden, Alss hatt die unvermeidliche notturfft erfordert, vorangeregte alte Ordnung auff dissmahl zuerevidiren und zuverbessern, wie wir dann auff unserer verordneten Scholarchen und eines gantzen Schulconventz eingeholtes bedencken und rätliches ermessen, die selb hiemit nachvolgender gestalt corrigirt, declarirt, auch durch gemeine unsere erkantnuss und decret confirmirt und bestätigtet : Ist auch unser endtlicher will und befehlch, das derselben hinfüro steiff und unverbrüchlichen gelebt, und alles ernsts nachgesetzt werden soll.

Und ist demnach, fürs Erste, unser will und meinung, dass durch die jederzeit geordnete Scholarchen, derjenige, welcher von einem Schulconvent zue solchem Ampt tüchtig erkant worden, zue einem Bibliothecario bestellt und angenommen, auch bey solcher wahl sonderlich dahin gesehen werden soll, dass dieses officium, wo möglich, einem ex Profissoribus publicis oder Praeceptoribus classicis möge anbefolhen werden. Im fall aber je wegen fürfallender difficulteten, dasselb nit füglich sein köndte, sondern von unsern verordneten Scholarchen, sampt dem Schulconvent, thunlicher und nutzlicher erachtet würde, einen andern zuebestellen, so soll alsdann jederzeit nach einer solchen Person getrachtet werden, die nicht allein Lust und Lieb habe gern mit büchern umbzuegehen, sonder auch so viel studirt und erlernet habe, dass sie in allen Facultatibus gutte ordnung der bücher anstellen, nottürfftige Catalogos darüber auffrichten, und was sonsten zue wolstandt und aufferbawung der Bibliothec gereichen mag, mit sonderm nutz und ruhm versehen könne, Welchem dann mehrbesagte unsere verordnete Scholarchen jedesmahls nach gelegenheit ein erträgliche ergötzung und besoldung zuebestimmen haben.

Ein solcher Bibliothecarius, so jederzeit obgesetzter massen würdt angenommen werden, soll zuevorderst angeloben und schwören, gemeiner Schul und Kirchen der Statt Strassburg getrew und hold zuesein, ihr her, nutz, wolfart und auffnehmen zuebefördern, ihren schaden und nachteil zuefürkommen, zuwenden und abzueschaffen, Daneben dass er auch die ihme anvertrauwte Bibliothec ihme

alss ein hohen, wärthen Schatz auff's trewlichst wolle commendirt und befolhen sein lassen, deren nach seinem besten vermögen und verstandt in verwarung, bestellung, verbesserung, einkauff, vermehrung und aussleyhung, inhalt seiner habenden Ordnung, und wa dieselbe nicht expresse disponiert, nach rath der Scholarcharum und deren in officiis, vorstehen, und hierin auff kein privat commodum, freundschaft, vergeltung, oder auch ungewonheit und widerwillen, sondern allein der Bibliothec nutz und frommen sehen wolle, alles trewlich und ohne gefehrde.

Fürs Ander, Soll bey der reception eines jeden Bibliothecarii, nach dem er das Juramentum in Conventu publico würdt praestirt haben, ihme durch die Professores, so jederzeit in Officiis publicis sein werden, und so dieselben auss ihrem mittel jemand's zue sich zuziehen begehren würden, die gantze Bibliothec mit aller dero zuegehör, vermög der auffgerichten

Catalogorum gelüfert werden, Der auch schuldig sein soll dergleichen Indices et Catalogos (so zum fueglichsten secundum Facultates können angestellt werden) zuerhalten, zue gewisser zeit zue revidiren, die newe erkauffte oder in die Bibliothecam verehrte bücher denselben zue inseriren; wie auch neben der Bibliothec jederzeit verbleiben, zwey Universal Inventaria zuergäntzen, deren eines unsere verordnete Scholarchen, das ander aber der Rector ud die überige in Officiis hinter sich haben und behalten, auch nach ihrem Abtritt ihren Successoribus hinterlassen und zustellen sollen.

Zum Dritten, Soll der Bibliothecarius ein fleissig auffsehen haben, damit kein buch beschädigt oder verlohren, das gemacht sauber und rein gehalten, die Pulpita und Bücher zue gewissen zeiten abgekehrt, die Fenster nach gelegenheit des wätters auff und zuegemacht, dem Ungeziffer, soviel müglich, abgewehrt, versehen und versorget werde, dass es ein wohlstandt der Schulen seye, und solche Bibliotheca ad posteros auff viel Jahr transferirt werden möge, Da ihme, Bibliothecario, das frey stehen solle, zue ausseuberung des gemachs, Abcopierung der Catalogorum und anderer dergleichen arbeit, zwen oder mehr auss den alumnis Collegii Praedicatorum oder beneficiariis Mauritanis zuegebrauchen, die sich auch auff sein begehren zue solcher arbeit willig einstellen und dieselbig zum vertrewlichsten und fleissigsten verrichten helffen sollen.

Zum Vierdten, Soll berührter Bibliothecarius in der Wochen drey tag von Neüen biss umd Eilff Uhr, am Sonntag aber nach Endung der Mittagspredigt biss zur Abendpredigt auffwarten, einen jeden nach seinem stand und würde tractieren; die gelegenheit der Bibliothec und sonderlich der Facultet, darzue er sich bekennet, anzeigen; die Bücher, so er noch jung und nicht gnugsam fundirt, zue einem und anderm nutzlichen Authorem trewlich rathen; darüber aber auch ein

fleissiges auffsehen haben, damit kein buch beschädigt und entweder durch aussreissung der blätter oder in andere weg verwüstet werde, Dann wa ein solches beschehe und durch des Bibliothecarii hin-und fahrlässigkeit etwas solte verwahrloset werden, soll er denselben schaden von dem seinigen erstatten und verbessern. Hingegen wann sonst etwas auss solchen ursachen solte schaden nehmen, welchen er mit seinem fleiss und beysorg nicht hette verhüeten und abwenden können, soll ihme dasselbig kein nachtheil gebähren, sondern ex publico aerario ersetzt werden.

Zum Fünfften, So jemand auss den Professoribus, Ministris Ecclesiae, Praeceptoribus Classicis, Wohlgebornen Herren, Hofmeistern und praeceptoribus, fleissigen und ihres ehrlichen wandels halben, wohlbekanten Studios, oder auch Fürnehmen und der Studiorum liebhabenden Burgern, sich zue der Bibliothec verfügen und nicht alein drinnen etwas lesen, abschreiben, collationieren, oder in ander weg sich der bücher gebrauchen, sondern auch wegen weitleuffigkeit der materi, eingefallener kälte, oder anderer in der Bibliothec sich begebender Ungelegenheiten, eins oder mehr bücher mit sich naher Hauss tragen wölte, soll ihme der Bibliothecarius, jedoch mit dieser bescheidenheit solche folgen lassen, dass ein jeder auss obbenambsten Persohnen, wer oder was stands er auch seye, schuldig sein soll, vor und ehe ihme eines oder mehr bücher in nach in nachgesetzterzahl gelüfert werden, seinen Nahmen und, da es ein Studiosus (welches allein von den publicis zuverstehen) sein patriam und habitationem in das darzue verordnete buch zuschreiben, neben vermeldung des Jahrs und Tags, auff welchen er das oder dieselben entlehnet: Item: was es für bücher oder Authores, in was format, und wie sie gebunden seyen; darneben auch ein getrucktehierzue verordnete Schedam obligatoriam zue unterschreiben und dem Bibliothecario zuezustellen, dass er solch entlehnet buch oder bücher innerhalb monatsfrist, bey der an seinem ort bestimbten Straff, ohn schaden und mangel wider, oder da deme oder denselbigen einigen schaden widerführe, an dessen oder deren statt andere kauffen oder, da solche bücher nicht mehr zuebekommen weren, auff aestimation deren in Officiis und Bibliothecarii das pretium dafür erstatten wölle; welche Schedam obligatoriam er, der Beibibliothecarius, in einer besondern Laden in verwahrung behalten und, so bald der Entlehner das oder die entlehnete bücher wider bringen würdt, ihme sein obligation wider herausgeben und zustellen soll. Wann auch die entlehnte bücher ohn einigen schaden und mangel widerumb restituirt werden, soll nit der Bibliothecarius, sondern der Entlehner selbsten in abangedeutes hierzu geordnetes buch mit eigner hand ad marginem beyzeichnen, dass er solch buch oder bücher auff heut dato widerumb gelüfert, damit zwischen dem Bibliothecario und den Entlehnern, als ob das buch gelüfert, und aber dasselbig ausszuthuen von ihme were vergessen worden, aller zweiffel, zanck und missverstandt verhüetet werde; da ihme dann zugleich gegen empfangung der bücher sein Scheda oder Obligation widerumb

zuegestellt werden solle. Im fall aber an dem entlehnten buch oder bücher einiger schaden und mangel erschiene, soll der Bibliotecarius solches denen in officii ohnverzüglich anbringen und sich mit denselben vergleichen wie und uff was weiss der zuegefügte schaden solle ersetzt und erstattet werden, die Obligation aber zuevor und ehe solcher gutt gethan, nicht von handen geben. Es soll aber bey aussleyhung der bücher auch dieser unterschied gehalten werden, dass vielgenanter Bibliothecarius den Professoribus, Ministris Ecclesiae, Praeceptoribus calssicis und Nahmhaften burgern vergönnen soll, nicht allein kleine bücher sondern auch ex libris angularibus (wie mans zuennenen pflegt) und grossen operibus, zwen Tomos in folio, und in andern formaten drey, oder auffs höchst vier stuck, zugleich und auff ein mahl mit sich nach hauss zuetragen; hierüber aber soll er ein mehrers ihnen nicht folgen lassen, es brächte dann einer eins oder mehr stuck wider und wolte dargegen widerumb soviel ausswechseln; damit es jederzeit stricte bey solchem numero verbleibe. So aber einer oder mehr, ausserhalb in specie obbenambster Persohnen, in solchen grossen operibus würde begehren etwas nachzueschlagen auffzuesuchen, soll dasselbige stata et ordinaria hora in loco Bibliothecae, und beysein des Bibliothecarii geschehen, welcher auch den honoratoribus personis mit gebührlicher freuntlichkeit begegnen und ihnen auff begehren, auch hora quadam extraordinaria auffwarten, und von gemeinen büchern, so nicht in folio, zwey, biss in drey stuck (auff die weiss wie zue anfang dieses fünfften Punctens hiroben vermeldet) nach hauss zuetragen vergönnen soll. Aber jemanden in die Bibliothecam auff ein oder mehr stunden zueverschliessen, soll in des Bibliothecarii macht nicht stehen; wie er auch die nach aussgang des Monats einem oder dem andern geliehene und wider restituirte bücher demselben ehe nicht de novo widerumb nach hauss folgen lassen soll, sie seyen dann zuvor acht ganzer Tag in der Bibliothec gestanden und von keinen andern begehrt worden; dann auff ein solchen fall, der neue petitor dem jehnigen, so sie schon albereit ein Monat lang gebraucht (damit nicht nur einem, sondern vielen gedient werde) supra dicto vorgezogen werden soll.

Zum Sechsten, Weil es sich bissweilen zueträgt, dass auch frembde Personen, so entweders auff andern Academiis bedient oder sich mit den studiis oblectiren, eins oder mehr bücher zuelehnen begehren, soll auff solchen fall den Bibliothecariis, jedoch mit vorwissen unserer Scholarcharum und deren in officii, einem oder dem andern zue gratificiren ohnbenommen sein, in anschung, dass ein gantz Collegium der professorum, dessen auch an andern orten widerumb würdt zu geniessen haben; jedoch dass ein bekanter alhie eingessner und gnugsam begueterter mann für solche Person fideiubire, sich selbst in das verordnete buch einschreibe und die gewöhnliche Schedam obligatoriam als ein fideiussor unterschreibe und darinnen gutt zue sein

verspreche, dass solch buch oder bücher in Monatsfrist sauber und ohne schaden widerumb eingehändig werden sollen.

Zum Siebenden, So etwa fremde Leuth, die Bibliothecam zubesichtigen, sich bei denen in Officiis anmelden würden, soll der Bibliothecarius auffzueschliessen und dergleichen fremden Personen allen freundlichen willen zuerweysen schuldig sein. Wann auch durch fremde oder heimische die Bibliothec dergestalt besichtiget würdt, soll der Bibliothecarius jederzeit in selbst eigner Person von anfang biss zu ende darbey und zugegen sein und durch keinen Substituten solches versehen lassen: wie auch zue andern zeiten nicht macht haben, jemanden in die Bibliothec zuschicken, etwas darinnen zueverrichten oder abzueholen, sondern jedesmahl sich selbst aldinstellen und die gebühr verrichten. So auch von den Profissoribus, Ministris Ecclesiae und Praeceptoribus classicis hora extraordinaria eines oder mehr bücher, deren sie biss ad horam ordinariam auss erheblichen ursachen nicht in mangel stehen köndten, gefordert würden, das oder dieselbe soll er ohnverzüglichen, jedoch auff weiss und mass, wie bey dem Fünfften Puncten angezeigt, heraus zuegeben schuldig sein.

Zum Achten, So den Scholarchis und einen gantzen Ehrwürdigen Schulconvent würde blieben woollen, den Bibliothecarium naher Franckfurt oder andere ort zue einkauffung mehrer bücher zuegebrauchen, soll er sich auff solchen fall willig finden lassen, allen unnötigen Costen einstellen, und sich besten fleisses dahin bearbeiten, damit diejenige Authores, so er jederzeit zuekauffen befehlch haben würde, auff das leidlichste und, wie man sie umb bahre bezahlung auffswohlfeilste haben mag, eingekauft und ohn schaden hierher gelüfert werden; wie er auch umb dasjenige, was er jederzeit empfangen würdt, unsern verordneten Scholarchen und gantzen Schul convent innerhalb Monatsfrist von seiner widerkunft gebührliche Rechnung zuethuen, schuldig und verpflichtet sein soll.

Zum Neundten, Soll auch ein sauber eingebunden Buch verordnet, und in solches alle der Wohlgebornen Herren, von Adel, und anderer Personen Nahmen, so ein furnehm opus oder auch zue erkauffung eines solchen, etwas ahne gelt in die Bibliothec verehren möchten, zue deren immerwährender gedächtnuss und ruhm durch den Bibliothecarium fleissig und umständtlich eingeschrieben und verzeichnet werden.

Was auch durch dieses und andere, zue vermehring der Bibliothek, verordnetet mittel durch den Bibliothecarium dergestalt empfangen wurd, das alles soll er auffswohl fleissigste verwahren und je zue zwen Monaten, wann die in Officiis die Bibliothecam visitiren, denselben solches gelt in specie lüfern, welches alssdann in aller beisein, alssbald in einen darzue verordneten Eisern Stock oder

Truhen gethan und nicht dest weniger umb alles jährlichen zue gewisser zeit dem gantzen Convent wissendt sein möge, was das Jahr über empfangen, was davon widerumb aussgegeben, wie viel in den Stock gelüfert und drinnen im vorrath nutzliches fürauenehmen, dest besser hernach votiren mögen.

Zum Zehenden, Nach dem auch unsern verordneten Scholarchen billich angelegen sein soll, zum weigstens des jahrs zwey mal die Bibliothecam, alls einen hohen, wärthen Schatz zue besuechen, so soll der jeder zeit bestelte Bibliothecarius denselben alle gelegenheit der Bibliothec trewlich entdecken, alle Catalogos, Inventoria und verordnete bücher fürweisen, damit sie jedesmahls derselben eigentlichen zuestandt wissen, den einreissenden missbräuchen und andern je zue zeiten sich erzeigenden fähl und mängeln der gebühr begegnen und vorkommen mögen.

Zum Eilfften, Weiln auch nicht weniger denen in Officiis obligt, auff die Bibliothecam ein fleissige Inspection Zuehaben und dieselbe je zue zwen Monaten zue visitiren und zuebesichtigen, soll ihnen der Bibliothecarius jederzeit mit gebührendem respect begegnen, und so etwas zueverbessern sein würde, dasselbige anzeigen, und sonsten in allen fürfallenden dubiis, je nach gelegenheit unserer verordneten Scholarchen und ermelter derer in Officiis gutten Raths und beystandts sich gebrauchen.

Schliesslich und zum Zwölfften, Wann auch ein Bibliothecarius entweder sein officium resignirt, oder aber Leibs ungelegenheit halben ein geraume zeit dasselbe nit versehen kan, oder auch gar zeitlichen todts verfährt, auff solche fäll sollen jederzeit die in Officiis die Schlüssel allsbaldt abfordern und biss zue ferner bestellung des Ampts (so durch unsere verordnete Scholarchen und einen Schulconvent, wie oben vermeldet, geschehen soll) einem ex Professoribus, Praeceptoribus oder auss ihnen selbst, jedoch mit vorwissen unserer Scholarchen, solch Officium Bibliothecarii inmittelst und so lang zueverwesen aufftragen und anbefellen.

Zue Urkunt haben wir unser Secret Insigel zue Ende aufftruckten lassen, Geschehen Sambstag den Neunten Martii Anno Ein Tausend Sechshundert und Sechszeihen.

Archives de Saint-Thomas, Statuts de 1604, p. 347-362.

8.5 Johann Mathias Gesner, Wie ein Bibliothecarius beschaffen seyn müsse.

Gött. d. 4. Mart. 1748

Die erfodernisse u. eigenschaften eines geschickten u. Rechtschaffenen Bibliothecarii überhaupt zu bestimmen, will sich nicht gar wohl thun lassen, weil dieselben nach dem unterscheid der Bibliotheken, ihren theilen u. graden oder stufen nach gar verschieden seyn können. Es gibt z. E. Bibliotheken, in welchen nur auf diese oder iene gattung gattung bücher hauptsächl. Gesehen wird; andere sollen von ieder art entweder das beste oder (welches nicht einerley) das rareste oder die grossen Werke in sich halten. Einige Bibliotheken sollen nur zum Vergnügen u. Gebrauch ihres Herrn u. Besitzers dienen; andere sind dem allgeminen Gebrauch gewidmet. Einige sind schon angelegt u. Eingerichtet u. Mit guten Registern versehen; bey andern sind diese anstalten erst zu machen. Bey einigen muss sich der Bibliothecarius auch um das Rechnungswesen bekümmern; bey andern hat er damit nichts zu thun u. s. f.

Vor dissmal wird gesetzt, es sey von einer Bibliothek in einer volkreichen statt, da viele Gelehrten wohnen, oder bey einer Universität die Rede welche erst angelegt wird, oder doch in einem stetigen und ansehnl. wachstum begriffen ist, welche mit den besten büchern aller arten so reichl. Als es immer seyn kan, versehen u. zum allgemeinen gebrauch eingerichtet u. grössert werden soll. Der aufseher einer solchen Bibliothek soll ein Mann seyn. den die Jugend nicht leichtsinnig u. unachtsam, das alter oder Schwachheit nicht unvermögend, vergessen oder verdrieslich macht. Weil er viele leute, auch bisweilen Personen vom stand sprechen muss, soll er, um seinem amt ehre zu machen, in der Mine, Rede, Kleidung u. äusserl. betragen nichts lächerliches, unanständiges, ekelhaftes, unhöfliches haben, sondern den studien ein gut Vorurtheil dadurch zu wege bringen, dass man siehet, der umgang mit einem Heer von alten u. neuen, grösten hoch-Gelehrten von allen Ländern, sprachen und Zungen habe ihn zu einem bequemen u. zum menschlichen umgang geschickten Manne, nicht aber zum Pedanten u. Sauertopf gemacht.

Ein edles grosnüthiges u. über alle unzieml. U. niederträchtige Gewinnsucht erhabenes Herz ist dem Bibliothecario dessentwegen nöthig, dass er sich nicht etwa verleiten lasse, im einkauf der bücher seinen privatnutzen demselben der Bibliothek vorzuziehen, oder, welches die schändlichste art des eigennutzes u. ein formaler Diebstal seyn würde, etwas von dem was er zu verwahren hat, der Bibliothek zu entwenden, um es in natur zu behalten oder zu Gelde zu machen. Es ist beynahe eine schande, dass hiervon etwas zu gedenken nicht nur die Vollständigkeit der abhandlung erfordert. Gleichwie aber privatnutzen, insofern er zu Geld angeschlagen werden kan, von den absichten des Bibliothecarii,

insofern er solch amt führet, billig ausgeschlossen wird, also ist es eine lobwürdige eigenschaft desselben, wenn er sich eifrig bemühet, die ihm anvertraute Bibliothek zum nutzen und beförderung seiner studien anzuwenden u. aus den büchern, so viel ihm immer mögl., lernet. Damit es ihm nicht gehe wie ienem Spansichen Bibliothecario, von welchem ein fremder Gesandter gegen den Köning geurtheilet, er werde sich gut zum Cammermeister schicken, wenn man Hoffnung hätte, dass er sich die Königl. Gelder so wenig, als itzt die ihm anvertraute Bibliothek zu nutze machen würde.

Der Vorgesetzte einer solchen Bibliothek muss aber auch darinnen von einem Cameralisten unteschieden seyn, dass er die ihm anvertrauten Schätze, so viel sich mit erhaltung dessen, was man hier das Capital nennen kan, ich meine der bücher selbst, thun lässt, gemein mache, nicht nur den fremden u. in der statt wohnenden Gästen mit einer vorkommenden Leutseligkeit u. Dienstfertigkeit begegne, sondern auch alle mögliche würlkliche Hülfe zu ihren absichten leiste u. sich die unhöflichkeit und undankbarkeit eines grossen theiles der so genannten dursch treuliche anzeige u. willige darreichung dessen, was ihm dienen kan, zu befördern.

Zu dieser Pflicht rechne ich aber nicht, dass er, wie ein Küster in einer alten Kirche, bey allen Gästen seinen Spruch anhebe, und zum Verdruss derer, die ihre Zeit besser anzuwenden wissen, und ohne nutzen derer, die nur das Maul aufzusperren pflegen, hersage. Es ist genug, wenn er überhaupt von der Einrichtung der Bibliothek u. von ihrer besondern Stärcke, wenn sie dergl. hat, dass nöthigste kürzlich saget, im übrigen aber sich erbietet, dem besondern Verlangen ein Genügen zu thun, oder erforschet, mit welcher art büchern dem Gast am meisten gedienet, und endl. vor die, welche verbotene oder sonst rare bücher vor das merkwürdigste halten, eine partie von solchen sachen parat hält. Summa wie bey aller Höflichkeit überhaupt, also auch mit derselben eines Bibliothecarii kommt es darauf an, dass er einen ieden so tractiret, wie es ihm vermuthl. am angenehmsten ist, u. wie in dergl. umständen tractirt zu werden wünschte.

Das hauptsächliche aber, das von einem Bibliothecario unter den oben gestzten umständen erfordert wird, ist eine etwas weitläufige Erkänntnis nicht nur der titul u. Preise der bücher, (wie wohl auch diese nicht zu verachten u. nicht zu weitläufig und ponctuel seyn kan) sondern auch des Inhalts u. der inner beschaffenheit, güte u. wehrtes derselben. Zu solchem ende ist nöthig, dass er unterschiedene Sprachen verstehe, z. E. um der Bibel-ausgaben willen Ebräisch, Syrisch, Arabisch, Samaritanisch, Aethiopisch zum wenigstens etwas lesen könne, Griechisch aber um der Kirchen- u. profan-Scribenten willen in einiger Vollkommenheit u. bis zur critic wisse, auch der neu Griechischen sprache um einiger Byzantinischen Geschichtschreiber, ingleichen allerhand Liturgischer bücher willen, nicht unkundig sey. Der Lateinischen sprache soll er von

rechtswegen so mächtig seyn, dass er vom Stil urtheilen u. mit ausländern correct u. richtig Lateinisch sprechen könne. Von den neuen sprachen sind Französisch, Italienisch und Englisch unentbehrlich. Spanisch wird von niemand eher als von einem Bibliothecario erwartet. Die Nordisch u. Dänische Sprache fangen auch an beträchtlich zu werden.

Den büchern der anderen sprachen soll er es zum wenigsten ansehen können ob sie Ungarisch, Polnisch, Böhmisch sind – der alt-nieder- u. Plat-deutschen Dialecten nicht zu gedencken. Hierher gehört auch die Latinität der mittleren zeiten, wie sie in den Geschichtschreibern, alten Gesetzten u. d. g. vorkommt. Mit einem Wort, von den Sprachen, in denen auf der Bibliothek vorhandene bücher geschrieben sind, soll der Bibliothecarius nach Proportion eine erkenntnis haben oder nachricht zu finden wissen.

Die Gelehrten-historie nach allen ihren theilen, d. i. die Geschichte der Gelehrsamkeit, der Gelehrten u. Ihrer bücher ist die eigentl. Wissenschaft des Bibliothecarii, welche er am besten lernen, gebrauchen, lehren kan. Dieser theil muss in einer ieden öffentl. Bibliothek wohl besetzt u. Dem Bibliothecario besonders geläufig seyn. Dieses erfordert der Nutzen der Bibliothec bey erwehlung, ordnung, beurtheilung der bücher, dieses giebt die angenehmsten Gespräche u. unterhaltungen u. s. f.

Jedoch die Gelehrtenhistorie ohne die übrige Gelehrsamkeit ist seicht. trocken oder gar marktschreyerisch. Wer nur von hörensagen oder aus einem compendio oder Gelehrten-Lexico hat. dass Cuiacius ein grosser Jurist. Hippocrates der erste Systematische medicus u. Chrysostomus ein beredter Mann gewesen, wer die bücher u. ihre Urheber nur aus andern büchern u. nicht aus einigem umgang mit ihnen selbst kendet, dessen erkenntnis ist ihm u. andern wenig nutze u. kan wohl einem buchhändler. item einem in igentl. Verstand so genannten Custodi einer Bibliothek hinreichend seyn. von einem Bibliothecario aber erwartet man eine mehrere bekantschaft zum wenigsten mit den ansehnlichsten büchern ieder Classe.

Jemehr er also von den so genannten 3 höhern Facultäten. von der Historie aller Völker u. deren Hilfsmitteln. von der natütl. Historie u. Physic. von der Mathematic. von den Wercken der Kunst. von allem was sehens- u. merkwürdig ist weis u. verstehet, ein desto würdigerer Bibliothecarius ist er. Je weniger er von iedem theil der Gelehrsamkeit. von ieder art der bücher weis u. mit grund u. guter manier sagen kan, desto öfter läuft er Gefahr. in seinen Verrichtungen zu verstossen. seinen Gästen kein Genügen zut hun, mit sich selbst. wenn er aufrichtig ist. nicht zufrieden zu seyn u. s. f.

Er muss endlich einen Geschamck der Schönheit, Ordnung, Reinlichkeit haben, um auch denen, die nur vom dem äusserl. urtheilen können. so viel die

innerliche einrichtung leiden will, einiges Genügen zu thun : wenn neml. die umstände u. einkünfte der Bibliothecj so beschaffen sind dass man durch allerhand Verzierungen, halbe vorhäng, blendungen etc. dieienigen ungleichheiten u. lücken, welche nothwendig entstehen, wenn die bücher zum bequemen Gebrauch der Gelehrten aufgestellt werden sollen, aufhebet. Hingegen muss er sich durch den anschein der äusserl. Schönheit nicht verleiten lassen. Die innerliche u. wesentl. ordnung, welche die wahre u. eigentl. Schönheit ausmachet. zu sehr zu unterbrechen.

8.6 Cotton des Houssayes, 1780

DISCOURS SUR LES QUALITÉS ET LES DEVOIRS DU BIBLIOTHÉCAIRE,

prononcé dans l'assemblée générale de Sorbonne, le 23 décembre 1780 par J.-B. Cotton Des Houssayes; traduit de latin en français par un bibliophile.

Recevoir un témoignage public de l'estime d'une réunion d'illustres personnages, que leur mérite place eux-mêmes au-dessus de tous les éloges, m'a toujours semblé la plus hautes et la plus glorieuse des distinctions. Aussi en apprenant que vos suffrages m'avoient désigné pour être le conservateur de votre bibliothèque, ai-je eu, je dois l'avouer, quelque peine à me défendre d'un léger sentiment de présomption; mais bientôt un juste retour sur soi-même me fit comprendre que, dans cette circonstance, ce que vous aviez voulu honorer et récompenser en moi, c'étoient non pas des succès, que mes travaux non pas obtenus, mais de foibles efforts que vous avez daigné apprécier.

Lorsque je réfléchis, en effet, aux qualités que doit réunir en lui votre bibliothécaire, ces qualités se présentent à mon esprit en si grand nombre, et avec un tel caractère de perfection, qu'impuissant même à les énumérer, j'oserois bien moins encore espérer d'en tracer le fidèle tableau; car, on ne sauroit le nier, messieurs, la compagnie de Sorbonne, célèbre à juste titre dans toute l'Europe, disons mieux, renommée dans l'univers entier par la profondeur non moins que par l'étendue de son érudition, ne doit, comme elle l'avoit toujours fait jusqu'à ce jour, présenter au monde savant, dans la personne de son bibliothécaire, qu'un de ces hommes privilégiés, capable de se montrer, dans l'occasion, instruit au même degré dans la science profane comme dans la science sacrée, aussi familier avec les recherches de la plus haute érudition qu'avec les productions d'une littérature plus légère et moins élevée. Votre bibliothécaire, messieurs, est, en quelque sorte, votre représentant officiel; c'est à lui qu'est remis le dépôt de votre gloire; c'est à lui qu'est confiée, comme un devoir, l'importante mission de maintenir, d'accroître même, autant que ses forces le lui permettent, et si toutefois cela est possible, d'accroître, dis-je, votre brillante renommée, toutes les fois qu'un étranger, illustre par sa naissance ou par son mérite scientifique, célèbre quelquefois par cette double illustration, vient en Sorbonne pour visiter, d'un oeil curieux ou savant, d'un oeil jaloux même, les précieux trésors théologiques et littéraires de votre bibliothèque, et y puiser de quoi augmenter ses propres richesses.

Ainsi donc, avant tout, votre bibliothécaire doit être un savant et profond théologien; mais, à cette qualité, que j'appellerai fondamentale, doivent se

joindre encore une vaste érudition littéraire, une connoissance exacte et précise de tous les arts et toutes les sciences, une grande facilité d'élocution, et enfin exquise politesse qui lui conciliera l'affection de ses visiteurs comme son mérite lui assurera leur estime.

Un bibliothécaire vraiment digne de ce nom doit, s'il m'est permis de parler ainsi, avoir exploré d'avance toutes les régions de l'empire des lettres, pour servir plus tard de guide et d'indicateur fidèle à tous ceux qui veulent le parcourir. Et quoiqu'il n'entre nullement dans ma pensée de mettre audessus de toutes les sciences la science de la bibliographie, qui n'est autre chose qu'une connoissance exacte et raisonnée des productions de l'esprit, on me permettra toutefois de considérer cette science comme le principe de toutes les autres, comme leur guide, comme celle qui doit les éclairer de son flambeau, à peu près de la même manière qu'un fils empressé et respectueux précède son père pour éclairer ses pas et rendre ainsi sa marche plus facile et plus sûre. Ainsi le conservateur d'une bibliothèque, quelle qu'elle soit, ne sera étranger à aucune des parties de la science: lettres sacrées et profanes, beaux-arts, sciences exactes, tout lui sera familier. Travailleur assidu et infatigable, profondément dévoué aux lettres, son but unique et permanent sera d'en assurer l'avancement. Ainsi, surtout, le conservateur d'une bibliothèque telle que la vôtre, qui n'est pas, de droit, destinée au public, devra-t-il, s'il veut accroître la renommée de l'illustre compagnie qu'il représente, s'il veut aussi prouver son dévouement à la science, accueillir tous ses visiteurs, savans ou simples curieux, avec un empressement si poli et si aimable que cet accueil puisse paroître à chacun d'eux l'effet d'une distinction toute personnelle. Jamais il ne cherchera à se dérober à tous les regards, dans quelque retraite solitaire et inconnue; le froid, la chaleur, ses occupations multipliées ne seront jamais pour lui un prétexte de se soustraire à l'obligation qu'il contracte d'être, pour tous les savans qui le visitent, un guide aussi instruit que bienveillant; s'oubliant lui-même, au contraire, et laissant là tout ce qui l'occupe, il courra au-devant d'eux avec un aimable empressement; il les introduira avec joie dans sa bibliothèque; il en parcourra avec eux toutes les parties, toutes les divisions; tout ce qu'elle renferme de précieux ou de rare, il le leur mettra de lui-même sous les yeux un livre particulier lui paroît-il être l'objet d'un simple désir de la part de l'un de ses hôtes, il saisira vivement l'occasion et le mettra avec obligeance à sa disposition; il aura même, de plus, l'attention délicate de placer sous ses yeux et sous sa main tous les livres relatifs à la même matière, pour rendre ses recherches à la fois plus faciles et plus complètes. Au moment de se séparer de l'étranger qu'il vient de recevoir, il ne manquera pas de le remercier de sa visite, et de l'assurer que l'établissement se trouvera toujours fort honoré de la présence d'un homme dont les travaux ne peuvent que contribuer à son illustration.

Le gardien d'un dépôt littéraire doit se défendre principalement de cette disposition malheureuse, qui le rendrait, comme le dragon de la fable, jaloux des

trésors dont la surveillance lui est dévolue, et qui le porteroit à dérober aux regards du public des richesses qui n'avoient été réunis que dans la vue d'être mises à sa disposition. Quel seroit, d'ailleurs, l'objet de ces précieuses collections, recueillies à tant de frais par la fortune ou par la science, si elles n'étoient consacrées, selon l'intention de leurs généreux fondateurs, à l'avancement, à la gloire, au perfectionnement des sciences et des lettres ?

Mais pour qu'une bibliothèque atteigne complètement le but de sa fondation, pour qu'elle soit réellement utile et d'un usage aussi sûr que facile, il lui faut, pour l'administrer, un bibliothécaire que distinguent à la fois la rectitude de son jugement non moins que la vivacité et la sûreté de sa mémoire. On aimera à reconnoître en lui, non pas cette science bibliographique vaine et incomplète qui ne s'attache qu'à la superficie, bien moins encore ces préférences étroites qu'inspire l'esprit de parti, ou ces prédilections exclusives qui touchent à la manie, mais, au contraire, une érudition savante et réfléchie, avec autant de goût que de sévérité, les ouvrages originaux dignes d'être proposés comme modèles de ces productions équivoques que leur médiocrité condamne justement à l'oubli. Il n'admettra donc point indistinctement tous les livres dans sa collection; mais il voudra n'y faire entrer que des ouvrages solides, des livres d'une utilité bien constatée, et ses acquisitions, dirigées d'après les lois d'une sage économie, verront encore leur prix s'accroître du mérite réel d'une habile classification. On ne sauroit, en effet, attacher trop d'importance aux avantages qui résultent d'un ordre savant et méthodique dans la disposition d'une bibliothèque. De quelle utilité seroient les plus riches trésors, s'il n'étoit pas possible d'en faire usage ? Pourquoi cet arsenal si complet de la science, si les armes qu'il tient en réserve ne sont pas à la portée de ceux qui veulent s'en servir ? Et si, comme on l'a dit, les livres sont *la médecine de l'âme*, à quoi bon ces pharmacopées intellectuelles, si les remèdes qu'elles renferment ne sont pas disposés avec ordre et étiquetés avec soin ?

En considérant ainsi, messieurs, tous les genres de mérite qui doivent caractériser le bibliothécaire, s'étonnera-t-on maintenant de la considération que l'on a toujours accordé, que l'on accorde encore aux hommes honorés de ce titre ? S'étonnera-t-on de voir à Rome, à la tête de la bibliothèque du Vatican, un savant cardinal que recommandent à la fois et son immense érudition et tous les genres de mérites ? s'étonnera-t-on enfin que, de tout temps, que, de nos jours encore, la plupart des savans chargés d'administrer les bibliothèques aient brillé d'un si vif éclat dans l'empire des lettres ? Et si je voulois donner à mes paroles l'autorité de l'exemple, je n'aurois à nommer ici que quelques-uns de ceux qui m'ont précédé dans la carrière qui vient de m'être ouverte; je me contenterais de citer le nom de l'homme vénérable que je remplace, et dont la retraite, causée par les infirmités, vous inspire de si vifs regrets; mais dans la crainte de m'exposer au reproche d'adulation, et quoique mes éloges ne fussent que l'expression de la vérité, je garderai le silence. Je n'essayerai pas davantage de

dérouler devant vous, comme Naudé l'a fait autrefois, le catalogue détaillé des bibliothécaires qui se sont rendus célèbres; mais vous me permettez au moins de vous rappeler les noms des illustres cardinaux Quirini et Passionei; celui de Naudé, qui mérite bien une mention particulière; celui de Muratori, ce prodige admirable d'érudition, dont les écrits en tout genre formeroient à eux seuls une bibliothèque; enfin le nom de Franck, dont le *Catalogue de la bibliothèque de Bunau* m'a toujours semblé le premier et le plus parfait de tous les ouvrages consacrés à la bibliographie.

Aussi, messieurs, lorsque viennent se représenter à mon esprit et les nombreux devoirs du bibliothécaire et la considération habituellement attachée à ce titre, j'ai dû m'étonner, comme je m'étonne encore, d'avoir été l'objet de vos suffrages; et ma surprise s'augmente encore lorsque je pense qu'une seule circonstance a pu motiver l'honorable préférence que vous bien voulu m'accorder, je veux dire l'assiduité avec laquelle j'ai fréquenté, pendant un printemps et un été, votre bibliothèque, pour essayer d'y recueillir en silence les documents qui m'étoient nécessaires pour conduire à leur fin des travaux théologiques et littéraires que je croirai presque avoir amenés à la perfection, s'ils ont pour résultat de me faire paroître un peu moins indigne des honneurs que vous avez bien voulu me décerner.

J'apprécie donc exactement, messieurs, tout ce que peut avoir d'honorable le glorieux fardeau que venez de m'imposer; mais je sens en même temps combien il est au-dessus mes forces, tant par sa nature même que par les devoirs qu'y ajoutent encore les circonstances. Mais, j'ose l'espérer aussi, votre bonté soutiendra ma foiblesse; j'aurai pour appui vos conseils, que je me ferai toujours un devoir de suivre: votre esprit, vos mains elles-mêmes, j'aime à le croire, voudront m'aider à disposer, à orner, à entretenir, à augmenter votre bibliothèque; ce qui me reste encore à parcourir d'une carrière qui s'avance rapidement vers son déclin, j'ai pris la ferme résolution de le consacrer à me montrer digne, à tous égards, des honneurs que vous avez bien voulu me conférer, et d'une confiance dont j'espère que vous n'aurez jamais à vous repentir. Ainsi, messieurs, tous mes soins, tous mes efforts, toutes mes études auront pour objet unique de vous prouver la profonde reconnaissance que m'inspirent des bontés dont je ne perdrai jamais le souvenir.

8.7 Kronologi

Kronologin förtecknar årtal med viktiga namn och skrifter för perioden 1475 – 1780 avseende bibliotek och bibliotekarier.

- 1475 Sixtus IV utnämner Bartolomeus Platina till bibliotekarie i bullan av den 15 juni 1475
- 1587 Cardona, Juan Bautista, *De Regia S. Laurentii Bibliotheca*
- 1593 Possevino, Antoino, *Bibliotheca selecta de ratione studiorum*
- 1603 Sir Thomas Bodley, Bodleian Library, Oxford
- 1607 Iustus Lipsius, *De bibliothecis syntagma*
- 1627 Gabriel Naudé publicerar *Advis pour dresser une bibliothèque*
- 1628 Clément, Claude, *Musei sive bibliothecae tam private quam publicae extractio, instructio, cura, usus*, libri IV
- 1631 Rohde, Johan, Universitetsbiblioteket i Padua
- 1650 Dury, John, *The Reformed Library-Keeper*
- 1662 Machon, Louis, *Discours en forme de préface pour servir de règle ou d'avis aux bibliothécaires*
- 1664 Hottinger, Johan Heinrich, *Bibliothecarius quadripartitus*
- 1670 Leibniz, Gottfried Wilhelm von, *Sämtliche Schriften und Briefen* (Leibniz brev vari han talar om bibliotek är publicerade i *Sämtliche Schriften und Briefen*. För innehåll se deras register.)
- 1746 Formey, *Conseils pour former unde bibliothèque peu nombreuse mais choisie*
- 1736 *Lettre sur l'Office de Bibliothécaire*. Anonym i *Mercurie Suisse*.
- 1748 Gesner, Johann Mathias, *Wie ein Bibliothecarius beschaffen sein müsse*
- 1777 Denis, M., *Einleitung in die Bücherkunde*
- 1780 J.B. Cotton des Houssayes håller sitt installationstal inför Sorbonnes generalförsamling när han tillträder sin befattning som bibliotekarie

Publikationer i serien Skrifter från VALFRID

Enmark, Romulo: Defining the Library's Activities
(ISBN 91-971457-1-X) International Publications; 1

Biblioteksstudier. Folkbibliotek i flervetenskaplig belysning. Red. Romulo Enmark.
(ISBN 91-971457-0-X) Skriftserien ; 1

Biblioteken och framtiden, del I. Red. Romulo Enmark.
(ISBN 91-971457-1-8) Skriftserien ; 2

Biblioteken och framtiden, del II. Red. Lars Seldén.
(ISBN 91-971457-2-6) Skriftserien ; 3

Hjørland, Birger: Emnerepræsentation og informationssøgning.
(ISBN 91-971457-3-4) Slut

Hjørland, Birger: Emnerepræsentation og informationssøgning. 2. opl. med register.
(ISBN 91-971457-4-2) Skriftserien ; 4

Biblioteken, kulturen och den sociala intelligensen. Red. Lars Höglund.
(ISBN 91-971457-5-0) Skriftserien ; 5

Hjørland, Birger: Faglitteratur. Kvalitet, vurdering og selektion.
(ISBN 91-971457-6-9) Skriftserien ; 6

Limberg, Louise: Skolbiblioteksmodeller. Utvärdering av ett utvecklingsprojekt i Örebro län.
(ISBN 91-971457-7-7) Slut

Hjørland, Birger: Faglitteratur. Kvalitet, vurdering og selektion. 2. rev. udgave.
(ISBN 91-971457-8-5) Skriftserien ; 8

Pettersson, Rune: Verbo-visual Communication – Presentation of Clear Messages for
Information and Learning.
(ISBN 91-971457-9-3) Skriftserien ; 9

Pettersson, Rune: Verbo-visual Communication – 12 Selected Papers
(ISBN 91-973090-0-1) Skriftserien ; 10

Limberg, Louise: Skolbiblioteksmodeller. Utvärdering av ett utvecklingsprojekt i Örebro län.
(ISBN 91-973090-1-X) Skriftserien ; 11 (nytryck av nr 7, bilaga inne i boken)
Barnbibliotek och informationsteknik. Elektroniska medier för barn och ungdomar på
folkbibliotek. Red. Anette Eliasson, Staffan Lööf, Kerstin Rydsjö.
(ISBN 91-973090-2-8) Skriftserien ; 12

Folkbildning och bibliotek? På spaning efter spår av folkbildning och livslångt lärande i
biblioteksvärlden. Red. Maj Klasson.
(ISBN 91-973090-3-6) Skriftserien ; 13

Zetterlund, Angela: Utvärdering och folkbibliotek : En studie av utvärderingens teori och praktik med exempel från folkbibliotekens förändrings- och utvecklingsprojekt (ISBN 91-973090-4-4) Slut

Myrstener, Mats: På väg mot ett stadsbibliotek. Folkbiblioteksväsendets framväxt i Stockholm t o m 1927. (ISBN 91-973090-5-2) Skriftserien ; 15

Limberg, Louise: Att söka information för att lära. En studie av samspel mellan informationsökning och lärande (ISBN 91-973090-6-0, Slut) (ISBN 91-89416-04-X, nytryck 2001 och 2003) Skriftserien ; 16

Hansson, Joacim: Om folkbibliotekens ideologiska identitet. En diskursstudie (ISBN 91-973090-7-9) Slut

Gram, Magdalena: Konstbiblioteket : en krönika och en fallstudie (ISBN 91-973090-8-7) Skriftserien ; 18

Hansson, Joacim: Klassifikation, bibliotek och samhälle. En kritisk hermeneutisk studie av ”Klassifikationssystem för svenska bibliotek” (ISBN 91-973090-9-5) Skriftserien ; 19

Seldén, Lars: Kapital och karriär. Informationsökning i forskningens vardagspraktik. (ISBN 91-89416-00-7 Slut) (ISBN 91-89416-08-2, nytryck 2004) Skriftserien ; 20

Edström, Göte: Filter, raster, mönster. Litteraturläst i teori- och metodlitteratur för biblioteks- och informationsvetenskap och angränsande ämnen inom humaniora och samhällsvetenskap. (ISBN 91-89416-01-5) Slut

Röster. Biblioteksbranden i Linköping. Red. Maj Klasson (ISBN 91-89416-02-3) Skriftserien ; 22

Stenberg, Catharina: Litteraturpolitik och bibliotek. En kulturpolitisk analys av bibliotekens litteraturförvärv speglad i Litteraturutredningen L 68 och Folkbiblioteksutredningen FB 80. (ISBN 91-89416-03-1) Skriftserien ; 23

Edström, Göte: Filter, raster, mönster. Litteraturläst i teori- och metodlitteratur för biblioteks- och informationsvetenskap och angränsande ämnen inom humaniora och samhällsvetenskap. Andra aktualiserade och utökade upplagan. (ISBN 91-89416-05-8) Skriftserien ; 24

Sundin, Olof: Informationsstrategier och yrkesidentiteter - en studie av sjuksköterskors relation till fackinformation vid arbetsplatsen. (ISBN 91-89416-06-6) Skriftserien ; 25

Hessler, Gunnel: Identitet och förändring - en studie av ett universitetsbibliotek och dess självproduktion.

(ISBN 91-89416-07-4) Skriftserien ; 26

Zetterlund, Angela: Att utvärdera i praktiken - en retrospektiv fallstudie av tre program för lokal folkbiblioteksutveckling.

(ISBN 91-89416-09-0) Skriftserien ; 27

Ahlgren, Per: The Effects on Indexing Strategy-Query Term Combination on Retrieval Effectiveness in a Swedish Full Text Database.

(ISBN 91-89416-10-4) Skriftserien ; 28

Thórsteinsdóttir, Gudrun: The Information Seeking Behaviour of Distance Students. A Study of Twenty Swedish Library and Information Science Students.

(ISBN 91-89416-11-2) Skriftserien ; 29

Jarneving, Bo: The Combined Application of Bibliographic Coupling and the Complete Link Cluster Method in Bibliometric Science Mapping.

(ISBN 91-89416-12-0) Skriftserien ; 30

Limberg, Louise, Folkesson, Lena: Undervisning i informationssökning : Slutrapport från projektet Informationsökning, didaktik och lärande (IDOL).

(ISBN 91-89416-13-9) Skriftserien ; 31

Johannisson, Jenny: Det lokala möter världen : Kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg.

(ISBN 91-89416-14-7) Skriftserien ; 32

Gärdén, Cecilia, Eliasson, Anette, Flöög, Eva-Maria, Persson, Christina, Zetterlund, Angela: Folkbibliotek och vuxnas lärande : Förutsättningar, dilemman och möjligheter i utvecklingsprojekt.

(ISBN 91-89416-15-5) Skriftserien ; 33

Dahlström, Mats, Under utgivning.

(ISBN 91-89416-16-3) Skriftserien ; 34

Nowé, Karen, Tensions and Contradictions in Information Management: An Activity-theoretical Approach to Information Activities in a Swedish Youth/Peace Organisations.

(ISBN 978-91-85659-08-1), Skriftserien ; 35

Francke, Helena, (Re)creations of Scholarly Journals. Document and Information Architecture in Open Access Journals. (ISBN 978-91-85659-16-6), Skriftserien ; 36

Hultgren, Frances, Approaching the future: a study of Swedish school leavers' information related activities. (ISBN 978-91-89416-18-5), Skriftserien ; 37

Söderlind, Åsa, Personlig integritet som informationspolitik : Debatt och diskussion i samband med tillkomsten av Datalag (1973:289). (ISBN 978-91-89416-20-8), Skriftserien ; 38

Nalumaga, Ruth, Crossing to the Mainstream : Information Challenges and Possibilities for Female Legislators in the Ugandan Parliament. (ISBN 91-89416-20-1), Skriftserien ; 39

Johannesson, Krister, I främsta rummet : Planerandet av en högskolebiblioteksbyggnad med studenters arbete i fokus. (ISBN 978-91-89416-21-5), Skriftserien ; 40

Kawalya, Jane, The National Library of Uganda. Its inception, challenges and prospects, 1997-2007. (ISBN 91-89416-22-8), Skriftserien ; 41

Gärdén, Cecilia, Verktyg för lärande. Informationssökning och informationsanvändning i kommunal vuxenutbildning. (ISBN 978-91-98416-23-9), Skriftserien ; 42

Ponti, Marisa, Actors in Collaboration. Sociotechnical Influence on Practice-Research Collaboration. (ISBN 978-91-89416-24-6), Skriftserien ; 43